

არტანუჯის წყაროები

6

BU KİTAP T.C. BAŞBAKANLIK TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA İDARESİ
BAŞKANLIĞI (TİKA) MADDİ DESTEĞİ İLE BASTIRILMIŞTIR

წიგნი დაბეჭდილია თურქეთის თანამშრომლობისა და აღორძინების
სააგენტოს (TİKA) ფინანსური ხელშეწყობით

სერიის მთავარი რედაქტორი

ბუბა კუდავა

სერიის სარედაქციო კოლეგია

ეთერ ბაიდოშვილი, თამარ გეგია, შალვა გლოველი,
ნიკო გურგენიძე, ლევან თაქთაქიშვილი, გიორგი კალანდია,
ბონდო კუპატაძე, ნინო მინიშვილი, გორა საითიძე,
თეა ქართველიშვილი, მაია შაორშაძე, ნესტან ჯიოევი,
თემო ჯოჯუა

ISBN 99940-11-45-6 (სერიის)

ISBN 99940-55-05-4 (აბუბექრ ბინ აბდულაპი, „გამარჯვებათა ნივნი“)

© გამომცემლობა არტანუჯი, 2006.

აბუბაქრ ბინ აბდულაჰი

გამარჯვებათა წიგნი

თურქული ტექსტი ქართული თარგმანით, ¹
შესავლითა და შენიშვნებით გამოსაცემად მოამზადა
მარინე ილურიძემ

ნაშრომში წარმოდგენილია XVI საუკუნის ოსმალთა ავტორის სოლაქ აბუბექრ ბინ აბდულაჰის თხზულების, „გამარჯვებათა წიგნის“, თურქული ტექსტი ქართული თარგმანით, შესავლით, შენიშვნებით და საძიებლებით. ტექსტი დადგენილია პარიზული და ვენური ნუსხების მიხედვით.

ავტორი მონაწილეა 1578-1580 წლებში საქართველოში, შირვანსა და დაღესტანში ოსმალთა შემოსევისა და ლაღა მუსტაფა ფაშას მეთაურობით. წყაროს მეცნიერულ მიმოქცევაში შემოტანით ბევრი საყურადღებო ცნობით მდიდრდება და ივსება XVI საუკუნის 70-იანი წლების როგორც საქართველოს, ისე კავკასიისა და თურქეთის ისტორიის საკითხები.

რედაქტორი ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფ. ცისანა აბულაძე

რეცენზენტები: პროფ. მიხეილ სვანიძე
პროფ. ნოდარ ასათიანი

EBUBEKİR BİN ABDULLAH

GAZÂVATNÂME

**Metni, giriři, Gürcüce çeviri ile notları
hazırlayan Dr. Marine İluridze**

Bu kitapta 1578-1580 yıllarında Lala Mustafa Paşa başbuğunda Osmanlılar tarafından Gürcistan, Şirvan ve Dağıstanda yapılmış seferlere katılan Osmanlı tarihçisi Solak Ebubekir bin Abdullah'ın "Gazâvatnâme'sinin" Türkçe metni, Gürcüce çeviri, girişi ve notları sunulmuştur.

Redaktörü

Prof. Dr. Tsisana Abuladze

Eleştirmenler:

Prof. Dr. Mikheil Svanidze

Prof. Dr. Nodar Asatiani

შესავალი

XVI საუკუნის ოსმალთა ისტორიკოსის სოლაქ აბუბექრ ბინ აბდულაჰის თხზულებაში „გამარჯვებათა წიგნი“, აღწერილია ოსმალთა ლაშქრობები კავკასიის ქვეყნებში 1578-1580 წლებში.

აბუბექრის ბიოგრაფიიდან ვიცით მხოლოდ ის, რასაც თავის თხზულებაში წერს, კერძოდ, იგი მარცხენა ულუფეჯების წევრი იყო. 1579 წელს განჯისათვის გამართულ ბრძოლაში ტყვედ ჩავარდნილა: „ჩვენს თავზე ბევრი უბედურება დატრიალდა. ყველაფერი ეს რომ დაწვრილებით გადმოვცე, ამისთვის უამრავი წიგნი იქნება საჭირო, ამიტომ ამბავს აღარ გავაგრძელებ. დაახლოებით ერთი წელი სპარსეთის ქვეყანაში ტყვედ ვიყავი, შემდეგ უზენაესმა ღმერთმა გადმომხედა, სამ მეგობართან ერთად სამოსი გამოვიცვალე და რუმის ქვეყანაში დავბრუნდი“ – წერს იგი. ტყვედ ჩავარდნილი აბუბექრი თავრიზსა და ყაზვინში წაუყვანიათ, გაქცევის შემდეგ კი ჯერ ყარსში მისულა და მხოლოდ 1582 წელს დაბრუნებულა სტამბოლში სარდალ სინან ფაშასთან ერთად.¹

აბუბექრ ბინ აბდულაჰის „გამარჯვებათა წიგნის“ სამი ნუსხა არსებობს. ისინი დაცულია სტამბოლის, პარიზისა და ვენის ნაციონალურ ბიბლიოთეკებში და შესაბამისად აღწერილია ა. ს. ლევინდის, ე. ბლომესა და გ. ფლუგელის კატალოგებში.²

¹ F. M. Kurzioğlu, Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590), Ankara, 1976, გვ. 399.

² Ağâh Sırrı Levend, Gazavat nameler ve Mihaloğlu Ali Beyin Gazavat namesi, Ankara, 1956, გვ. 87; იხ. ასევე: İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu, İstanbul, 1944, გვ. 143; ამ ნუსხას იყენებენ თავიანთ შრომებში თანამედროვე თურქი ისტორიკოსები: ი. დანიშმენდი, ბ. ქუთუქოღლუ და ფ. ქირზიოღლუ, მხოლოდ ი. დანიშმენდი ჩვენთვის გაურკვეველი მიზეზებით აბუბექრის თხზულების ქრონოლოგიურ ჩარჩოს 1615-1634/35 წლებით საზღვრავს, იხ. İ. H. Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolo-

ამ სამი ნუსხიდან პარიზული ავტოგრაფია, კოლოფონში სრულადაა მოცემული ავტორის ვინაობა: *ألف الحقيير ابو بكر بن* – ავტორი მწირი აბუბექრი აბდულაჰის ძე, მარცხენა ულუფეჯიების წევრი. ა. ლევენდი ავტოგრაფად მიიჩნევს სტამბოლურ ნუსხასაც,³ ვენურ ნუსხაში კი ავტორი საერთოდ არ არის დასახელებული. ი. ჰამერს ვენური ნუსხის ავტორად იბრაჰიმ რაჰიმზადე ჩავუში მიაჩნია.⁴ ამის საფუძველი შემდეგი უნდა იყოს. ვენის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში დაცულია „თავრიზის დაპყრობის წიგნი“,⁵ რომელსაც ბოლოში მინერილი აქვს ავტორის ვინაობა – „მონა რაჰიმზადე ჩავუში, სულთნის კარის შიკრიკი“. მისი და „გამარჯვებათა წიგნის“ ხელწერა ერთი და იგივეა, რაც გვაფიქრებინებს, რომ ორივე თხზულება ერთი პირის მიერაა გადაწერილი. გარდა ამისა, იმ კრებულში, რომელშიც „თავრიზის დაპყრობის წიგნია“ შესული, არის კიდევ „დერბენდიდან ოსმან ფაშას მიერ ივაზ ეფენდისადმი (რუმელიის ყადიასქერი) გაგზავნილი წერილის პირი“.⁶ ორივე თხზულება აბუბექრის „გამარჯვებათა წიგნის“ მსგავსად ოსმალო სარდალ ოსმან ფაშას შეეხება. ყოველივე ამან, ალბათ, განსაზღვრა ის, რომ ი. ჰამერმა „გამარჯვებათა წიგნის“ ავტორადაც რაჰიმზადე მიიჩნია. ი. ჰამერისეულ თვალსაზრისს რაჰიმზადეს ავტორობის თაობაზე გ. ფლუგელი, სავსებით მართებულად, ეჭვის ქვეშ აყენებს. მისი აზრით „არც ხელნაწერი და არც სხვა ცნობები არ შეიცავენ ამ მოსაზრების დამამტკიცებელ საბუთებს“.⁷ ა. ლევ-

jisi, ტ. 3, Istanbul, 1961, გვ. 699; B. Kütükoğlu, Osmanlı-Iran sıyası Münasibetleri, 1, 1578-1590, Istanbul, 1962, გვ. IX; F. Kırzoğlu, დასახ. ნაშრომი, გვ. 399; E. Blochet, Catalogue des manuscrits turcs, ტ. 2, Paris, 1932, Supplement, № 123; ამ ნუსხის ფოტოპირების მიღებაში დიდი დახმარება გაგვინია ქალბატონმა ელენე მეტრეველმა; G. Flügel, Arabischen, persischen und türkischen Handschriften kaiserlich-königlichen Hofbibliothek, ტ. 2, Wien, 1865, გვ. 237, № 1016; ვენური ნუსხის ფოტოპირები სამუშაოდ დაგვითმო ქალბატონმა ცისანა აბულაძემ.

³ A. Levend, დასახ. ნაშრომი, გვ. 87.

⁴ J. Hammer, Geschichte des Osmanischen Reichs, ტ. 9, Wien, 1833, გვ. 204.

⁵ G. Flügel, დასახ. კატალოგი, გვ. 239, № 1018.

⁶ იქვე.

⁷ იქვე, გვ. 237.

ენდს პარიზული და ვენური ნუსხა სხვადასხვა თხზულებად მი-
აჩნია. ვენურ ნუსხას იგი რატომღაც რაჰიმზადეს „განჯის და-
პყრობის ნიგნის“ ნაწილად მიიჩნევს.⁸ თურქი მეცნიერი იუნუს
ზეირეჯი, რომელმაც წყარო 2001 წელს გამოსცა, თვლის, რომ
წყაროს ავტორი უცნობია.⁹ ამის მიზეზი ისაა, რომ მას ზემო-
ჩამოთვლილი სამი ნუსხიდან მხოლოდ ვენური ნუსხით უსარგე-
ბლია, რომელშიც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ავტორი მითითე-
ბული არაა.

აქვე შევნიშნავთ, რომ რაჰიმზადეს ზემოხსენებული
„თავრიზის დაპყრობის ნიგნი“ (13 გვერდს მოიცავს) შესაძლოა
აბუბექრს ეკუთვნოდეს. თხზულების ბოლოში მითითებულია
ავტორის ვინაობა شمس الدين راجي – რაჰიმზადე ჩაეუში, მა-
გრამ გამორიცხული არაა, იგი კოპისტის მიერ იყოს მინერილი.
თანამედროვე თურქულ ისტორიოგრაფიაში რაჰიმზადეს მხ-
ოლოდ სამი თხზულებაა ცნობილი: 1. „მისი უდიდებულესობა
სულთან მურად-ხანის გამარჯვების ნიგნი, 2. „განჯის დაპყრობ-
ის ნიგნი და 3. „მურად III-ის ნალკოტის გაუშლელი ვარდი.“¹⁰ ამ
უკანასკნელში, ისევე, როგორც „თავრიზის დაპყრობის ნიგნი“,
აღწერილია 1585 წელს ოსმან ფაშას მიერ თავრიზის დაპყრობა.
საეჭვოა, რომ რაჰიმზადეს ერთი ფაქტის შესახებ ორი თხზულე-
ბა შეედგინა და რაც მთავარია, „თავრიზის დაპყრობის ნიგნისა“
და „გამარჯვებათა ნიგნის“ ერთმანეთთან შედარებისას აღ-
მოჩნდა, რომ ორივე თხზულებას საერთო აქვს წერის მანერა და
ლექსიკა. ხშირ შემთხვევაში მეორდება ერთი და იგივე ან ძალიან
მსგავსი ფრაზები და წინადადებები, მაგ.,

⁸ A. Levend, დასახ. ნაშრომი, გვ. 90.

⁹ Yunus Zeyrek, Tarih-i Osman Paşa, Ankara, 2001, გვ. 11.

¹⁰ İ. Danişmend, დასახ. ნაშრომი, გვ. 694; B. Küçükoglu, დასახ. ნაშრომი,
გვ. X; F. Kurzoğlu, დასახ. ნაშრომი, გვ. 399; A. Levend, დასახ. ნაშრომი,
გვ. 89, 90; F. E. Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar
Katalogu, ტ. I, İstanbul, 1961, გვ. 233, 234.

اب هواسی معتدل ولا يتدر و
باغ و باغچهسی دخی وارد
წყლით და ჰავით ზომიერი
ვილაიეთია და ბალ-ვენახებიც
აქვს.

شهر مزبورک باغ و باغچه و اب
و هواسی بر مرتبه دلکشادر
აღნიშნული ქალაქის ბალ-ვე-
ნახები, წყალი და ჰავა მშვე-
ნიერია.

با شلرینه اعلا ابلا قلر و سورغوچلر
صوقوب

თავებზე ქულები და ჯილები
ჩამოაცვეს.

سنان پاشا حضرتلرینک باشنه بر
صورغوچ و سایر بکله ابلا قلر
صوقلوب

სინან ფაშას უმაღლესობას
თავზე ჯილა და სხვა ბეგებს
ქულები ჩამოაცვეს.

ایکی عسکر بربرندن آیریلوب
ორი ლაშქარი ერთმანეთს მოს-
ცილდა.

ایکی عسکر بربرندن آیریلوب
ორი ლაშქარი ერთმანეთს მოს-
ცილდა.

الا یلرن بغلا یوب صافلرین دوزوب
რიგებად და მწკრივებად დაან-
ყო.

الا یلرن بغلا یوب صافلرین دوزوب
რიგებად და მწკრივებად დაან-
ყო.

مال و مناللرین یغما و تالا ن ایدوب
მათი ავლადიდება დაარბია და
გაძარცვა.

مال و غنائم یغما و تالا ن ایدوب
ავლადიდება დაარბია და გაძ-
არცვა.

მსგავსმა მაგალითებმა გვაფიქრებინა, რომ „თავრიზის დაპყ-
რობის წიგნის“ ავტორადაც შესაძლოა აბუბექრი ვიგულვოთ.

ფ. ქირზიოღლუს და ბ. ქუთუქოღლუს აბუბექრის თხზულების
სათაურად მოაქვთ ama ba'd-ის მომდევნო წინადადება: “Şark se-
ferlerinde Sürhser ile vâki olan ahvâlleri ve Şirvanda Osman Paşa ile
Sürhserin muhârebelerin beyan eder” – „აღმოსავლეთის ლაშქრო-
ბებში ყიზილბაშებთან მომხდარი ამბებისა და შირვანში ოსმან
ფაშასა და ყიზილბაშებს შორის მომხდარი ბრძოლების შესახებ

მოგვიტხრობს". ბ. ქუთუქოღლუ მეტწილად შემოკლებულ ვარიანტს "Şark seferleri" – „აღმოსავლეთის ლაშქრობებს“ ხმარობს.¹¹ ა. ლევენდი "Özdemir oğlu Osman Paşanın Dâğıstân ve Şirvân seferleri Tarihçesi" – „ოზდემიროღლუ ოსმან ფაშას მიერ დაღესტანში და შირვანში გამართული ბრძოლების ისტორიას“,¹² ი. ჰამერი და გ. ფლუგელი კი თხზულებას „سار ساسان عثمان“ – „ოსმან ფაშას ისტორიას“ უწოდებენ.¹³ ასევეა დასათაურებული ი. ზეირეჯის მიერ გამოცემული თხზულებაც. მსგავს დასათაურებას ვხვდებით თვით პარიზული ნუსხის ტექსტშიც. I ბ-ზე არატექსტიკისეული ხელით მიწერილია: **تواریخی عثمان ساسان برای امور قیو حاکمای عجیبه** – „ოსმან ფაშას ისტორია დერბენდის საკვირველი ამბის შესახებ“. ვფიქრობთ, თხზულების ი. ჰამერისეული დასათაურება სიზუსტეს მოკლებულია. გასაკვირი არაა, რომ საგანგებოდ აღენერათ ცხოვრება და მოღვაწეობა ისეთი ცნობილი სარდლისა, რომლის სახელი და დიდება მე-17 საუკუნეშიც ახსოვდათ,¹⁴ მით უფრო, რომ ცნობილია რიგი თხზულებებისა, რომელთა სათაურებშიც ოზდემიროღლუ ოსმან ფაშას სახელი ფიგურირებს, ესენია: ზემოდასახელებული „დერბენდიდან ოსმან ფაშას მიერ ივაზ ეფენდისადმი გაგზავნილი წერილის პირი“, რომლის სათაურად ა. ლევენდს "Osman Paşanın Gürcistan seferi" – „ოსმან ფაშას ლაშქრობა საქართველოში“ მოაქვს.¹⁵ აღსანიშნავია ასევე Larendeli Vucûdî Mehmed b. Abdül Aziz-ის "Gazavat-i Özdemiroğlu

¹¹ F. Kırzoğlu, დასახ. ნაშრომი, გვ. 399; B. Küttükoğlu, დასახ. ნაშრომი, გვ. IX.

¹² A. Levend, დასახ. ნაშრომი, გვ. 87.

¹³ J. Hammer, დასახ. ნაშრომი, გვ. 204; G. Flügel, დასახ. კატალოგი, გვ. 237.

¹⁴ შტრ. სცია, ფონდი 1453, № 8, ოსმალეთის სულთანის ოსმან II-ის (1618-1622) სიგელი, გაგზავნილი დაღესტნის მმართველ იბრაჰიმისადმი. სიგელში სულთანი იბრაჰიმს მოაგონებს, რომ მისმა მამამ ლაზი ბეგმა 1578 წლის ლაშქრობის დროს დიდი სამსახური გაუწია დაღესტანში მყოფ სახელოვან და ძღვევამოსილ ოსმან ფაშას და თავად მასაც, როგორც სუნიტს, ოსმალეთისადმი მორჩილება და თანადგომა მართებს.

¹⁵ A. Levend, დასახ. ნაშრომი, გვ. 88.

Osman Paşa" - ოზდემიროღლუ ოსმან ფაშას საღვთო ომი",¹⁶ Taliki-zade Subhi Çelebi-ს "غزوات عثمان پاشا" - „ოსმან ფაშას საღვთო ომი“ (თხზულებაში აღწერილია ოსმან ფაშას ლაშქრობა ერევანზე),¹⁷ Hüseyin bin Mehmed-ის "Gazavât-i Özdemiroğlu Osman Paşa" - „ოსმან ფაშას საღვთო ომი“.¹⁸ ც. აბულაძემ უნგრეთის აკადემიის ბიბლიოთეკაში მოიძია ხელნაწერი (Tör. 176), რომლის დასაწყისში ტექსტისგან განსხვავებული ხელით მიწერილია შემდეგი სათაური: فتوح شروان و قبو دمور بدست مصطفى پاشا - „აოზდემორ აოღლი ოსმან პაშა ხსამ ბიკ ბრელ ოსმანის მიერ დაწერილია“ - „შირვანსა და დემურკაფუში მუსტაფა ფაშასა და ოზდემიროღლუ ოსმან ფაშას გამარჯვებათა ისტორია“. როგორც ვხედავთ, ზემოდასახელებული ზოგიერთი თხზულების სათაურში ნახსენებია როგორც ოსმან ფაშა, ასევე სიტყვა - ისტორია, მაგრამ ისტორია არა ოსმან ფაშასი, არამედ ოსმან ფაშას მიერ ამა თუ იმ ქვეყნის დაპყრობის ისტორია, ამდენად, ჩვენს მიერ გამოთქმული ეჭვი აბუბექრის თხზულების ი. ჰამერისეული დასათაურების უზუსტობაში, საფუძველს მოკლებული არ უნდა იყოს, მით უფრო, რომ თხზულების „ოსმან ფაშას ისტორიად“ დასათაურების შემთხვევაში იგი უნდა მთავრდებოდეს 1585 წლით, ოსმან ფაშას თავრიზში გარდაცვალებით. თხზულებაში ოსმან ფაშასთან დაკავშირებული ბოლო თარიღი 1579 წელია, როცა იგი შირვანში ყირიმის ხან მეჰმედ გირეის შეხვდა. თუ როგორ წარიმართა მისი ცხოვრება 1579-1585 წლებს შორის, ამის შესახებ ავტორი არას გვეუბნება. თხზულება მთავრდება 1580 წლით, მესამე ვეზირის, სინან ფაშას ჯერ აღმოსავლეთის ლაშქრობის მთავარსარდალად, შემდეგ კი დიდვეზირად დანიშნებით. როგორც ვხედავთ, თხზულებაში ოსმან ფაშას ბიოგრაფიიდან მხოლოდ ერთი პერიოდი წარმოდგენილი, კერძოდ, 1578-1579 წლები. თავად აბუბექრ ბინ აბდულაჰი თავის თხზულებას „سلسله“ - „ტრაქტატად“ და

¹⁶ იქვე, გვ. 89; F. Babinger, Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre werke, Leipzig, 1927, გვ. 144; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, ტ. III, გვ. 158; თხზულება დღეისათვის დაკარგულია.

¹⁷ F. Karatay, დასახ. კატალოგი, ტ. I, გვ. 232, 233.

¹⁸ F. Kurzioğlu, დასახ. ნაშრომი, გვ. 399.

„غزوات امام“ - „გამარჯვებათა ნიგნად“ იხსენიებს. ჩვენ უფრო მიზანშეწონილად გვეჩვენება თხზულების „გამარჯვებათა ნიგნად“ დასათაურება.

პარიზული ნუსხა ავტორს 1582 წელს, სტამბოლური კი ა. ლევენდის მიხედვით 1584 წელს შეუდგენია.¹⁹ გამოდის, რომ პარიზული კი არ არის სტამბოლურის შემოკლებული, როგორც თურქი მეცნიერი ა. ლევენდი ვარაუდობს,²⁰ არამედ პირიქით, სტამბოლური პარიზულის გავრცობილი ვარიანტი უნდა იყოს. რაც შეეხება ვენურს, მას არც გადამწერის ვინაობა და არც გადანერის თარიღი არ ახლავს. იგი გადანერილი უნდა იყოს არა უადრეს 1585 წლისა, რადგანაც, როგორც უკვე ვთქვით, ვენური ნუსხისა და „თავრიზის დაპყრობის ნიგნის“ გადამწერი ერთი და იგივე პირი უნდა იყოს. ოსმალთაგან თავრიზის დაპყრობა მოხდა 1585 წელს და ამიტომ, ამაზე ადრე ეს თხზულება ვერ შედგებოდა და მით უმეტეს ვერ გადაინერებოდა.

ჩვენ ხელთ გვაქვს პარიზული და ვენური ნუსხების ფოტოპირები, სტამბოლურზე საუბრისას კი ვსარგებლობთ მხოლოდ ა. ლევენდის ზემოხსენებული ცნობარით.

სტამბოლური ნუსხის დასაწყისი განსხვავდება პარიზულისა და ვენურისაგან, რომელთაც ერთი დასაწყისი აქვთ, სახელდობრ: P; W: - „დიდება ალაჰს, რადგან ფადიშაჰთა ფადიშაჰისათვის ერთიანი ქვეყანა არ არსებობდა, ამიტომ იგი უზენაესმა შექმნა“, S: - „ალმოსავლეთის ლაშქრობებში ყიზილბაშებთან მომხდარი ამბებისა და შირვანში ოსმან ფაშასა და ყიზილბაშს შორის მომხდარი ბრძოლების შესახებ მოგვითხრობს“, მაგრამ სტამბოლურის დასაწყისის იკითხვისი არის ჩვენს ხელთ არსებულ ნუსხებშიც, ოღონდ **عبد المولى**-ის შემდეგ. საფიქრებელია, რომ ა. ლევენდმა ოსმალური წერილობითი ძეგლებისათვის დამახასიათებელ ტრადიციულ დასაწყისს გვერდი აუარა და საკუთრივ

¹⁹ A. Levend, დასახ. ნაშრომი, გვ. 87.

²⁰ იქვე.

• პარიზულ, ვენურ და სტამბოლურ ნუსხებს შესაბამისად შემდეგი ლიტერებით აღვნიშნავთ: P, W, S.

ტექსტის დასაწყისი მოიტანა. ასევე განსხვავდება სტამბოლურის დასასრულიც პარიზულისა და ვენურისგან. P, W: „აქამდე მომხდარი ამბების შესახებ რაც ვიცოდით, შეძლებისდაგვარად გადმოგეცით. იმედი მაქვს, რომ უზენაესი ღმერთი ჩვენს ბედნიერ ფადიშაჰს ძალასა და გამარჯვებას გაუმრავლებს. წყეულ ურჯულოებს უსიამოვნებებს მიაყენებს. მემამბოხე ვილაიეთებს დააპყრობინებს და წმინდა ისლამით მორთავს და მოკაზმავს. ჭეშმარიტად მისი სურვილები აღსრულდეს!“ S: - „აქამდე მომხდარი ამბები გადმოგეცით, მაგრამ იმის გამო, რომ შემოკლებულია, კნინი ბევრი აქვს.“

პარიზული მოიცავს 141 გვერდს, დაწერილია ნასხით, შავი მელნით, აქვს კუსტოსი, სტრიქონთა რაოდენობა - 13. ვენური ნუსხა 69 გვერდისგან შედგება. ისიც ნასხითაა გადანერილი, მელანი აქაც შავია, მხოლოდ ზოგიერთი თარიღი და ლექსის დასაწყისი ჩანს სინგურიტაა შესრულებული, ახლავს კუსტოსი, თითოეულ გვერდზე 23 სტრიქონია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დასაწყის-დასასრული ორივე ნუსხისა, მცირე სხვაობების გამოკლებით, ერთნაირია.

პარიზული და ვენური ნუსხების შეჯერებამ შემდეგი გვიჩვენა. პარიზული შედარებით ვრცელია.* თავდაპირველად ტექსტები ერთმანეთს მიყვება. ვენურში აქა-იქ მხოლოდ 2 კავშირი, ნანილაკი ۴ და ცალკეული სიტყვები, შემდეგ კი მთელი ფრაზები, წინადადებები და ცალკეული მონაკვეთებიც კია გამოტოვებული, მაგ.: „უამრავი თავი გაგორდა მინაზე და მკერდები გაიფლითა. ადამის ძენი მინაში სეტყვასავით ჩაეფლნენ. ადამიანთა სისხლი მინაზე ღვარად მიედინებოდა. მტვრისა და თოფთა სროლისაგან, კაცთა ყვირილისა და ცხენთა ჭიხვინისაგან ადამიანები ერთმანეთს ველარ ხედავდნენ. თეთრ და შავ წვერს და თეთრ და შავ ცხენს ერთი ფერი ედო. ბრძოლის ველი განკითხვის ადგილად გადაიქცა. ასეთი დიდი ბრძოლა წარსულში ჰამზას უმაღლესობას და პატრონებსაც კი შეშურდებოდათ“. შესაძლებელია ვენური ნუსხის გადამწერმა ეს მონაკვეთი მხოლოდ იმიტომ გამოტოვა,

* „აუბარია ამბების ეკონომიურად გადმოცემაზე და არა ვენურ ნუსხასთან მიმართებით ტექსტის სიმოკლე-გავრცობაზე.“

რომ მას ისტორიული ღირებულება არ გააჩნია. იგი ერთგვარად ბრძოლის შეფასების მეთოდია, რადგანაც ყოველი შეტაკების აღწერას ავტორი აღნიშნული ფრაზებით ამთავრებს, მაგრამ არის ისეთი მონაკვეთებიც, რომლებიც ფაქტობრივ ცნობებს შეიცავენ და ვენურ ნუსხაში მაინც არ გვხვდება, მაგ. «ყველანი – ფაშები, სანჯაყბეგები, ბოლუქის ალები, იანიჩართა ქეთხუდა, წარჩინებულები, გამოცდილი ემირები, ხელოსნები, მშენებლები და საქმის მცოდნენი ციხის შეკეთებას შეუდგნენ და ძალ-ღონე არ დაიშურეს. თითოეულს თავ-თავისი ადგილი მიუჩინეს, ვინ ვის დაეხმარებოდა და რას გააკეთებდა, დაუდგინეს. ალებსა და ბეგებს ჰკითხეს და შემდეგ მდგომარეობის შესაბამისად პატივი მიაგეს. იანიჩრებს ხსენებული ნანგრევების სამხრეთით მიმდინარე წყლის სიახლოვეს მდებარე მხარე გამოუყვეს. აღმოსავლეთი არზრუმის ლაშქარსა და ბაჰრამ ფაშას ჩააბარეს, წარინყალას მხარეს კი ანატოლიის ბეგლარბეგი ჯაფერ ფაშა გაანწესეს. ერთი სიტყვით, ყველას თავ-თავისი ადგილი გამოუყვეს და შენება და შეკეთება დაიწყო. ხსენებული ციხის შენების დაწყებისას 987 წ. ჯუმად აღ-ახერის / 1579 წ. ივლისის თვის დასაწყისი იყო». არ ჩანს ვენურში რამდენიმე ლექსიც.

ხშირად პარიზულსა და ვენურში ერთი და იგივე მონაკვეთში დარღვეულია სიტყვათა თანმიმდევრობა, ჩამატებულია ან ამოღებულია სიტყვები, ფრაზები და ა. შ. მაგ.:

P

დიარბაქირის ბეგლარბეგი დერვიშ ფაშა, არზრუმის ბეგლარბეგი ბაჰრამ ფაშა, ოზდემირ ფაშას ვაჟი ოსმან ფაშა და ყარამანის ბეგლარბეგი მუჰამედ ფაშა მზადმყოფი მეომრებითურთ ელვასავით გაიჭრნენ. ლაზიები წყეულებს ხმლით ჩეხდნენ. იმ უბანში დიდი ბრძოლა გაიმართა.

W

ბაჰრამ ფაშა, ერთი მხრიდან ოსმან ფაშა და მეორე მხრიდან დერვიშ ფაშა გამოეყო. ერთი სიტყვით, ლაზიები, ვინც კი ბრძოლის ამბავი იცოდა, ელვასავით გაიჭრნენ და ბრძოლა დაიწყო. ერთ ხანს დიდმა ხოცვა-ყლეტამ გასტანა.

გვხვდება ფაქტობრივი მასალის შემცველი ტექსტობრივი სხვაობებიც, მაგ.:

P

W

<p>1. თბილისს სანჯაყბეგი და-
უნიშნეს.</p> <p>2. ლევან შაჰი ოსმალთა ბა-
ნაკში ხუთ-ექვსათასიანი
ლაშქრით მოვიდა და ლალა
მუსტაფა ფაშასთან ხუთასი,
ექვსასი აზნაურის თანხლე-
ბით გამოცხადდა.</p> <p>3. ამირ-ხანი ოსმალთა ლაშქა-
რს ოცდაათათასიანი ჯარით
დაესხა თავს.</p> <p>4. შემახაში მყოფ ოსმან ფაშას
არას-ხანი თხუთმეტი ათასი
მოლაშქრით დაესხა თავს.</p> <p>5. მეჰმედ გირეი სულთანი
დერბენდში ოთხმოცათასი-
ანი ლაშქრით მოვიდა.</p> | <p>1. თბილისს ბეგლარბეგი და-
უნიშნეს.</p> <p>2. ლევან შაჰი ოსმალთა ბა-
ნაკში ხუთი, ექვსი ათასი
აზნაურით მოვიდა და მუს-
ტაფა ლალა ფაშასთან შვი-
დას, რვაას ქაფირთან ერ-
თად გამოცხადდა.</p> <p>3. ამირ-ხანი ოსმალთა ლაშქა-
რს ოცათასიანი ჯარით დაე-
სხა თავს.</p> <p>4. შემახაში მყოფ ოსმან ფა-
შას არას-ხანი ოცი ათასი
მოლაშქრით დაესხა თავს.</p> <p>5. მეჰმედ გირეი სულთანი
დერბენდში ორმოც-ორმოც-
დაათათასიანი ლაშქრით მო-
ვიდა.</p> |
|--|--|

შეინიშნება გრაფიკული სხვაობებიც. პარიზულ ნუსხაში ნა-
თესაობითი ბრუნვის ნიშნად კ , W-ში კ , ბრალდებითი ბრუნ-
ვის ნიშნად P-ში ც , W-ში კი კ , P-ში ბაგისმიერი ფართე უკა-
ნა რიგის o ბგერისა და ასევე წინარიგისმიერი რბილი ö-ს გა-
მოსახატავად გრაფიკულ ნიშნად l , W-ში კი-ია გამოყენებული.
პარიზულში მუდერი თანხმოვნები უმეტესად შესაბამისი ყრუთია
შეცვლილი - ფ - ზ, ც - ჟ. P-ში გადაბმულია გრაფემები ა და ბ ,
კ და ლ , W-ში კი მხოლოდ ა და ბ-ია გადაბმული. P-ში თანაობის
მანარმოებელ მორფემად არაბული ყ, W-ში კი სპარსული - ლ
გვხვდება.

ზემოჩამოთვლილი განსხვავებები გვაფიქრებინებს, რომ
პარიზული ვენურის წყარო არ უნდა იყოს. ვენურის გადამწერს

ხელთ უნდა ჰქონოდა როგორც პარიზული, რომლის დასაწყის-დასასრული გადმოუღია, ასევე ან სტამბოლური, ან ჩვენთვის ჯერ კიდევ უცნობი სხვა ნუსხა. როგორც ვთქვით, პარიზული ნუსხა ავტორს 1582 წელს ტყვეობიდან დაბრუნებულს შეუდგენია, სტამბოლური კი ორი წლის შემდეგ – 1584 წელს. შეიძლება, ამ ორი წლის განმავლობაში (1582-1584 წლებს შორის) აბუბექრ ბინ აბდულაჰმა თავისი ცნობები (ძირითადად რიცხობრივი მონაცემები) დააზუსტა, რამდენამაც ახალ – სტამბოლურ ან ჩვენთვის უცნობ ნუსხაში იჩინეს თავი.

სხვა ოსმალთა ისტორიკოსთა მსგავსად აბუბექრ ბინ აბდულაჰმა ტენდენციურია. ამართლებს ოსმალთა თავდასხმით ომებს, ყიზილბაშებსა და გიაურებს უღმერთოებსა და გზაა ცდენილებს, ოსმალებს კი რელიგიის ჭეშმარიტ დამცველებს უწოდებს. ამასთანავე, ჩვენი ავტორი, სხვა ოსმალთა მემკვიდრეებისგან განსხვავებით, უმეტესად სიმართლეს არ ღალატობს და მტრის მიმართ ასეთი სიტყვებიც დასცდება: „მეტად გულადი წყეულები იყვნენ“, „ყიზილბაშმა თანდათან რუმის ლაშქარზე იმძლავრა“ და ა. შ. როცა საქმე ეხება ოსმალთა დამარცხებას, არც მაშინ უვლის გვერდს იგი ამ „სამარცხენო ამბავს“ და ძუნწად, მაგრამ მაინც გვამცნობს მის შესახებაც, მაგ.: „ჩვენგან უამრავი პირი მონამებრივი სიკვდილით აღესრულა“, „დარჩენილი ოსმალთა ლაშქრიდან ზოგი დაეცა და ზოგი გაიქცა“.

როგორც ყველა ოსმალურ ნარატიულ წყაროში, აბუბექრის თხზულებაშიც სჭარბობს არაბულ-სპარსული ლექსიკა. ჩვენი ავტორი ხმარობს სინონიმურ წყვილებს, რომელთაგან უმეტესად ორივე არაბულია, მაგ.: *مرتب و مؤين، استقباله و متابعته، تدبير و* *كوار و* *كوار و* *كوار*, გვაქვს თურქულ-არაბული კომპონენტების მაგალითებიც: სინონიმური წყვილები, რომელთა კომპონენტებიდან ერთი სპარსულია და მეორე არაბული, მაგ.: *بر در و بر محنت، تالان و غارت*. საკუთრივ თურქული ლექსიკა ძირითადად მემშველი ზმნებითაა წარმოდგენილი.

აბუბექრი თვითმხილველია მის მიერ აღწერილი ამბებისა. იგი ხშირად წერს პირველ პირში: მოვედით, დავბანაკდით, ავიყარეთ,

დავლაშქრეთ. შევნიშნავთ, რომ თხზულების ბოლო ნაწილი შედარებით ინფორმაციული ხასიათისაა. საკმე ისაა, რომ 1579 წ. განჯასთან გამართულ ბრძოლაში აბუბეკრ ბინ აბდულაჰი ტყვედ ჩავარდა და, ცხადია, შემდგომდროინდელი მოვლენები თავად არ უნახავს და სხვათა ნაამბობის მიხედვით ექნება შედგენილი, ამიტომაც ბოლო ნაწილში მოვლენები დაწვრილებით არ არის აღწერილი.

აბუბეკრი კახთა მეფე ალექსანდრეს ნაცვლად ლევან შაჰს ახსენებს. ეს უზუსტობა ჩვენს ავტორს უცოდინრობით არ მოსდის. მის თხზულებაში ნახსენებია ალექსანდრეც: „თურმე, იმ ვილაიეთის ურჯულოები და ზაგემად წოდებული ქალაქი ცნობილ, მაგრამ ბილნსახელიან ლევან შაჰსა და ალექსანდრედ წოდებულ ურჯულო ბეგს დაუპყრია“. ლევან მეფის ავტორიტეტი იმდენად დიდი იყო იმ პერიოდში, რომ ხშირად კახეთი „ლევანდის ქვეყანადაც“ იწოდებოდა და სწორედ ამიტომაც, ტრადიციის მიხედვით მოსდიოდათ ასეთი „უზუსტობა“ ოსმალო ავტორებს.

თხზულებაში სიტყვა ვილაიეთი სხვადასხვა მნიშვნელობითაა ნახმარი: 1. აბუბეკრი მას მეტწილად უმსხვილესი ადმინისტრაციული ერთეულის მნიშვნელობით ხმარობს, მაგ.: „მუსტაფა ფაშამ... ჩვენი საზღვრები დაარბია და არზრუმის ვილაიეთში მივიდა“, „ლევან შაჰმა... ფაშასგან ნებართვა აიღო და კვლავ თავისი ვილაიეთისკენ გაემართა“, „ლაშქარი ყიზილბაშთა ვილაიეთებს შეესია და განჯისა და ყარაბაღის ვილაიეთი დაარბია“, „საადრუხურის ვილაიეთი და მისი მცხოვრებლები გაძარცვეს“ და ა. შ. 2. ვილაიეთი ნახმარია ტერიტორიის მნიშვნელობით, მაგ.: „ხსენებული ციხის (არტაანის – მ. ი.) სიახლოვეს მდებარე ქართული ვილაიეთები და ოქროსციხედ წოდებული სიმაგრე ერთმა ხათუნმა დაიპყრო და დაიმორჩილა“. აქ სიტყვა „ვილაიეთებში“ არტაანის ციხის სიახლოვეს მდებარე ტერიტორია იგულისხმება. კიდევ ერთი მაგალითი: „სინან ფაშა... გურჯიზობლაზში შევიდა, მაგრამ... ის ციცაბო ქართული ვილაიეთები ისეთი ატალახებული იყო...“ აქაც, ცხადია, საუბარია მხოლოდ ერთი პუნქტის – გურჯიზობლაზის შესახებ, 3. ვილაიეთს ხმარობს აბუბეკრი ასევე სანჯაყის მნიშვნელობითაც, მაგ.: „...სალიანისა და ჯავადის ვილაიეთებში ყიზილბაშები მოგროვილიყვნენ“, „...არაზბარის, დიზა-

კის ვილაიეთებს თავს დაესხმოდა..." და ა. შ. ცნობილია, რომ სალიანი და ჯავადი შემახის ვილაიეთში შემავალი სანჯაყები იყო,²¹ ხოლო არაზბარისა და დიზაკის სანჯაყები კი ყარაბაღის ვილაიეთში ირიცხებოდა.²²

ყოველი ახალი ამბის აღწერას ავტორი, როგორც წესი, ამთავრებს შემდეგი წინადადებით: „თხრობა აქ შევწყვიტოთ და მივუბრუნდეთ სხვა ამბავს, რომელიც ამასა და ამას ეხება“. ეს ფრაზა ფაქტობრივად თხზულების თავებად დამყოფის როლს ასრულებს. ასევე ერთი და იგივე ფრაზით ამთავრებს აბუბექრი თითოეული ბრძოლის აღწერას: „უამრავი თავი გაგორდა მიწაზე, მკერდები გაიფლითა და ადამის ძენი მიწაში სეტყვასავით ჩაეფლნენ“.

თხზულებაში მხოლოდ მოტანილი წერილების ადრესატი იცვლება, იგი ერთ შემთხვევაში მანუჩარია, მეორეში კი კახთა მეფე ალექსანდრე. წერილების შინაარსი მეორდება და თავად აბუბექრის მიერაა შეთხზული. ამაზე მეტყველებს მუსტაფა ალის „ნუსრეთნამეში“ დაცული ამ წერილების ასლები, რომლებიც აბუბექრისეული წერილებისგან განსხვავდებიან. ეს განსაკუთრებით იგრძნობა მანუჩარისადმი გაგზავნილ წერილში, რომელშიც არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, რომ გარდა ისლამის მიღებისა მას სხვა პირობებიც უნდა შეესრულებინა, კერძოდ, ლალა ფაშას დახმარებოდა ლაშქრით და მოემარაგებინა სურსათით და ცხენებით.²³

საკუთარ თავზე ჩვენი ავტორი მესამე პირში ლაპარაკობს, მაგ.: „ამ საწყალს კეთილი ლოცვით მოიხსენებენ“..., „ამ ღაზავათ-ნამეს წამკითხველები და გამგონენი ამ მონას კეთილ ლოცვას არ მოაკლებენ“ და ა. შ.

²¹ Mühimme, LIII, 739; Ali, Künhülâh bâr, გვ. 314 ა-ბ, ვუთითებთ F. Kırzioğlu-ს დასახ. ნაშრომის მიხედვით, გვ. 304, 305.

²² იქვე, გვ. 457

²³ نصرتنا، عالی، ადრე ვისარგებლეთ ს. ჯიქიას მიერ შესრულებული ვენური ნუსხის თარგმანით. სამნუხაროდ, თარგმანიცა და ოსმალური ტექსტის ფოტოპირებიც დღესდღეობით დაკარგულია, ამიტომ გვერდებს ვერ ვუთითებთ.

„გამარჯვებათა წიგნში“ სტამბოლის სახელწოდებად ყველგან ისლამბოლია ფიქსირებული.“

აბუბექრის თხზულებაში დაცული ცნობები ჩვენთვის ხელმისაწვდომი თანამედროვე თურქი ისტორიკოსებიდან გამოყენებული აქვთ ბ. ქუთუქოღლუს და ფ. ქირზიოღლუს.“ მათ შრომებში ჩართული აბუბექრის ცნობები შეიძლება სამ რიგად დაიყოს: 1. რომელიმე კონკრეტული ამბის გადმოცემისას მხოლოდ აბუბექრის ცნობაა გამოყენებული, 2. აბუბექრის ცნობა შევსებულია სხვა ავტორის ან ავტორების ცნობებით და პირუკუ და 3. ცნობა სქოლიოშია ჩატანილი სხვა ავტორთაგან განსხვავებული ინფორმაციების საჩვენებლად. ზოგიერთ შემთხვევაში ბ. ქუთუქოღლუს და ფ. ქირზიოღლუს პირდაპირ, სიტყვასიტყვით გადმოაქვთ აბუბექრის რომელიმე ცნობა, მაგ., ლალა მუსტაფა ფაშასა და ლაშქარს შორის წარმოქმნილი უთანხმოების შემდეგ ლალა ფაშას მიერ წარმოთქმული სიტყვა,²⁴ არეშისათვის გამართული ბრძოლის აღწერიდან ზოგიერთი მონაკვეთი,²⁵ თბილისის ციხის აღწერა,²⁶ დაღესტანში მოსახლე ტომების აღწერა²⁷ და ა. შ. შემახიდან დერბენდისკენ მიმავალი ლაშქრის მიერ კავკასიონზე გადასვლისას გამოვლილი ტანჯვა-წვალების აღწერისას ბ. ქუთუქოღლუ შენიშნავს, რომ აბუბექრისეული აღწერა ამ ამბისა უფრო მეტად შეეფერება სინამდვილეს, რადგანაც იგი ამ გადასვლის ერთ-ერთი მონაწილე იყო.²⁸

^{*} ისტამბოლის ფონეტიკური სახეცვლილება „ისლამბოლი“ გააზრებულია „ბეერ ისლამად“. ეს ფორმა XVI საუკუნიდან გავრცელდა, იხ. ვ. დონდუა, საისტორიო ძიებანი, II, თბ., 1973, გვ. 155; Turkish And English Lexicon, By sir James W. Redhouse, 1921, გვ. 112, 113.

^{**} აბუბექრის ცნობებს იყენებს ი. დანიშმენდიც, მაგრამ, რადგანაც იგი სქოლიოებს საერთოდ არ უთითებს და მხოლოდ ზოგ შემთხვევაშია თავად ტექსტში მოხსენიებული ავტორი და წყარო, ამდენად ჩვენთვის ძნელდება საუბარი ი. დანიშმენდის მიერ ჩვენი ავტორის ცნობების გამოყენების მასშტაბურობაზე.

²⁴ B. Kütükoglu, დასახ. ნაშრომი, გვ. 59.

²⁵ იქვე, გვ. 80.

²⁶ F. Kırzioğlu, დასახ. ნაშრომი, გვ. 289.

²⁷ იქვე, გვ. 309.

²⁸ B. Kütükoglu, დასახ. ნაშრომი, გვ. 88.

„გამარჯვებათა წიგნში“ ცნობები მოცემულია სამი რეგიონის – საქართველოს, შირვანისა და დაღესტნის შესახებ. საქართველოს ამბების აღწერისას აბუბექრი ძირითადად იმეორებს იმ ცნობებს, რომლებიც დაცულია ქართულ და სხვა უცხოენოვან წყაროებში, მაგრამ ზოგიერთ მათგანს ჩვენი ავტორი განსხვავებულად გვანვდის, ზოგს კი განავრცობს. აბუბექრის ცნობით ჩილდირის ომი ქაჯის ციხისათვის გამართული ბრძოლის პარალელურად დაწყებულა.²⁹ მუსტაფა ალის, იბრაჰიმ ფეჩევისა და მუნეჯიმ ბაშის მიხედვით ჩილდირის ომი იენიყალას დასაპყრობად გამართული ბრძოლის დროს დაწყებულა.³⁰ როგორც ერთ სიგელშია ნათქვამი „შეითან-ყალას იენი-ყალასაც უწოდებენ“,³¹ შეითან-ყალა კი ისევე, როგორც იბლისის ციხე, ქართულ ენაზე ქაჯის ციხეს ნიშნავს. ანონიმი ვენეციელი ავტორი ქაჯის ციხეს უთითებს.³² რაჰიმიზადეს ცნობით ისლამის ლაშქარი „მეექვსე სადგომზე ჩილდირის ველზე მოვიდა და აღნიშნულ (ჩილდირის – მ. ი.) ციხეში გაჩერდა,³³ ჩილდირის ციხეს კი ზოგიერთი მკვლევარი ქაჯის ციხესთან აიგივებს.³⁴ ვფიქრობთ, აბუბექრის ეს ცნობა სიზუსტეს მოკლებული არ უნდა იყოს.

როგორც ცნობილია, ჩილდირის ბრძოლის შემდეგ ლალა ფაშას ათაბაგ ყვარყვარე IV-ის ძმა მანუჩარი ხლებია. აბუბექრის

²⁹ ابوبکر , გვ. 16.

³⁰ نصرتنامه , გვ. 70v, 76v, ვუთითებთ B. Küttükoğlu-ს დასახ. ნაშრომის მიხედვით, გვ. 52; იბრაჰიმ ფეჩევის ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ, ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო სერგი ჯიქიამ, თბ., 1964, გვ. 39; ნ. შენგელია, ოსმალთა ისტორიკოსის მუნეჯიმ ბაშის ცნობები ლალა მუსტაფა ფაშას ამიერკავკასიის ქვეყნებში ლაშქრობის შესახებ. – ქართული წყაროთმცოდნეობა, II, თბ., 1968, გვ. 146.

³¹ მუჰიმე დავთარი, ტ. LXXII, გვ. 857, ვუთითებთ B. Küttükoğlu-ს დასახ. ნაშრომის მიხედვით, გვ. 51.

³² ანონიმი ვენეციელი ავტორი, თურქეთ-სპარსეთის ომი და ქრისტიანი ქართველები, იტალიურიდან თარგმნა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ე. მამისთვალისძე, თბ., 1987, გვ. 22, 23.

³³ رحیمی زاده چاوش، ظفرنامه حضرت سلطان هراد خان , გვ. 14.

³⁴ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. 4, თბ., 1967, გვ. 268; ე. მამისთვალისძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 48; F. Kirzioğlu, დასახ. ნაშ-

ცნობით ეს მანუჩარის მეორე მისვლა იყო. ჯერ კიდევ ჩილდირის ომამდე არტაანში ხლებია იგი ოსმალთა სარდალს და სურსათ-სანოვარე მიუტანია.³⁵ ამ ცნობას „მესხური ქრონიკის“ გარდასხვა წყაროში ვერ მივაკვლიეთ. როგორც მათიანეშია ნათქვამი, ეს მისვლა ორ აგვისტოზე ადრე უნდა მომხდარიყო.³⁶

რაც შეეხება მანუჩარის გამაჰმადიანებას, ამ ფაქტს მ. სვანიძე კონსტანტინოპოლში მყოფი საფრანგეთის ელჩის ცნობაზე დაყრდნობით 1579 წ. 25 ივნისით ათარილებს.³⁷ იგივე წელია მითითებული ასევე 1579 წ. 9 დეკემბრით დათარილებულ ჰუქმშიც, რომელიც თურქეთის სულთანმა მურად III-ემ ჩილდირის ბეგლარბეგ მანუჩარს გაუგზავნა,³⁸ აბუბექრის ცნობით კი მანუჩარი ჩილდირის ბრძოლის მომდევნო დღეს, ანუ 1578 წ. 10 აგვისტოს გამაჰმადიანებულა.³⁹ გარდა იმისა, რომ ამ ცნობას ადასტურებენ მეჰმედ ბენ მეჰმედი, ქათიბ ჩელები, მუნეჯიმ ბაში და აბდულ აზიზ ყარა ჩელები-ზადე,⁴⁰ ისიც საფიქრებელია, რომ დამარცხებული მანუჩარი ლალა ფაშას უარს ვერ ეტყოდა გამაჰმადიანებაზე, აკი მის პატივსაცემად უწოდებიათ კიდევ მისთვის

რომი, გვ. 289, 473; ჩილდირის ციხის თაობაზე საპირისპირო აზრის შესახებ იხ. ს. ჯიქია, გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი, ნიგნი III, თბ., 1958, გვ. 403-405; ც. აბულაძე, სამცხე-საათაბაგოს ისტორიიდან (XVI ს. 80-იანი წლები), მრავალთავი, XV, თბ., 1989, გვ. 201; Шериф-хан Бидлис, Шараф-наме, перевод, предисловие, примечания и приложения Е. И. Васильевой, т. I, М., 1967, გვ. 516.

³⁵ ابي بكر , გვ. 15.

³⁶ სამხრეთ საქართველოს ისტორიის მასალები (XV-XVI სს.), ტექსტების პუბლიკაცია, გამოკვლევები და საძიებლები ქრ. შარაშიძისა, თბ., 1961, გვ. 49, 164.

³⁷ მ. სვანიძე, საქართველო-ოსმალეთის ურთიერთობის ისტორიიდან, XVI-XVII, თბ., 1971, გვ. 134.

³⁸ ც. აბულაძე, დასახ. წერილი, გვ. 200, 202.

³⁹ ابي بكر , გვ. 21.

⁴⁰ მეჰმედ ბენ მეჰმედი, ისტორია, გვ. 98, ვუთითებთ გ. ალასანიას წერილის „აბდულ აზიზ ყარა ჩელები-ზადეს ცნობები საქართველოს შესახებ“-ის მიხედვით. – საისტორიო კრებული, VI, თბ., 1976, გვ. 114; ქათიბ ჩელები, ჯიჰან ნუმა, გვ. 408, ვუთითებთ გ. ალასანიას დასახ. წერილის მიხედვით, გვ. 114; მუნეჯიმ ბაში, გვ. 137; აბდულ აზიზ ყარა ჩელები-ზადე, გვ. 103.

მუსტაფა.⁴¹ გასათვალისწინებელია ასევე, რომ მუსტაფა აღის „ნუსრეთნამეში“ დაცული ოსმალთა მთავარსარდლის ლალა მუსტაფა ფაშას მიერ მანუჩარისადმი გაგზავნილი წერილის თანახმად, მანუჩარი ლალა ფაშას უნდა დახმარებოდა ლაშქრით, მოემარაგებინა სურსათით და გარდა ამისა მიეღო ისლამი. როგორც აღვნიშნეთ, ჯერ კიდევ ჩილდირის ბრძოლამდე შეასრულა მანუჩარმა მისი ერთი პირობა – სურსათ-სანოვაგე მიუტანა და, რა გასაკვირია, რომ უკვე დამარცხებულ მანუჩარს მისი მეორე პირობაც შეესრულებინა – მიეღო ისლამი, უფრო მოგვიანებით კი, კერძოდ, 1579 წ. 25 ივნისს, სტამბოლში ქვეყნის დასანახად, შედარებით საზეიმო ვითარებაში, მოეწყო მისი ხელმეორედ ისლამის რჯულზე მოქცევა.

„გამარჯვებათა წიგნში“ აღწერილია თითქმის ყველა ის ფაქტი, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 1578-1580 წლებში თურქთა შემოსევების დროს, კერძოდ, მოტანილია ლალა ფაშას მიერ კახეთის მეფე ალექსანდრესა და მანუჩარისადმი გაგზავნილი მუქარით სავსე წერილების შინაარსი, აღწერილია ქაჯის ციხის აღება, ჩილდირის ომი, ლალა ფაშას თბილისში შესვლა, თბილისის აღება, მარაშის ბეგლარბეგ მუსტაფა ფაშასა და შემდეგ სინან ფაშას ექსპედიციები, ყირიმელი თათრების მიერ ზაგემის დანოკება და ა. შ.

1578-1580 წლებში გადამწყვეტ ბრძოლებს ოსმალებსა და ყიზილბაშებს შორის შირვანის ტერიტორიაზე ჰქონდა ადგილი, სწორედ ამიტომაც ყველაზე ვრცლად აბუბექრი ამ რეგიონის შესახებ საუბრობს; დაწვრილებით აღწერს თითოეულ ბრძოლას, მაგრამ ისევე, როგორც საქართველოს ამბების აღწერისას, აქაც მხოლოდ საომარი მოქმედებების მიმდინარეობათა შესახებ გვაწვდის ცნობებს. მიზეზი ამისა იგივეა, აბუბექრმა შირვანშიც მცირე ხანს დაჰყო.

სულ სხვა ვითარებაა დალესტანთან დაკავშირებით. 1578 წლის შემოდგომა და 1579 წლის ზამთარი აბუბექრმა დალესტანში გაატარა. მას საშუალება ჰქონდა მეტი რამ შეეტყო ადგილობრივი

⁴¹ ابوبکر , გვ. 21.

ტომების შესახებ, ამიტომაც, რომ ჩვენმა ავტორმა არა მხოლოდ ბრძოლების აღწერა, არამედ სხვა ხასიათის ცნობებიც მოგვანოდა. იგი საუბრობს დალესტნური ტომების რელიგიის, სამხედრო ძალის, სამართლის, ზნე-ჩვეულებების შესახებ და ა. შ.

მოვლენების აღწერისას აბუბექრი ხშირად ტენდენციურია, მაგრამ სიმართლეს ძირითადად არ ლაღატობს და სხვა ოსმალო ავტორების მსგავსად და ზოგჯერ უფრო მკვეთრადაც ცოცხლად წარმოაჩენს XVI საუკუნის 70-იანი წლების საქართველოსა და საერთოდ კავკასიის მდგომარეობას.

მის მიერ მოწოდებული ცნობების (ორიოდე უზუსტობის, კერძოდ, მანუჩარისადმი ოლთისის ლივის გადაცემისა და ლალა მუსტაფა ფაშას დიდვზირად დანიშვნის გარდა) სხვა წყაროებთან შეჯერებამ გვიჩვენა, რომ ჩვენი ავტორი მოვლენათა უმრავლესობას სიმართლით აღწერს და ამდენად, იგი სანდო ავტორად შეგვიძლია ვიგულოთ. ყოველივე ამან განსაზღვრა ის, რომ ქართულ სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოგვაქვს „გამარჯვებათა წიგნის“ თურქული ტექსტი ქართული თარგმანით, შენიშვნებითა და შესავლით.

ტექსტი გამართულია პარიზული ნუსხის მიხედვით (იგი ავტოგრაფია), ვენური ნუსხის კითხვასხვაობები კი ჩატანილია სქოლიოში.

სახელითა ღვთისაითა მოწყალისა მწყალობელისა

დიდება ალაჰს, ყველგან არსებულ ღმერთს! ვინაიდან იმ ფადიშაჰთა ფადიშაჰისათვის ერთიანი ქვეყანა არ არსებობდა, [ამიტომ] შექმნა [მან] და თავისი ერთადერთობისა და წყალობის საჩვენებლად მე, ადამიანი, ერთი წვეთი წყლისგან და ერთი მუჭა მინისგან შექმნა. არ არსებობდა სამყარო და გააჩინა და უკვე ჩვენ – ადამის ძეთ – პატივი მოგვაგო, გონება წედომისა და უნარი შექმნისა გვიბოძა, მთელ თავის წყალობას, ერთადერთობას და გარდმოცემულ ორმოც წიგნს¹ მიგვანდო. ვინც ესავეს ალაჰს და მის ანგელოზებს, წიგნებს და მოციქულებს, განკითხვის დღეს, ბედისწერას, სიკეთეს და ბოროტებას [მან], მისი სიტყვა (ალაჰისა – მ. ი.) ენით დაადასტურა და გულში ჩაიდო, აკრძალულს განუდგა და ნებადართულს მიენდო, სამართლიანი ბრძანებით [ნებადართულს] ასრულებს, აკრძალულისგან კი თავს იკავებს. წმინდა ლოცვა და საუკეთესო სურვილები იმ სიხარულის მომტან წინასწარმეტყველების კურთხეულ სამოთხეს, რომლის მსგავსადაც შექმნა მთელი სამყარო და უპირველესად კი ცის გაჩენისთანავე პატივი მიაგო და ყველა დაახლოებული წინასწარმეტყველებიდან და ღირსეული ანგელოზებიდან იგი (მუჰამედი – მ. ი.) აღამაღლა და პატივი მიაგო. საუკეთესო სურვილები და ასი ათასი ლოცვა მას, მის ამხანაგებს, მეუღლეებს და მის ოთხ თანამებრძოლს,² რომლებიც მისი დაახლოებული პირებიდან გამორჩეული და საუკეთესონი არიან.

განსაკუთრებით: დიდება ღმერთს! უზენაესმა ჩვენს ბედნიერ ფადიშაჰს სიცოცხლე გაუხანგრძლივოს, ქვეყანა, ილბალი და გამარჯვება დღითი დღე გაუმრავლოს, მისი უდიდებულებსობა უბედურებისა და შეცდომისაგან დაიხსნას და სიავის მომტან მტერზე გაამარჯვებინოს.

ახალგაზრდა, ბედნიერ უფლისწულს უზენაესმა ღმერთმა სიცოცხლე გაუხანგრძლივოს, ქვეყანა გაუფართოვოს, მისი უმაღლესობა საშიშროებისა და ზარალისაგან დაიცვას. სასარგებლო ცოდნითა და კეთილი საქმით შეამკოს და პატივჰყოს, დედამინაზე, სასულთნოში სიმშვიდე და სიმართლე დაუმკვიდროს. ამინ, ასრულდეს ეს სურვილები!

დიდებულ ვეზირებსა და წარჩინებულ ემირებსაც უზენაესმა ღმერთმა სიცოცხლე [გაუხანგრძლივოს], ქვეყანა [გაუფართოვოს], თანამდებობა და სასარგებლო საქმიანობა [შემატოს].

ქვეყნის ემირებისა და ლაზი ემირების შესახებ: დიდებულები და მათი საქმენი უწმინდესმა და უზენაესმა ღმერთმა საკუთარი მაღალი ნების შესაბამისად აამოძრავოს, ყოველი მათგანი დიდვეზირის თანამდებობაზე დაადგინოს და ისლამის ლაშქარსაც უზენაესმა იღბალი და გამარჯვება გაუმრავლოს, რომელ მხარესაც არ უნდა გაემგზავროს, ღმერთმა საძულველ მტერსა და მდაბალ ურჯულოებზე მუდამყამს გაამარჯვებინოს და უავგუსტოს ბედნიერებას აღირსოს.

იმ მოწყალე და სახელოვანმა მოციქულმა ქვეყნის დასაცავად კურთხევა, ბედნიერება და კეთილდღეობა არ დაიშუროს. ისლამის ფადიშაჰისა და დიდებული შაჰინშაჰის უდიდებულესობის მტერი და მოწინააღმდეგე თანამდებობიდან ჩამოქვეითებისა და უბედურებისაგან არ გაათავისუფლოს. ამინ, ასრულდეს ეს სურვილები!

შემდეგ: მე, სანყალმა მსახურმა, საცოდავმა ვეზირის ტოლა მოხეტიალემ, სასამართლოს მოხელის ფეხის მტვერმა ვისურვე, რომ აღმოსავლეთის ლაშქრობაში მომხდარი ამბები და შირვანის ვილაიეთსა³ და დემურკაფუში⁴ ოსმან-ფაშასა⁵ და პირშავი ყიზილბაშების ბრძოლები [ჩემი] შერჩევის მიხედვით შეძლებისდაგვარად გადმოგცეთ. როცა პატიოსანი ამხანაგები და ერთგული მეგობრები ნაიკითხავენ და შინაარსს გაეცნობიან [ნახავენ], რომ შემოკლებულია და გამოტოვებული [ბევრია, ალბათ] მაპატიებენ, რადგანაც შერჩევით მაქვს შავად შედგენილი. იმედია, რომ ამ რისაღეს⁶ ნაკლს ყურადღებას არ მიაქცევთ და შემინდობთ. დამორჩილების ბრძანებაში ვინმე [ტექსტს] შემოკლებულსა

და ნაკლულს რომ ნახავს [არ ეგონოს], რომ სხვა ამბავიც თავი-
დან ბოლომდე ნაკლული და ცდომილია. ამ რისალებს შედგენის
ერთადერთი სურვილი ლაშქრობებში მომხდარი ამბების გადმო-
ცემა არაა. ეს რისალებს ლოცვის მიზეზია. რადგანაც ქვეყნიერების
ისტორია დაწერილი და შემონახულია, ამიტომ [მათი კვლავ] მო-
გონება და აღწერა საჭირო არ არის, რადგანაც ზოგს [თვითონ]
აქვს ნანახი და ზოგს კი მოსმენილი, ამიტომ მათი გადმოცემა
და აღწერა საჭიროებას არ წარმოადგენს. მანამდე, სანამ მე, სან-
ყალი, ამ შემოკლებულ რისალებს შევადგენდი, ოსმალთა დინას-
ტიიდან სულთან მურად ხანად⁷ წოდებული ერთი ღაზი ფადიშა-
ჰად ეკურთხა და ირანის მხარეს ილაშქრა. მის დროს მომხდარი
ბრძოლებისა და გამარჯვებათა შესახებ როცა წაიკითხავენ, იმე-
დია, რომ მე, სანყალს, კეთილი ლოცვით მომიხსენებენ. ეს რომ
მჯეროდა, ამიტომ მოვიკრიბე ძალა [თხზულების] შესადგენად
და შავად დასაწერად. იმედია, რომ ამ ღაზავათ-ნამეს⁸ ნამკითხ-
ველები და გამგონენი მე არ დამივიწყებენ და კეთილ ლოცვას
არ მომაკლებენ.

შემდგომ ამისა: ქვეყნიერების მფარველმა ფადიშაჰმა და
დიდებულმა შაჰინშაჰმა, არაბი და ირანელი მელიქების სულ-
თანმა მურად-ხანის უდიდებულესობამ ისურვა და ბრძანა, რომ
ირანის მხარე და შირვანის და გურჯისტანის ვილაიეთი დაე-
ლაშქრათ. დიდებული ვეზირებიდან სახელოვანი მუსტაფა ფაშას⁹
აღმატებულება შეარჩია და გამარჯვების შარავანდედით მოსილი
ლაშქრის სერასქერად¹⁰ დანიშნა. მუსტაფა ფაშამაც ბრძოლაში
გამარჯვებისთვის თადარიგი დაიჭირა, ნახა რა, რომ ემირები,
რომლებიც ბრძოლაში გამოადგებოდნენ, მზად იყვნენ, 986 წლის
მუჰარემის დასაწყისში¹¹ კარავი უსქუდარში¹² გადაატანინა და
მონასტრის მახლობლად დიდ და განიერ ადგილზე გააშლევინ-
ა, თავად მან კი ლაშქრობისათვის საჭირო ემირებთან, ზოგი-
ერთ ბრძენ და გამოცდილ წარჩინებულთან ერთად თათბირი
გამართა და უავგუსტოესი ლაშქრობის საკითხებზე თათბირის
[გაძლოლის პატივი] ქვეყნიერების მფარველმა ფადიშაჰმა მას
მიანდო. მთავარსარდალი გახდა და მას შემდეგ, რაც აღმოსავ-
ლეთის ქვეყნებისაკენ დაიძრა, მონიჭებული და ბოძებული ჩინით

ძლიერ კმაყოფილი ვარო - განაცხადა. დავალების სრულად მიღების შემდეგ მუსტაფა ფაშა 986 წლის მუჰარემის თვეში თავადაც უსქუდარში გადავიდა და ლაშქარი ნელ-ნელა დადგენილ უბანში შეიკრიბა და მოემზადა. სასახლის მცველი რაზმიდან მთელი სიფაჰიები,¹³ მარცხენა ულუფეჯიები,¹⁴ სამი ათასი იანიჩარი¹⁵ და ოთხასი ზარბაზანი მის განკარგულებაში შევიდა. რუმელიელთაგან¹⁶ და სტამბოლელთაგან შემდგარი ჯარი უსქუდარში გადავიდა და რამდენიმე დღე იქ, მალთეფეში¹⁷ გაჩერდა. შემდეგ მთავარსარდალ მუსტაფა ფაშას აღმატებულება ისლამის ლაშქართან ერთად უსქუდარიდან აიყარა და ირანისკენ გაემართა. სტამბოლის მთელი მოსახლეობა, ფაშები, ალები და ისინიც, ვინც უზენაეს ლაშქრობაში არ მონაწილეობდნენ, ფაშის და ისლამის მხედრიონის გასაცვილებლად გამოვიდა. იმ დღეს ისეთი აღკაზმულობა, გმირობა და სანახაობა აჩვენეს, რომ მნახველებს გონება დაებინდათ.

შემდეგ მუსტაფა ფაშას აღმატებულება გზას გაუდგა, მაგრამ არც თხრილები გადაიარა და არც ვანიერი შარაგზებით არ წავიდა. იზმითი,¹⁸ დაბა იზნიქი,¹⁹ იენიშეჰირი,²⁰ სომხითის გადასასვლელი,²¹ ბოზიუქის გზა,²² სანჯაყი სულთან ონუ,²³ ფოლადინი²⁴ გაიარა და აქშეჰირში²⁵ გაჩერდა. აქშეჰირიდან აიყარა და დაბა ილგინს²⁶ მიაღწია. ილგინში ჩიფთლიქები,²⁷ წმინდა მეჩეთი და ქერუბინის სასახლე²⁸ იყო. მათი ნახვა სურდათ და ამიტომ წავიდნენ ამ გზით. აღნიშნულ დაბაში სამი დღე გაჩერდა, შემდეგ იქიდან აიყარა და სამი-ოთხი სადგომის მერე ქალაქ კონიას²⁹ მიაღწია. ორი დღე კონიაში შეჩერდა. მევლანა ხუდავენდიგარის უწმინდესობა³⁰ მოინახულა, იქიდანაც აიყარა და რამდენიმე სადგომის შემდეგ კაისერად³¹ ნოდებულ დაბას მიაღწია. ამ დროს კაისერი ცეცხლით იყო გადამწვარი. იქ არ შეჩერდა და წავიდა. რამდენიმე დღეში სივასად³² ნოდებულ ქალაქში ჩავიდა. სამი დღე აღნიშნულ ქალაქში გაჩერდა. იქიდანაც აიყარა და გაემგზავრა. რამდენიმე სადგომის შემდეგ არზრუმს³³ მიაღწია და არზრუმის წინ ილიჯეს³⁴ მახლობლად მდებარე მდელოზე მთელი ლაშქარი დაბანაკდა, მაგრამ როცა ჩვენ არზრუმში ჩავედით, მეომართა უმეტესობა [ჯერ კიდევ] არ ჩანდა. მხ-

ოლოდ კაფიკულუები³⁵ და იანიჩრები იყვნენ. რადგანაც საჭირო იყო, რომ გამარჯვების შარავანდედით მოსილი ლაშქრობისათვის განკუთვნილი ასქერები³⁶ მთლიანად იქ შეკრებილიყვნენ, ამიტომ მოლაშქრენი ყოველი კუთხიდან და ყოველი ვილაიეთიდან³⁷ ნელ-ნელა დაიძრნენ და მოგროვება დაიწყეს, ისე, რომ განწესებული ბეგლარბეგები,³⁸ სანჯაყბეგები,³⁹ ზაიმები⁴⁰ და ალაიბეგები⁴¹ რაზმებად, ჯგუფ-ჯგუფად მოვიდნენ და შეიკრიბნენ. არზრუმის ველი სხვადასხვაგვარი კარვებით, ნაირფრად მოხატული საჩრდილობლებით და მონანავე მსუბუქი ჩარდახებით ისე მოირთო, თითქოს გაზაფხულზე მდელი და ველი ნაირფერი ყვავილებით მოკაზმულაო. იმოდენა ლაშქარი შეიკრიბა და იმდენი კარავი გაიშალა, რომ არზრუმის ველზე ნემსს ვერ ჩააგდებდით. სამხრობის ჟამს ცხენებზე ამხედრებული ვაჟკაცები ყოველდღე მამაცურად ჯირითობდნენ და თოფს ისროდნენ. სხვაც ბევრი მოვიდა. მამაცი გმირი ვაჟკაცები სამოსს იცვლიდნენ, მოედანზე გადიოდნენ და ჭიდაობდნენ, ზოგიც ისარს ისროდა. ერთი სიტყვით, საბრძოლო წესით [დანყობილი] სხვადასხვა თამაშს მართავდნენ, სეირნობდნენ და უხილავ მტერს ყიჟინას სცემდნენ. ასეთი ყოფით დაახლოებით ოცი დღე იმ ველზე გაატარეს. უავგუსტოეს ლაშქრობაში მონაწილე ლაშქარი მთლიანად შეიკრიბა.

შემდეგ, 986 წლის ჯუმად აღ-ეველის⁴² თვეში იმ ველიდან აიყარნენ და არზრუმის ციხის უკან დევე ბოინუდ (აქლემის ყელი) ნოდებულ ცნობილ ადგილზე, გმირთა საფლავების მახლობლად, მთავარსარდლის, მუსტაფა ფაშას აღმატებულების კარავი დასცეს. იმ დღეს ლაშქარიც ამხედრდა ცხენებზე. ბეგლარბეგებმა და სანჯაყბეგებმა, ალაიბეგებმა, ზაიმებმა, ბოლუქის აღებმა⁴³ და მთელმა ლაშქარმა რაზმთა წყობისა და მამაცობის საჩვენებლად შესაფერისი ტანსაცმელი ჩაიცვა და ცხენებს ძვირფასი თვლებით მორთული ჩული გადააფარეს და შეკაზმეს. იმ დღეს განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ოზდემირ-ოღლუ ოსმან ფაშას აღმატებულება, რომელიც, საბრძოლო იარაღით აღჭურვილი, დაუდგრომელ შავ ულაყზე ალივით⁴⁴ ამხედრებულიყო. თავისი რაზმიც ძვირფასი ქვებით შემკული საბრძოლო ნივთებითა და

ტანსაცმლით მოერთო. მის წინ ექვს მსახურს მოოქროვილი ქუდი [ეხურა], მოოქროვილი ქამარი [ეკეთა] და ხელში ოქროთი მოჭედული ცული ეკავა. სხვა ბეგლარბეგებიც ასევე შესაფერისად მოიკაზმნენ და რაზმელებიც ძვირფასთვლიანი ნივთებით მორთეს. რაზმებად და მწკრივებად დაწყობილნი დადგნენ. თავის გამოსაჩენად იანიჩრებიც მოირთვნენ. თავებზე ძვირფასი თვლებით მორთული და ოქრონაქარგი წინწკლებიანი ბეწვის ქუდები, ჯიღები და არწივისფრთიანი თავსაბურავები დაიხურეს და თოფები მხრებზე გადაიკიდეს. მთელი მხედრონი საბრძოლო იარაღით მოირთო და მწკრივებად და რაზმებად დაეწყო. ბოლუქებად და რიგებად ისე იდგნენ, რომ მნახველი გონებას დაკარგავდა. ეს ის ადგილი გახლდათ, სადაც მორთულობის, მამაცობის და გამირობის ნახვა შეიძლებოდა. თუ იქ პირშავი ყიზილბაშების ჯაშუში აღმოჩნდებოდა და რუმის სიძლიერეს და სიმამაცეს ნახავდა, როცა წყეულ ურჯულოებთან მივიდოდა და შეატყობინებდა, მათაც შიში დაეუფლებოდათ. ერთი სიტყვით, იმ დღეს არზრუმს ზღვასავით მოაწყდა ხალხი. როცა ილიჯეს ველიდან არზრუმის ციხეს მიაღწიეს, ნახეს, რომ ლაშქარი მეტად დიდი იყო, იმხელა, რომ ამის გადმოცემა და აღწერა შეუძლებელია. ამ წყობით მივიდნენ და დევე ბოინუდ ნოდებულ ადგილზე დაბანაკდნენ. ის დღე იქ გაატარეს. მეორე დღეს პარასკევი იყო. ფაშას აღმატებულებამ პარასკევის ღოცვა აღასრულა და ის იყო უნდა წასულიყო, რომ უბედური ყიზილბაში ხანებიდან წყეული თოქმაქ-ხანის⁴⁵ მიჰმანდარი,⁴⁶ სახელოვანი ყიზილბაში მურადი თავის კაცებთან ერთად ელჩად მოვიდა. მისი სიტყვა ასეთი იყო: ირანის ფადიშაჰმა, მეჰმედ ხუდაბენდედ⁴⁷ ნოდებულმა, უბედურ თოქმაქ-ხანს შეატყობინა: შენ რომ თოქმაქ-ხანი ხარ, გეცნობოს, რომ რუმის ფადიშაჰის ვეზირმა მუსტაფა ფაშამ 150 ათასიანი რუმის ლაშქრითურთ ჩვენი საზღვრები დაარღვია და არზრუმის ვილაიეთში მივიდა. ახლა, შენ რომ თოქმაქ-ხანი ხარ, მუსტაფა ფაშასთან ელჩი გააგზავნე [და გაიგე], ამოდენა ლაშქარი რომ შეჰყარეს და მოვიდნენ, რა უნდათ, თუ ჩვენთან ბრძოლა სწაღიათ, ჩვენც შესაფერისად მოვემზადებით, და თუ სხვა რამ აზრი აქვთ, ღმერთმა ხელი მოუშართოთო. ამის შემტყობმა თოქმაქ-

ხანმაც თავისი კაცი მიჰმანდარი მურადი გააგზავნა და პასუხი მოითხოვა. ფაშას აღმატებულებამ ურჯულო წყეულს [შემდეგი] უპასუხა: ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის უდიდებულესობის უავგუსტოესი ბრძანება ასეთია: ამ კურთხეულ წელს დანგრეულ ყარსს⁴⁸ აღვადგენ და თუ უზენაესი ღმერთი მოწყალებას მოიღებს და გაგვამარჯვებინებს, ქართულ ვილაიეთებს დავიმორჩილებ, მე მათზე გალაშქრების ბრძანება მივიღეო. გზაა ცდენილი წყეულისთვის ფაშას აღმატებულების პასუხი სრულად ცხადი და ნათელი გახდა და კვლავ ირანისკენ გაემართა.

შემდეგ, 986 წ. ჯუმად აღ-ვეელის შუა რიცხვებში, არზრუმის ციხიდან აიყარა და გეზი საქართველოსკენ აიღო. მეორე დღეს ჰასანკალეში⁴⁹ მივიდა. სამი დღე იქ შეჩერდა. იქიდანაც აიყარა და რამდენიმე სადგომის შემდეგ არტაანის ციხეს მიაღწია და აღნიშნული ციხის წინ მიმდინარე წყლის⁵⁰ პირას გაშალა ბანაკი. სამი დღე იქაც შეისვენა და მთელ ლაშქარს მიმართა: წინ მტრის ადგილია, სამი თვის [სამყოფი] სურსათ-სანოვაგე მოიმზადეთო. მოლაშქრებამაც სამყოფი ხორაგი მოიმარაგეს. შემდეგ, 986 წლის ჯუმად აღ-ახირის დასაწყისში⁵¹, არტაანის ციხიდან აიყარა და ქართველებისკენ გაეშურა. ხსენებული ციხის სიახლოვეს მდებარე ქართული ვილაიეთები და ოქროსციხედ ნოდებული სიმაგრე ერთმა ხათუნმა⁵² დაიპყრო და დაიმორჩილა. მამაცი ვაჟკაცები ჰყავდათ. იმ ვილაიეთების ურჯულოები ამათ (ოსმალებმა – მ. ი.) შეიპყრეს. მანამდე, სანამ არტაანის ციხიდან აიყრებოდა, სარდლის, მუსტაფა ფაშას აღმატებულებამ მდაბალი ურჯულოების ბეგთან კაცი გაგზავნა და შეუთვალა: შენ რომ ოქროსციხის პატრონი მანუჩარი⁵³ ხარ, გეცნობოს, რომ მე, რუმის ფადიშაჰის მდაბალმა ვეზირმა, ისლამის 150 ათასიანი ლაშქრით შენზე გამოვილაშქრე. თუ მოხვალ და ისლამის სარწმუნოების ფადიშაჰის ჯარს შეეგებები და დაემორჩილები, ჩვენც შენი მდგომარეობის შესაფერ პატივს მოგაგებთ, თუ სიჯიუტეს გამოიჩენ და არ დაგვენებდები, შურს [ვიძიებ], შენს წინააღმდეგ გამოვილაშქრებ და შენს ქვეყანას და ვილაიეთს ავაოხრებ, გადავწვავ და გავანადგურებ. როცა ისლამის ლაშქარი თქვენ დაგლაშქრავთ, გაჭირვებაში ჩაცვივდებით და დაუძღურების ყამს შიში შეგიპყრობთ

[მაშინ], თუ დაგვემორჩილებით, თქვენი ბოდიშით კმაყოფილი აღარ ვიქნები. თუ ახლავე გახდები სუნიტი [მაშინ], სასწრაფოდ მოდი, ისლამის სარწმუნოება მიიღე და შენი ხალხი და ვილაიეთი ჩვენ ჩაგვაბარეო. ამ ცნობამ მანუჩარი სულით ხორცამდე შეძრა. [მან] ემირები და გამოცდილი აზნაურები შეკრიბა და [ეს ამბავი] აუწყა. მისი გადანყვეტილება ასეთი იყო: თუ ჩვენ ახლარუმის ლაშქარს შევეწინააღმდეგებით და არ დავემორჩილებით, ბრძოლისათვის ძალ-ღონე არ შეგვენევს. თუ გავიხიზნებით, ჩვენს ვილაიეთს გადასწავს, ვისაც ხელთ იგდებს, ყველას დახოცავს და ჩვენს ცოლ-შვილს დაატყვევებს. ციხე-ბურჯი, რომელშიც ეხლა ვიმყოფებით, მყარი და შემოსაზღვრული სიმაგრეა, მაგრამ რუმის ლაშქარს არც მისი ალება გაუჭირდება, მან ხომ კვიპროსისა⁶⁴ და ხალკ ულ-ვადის⁶⁵ დიდი ციხეებიც კი დაიმორჩილა. მოდით, ეხლავე შევხედეთ და დავემორჩილოთ. იმედია, რომ ისინიც ჩვენი მდგომარეობის შესაფერ პატივს მოგვაგებენ. ჩვენს მინა-წყალს არ ააოხრებენ და სარჩო-საბადებელს არ მიიტაცებენ. ჭკვიანურად წინდახედულება გამოიჩინეს და შესახვედრად სურსათ-სანოვაგე მოამზადეს.

შევჩერდეთ აქ, როცა სარდლის აღმატებულებასთან მოვიდნენ, და სხვა ამბავს მივუბრუნდეთ, რომელშიც ისლამის ლაშქარი არტაანის ციხიდან აიყარა და მეორედ ღღეს ჩილდირად⁶⁶ სახელდებულ ცნობილ ადგილას მივიდა.

თურმე, იქ ერთი პატარა ქართული ციხე ყოფილა. სახელად იბლისის ციხეს⁶⁷ უწოდებდნენ. ერთ ხეობაში მეტად ქვიან და მაგარ ადგილზე [მდებარეობს]. თურმე, იმ დღეს იქ არზრუმის ბეგლარბეგი ბაჰრამ ფაშა⁶⁸ მენინავე რაზმით იმყოფებოდა. ის ციხე დაულაშქრავს. შიგნით რამდენიმე ურჯულო ყოფილა. ციხე ამათთვის არ მიუციათ, დიდი სიჯიუტე გამოუჩენიათ, წინააღმდეგობა გაუწევიათ და ბრძოლა დაუწყიათ. ნყეულმა ურჯულო-

ბმა ამათთან ძალიან ბევრი იომეს. ციხის შიგნიდან ისრითა და ქვეთ დიდი ბრძოლა გაუმართეს. ბოლოს, იმ ადგილას, ჯარის დარჩენილი ნაწილიც მოვიდა, ციხე შუაში მოიქცეის და ძლიერ შეუტეის. წყეული ურჯულოების ისრებს, ხმლებს და სხვა საბრძოლო იარაღს არ უყურებდნენ, ყოველი მხრიდან თავს ესხმოდნენ და როცა ისლამის ფადიშაჰის ქვეყანაში შუადღის ნამაზის დრო დადგა, ის ციხე აიღეს. იმ დღეს, როცა ამ ციხისათვის გამართულ ბრძოლასა და გართობაში იყვნენ, დიარბექირის⁵⁹ ბეგლარბეგმა დერვიშ ფაშამ⁶⁰ მენინავე რაზმიტურთ სანახების შემოვლისას შენიშნა, რომ ერთ ფერდობზე რამდენიმე მეომარი გამოჩნდა. ჩვენ რომ გვიყურებს აქ მდგომი ჯარი, რა ჯარიო მოქვეს და რუმის მხედრებიდან რამდენიმე ცხენოსანმა მამაცმა ვაჟაკმა ცხენს დეზი ჰკრა. რომ მიუახლოვდნენ, ნახეს, რომ გზააღდენილი ყიზილბაშის ლაშქარი ყოფილა. თურმე, ის წყეულები თოქმაქ-ხანთან, ყარა-ხანთან, იმამყული-ხანთან,⁶¹ ქიზიქ დოღუზ-ხანთან და სხვა ცნობილ ხანებთან ერთად, [სულ] ორმოცი ათასამდე მამაცი ყიზილბაში მეომარი საბრძოლველად მოსულა. მაშინვე თავი იჩინეს, ერთბაშად ეკვეთნენ დერვიშ ფაშას და ბრძოლა გაუმართეს, დერვიშ ფაშას კი მცირე რაზმი ახლდა. აღარც გაქცევა შეიძლებოდა. დიარბექირის გულადმა ქურთმა ბეგებმა – სხვა გზა არა გვაქვსო – თქვეს, სიმცირეს აღარ შეხედეს და ისლამის სარწმუნოების კეთილდღეობისა და ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰისათვის წყეულებს ეკვეთნენ. ისეთი ომი ატყდა, რომ უამრავი თავი გაგორდა მიწაზე, მკერდები გაიფლითა და ადამის ძენი მიწაში სეტყვასავით ჩაეფლნენ. ისეთი დიდი ბრძოლა გაიმართა, რომ ამის აღწერა შეუძლებელია. რადგანაც წყეული ყიზილბაშები ბევრნი იყვნენ, დერვიშ ფაშას კი მცირე რაზმი ახლდა, ამიტომ ყიზილბაშთა ერთმა ნაწილმა რუმის რაზმზე იმძლავრა. იმ ადგილას შვიდი მამაცი ქურთი ბეგი მონამებრივი სიკვდილით აღესრულა, მათგან ერთი კი – სარუხან ბეგი⁶² – მთელი ქურთების ნამუსი და დიდება იყო. ბანაკში მყოფმა მეომრებმა ამ ბრძოლის შესახებ არა იცოდნენ რა, მაგრამ გაიგეს თუ არა, მაშინვე ცხენებს ზურგზე მოექცნენ. ერთი მხრიდან არზრუმის ბეგლარბეგი ბაჰრამ ფაშა და მეორე მხრიდან

ოზდემირ ფაშას ვაჟი ოსმან ფაშა გამონაპირდა. ბოლოს, ბრძოლის ამბავი ყველამ შეიტყო. ყველანი ცხენებზე ამხედრდნენ და ელვასავით გაიჭრნენ. გზააცდენილი წყეულები შუაში მოიქციეს და ყოველი მხრიდან ხმლით ისე ჩეხდნენ, რომ გვამს გვამზე აწყობდნენ. წყეულებმა ნახეს, რომ რუმის ჯარმა შეუტია. ყოველი მათგანი შიშმა [კიდევ უფრო] გააგულადა. ლომებრ მამაცურად იბრძოლეს [მაგრამ], როცა ძლიერ შეუტოეს, წყეულთა გულებს შიში დაეუფლა, სხეულმა კანკალი დაუნყო, დაიბნენ, მაშინვე პირი იბრუნეს და გაიქცნენ. გზააცდენილ ურჯულოებს უკანდახევის შემდეგ რუმელიელი ლაზიები ხმლით მუსრს ავლებდნენ. ასეთი მრავალრიცხოვანი ლაშქარი ერთ საათში გაფანტეს. ლაზიების შუბებისგან სისხლდანთხეულები შიშველი ხელებით იბრძოდნენ და ყოველი მათგანი წითელ სისხლში ჩაიხრჩო, ასე რომ, უამრავი თავი გაგორდა მიწაზე და მკერდები გაიფლითა. ბოლოს, ადამიანთა სისხლისგან მიწა შავი ტიტის ფრად შეიღება. ორი ლაშქარი ერთმანეთს შეეჭიდა და ერთმანეთში აირია. გამხმარი მიწა ცხენთა ფლოქვებისგან ბამბასავით დარბილდა. მტვრისა და სისხლის ოხშივარისგან, თოფების სროლისგან, ადამიანთა ყვირილისა და ცხენთა ჭიხვინისგან ბრძოლის ველი განკითხვის ადგილად გადაიქცა. იმ დღეს საღამომდე გასტანა ფიცხელმა ბრძოლამ. დაღამებისას ხმაღს გადარჩენილი პირშავი ყიზილბაშებიდან ზოგი მდინარის პირას ბალახში ჩაიმალა და ზოგი კიდევ ქვას ამოეფარა. ამგვარად, იმ დღეს ბრძოლა საღამომდე გაგრძელდა. საღამო ჟამს ლაზიებმა მოჭრილი თავები შუბებზე და სარებზე წამოაცვეს. დატყვევებული ურჯულოები ძაღლებით დააგდეს იქ. რამდენიმე დოლი აქლემებს აჰკიდეს და ცუდი აზრით შეპყრობილ ყიზილბაშებს კვლავ აახმაურებინეს. ფაშები, ბეგები და ლაზიები ბანაკში ძილისწინა წამაზისათვის ხმაურითა და ყიჟინით დაბრუნდნენ. დიდვეზირის აღმატებულება კარვის წინ გამოვიდა. წყალობა მოიღო, თავების მომტან ლაზიებსა და ბეგებს შეეგება და თითოეული მათგანი შეაქო: ყოჩაღ ჩემო ლაზიებო, თქვენს ხელებს ძალა შეემატოს, თეთრად დაბერდით და ფადიშაჰის პური თქვენზე ალალი იყოსო. იმ ღამეს მთელმა ლაშქარმა მოისვენა. გათენდა და სარდლის აღმატებულებამ

დივანი შეკრიბა, ლაშქარმა დივანთან მოიყარა თავი. თავების მომჭრელი და თანამოსაქმე ლაზიები დამსახურებისდამიხედვით დაანინაურა და პატივი მიაგო. შემდეგ დატყვევებულ წყეულებს მიუბრუნდა, თავები ნააგდებინეს და კარვის წინ გვამი გვამზე დაანყეს. თავებისა და გვამების გამო ადამიანი მინაზე ფეხს ვე-
ლარ ადგამდა. სისხლის ოხშივარისა და გვამების სუნისგან ხალხს გუნება-განწყობა გაუფუჭდა. მოჭრილი თავებისგან ისეთი დიდე-
ბული ზვინი დადგეს, რომ მნახველს გონება ებინდებოდა.

ყითა

გვამების სუნისგან თვალთ დაგვიბნელდა,
ვინ უთავოდ [დარჩა] და ვინ ას ნაჭრად [დაიფლითა],
მოჭრილი თავებისგან კოშკი ააგეს
და ციხისთავობა პატივცემულ ძალებს უბოძეს.

იმ დღეს, ასეთი კარგი განწყობის უამს, სარდლის აღმატე-
ბულებას მოხსენდა: ოქროსციხის პატრონი მანუჩარი ურჯულო
ჯარისკაცებთან ერთად შესახვედრად და დასამორჩილებლად
მოდისო. ფაშას აღმატებულებამაც ლაშქარს მიმართა და ყველანი
ცხენებზე შესხდნენ. იანიჩრებიც მოირთვნენ, თოფები მხარზე
გადაიდეს და ზემოხსენებულ მანუჩარს ცოტათი წინ შეეგებნენ.
[ეს] შესახვედრად კი არა, უფრო თავიანთი დიდებისა და მამა-
ცობის საჩვენებლად იყო გამიზნული. მდაბალი ურჯულოებიც
მოვიდნენ და ორად მდგარი ჯარისა და იანიჩრების შუაში გაი-
არეს. ფაშას აღმატებულების კარავს რომ მიუახლოვდნენ და ეს
დაყრილი გვამები და თავებისგან აგებული ზვინები დაინახეს,
შემოდგომის ფოთოლივით ათრთოლდნენ, გადაფითდნენ და
გრძნობა და გონება დაკარგეს. მივიდნენ, ფაშას აღმატებულებას
ხელზე ემთხვივნენ და ისლამის სარწმუნოებას და ქვეყნიერების
მფარველ ფადიშაჰს დამორჩილდნენ. როდესაც ზემოაღნიშნულმა
მანუჩარმა ისლამის სარწმუნოების სინმინდე და სიძლიერე იგრძ-
ნო - დიდება უწმინდეს და უზენაეს ღმერთს - მთელი გულით
მიენდო ამ რწმენას, [მაჰმადის რჯულს] ეზიარა, სახელად მუს-
ტაფა უწოდეს და ოლთისის ლივა⁶⁵ სანჯაყად უბოძეს.

ჩილდირად სახელდებული ადგილიდან ავიყარეთ და რამდენიმე სადგომის [შემდეგ] აღჯაყალად⁶⁴ წოდებულ ცნობილ ციხეში მივედით და წყლის პირას დავბანაკდით. სანამ სარდლის აღმატებულება მოვიდოდა, მანამდე არტაანის ბეგმა აბდურახმან ბეგმა⁶⁵ ზემოაღნიშნულ ციხეზე გაილაშქრა. შიგნით რამდენიმე ურჯულო ყოფილა, ციხე არ დაუთმეს, გაჯიუტდნენ, რის გამოც აბდურახმან ბეგმა ბრძოლა გაუმართა. ციხე ძალით, ვაჟკაცურად აიღო. ურჯულოთა ნაწილი გაულიტა, ნაწილი კი ტყვედ იგდო და რამდენიმე ურჯულოს [მოჭრილი] თავით ფაშას აღმატებულებას იმ სადგომში შეეგება. ფაშას აღმატებულებამ ციხეს მცველები ჩაუყენა და რამდენიმე ზარბაზანიც გამოუყო. [მერე] იქიდანაც აიყარა და გზას გაუდგა.

მეათე დღეს თბილისად წოდებულ ცნობილ ციხეში მივედით. ვილაიეთის მცხოვრებლები ყველანი ქართველები არიან, მაგრამ დაუთ-ხანად⁶⁶ წოდებულ წყეულ ყიზილბაშ ხანს დაუმორჩილებია. სანამ ისლამის ლაშქარი მოვიდოდა, მანამდე ზემოაღნიშნული ციხის ბინადარნი გახიზნულან. ციხე ცარიელი დაეტოვებინათ. მივედით და [ციხის] ახლოს დავბანაკდით. ხუთი-ექვსი დღე იქ გავჩერდით. თბილისის ციხე ერთი ხეობის შიგნით მდებარეობს. წყლითა და ჰავით ზომიერი ვილაიეთია. შვიდი-რვა დიდებული ილიჯე აქვს, გარშემო ბალ-ვენახებიც აკრავს. ქალაქის შუაში დიდი მდინარე ჩამოდის, სახელად მტკვარს უწოდებენ. ქალაქში იმ მდინარეზე ხიდია გადებული. როცა ხსენებული ციხე ყიზილბაშების ხელში იყო, შირვანიდან და ზაგემიდან მომავალი აბრე-შუმით დატვირთული ვაჭრები ამ ხიდზე გადადიოდნენ და ბაჟს იხდიდნენ. წელიწადში ერთი იუქი⁶⁷ ახჩით⁶⁸ ვაჭრობდა. აი, ასეთი ვილაიეთია. სარდლის აღმატებულებამ თბილისის ციხეს დასაცავად სანჯაყბეგი დაუნიშნა, საკმარისი რაოდენობის მეომარი და იანიჩარი ჩააყენა და რამდენიმე ცალი ზარბაზანიც გამოუყო. ერთი სიტყვით, ზემოაღნიშნული ციხე მეომრებითა და იარაღით გაავსო და გადაწყვიტა, რომ თავად უზრუნველად გადგომოდა გზას.

თურმე, იმ ვილაიეთების ურჯულოები და ზაგემად⁶⁹ წოდებული ქალაქი ცნობილ, მაგრამ ბილწსახელიან ლევან შაჰსა⁷⁰

და ალექსანდრედ⁷¹ წოდებულ ურჯულო ბეგს დაუპყრია. სანამ თბილისიდან აიყრებოდა, მანამდე სარდლის აღმატებულებამ წყეულ ურჯულოსთან სარუხანის სანჯაყბეგი კაიტას ბეგი⁷² ელჩად გააგზავნა და შეუთვალა: გურჯისტანის და ზაგემის ვილაიეთების მბრძანებლო და ბეგო ლევან შაჰო, გეცნობოს, რომ მე, რუმის ფადიშაჰის მდაბალმა ვეზირმა, 150 ათასიანი რუმის ლაშქრით შენს წინააღმდეგ გამოვილაშქრე. თუ მოხვალ და ისლამის სარწმუნოების ფადიშაჰის ჯარს დაემორჩილები, ხომ კარგია, ჩვენც შესაფერ პატივს მოგაგებთ და შენსავე ვილაიეთში სანჯაყს გიბოძებთ. შენც ისლამის ფადიშაჰს დაემორჩილე. თუ სიჯიუტეს გამოიჩინ და არ დაგვენებდები, დროულად მოვემზადები, შენს ქვეყანას და ვილაიეთს ავაოხრებ, გადავწვავ და დავაქცევ. შენს აზნაურებს, რომლებსაც ხელთ ვიგდებ, ერთიანად ხმლით ავკუნავ, მათ ცოლ-შვილს [კი] დავატყვევებ. ხელს თუ გამოიღებ, იცოდე, სიკვდილამდე არ მოგეშვებიო. ამის გაგებისთანავე წყეულმა ურჯულომ ყველა აზნაური და რჩეული, გამოცდილი ემირი შეკრიბა, მომავალზე ეთათბირა და უთხრა: რუმის ლაშქრისთვის წინააღმდეგობის გასანევად და შესაბრძოლებლად ძალ-ლონე არ შეგვწევს, ხოლო თუ მთებში წავალთ და გავიხიზნებით [მაშინ], რუმის ლაშქარი ჩვენს ქვეყანას და ვილაიეთს გაძარცვავს და ცეცხლს მისცემს. ასეთ ძლიერ ლაშქარს პასუხს ვერ გავცემთ, მით უფრო, რომ ოქროსციხის პატრონი მანუჩარიც მათ დაემორჩილა, თბილისიც აიღეს და მეომრებით აავსეს. ამის შემდეგ ამ ვილაიეთზე ხელს არ აიღებენ. რუმის ლაშქარი თუ რომელიმე მხარეს გაემართება და [მის დაპყრობას] შეეცდება, [მთელი] ქვეყანაც კი ვერ გაუნწევს წინააღმდეგობას, მით უფრო, რომ კვიპროსისა და ხალკ ულ-ვადის დიდი ციხე და კუნძული აიღეს. მოდით, ახლა ვიეშმაკოთ, შევხვდეთ, თითქოს ვემორჩილებით, თუ მათი დასასრული საფლავი იქნება [ხომ კარგი], სანანებელიც არ გვექნება, თუ მათი დასასრული მყარი არ იქნება, აი, ეს ჩვენს ხელთაა და თანაც ახლა ამოდენა ლაშქარს უკუვავადებთო, ბევრნაირად იეშმაკეს და გადაწყვიტეს, რომ მთავარსარდლის აღმატებულებასთან მოსულიყვნენ. ისლამის ლაშქარიც თბილისის ციხიდან აიყარა და მეორე დღეს ერთი სოფლის მახლობლად მეტად კარგ

ადგილზე დაბანაკდა. აქ ფაშას აღმატებულებას მოხსენდა, რომ რამდენიმე ათასი ურჯულო მეომრით ლევან შაჰი მოემართებოდა. სარდლის აღმატებულებამ ლაშქარს მიმართა და მეომრები ცხენებზე ამხედრდნენ. საბრძოლო იარაღით ყველა საკმარისად აღიჭურვა, იანიჩრებიც მოირთვნენ, თოფები მოიმარჯვეს, ფითილებს შეუნთეს და სამასი ზარბაზანი მოამზადეს. მეომრები რაზმებად და მნკრივებად დაენწყნენ. წყეული ლევან შაჰი დაახლოებით ხუთ-ექვს ათას ურჯულო მეომართან და მამაც ქართველ აზნაურთან ერთად მოვიდა. თავისი მხედრიონი ერთ კუთხეში დააყენა, თავად კი ხუთას-ექვსას მამაც ურჯულოსთან ერთად დოლისა და ნალარის თანხლებით ორად გაყოფილი ლაშქრის შუაში ჩაიარა. როცა ფაშას აღმატებულების კარავთან ცხენიდან ჩამოხტა, იანიჩრებმა თოფები დაცალეს და სამასი ცალი ზარბაზანი გაისროლეს. ისეთი ხმაური, სანახაობა და მხიარულება გაიმართა, რომ [მნახველს] გონება ებინდებოდა, წყეულ ურჯულო მეომრებს [კი] სახეზე ფერი არ ედოთ, გრძნობა დაეკარგათ და იმედი გადაენწყვიტათ. რუმის ლაშქარმაც იაზრა, რომ ლევან შაჰი კარავში შესვლისთანავე ამათი მოკვლისა და ნივთების დატაცების ბრძანებას გასცემდა. ყველა მზად იყო, მაგრამ სარდლის აღმატებულებამ წყეული არ მოაკვლევინა, თავად მას ძვირფასი პერანგი გადააცვა და თავისსავე ვილაიეთში კვლავ სანჯაყი უბოძა, წყეული ურჯულოც ქვეყნიერების მფარველ ფადიშაჰს დაემორჩილა და შეთანხმდნენ, რომ წლიდან წლამდე ხარაჯას გადაუხდინა და ფადიშაჰის ბრძანებას არ გადავიდოდა. ერთი-ორი სადგომი ისლამის ლაშქართან ერთად გაიარა. შემდეგ ფაშასგან ნებართვა აიღო და კვლავ თავისი ვილაიეთისკენ გაემართა.

ლევან შაჰის წასვლის შემდეგ მეშვიდე სადგომზე ალაზნად ნოდებული ცნობილი დიდი მდინარის ნაპირს მიადგა (ლალა-ფაშა - მ. ი.). იმ უბანში შეჩერდა და რამდენიმე დღე შეისვენა, მაგრამ ლაშქარში შიმშილობა იყო, სურსათი არ იშოვებოდა. სტამბოლური ქილა⁷³ ქერი სამასი ახჩა გახდა, ქილა ფქვილი ხუთას, ექვსასზე და ერთი ოყა⁷⁴ მარილი ორასზე ავიდა, რაც შეეხება ხორცსა და პურს [სრულებით] არ იშოვებოდა. ლაშქარში ისეთი

შიმშილობა იყო, რომ ამის გადმოცემა და აღწერა შეუძლებელია. ამ უბანში რამდენიმე დღე შეჩერდა. მეომრები გარშემო სოფლებში დაიფანტნენ და როცა რამდენიმე საბრძოლო აქტემების ქარავანი მინდორზე იყო და ბალახობდა, თურმე, წყეული ყიზილბაში ხანებიდან ამირ-ხან⁷⁵ წყეული 30 ათას ურჯულო ყიზილბაშთან ერთად მოსულიყო და ერთ მინდორში ჩასაფრებული საბრძოლველად დამდგარიყო. როგორც კი გარშემო სურსათ-სანოვაგისთვის ნასული ხალხი და რამდენიმე საბრძოლო აქტემების ქარავანი წყეულ ურჯულოებს თავს წაადგა, მაშინვე თვალით ხილულნი გახდნენ და ამათ გარს შემოეხვივნენ. იმ უბანში რამდენიმე მსახური მონამებრივი სიკვდილით აღესრულა. [ყიზილბაშმა] საომარი აქტემების ქარავანი წინ გაიგდო და კვლავ იმ მხარეს გაემართა, საიდანაც მოვიდა. ამასობაში ბანაკში ამბის მომტანი გამოჩნდა და ლაშქარი საომრად გაემზადა. ყველანი ცხენებზე ამხედრდნენ. ერთი მხრიდან ბაჰრამ ფაშა და ოსმან ფაშა და მეორე მხრიდან დერვიშ ფაშა გამონაპირდა. ერთი სიტყვით, ლაზიები ყოველი მხრიდან ელვასავით გაიჭრნენ და იმ ადგილას ბრძოლა დაიწყეს. ერთი ხანობა ისეთი დიდი ხოცვა-ჟლეტა გაიმართა, რომ უამრავი თავი გაგორდა მიწაზე, მკერდები გაიფლითა და ადამის ძენი მიწაში სეტყვასავით ჩაეფლნენ, მაგრამ რუმის ლაშქარმა პირი არ იბრუნა, ყოველი მათგანი შიშმა გააგულისა და ლომებრ მამაცურად იბრძოლა. წყეულმა რაფიზიებმა⁷⁶ ნახეს რა, რომ რუმის ლაშქარი იმარჯვებს, მათ გულებს შიში დაეუფლა და სხეულმა კანკალი დაუნყო, ხელ-ფეხი გაუშემდათ, პირი იბრუნეს და სათითაოდ გაიქცნენ. რუმის ლაშქარი წყეულებს ზურგიდან ხმლით ჩეხავდა. ასეთი მრავალრიცხოვანი ლაშქარი ერთ საათში გაფანტეს. ვინ მოკლეს, და ვინ კიდევ ხმლის შიშით იმ დიდ წყალში ჩავარდა და ჩაიხრჩო. ერთი სიტყვით, იმ დღეს საღამომდე დიდი ბრძოლა მიმდინარეობდა. ლაზიებმა წყეული ყიზილბაშები გასრისეს და დაფანტეს. შემდეგ მოჭრილი თავები სარებზე წამოაცვეს. ხელთგდებულ ურჯულოებს როგორც ძაღლებს, ისე მოექცნენ. დოლები კვლავ აქტემებს აჰკიდეს და ცუდი აზრით შეპყრობილ ყიზილბაშებს აახმაურებინეს. ბეგები, ფაშები და მეომრები ყიჟინით მოვიდნენ ბანაკში და ამ ბრძოლის ამბავი მთელ მხარეს მოედო.

სარდლის აღმატებულების იქ დიდხანს დაყოვნების მიზეზი გახდა ის, რომ მდინარე ალაზანი ადიდებული იყო. იმედი ჰქონდა, რომ ცოტა დაწყნარდებოდა, ამ დიდ წყალს გადალახავდნენ და შირვანში წავიდოდნენ. მოლაშქრეებმა რომ გაიგეს, რომ ეს მდინარე უნდა გაევიდნენ და შირვანში წასულიყვნენ, შეგროვდნენ, პირი შეკრეს, ფაშას აღმატებულებასთან მივიდნენ და უთხრეს: სვებედნიერი ფაშა, სად მიდიხარ, ლაშქარში შიმშილობაა, ზამთარიც მოახლოებულია და ლაშქარს საბოლოოდ გატეხავ, ჩვენ აქედან წინ ერთ ნაბიჯსაც კი არ გადავდგამთ. ფაშას აღმატებულებამ ნახა რა, რომ ლაშქარს თავისი გაჰქონდა, შუამავლის საშუალებით ჯარს შეუთვალა: დაისვენეთ და უკან დაბრუნდით. მოლაშქრეებმაც ეს ამბავი რომ შეიტყვეს, მოტრიალდნენ და დაწყნარდნენ. მეორე დღეს ფაშას აღმატებულებამ დივანი შეკრიბა და ყველა წარჩინებული ბეგლარბეგი, სანჯაყბეგი, ბოლუქის ალა, იანიჩართა ქეთხუდა და ზოგიერთი რჩეული და გამოცდილი ემირი მიიწვია და უთხრა: ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის უდიდებულესობის უავგუსტოესი ბრძანება ასეთია: ამ კურთხეულ წელს უწმინდესი და უზენაესი ღმერთი ხელს თუ მოგვიმართავს, ქართულ ვილაიეთებს დავიპყრობ და შირვანის ვილაიეთსაც დავიმორჩილებ. ახლა, დიდება ალაჰს, უზენაესმა გამარჯვება გვიწყალობა, ქართული ვილაიეთები და ბეგები ფადიშაჰის ქვეყანაში ისლამის სარწმუნოების ლაშქარს დაემონა, ყველა ჩვენს ბრძანებას დაემორჩილა. იქამდე მოვედით, როცა შირვანამდე ოთხი-ხუთი სადგომილა დარჩა. ასეთი ტანჯვანვალეობა გამოვიარეთ და ახლა ამას არად აგდებთ და წასვლა გადაგინყვეტით, სწორი არაა, თანაც, ჩვენი ფადიშაჰის წმინდა სახელს არ ეკადრება. დიდება ალაჰს, ზამთარიც მოახლოვდა და ფადიშაჰის წმინდა ბრძანებისადმი ურჩობის განწევის დრო არ არისო, ეს უთხრა და კაფიკულუებს-ყველას თითო-თითო ახჩა მოუმატა, იანიჩრებიც დაასაჩუქრა და იმ დიდ მდინარეზე გადასვლა და შირვანში წასვლა გადაწყდა. მეომრები ცხენებზე ამხედრდნენ. მდინარეში ერთ ადგილზე ფონი იპოვეს და ფაშას აღმატებულების გადასვლის შემდეგ ყველანი აქა-იქ მოგროვდნენ და უკან მიყვნენ, მაგრამ ის დიდი წყალი ისეთი ადიდებული

მოედინებოდა, რომ მნახველს გონება ეკარგებოდა. ძალზე დიდი წყალი იყო. საბედისწეროდ მოედინებოდა. ისეთი საშინელი წყალი იყო, რომ ვინმესთვის რომ ეთქვათ – ამ წყალში თუ შეხვალ, მთელ საფადიშაჰოს მოგცემთო – უარს იტყოდა, მაგრამ ადამის ძენი ცხვრებივით არიან. როგორც კი ერთი გადავიდა, ყველა მიყვა და გადასვლა დაიწყო. ზოგი ფონსაც არ უყურებდა და სხვა ადგილზე გადადიოდა, მაგრამ იმ უმონყალო, საშინელმა წყალმა იმდენი ცხენი, აქლემი, ნივთი და ადამიანი წაიღო და დაახრჩო, რომ კალმით ვერ აღინერება და ენით ვერ ითქმის. იმ მდინარის ორივე ნაპირი განკითხვის დღეს დაემსგავსა. ზოგი ყვიროდა, ჩემო ცხენო და ავლადიდებო, ზოგი – ჩემო შვილო და ძმაო, ზოგიც – ჩემო მეგობარო. ერთი სიტყვით, იმ სისხლიანმა წყალმა იმდენი სიცოცხლე შეინირა, რომ მხოლოდ ალაჰმა უწყის. არავინ დაინდო და მოსვლის მიზეზისა და მიზნის განუკითხავად მოექცა. დანარჩენმა ლაშქარმა ის დიდი მდინარე გადალახა და გეზი შირვანისკენ აიღო.

986 წლის რეჯებ ულ-მურეჯების დასაწყისში,⁷⁷ მეხუთე სადგომზე შირვანის ვილაიეთში შევიდა და არემად⁷⁸ წოდებულ დაბაში მივიდა. იმ დღეს შირვანის ვილაიეთისა და არემის სუნიტები⁷⁹ ჯგუფ-ჯგუფად, რაზმებად, ზოგი ფეხშიშველი და ზოგი ცრემლ-მორეული მთავარსარდლის, მუსტაფა ფაშას, აღმატებულების შესახვედრად გამოვიდა. ისლამის ლაშქარს ყველა ხელს ართმევდა და სიხარულისა და კმაყოფილებისგან ყვიროდა: ისლამის სარწმუნოების ფადიშაჰის ლაშქარს გაუმარჯოს, დღეგრძელი იყავითო. ისლამის ლაშქრის წინ მუხლი მოიყარეს და ყასაბა არემის მახლობლად გიოქ მეიდნად წოდებულ ცნობილ ადგილზე დააბანაკეს. შემდეგ შირვანის დიდებულები საჩუქრებით ჯგუფებად მოვიდნან, ფაშას აღმატებულებას შეხვდნენ და შირვანის ვილაიეთის დაცვის თაობაზე ისაუბრეს. თავად ყასაბა არემი ბალ-ვენახებშია ჩაფლული, ქალაქის შუაში წყალი ჩამოდის, კარგი და გაშლილი ყასაბაა, მდინარის ორსავე ნაპირზეა გაშლილი, ხილი სამყოფია, იმდენია, რომ ასეთმა ურიცხვმა ლაშქარმა ოცი დღე დაჰყო [იქ], ხილი [კი] არ ილეოდა. ბალები ისე გამოიყურებოდა, თითქოს ხელი არავის უხლიაო და ბოლოს,

შირვანის აბრეშუმში აღნიშნულ ქალაქთანაა დაკავშირებული. ხალხიც მეტად გულუხვია. ზემონახსენები ქალაქის წინ შაჰის ბაღად სახელდებული ცნობილი დიდი ბაღი იყო. ის ბაღი სარდლის აღმატებულებამ მთლიანად გააჩეხინა და არეშის სიახლოვეს ერთი სიმაგრე ააგებინა. დიდ-დიდი ხეები მოაჭრევინა და კედელივით დაასმევენა, შუაში ხის მესერი გაავლებინა და შიგ მინა ჩააყრევინა. ზოგ ადგილას კოშკები და კედლები ააგებინა. ოთხივე მხარეს თხრილები და ორმოები ამოათხრევინა, შიგ წყალი ჩაასხმევინა და ერთ ადგილზე კარი შეაბმევინა. ისეთი კეთილმონყობილი ციხე გამოვიდა, რომ ამის გადმოცემა შეუძლებელია. ამ სიმაგრის აგების მიზეზი შემდეგია: ყასაბა არეშს ციხე არ ჰქონდა. გამორიცხული არ იყო, რომ [ლალა ფაშას] რუმში გამგზავრების შემდეგ მტერი დარჩენილ ლაშქარზე იერიშს მიიტანდა. [ასეთ შემთხვევაში] ლაშქარი იმ სიმაგრეში შევიდოდა, კოშკებსა და კედლებში ქვემეხსა და თოფს ჩადგამდა და ბრძოლის დროს თავშესაფრად გამოიყენებდა. ყასაბა არეშის წინ სარდლის აღმატებულება ოცი დღე გაჩერდა, მაგრამ შემოდგომის სიცივეები დადგა თუ არა, მაშინვე თადარიგი დაიჭირა, რომ თვითონ რუმში წასულიყო, ხოლო შირვანის ვილაიეთის დასაცავად კი ძლიერი ლაშქარი დაეტოვებინა. აღნიშნულ ვილაიეთში თავადაც [შეძლებდა] გამოზამთრებას [რადგანაც], მდიდარი ვილაიეთი იყო. სურსათ-სანოვაგე სამყოფი ჰქონდათ. არზრუმის დასაცავად სივანის ბეგლარბეგი დატოვა. [თანმხლები] ლაშქარი მცირერიცხოვანი იყო, იფიქრა და თქვა: აქ ყველას გამოზამთრება შესაძლებელია, [მაგრამ] მთების თოვლით დაფარვის შემდეგ უნმინდური ყიზილბაში ლაშქარს შეჰყრის და არზრუმზე გაილაშქრებს, ბასიანისა და არზრუმის ველს თავისუფალს რომ ნახავს, გაძარცვავს და სამარცხვინო ამბავს შეგვამთხვევსო, სასწრაფოდ რუმში დაბრუნება გადანყვიტა. შემდეგ შირვანის დასაცავად ვეზირის რანგით ალეპოს ბეგლარბეგი მეჰმედ ფაშა გაანწესა და ლაშქარი ჩააბარა. მეჰმედ ფაშამაც დარჩენა გადანყვიტა. [მან] შირვანის ვილაიეთის ზოგიერთი ნარჩინებული და გამოცდილი ემირი შეკრიბა, გაესაუბრა და ამ ვილაიეთის მდგომარეობა გამოიკითხა. იმათაც უპასუხეს: უნმინდური ყიზილბაშები დაუდგრომე-

ლები არიან, მუსტაფა ფაშას რუმის მხარეში ბედნიერად წასვლის შემდეგ ერთხელაც იქნება მოვლენ და ბრძოლას გაგვიმართავენ, მაგრამ იმედია, რომ უნმინდესი და უზუნაესი ღმერთი ისლამის სარწმუნოების ლაშქარს ძალას შემატებს და იღბალი და გამარჯვება თქვენი იქნებაო. მეჰმედ ფაშა ყიზილბაშთა უეჭველი მოსვლის [თაობაზე] დაფიქრდა, შეშინდა, შირვანში დარჩენა აღარ ისურვა და ვეზირობასა და დარჩენაზე უარი თქვა. დიარბექირის ბეგლარბეგ დერვიშ ფაშას შესთავაზა. არც ის დათანხმდა. არზრუმის ბეგლარბეგ ბაჰრამ ფაშას უთხრა და ისიც არ დარჩა, საბეგლარბეგოზეც უარი თქვა. ერთი სიტყვით, ყველა ბეგლარბეგს შესთავაზა, მაგრამ დარჩენაზე ყველამ იუარა. ბოლოს, სარდალ მუსტაფა ფაშას აღმატებულებამ ოზდემირ ფაშას ვაჟი ოსმან ფაშა მიიწვია და შირვანის დასაცავად დარჩენა შესთავაზა. ისიც სარდლის აღმატებულების სიტყვებს არ გაექცა და ვეზირის რანგით ისლამის სარწმუნოების საკეთილდღეოდ და ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის საბედნიეროდ შირვანში დარჩენა გადაწყვიტა. სარუხანის სანჯაყბეგ კაიტას ბეგს არზრუმის საბეგლარბეგო მიეცა და არზრუმის ლაშქართან ერთად დარჩენა ებრძანა. კაფიკულუებიდან მარცხენა ულუფეჯიებს ყველას ორ-ორი ახჩა მოუმატა და დასაცავად გაანწესა. 1500 იანიჩარი, ნანილი მამაცი თანამზრახველებისა ჩანერა და თიმარის მფლობელების ნანილიც გაანწესა. ერთი სიტყვით, ოცათასიანი ლაშქარი ჩააბარა. ოსმან ფაშას აღმატებულებამ თავისი კარავი ლაშქრიდან გაატანინა, ერთ მდელოზე დაადგმევინა და შირვანისათვის განწესებულ კაფიკულუებს, იანიჩრებს, თიმარის მფლობელებს და ყველა სხვას მიმართა. [მათაც] ოსმან ფაშას გვერდით მოიყარეს თავი, შემდეგ, 986 წლის დიდი შაბანის დასაწყისში,⁸⁰ სარდალი მუსტაფა ფაშა დაბა არეშიდან აიყარა და რუმისკენ წავიდა. შირვანში დარჩენილები მეგობრებს დამწუხრებულნი და დალონებულნი დაშორდნენ. ოჯახებსა და ნათესავებს წერილები და საჩუქრები გაუგზავნეს. რუმისკენ წასულ ლაშქარს სიხარულისა და ბედნიერების შეძახილი აღმოხდა და გზას გაუდგა. ამ მხარეში დარჩენილები მათ [ისეთი] დამწუხრებულნი და დალონებულნი შეჰყურებდნენ, თითქოს [მათი] სული ძვირფასი

გალიიდან, სხეულიდან გამოფრინდა და პირველსაწყისამდე ამა-
ლლდაო. ერთი სიტყვით, წამსვლელი ნავიდა და დარჩენილები,
ყველანი, მუსტაფა ფაშას გამგზავრების შემდეგ ოსმან ფაშას აღ-
მატებულების გარშემო მოგროვდნენ. არეშის მახლობლად მიმდინ-
არე მდ. მტკვარი კი გურჯისტანის ვილაიეთიდან მოედინება და
თბილისის წინ მიმავალი დიდი წყალიც ამ უბანში ერთ ადგილზე
ერთდება. მეტად დიდი მდინარე ხდება, არეშის მახლობლად მიე-
დინება და შირვანის აღმოსავლეთამდე აღწევს. შვიდი-რვა დღის
სავალ გზაზე [მდებარე] ჯავადად⁸¹ წოდებული ვილაიეთიც შირ-
ვანს ეკუთვნის და იმ მიდამოში ზღვაში ჩაედინება. ხსენებული
დიდი წყლის აღმოსავლეთი მხარე შირვანია და დასავლეთი [კი]
ყიზილბაშთა ვილაიეთია. მუსტაფა ფაშას რუმში გამგზავრების
შემდეგ ოსმან ფაშამ მდინარეზე ტივებისგან შეკრული ხიდი
გაადებინა. ხიდის დასრულების შემდეგ თვითონ ხიდის ერთ თავ-
ში დადგა და ლაშქარი ყიზილბაშთა ვილაიეთებს შეესია. განჯისა
და ყარაბაღის ვილაიეთი დაარბიეს, ხელთგდებული ყიზილბაშები
გაყლიტეს და უთვალავი სურსათ-სანოვავე მოიტანეს. დამშეული
ხალხი რამდენადმე დანაყრდა. შემდეგ ოსმან ფაშას აღმატებ-
ულებამ ქალაქ შემახაზე [გალაშქრება] განიზრახა და არეშში კაი-
ტას ფაშა არზრუმის ლაშქრით, [ასევე] გულადები და რამდენიმე
ცალი ზარბაზანი, მთლიანად ხუთი ათასი კაცი დატოვა, თავად
[კი] ქალაქ შემახისკენ გაეშურა. მტკვრის ნაპირ-ნაპირ რამდენ-
იმე სადგომი გაიარა, მაგრამ როგორც კი გაიგო, რომ სალიანისა⁸²
და ჯავადის ვილაიეთებში ყიზილბაშები მოგროვილიყვნენ და იმ
ვილაიეთების რეაიები ისე შეევიწროებინათ, რომ მეტი ანიოკება
აღარ შეიძლებოდა, მაშინვე ლაშქარი იმ მხარეს მიაბრუნა და
ნავიდა. რამდენიმე დღე იარა. გზებზე შემხვედრი სოფლების მო-
სახლეობა ყიზილბაშთა შიშით ერთიანად გაქცეულიყო, ქვეყანა
ცარიელი დაეტოვებინათ, რის გამოც ლაშქარმა სურსათის მხრივ
დიდი ნაკლებობა განიცადა. ბოლოს, იმ ვილაიეთის წარჩინებ-
ულებმა და გამოცდილმა ემირებმა ფაშას აღმატებულებას
უთხრეს: ძლევამოსილო ფაშა, ამ მხარეში გამავალ გზებზე მდე-
ბარე სოფლების მოსახლეობა ყიზილბაშთა შიშით ერთიანად გახ-
იზნულა, ქვეყანა ცარიელი დაუტოვებია, რის გამოც მეომრებს

სურსათის მხრივ გასაჭირი ადგას. თავადაც და ცხენებიც დაუძღურდნენ და დიდი წვალეზა გამოიარეს. ბრძოლამ რომ მოუწიოთ, მეომართა ცხენები ველარ გამოდგებიან. მოდი, ჯერ ქალაქ შემახას მივადგეთ. მდიდარი ვილაიეთია. ცხენები და მეომრები რამდენიმე დღე დაისვენებენ, თან ეს ტვირთი, ბარგი და აქლემები იქ დავტოვოთ, მტერზე მსუბუქად გავილაშქროთ და [ისე] ვიბრძოლოთ. ოსმან ფაშას აღმატებულებამ ეს რჩევა ყურად ილო და თავისი რაზმი მაშინვე ქალაქ შემახისკენ შეატრიალა. იმ დღეს შაბურანად⁸³ სახელდებული ყასაბის მახლობლად შეჩერდა, მეორე დღეს [კვლავ] დაიძრა. რამდენიმე სადგომის შემდეგ ქალაქ შემახაში შევიდა. იმ დღეს ხსენებული ქალაქის სუნიტები და სხვა ხალხი, ყველანი, მთავარსარდლის, ოსმან ფაშას, აღმატებულების შესახვედრად ჯგუფ-ჯგუფად გამოვიდნენ. ხელოსნებმა დროები გაშალეს და მის აღმატებულებას, ფაშას, ცხენის ფეხქვეშ ქსოვილი და ნარმა დაუგეს. თავის მხრივ რუმის ლაშქარმაც შესაფერისად ჩაიცვა და დაიხურა. იმ დღეს განსაკუთრებით ოსმან ფაშა გამოირჩეოდა. იგი საბრძოლო იარაღით აღიჭურვა, ძვირფასი თვლებით მორთული ტანსაცმლით შეიმოსა, შავ ცხენზე ამხედრდა და მეომრებს ისე მამაცურად და ლომებრ გულადად ჩამოუარა, თითქოს რუსტემ-ზალია⁸⁴ ან [კიდევ] მკვლელი გმირიყო. მოლაშქრეები მარჯვენა და მარცხენა რიგებად და მწკრივებად დაენწყენ. ორმოცდაათი ზარბაზანი ჩაამწკრივეს და ათას ხუთასი იანიჩარი გამოვიდა. წინ მოოქროვილ ქუდიან და ქამრიან ექვს მსახურს ძვირფასი თვლებით მოჭედილი ცული ეჭირა ხელში. ამ მორთულობით მამაცად შევიდნენ ქალაქ შემახაში და ქალაქის შუაგულში მდგარ არას-ხანად⁸⁵ ნოდებული წყეულის სახლში დაბინავდნენ და მოისვენეს. მებრძოლებმა ქალაქში შესვლისას გასართობად ის ზარბაზნები გაისროლეს და იანიჩრებმა თოფები დაცალეს. ისეთი ხმაური და სანახაობა გაიმართა, რომ [მნახველს] გონება ეკარგებოდა. ქალაქის მცხოვრებლებს ქვემეხისა და თოფის ხმისგან ყურთასმენა წაერთვათ, გრძნობა და გონება დაეკარგათ და გაცეებულები იდგნენ. ერთი სიტყვით, მეომრები ქალაქში შევიდნენ და ყველამ სათითაოდ დაიკავა სახლი და დაბინავდა. როცა აღნიშნულ ქა-

ლაქში შევედით, 986 წლის დიდი შაბანის დასასრული⁸⁶ იყო. რამდენიმე დღის შემდეგ წმინდა რამაზანი შემოდიოდა. ქალაქი შემახა მდიდარი ვილაიეთია. ხორცი, პური და სხვა წყალობა უთვალავია. ნაშიმშილევი და ლაშქრობაგამოვლილი ხალხი რამდენიმე დღე დასვენებას მიეცა. [ისინი] სამარხვო ლოცვითა და განდგომით იყვნენ დაკავებულნი.

თვითონ ქალაქი შირვანის ვილაიეთის შუაგულში გაშლილ ადგილზე მდებარეობს. წყალი და ჰავა ძალზე კარგი აქვს. იალალეზიანი ვილაიეთია. ზედა მხრიდან გულისტანად წოდებული ციხე აკრავს. წარსულში კეთილნაშენი ციხე ყოფილა, მაგრამ ყიზილბაშს აუოხრებია და ახლა დანგრევის პირზეა. ერთი სიტყვით, ამგვარი ყოფით [ლაშქარმა] რამდენიმე დღე დაისვენა. ერთ დღეს ოსმან ფაშას აღმატებულებასთან მსტოვარი გამოცხადდა – თხუთმეტი ათასი ყიზილბაში მეომრით არას-ხანი, ერდოლდუხანი და მისი ვაჟი ალი ბეგი შენთან საბრძოლველად მოდიანო – შეატყობინა. ოსმან ფაშამაც რაზმს მიმართა: მზად იყავით, ჩვენთან საბრძოლველად ყიზილბაში მოდისო. მოლაშქრებმაც ცხენები [შეკაზმეს], იარაღი გააკრიალეს, მოემზადნენ და დადგნენ. შემდეგ, 986 წლის კურთხეული რამაზანის დასაწყისში,⁸⁷ ერთ დილას დავინახეთ, რომ არას-ხან წყეულმა თხუთმეტი ათასი ჯან-ლონით სავსე ყოჩალი, [მაგრამ] უნესრიგო და გზააცდენილი ყიზილბაში შემახის დასავლეთით რაზმებად და მწკრივებად დააწყო, ცუდი აზრით შეკეცილობილებმა ნალარა, დოლი და საყვირი აახმაურეს და დაიძვრნენ. რუმის ლაშქრიდან ზოგიერთი მამაცი დანინაურდა. მათ და ყიზილბაშმა ჩარკაჯიებმა⁸⁸ ალაპი ადიდეს. შემახის მოპირდაპირე მხარეს ყინულით [დაფარულ] ბორცვებზე გზააცდენილ ყიზილბაშთა ლაშქარი მთლიანად დაეწყო. ზედმეტი ტვირთი დაჰყარეს. ცხენოსნები და მებრძოლები რაზმებად დამწკრივდნენ. აქა-იქ ალმები გაშალეს და მოედანზე გავიდნენ. მეორე მხრიდან ოსმან ფაშას აღმატებულება და ისლამის ლაშქარიც საბრძოლო იარაღით სრულად აღიჭურვა და მარჯვენა და მარცხენა ფრთებად დაეწყო, იანიჩრებიც მოემზადნენ, თოფები მხარზე გადაიდეს, ფითილებს შეუთესეს; ფაშას აღმატებულების წინ გაჩერდნენ, ქალაქ შემახის მახლობლად

რაზმებად და მსკრივებად დაენწყნენ და გზააცდენილი ყიზილბაშების პირისპირ დადგნენ. ორივე მხრიდან გულადი და მამაცი ჩარკაჯიები გამოვიდნენ და მოედანზე ლომისებრი უშიშროება და მამაცობა აჩვენეს. [რამდენიმე ხანი] ასე იბრძოლეს, მაგრამ გზააცდენილი ყიზილბაში ხანებიდან ურჯულო ერდოლდუ-ხანის ვაჟმა ალი-ყულად წოდებულმა მამაცმა ყიზილბაშმა ვაჟკაცობა გამოავლინა და თქვა: ათასი მამაცი და რჩეული მებრძოლი მომეცით. შემახის ზედა მხარეს ერთ მინდორში ჩავსაფრდები. როცა ორი ლაშქარი ერთმანეთს შეხვდება და შეებრძოლება [აი, მაშინ], ქალაქის ერთი მხრიდან ათასი ჯარისკაცით თავს დავესხმები. როგორც კი რუმის ლაშქარი მობრუნდება და ქალაქს ამბის მომტანი მოაღწევს, თქვენც წინიდან შეუყეფეთ და გაილაშქრეთ. იმედია, რომ ამ გზით რუმის ლაშქარს გავფანტავთო – [ასეთი] გეგმა დაანყო. სინამდვილეში, როცა მებრძოლები ორ საწინააღმდეგო მსკრივად ეწყობოდნენ, ორთა ბრძოლა მიმდინარეობდა და ის წყეული ათასი მამაცი ცხენოსანი ყიზილბაშით ქალაქზე [თავდასხმას] აპირებდა, თურმე, იმ უბანში ოსმან ფაშას აღმატებულების ქეთხუდამ, ხოსრომ,⁸⁹ რამდენიმე ცხენოსანთან ერთად ის პოზიცია შეინარჩუნა. მაშინვე იმ წყეულებს წინ აღუდგა და დიდი ბრძოლა გაუმართა. როგორც ჩვენგან, ისე მათგან ბევრი დაეცა მიწაზე და თან იმ ბრძოლაში ხოსრო ქეთხუდა მონამებრივი სიკვდილით აღესრულა. ის იყო, ურჯულო წყეულები ქალაქს თავს უნდა დასხმოდნენ, რომ ქალაქის ქუჩებიდან თოფებმა იჭექეს. იმ ადგილზე ერთი-ორი ცალი ზარბაზანი დადგეს, გაისროლეს და უზენაესი ღმერთის წყალობით იმ დროს ალი-ყულად წოდებულ წყეულს ქვემეხი მოხვდა, სული ჯოჯოხეთს მიაბარა და მისი იარაღაკაზმული ტაიჭი გამოიქცა და რუმის ლაშქართან მოვიდა. როგორც კი ურჯულო წყეული ალი-ყული დაეცა, სხვა ყიზილბაშებმაც პირი იბრუნეს და გაიქცნენ. ეს რომ ნახეს, რუმელიელი ღაზიები წყეულებს ზურგიდან დაედევნენ და როცა დაენიენ, ამგვარი ორთა ბრძოლა შუადღის ნამაზამდე გაგრძელდა, მაგრამ წყეულმა ყიზილბაშმა ცოტათი დაიხია, უკან წავიდა და თავი ისე აჩვენა, რომ მარცხდებოდა, თურმე, რუმის ლაშქარი მოატყუა, ქალაქიდან გარეთ გაიტყუა და ქვემეხებს მოაცილა.

თანაც სურდათ, რომ ერთბაშად დასხმოდნენ თავს. ისინი უკან იხევდნენ და რუმის ლაშქარიც მისდევდა. თანაც იმ უბანში პატარა წყალი ჩამოდიოდა, მასზე მომცრო ხიდი იყო გადებული. ეს წყალი ორ ლაშქარს ყოფდა. იმათი ჩარკაჯიები აყეფდნენ და იმ უბანში დადგნენ, რუმის ლაშქრის ჩარკაჯიებმაც ყიჟინა დასცეს და ისინიც იქ გაჩერდნენ. იმ წყალზე გადავიდნენ და ყიზილბაშს ისე შეუტიეს, რომ იმ ადგილის მახლობლად აღმოჩნდნენ, სადაც მანამდე მათი დანყობილი რაზმები იდგა. ამგვარი ბრძოლის დროს ურჯულო წყეულები გაერთიანდნენ, რუმის ლაშქარს შესძახეს და ერთხმად გარშემოხვივნენ. რუმის ლაშქარიც შეებრძოლა. იმ უბანში ორი ლაშქარი ერთმანეთს შეეჭიდა. ისეთი დიდი ბრძოლა გაიმართა, რომ უამრავი თავი გაგორდა მიწაზე, მკერდები გაიფლითა და ადამის ძენი მიწაში სეტყვასავით ჩაეფლნენ. ორი ლაშქარი ერთმანეთში აირია. გამხმარი მიწა ცხენთა ფლოქვებისგან ბამბასავით დარბილდა, სისხლის ოხშივარმა ჰაერი დაფარა და ადამიანთა სისხლისგან მიწა შავი ტიტის ფრად შეიღება. ქვემეხისა და თოფის სროლისგან, ადამიანთა ყვირილისა და ცხენთა ჭიხვინისგან ბრძოლის ველი განკითხვის ადგილად გადაიქცა. იმ ბრძოლაში რუმის ლაშქრიდან ბევრი იანიჩარი მონამებრივი სიკვდილით აღესრულა. იმათგანაც მრავალი წყეული დაეცა მიწაზე. ერთი სიტყვით, დიდი ხოცვა-ჟლეტა და ომი გაიმართა. ორი ლაშქარი კვლავ ერთმანეთს მოსცილდა და თავთავის ადგილზე გაჩერდა. მტვერი ჰაერში ავარდა და მოედანი გამოჩნდა. მოედანს რომ გახედავდი [ნახავდი, რომ] ის თეთრი გვამები მოედანზე თეთრ რიგებად იყვნენ განოლილნი. ერთი სიტყვით, იმ დღეს სალამომდე მიმდინარეობდა ბრძოლა. სალამო ჟამს დასასვენებლად დაფი აახმაურეს. ორი ლაშქარი ერთმანეთს მოსცილდა და თავ-თავის ადგილზე გაჩერდა. ის ღამე გავიდა. გათენებისას ორი ლაშქარი კვლავ ცხენებზე ამხედრდა. ერთი მხრიდან რუმისა და მეორე მხრიდან ირანის ლაშქარი გამოვიდა და მოედანზე შევიდა. წინ გაიხედეს, მწკრივებად და რაზმებად დაეწყვნენ და გაჩერდნენ. მოედანი გამოჩნდა და როცა მათი მზერა მასზე შეჩერდა, ნახეს, რომ სიკვდილის მაკრატელს ზოგისთვის თავი წაეჭრა.

ყითა

წინ გავიხედეთ, მწკრივები განოლილიყო,
სიმაგრის კედლები აიგო, ოსტატები
ჩვენ ვიყავით. ორი მხრიდან მოედანზე ლაშქარი შევიდა.
ვნახეთ, რომ სიკვდილის მაკრატელს ზოგისთვის თავი
ნაექრა.

პატიოსანმა ადამიანებმა ლომებივით ორთა ბრძოლა
გამართეს,
ერთმანეთს შეუტიეს, დაეტაკნენ და სისხლი დაანთხევენეს.
ბოლოს, ადამიანთა სისხლისგან მინა ტიტის ფრად შეილება,
მკერდები გაიფლითა, გვამები ისე ეყარა, თითქოს ხალიჩა
[გაუფენიათ],
ლოცვა: მუდამჟამს გამარჯვებული იყოს [ოსმალო],
ომის ღმერთები თვალყურს გვადევნებენ. მათთვის
მცდელობა არ [დავიშუროთ].

შემდეგ ორივე მხრიდან გულადი და მამაცი ჩარკაჯიები კვ-
ლავ შევიდნენ მოედანზე და ბრძოლა დაიწყეს. ერთხანს ორთა
შერკინება მიმდინარეობდა. რუმელიელი მეომრებიდან რამდენ-
იმე ცნობილი და მამაცი პიროვნება იყო. მათგან ერთი, ალაი-
ბეგი დელი მუმი და გულადების ალა დელი კაიკუ და ოსმან
ფაშას ალებიდან ბალი ალა,⁹⁰ ბაჰრამ ალა და ჩაუშთა მეთაური
მარჯვედ იბრძოდნენ. ურჯულო ყიზილბაშთა ლაშქრიდანაც რამ-
დენიმე ცნობილი გულადი იყო. უმეტესობა შავ ცხენებზე იყო
ამხედრებული და თავზე წითელი ბაირალი და დოლბანდი ჰქონდა
მოხვეული. ვინც ერთხელ იომებდა, მეორედ საბრძოლველად ვე-
ლარ გამოვიდოდა. ერთი სიტყვით, იმ დღესაც სალამომდე დიდი
ბრძოლა მიმდინარეობდა. ჩვენგან და მათგან უამრავი ადამიანი
დაეცა მინაზე. სალამო ჟამს დასვენების დოლი აახმაურეს. ორი
ლაშქარი ერთმანეთს მოსცილდა და თავ-თავის ადგილზე გაჩ-
ერდა. ის ღამე გავიდა. გათენებისას მეომრები კვლავ ზურგზე
მოექცნენ ცხენებს, ირანისა და რუმის ლაშქარი ერთმანეთის
პირისპირ დადგა. მოედანი გამოჩნდა, მამაცი და გულადი ჩარკა-
ჯიები კვლავ შუაგულში შევიდნენ და ორთა შერკინება გამართეს.
ლომებივით იბრძოდნენ.

თხრობა აქ შევწყვიტოთ და სხვა ამბავს მივუბრუნდეთ, რომელიც თათართა ხან ადილ გირეი სულთანს⁹¹ ეხება.

თურმე, როცა ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰისა და დიდებული შაჰინშაჰის უდიდებულესობამ აღმოსავლეთის მხარეში უზენაესი ლაშქრობის [შესახებ] ბრძანება გასცა, თათართა ხანსაც უბრძანა: შენც ლაშქრითურთ აზოვის,⁹² ჩერქეზეთის, ყივჩაღთა ველის,⁹³ ყაბარდოს, ყუმუხის, საშამხლოს⁹⁴ და დემურკაფუს გავლით შირვანის ვილაიეთში ჩემს ვეზირსა და სარდალს, მუსტაფა ფაშას შეხვდიო. ხანის აღმატებულებამაც ფირმანის მიღებისთანავე თავისი ძმა ადილ გირეი-ხანი მთავარსარდალად დანიშნა და მამაცი მოისარი თათრის ჯარი, რამდენიმე ცალი ზარბაზანი და ხუთასი იანიჩარი გამოაყოლა. [ისიც] კაფადან⁹⁵ აიყარა და გეზი შირვანისკენ აიღო. აზოვი, ყივჩაღთა ველი, რომელიც ორმოცი დღის სავალი გზაა და [ისეთი] უდაბნოა, რომ ძე-ხორციელს ვერ [წაანყდებოდი], ჩერქეზეთი, საშამხლო, ყაითალი⁹⁶ და დემურკაფუ გამოიარეს და შირვანის ვილაიეთში შემოვიდნენ. შაბურანად სახელდებულ ყასაბაში მივიდნენ და [იქ] შეიტყვეს, რომ ოსმან ფაშასა და არას-ხანს შორის ხელჩართული ბრძოლა გამართულა. ოსმან ფაშამაც, ადილ გირეი-ხანის მოსვლა გაიგო თუ არა, რუმის ლაშქარს შეატყობინა. მათაც ისეთი ძალა და გული მიეცათ, რომ მტერს აღარ გაურბოდნენ და ლომებრ გულადად და მამაცურად ებრძოდნენ. ოსმან ფაშას აღმატებულებამ ადილ გირეი-ხანთან კაცი გააგზავნა და შეუთვალა: სასწრაფოდ მოდი და მომისწარი, წყეულები შენს მოსვლას რომ გაიგებენ, გაიქცევიან. ახლა ნუ იზარმაცებ, იჩქარეო. ადილ გირეი-ხანიც მაშინვე დაიძრა. სამი დღე იყო უკვე, რაც [ოსმან ფაშა] ყიზილბაშს ეომებოდა. მესამე დღეს, ნაშუადღევს, ადილ გირეი-ხანი, ბურჰანის ძე აბუბექრ მირზა და ხანის ძე ისლამ გირეი მირზა ათი ათასი მამაცით, ისრის მსროლელითა და თათარი სისხლისმსმელით, ელვასავით გამოიჭრნენ და მოვიდნენ. ოსმან ფაშას აღმატებულება ადილ გირეი-ხანს შეხვდა, ხელი ჩამოართვა და თათრის ჯარი მაშინვე ორ ბოლუქად გაყო. ერთი ბოლუქი ქალაქის ზედა და მეორე ქვედა მხრისკენ დაიძრა,

ისე რომ, თათრისა და რუმის ლაშქარი გაერთიანდა. ორივე ფრთიდან თათართა და ცენტრიდან რუმის ლაშქარი ყველა ერთად შემოეხვია ყიზილბაშთა ლაშქარს. წყეულმა ყიზილბაშებმა ნახეს, რომ ლაშქარი მოულოდნელად გამოჩნდა, ისიც ნახეს, რომ ეს ლაშქარი მოჩვენება არ იყო. ისფერი კალიასავით ისე დაესხნენ თავს, რომ გზააცდენილი ურჯულოები შეძრწუნდნენ. მათ გულებს შიში დაეუფლა და სხეულმა კანკალი დაუნყო, ხელ-ფეხი გაუშეშდათ და მაშინვე პირი იბრუნეს, ბრძოლა ჩვენი საქმე არ არისო, და საარწმუნოების მეთაურმა დროშიანმა ყორჩიებმა პირი იბრუნეს, ერთიმეორეს მიყენენ და გაიქცნენ. დიდება ალაჰს, გაქცეულ ლაშქარს ზურგიდან რუმისა და თათრის ლაშქარი ხმლით კუნავდა, ისე აჩეხეს, რომ გვამი გვამზე დაანყვეს. ასეთი დიდი ლაშქარი ერთ საათში ადგილიდან აშალეს და გაფანტეს. ზოგი მოკლეს, ზოგი კიდევ დაატყვევეს და გაათრიეს. თათრის ლაშქარმა თავი არ დაზოგა, წყეულები ისრებით ცხენებიდან გადმოყარეს. ვისაც კარგი ტანსაცმელი [ჰქონდა], ჩამოსვამდნენ და ხდიდნენ და, თუ არ მოენონებოდათ, საიქიოს აგზავნიდნენ. ღარიბ ყიზილბაშს ზედაც არ უყურებდნენ. სადაც [ლამაზ] ტანსაცმლიან და მოოჭვილთავსაბურავიან გაიძვერა ყიზილბაშს ნახავდნენ, კლავდნენ და ტანსაცმელს ხდიდნენ. რუმის ლაშქარიც ასევე [იქცეოდა]. წყეულებმა ბანაკი, ნივთები, სურსათი, ძვირფასი აბრეშუმისძაფიანი კარვები, შესანიშნავად მოხატული საჩრდილობლები, ცხენები და საჯინიბო, ჯორები და აქლემები მიატოვეს. ზოგი დაჭრილი და ზოგი დასახიჩრებული გაიქცა, ზოგი კიდევ ხმლის შიშით ადგილზევე ბალახში ჩაიმალა და ქვას ამოეფარა. იმ დღეს ღაზიებმა ურჯულოები საღამომდე ხოცეს, ნაწილი კი ხელთ იგდეს და მათი ქონება დაიტაცეს. ყველა გამდიდრდა. ყიზილბაშთა ლაშქარი უფრო მეტად ქალაქ შემახის მოსახლეობამ გაძარცვა, ისე რომ, ყველა ნადავლით აივსო. რამდენიმე მამაცმა თათარმა მირზამ წყეული არას-ხანი ძალით ჩამოაგდო ცხენიდან და როცა გაიგეს, რომ იგი ხანი იყო, არ მოკლეს, შეიპყრეს, ყელზე დოღბანდი ჩამოაცვეს და წაათრიეს. ერთი სიტყვით, იმ დღეს ისეთი თოფის სროლა, სანახაობა გაიმართა და ნადავლის შოვნის დრო დადგა, რომ ვერ აღინერება და ვერ

გადმოიცემა, ასე რომ, უამრავი თავი გაგორდა მინაზე, მკერდები გაიფლითა და ადამის ძენი მინაში სეტყვასავით ჩაეფლნენ. ადამის მოდგმის სისხლი მინაზე [ღვარად] მიედინებოდა. მტკრისა და თოფთა სროლისგან, ადამიანთა ყვირილისა და ცხენთა ჭიხინისგან ხალხი ერთმანეთს ველარ ხედავდა, თეთრ და შავ წვერს და თეთრ და შავ ცხენს ერთი ფერი დასდებოდა. ბრძოლის ადგილი განკითხვის ალაგად გადაიქცა. ასეთი ბრძოლა წარსულში ჰამზას⁹⁷ უმაღლესობასაც კი შეშურდებოდა. უწმინდესმა, უზენაესმა ღმერთმა ჩვენი ფადიშაჰის მტერი დამარცხებისაგან არ დაიხსნა. ამგვარად, იმ დღეს, საღამო ჟამს, ღაზიებმა მოჭრილი თავები შუბებზე და ჯოხებზე წამოაცვეს და ხელთგდებული ურჯულოები ძალღებვიით იქვე დაწარეს. ის ღამე ქალაქ შემახაში გაატარეს. დილას ოსმან ფაშას აღმატებულებამ დივანი მოიწვია. მოლაშქრეებმაც დივანთან მოიყარეს თავი. მტრის თავების მომტანი და თანამოსაქმე თითოეული ღაზი შესაფერისად დაანინაურეს, პატივი მიაცეს და თითოეული თათარი მირზა თავიდან ბოლომდე სამაჰო ატლასის პერანგით შემოსეს. დიდი პატივისცემის მიგებით შენდევ ხელთგდებული ყიზილბაშებიდან არც ერთი არ შეიწყნარეს და ბრძანება გასცეს, რომ ყველა დაეხოცათ. უზენაესი დივანის წინ ყიზილბაშებს კისრები ისე დაუბეგვეს, რომ ხელები ეტკინათ. იმ დღეს მოკვეთილი და ბრძოლაში მოჭრილი თავები ერთ ადგილზე მოაგროვეს. უთვალავი თავი აღმოჩნდა. ქალაქ შემახის წინ, მზიდნად სახელდებულ ადგილზე, [ამ] თავებისგან მიმარჯეთის წსგავსი ორი დიდი ზვინი დადგეს. ისეთი უცნაური და საკვირველი რამ გამოვიდა, რომ მნახველს გოძუბა ეყარგებოდა. შემახის ველზე გვამების სუნისგან ადამიანს გუბუბა-ვანწყობა უფუჭდებოდა. ახლ გავიდა რამდენიმე დღე. იმ ვილაიეთის ხალხი რუშისა და თათრის ღამქარს ისე შეეთვისა და მიეძღო, რომ ყიზილბაშს დამბარა კლავდა. თითოეული ჩვენგანს ვპირად იქცა:

ხსენებულ ვილაეთში ააფ ვაჟაჭარეთ რამდენიმე დღე, მავრამ თათრის ღამქარის ვილაეთს მოსაძლუობა შეატარებია. ოსმაც იმ-ოუბიდებ; იათრისუბიდებ; და დაუთრისაგან ჩეჯაყდებო ქალად აღ-ლბისი. ამდემს ადლადოსის. ნოღაშა ვეღარ ჩეკლეს და ზოფა-

ერთმა ქალაქელმა ოსმან ფაშასთან იჩივლა. თანაც, აღნიშნული ქალაქი მთიანი ვილაიეთი იყო, რამაც თათრის ცხენები დიდ გასაჭირში ჩააგდო. ითათბირეს და გადაწყვიტეს, რომ თათრის ლაშქარი ოსმან ფაშას დასცილდებოდა. შირვანი ბალახიანი და წყლიანი ვილაიეთია და მაჰმუდაბადისა⁹⁸ და სალიანისკენ წასვლა გადაწყდა. ადილ გირეი სულთანი ლაშქრითურთ სალიანისკენ გაუდგა გზას. რამდენიმე სადგომის შემდეგ ხსენებულ ადგილს მიაღწიეს. თურმე, შეპყრობილი არას-ხანის სახლ-კარი და ოჯახი იქ იმყოფებოდა. არას-ხანის შეპყრობა და თათრის ჯარის მათკენ წამოსვლა რომ შეეცყოთ, მაშინვე გაქცეულიყვნენ და ყიზილბაშთა ვილაიეთებისკენ წასულიყვნენ. თათართა ლაშქარმაც ამათი გაქცევა რომ შეიტყო, უკან დაედევნა და იმ დროს დაენია, როცა მდ. მტკვარზე გადადიოდნენ. არას-ხანის ქონება დაარბიეს, მაგრამ არას-ხანისა და სხვა ხანების სიკვდილი არ გვინახავს. მომხიბლავი სპარსი ქალები და უბადლო ლამაზმანები დაატყვევეს. თითოეული თათარი მეომარი ნადავლით აივსო. ბალახიან და წყლიან ვილაიეთებში [ყველამ] დაისვენა და დროს ტარებას შეუდგა. რუმის ლაშქარიც ქალაქ შემახაში ყიზილბაშთა ქონებით აივსო. ზოგი გართობას მიეძალა, ზოგი მარხულობდა, ზოგი კი განდგომილი ლოცულობდა. ეს ჩვენს ქვეყანაში.

თხრობა აქ შევწყვიტოთ და მივუბრუნდეთ სხვა ამბავს, რომელიც გზააბნეულ ყიზილბაშს ეხება.

ურჯულ ოსმან-ხანის დამარცხებული [ლაშქრიდან] გადარჩენილები შაჰის ვაჟს⁹⁹ ეახლნენ. თურმე, ირანის ფადიშაჰმა მეჰმედ ხუდაბენდედ ნოდებულმა ბოროტმა რუმის ლაშქრის მიერ ქართულ ვილაიეთებზე გავლა, შირვანის ვილაიეთის დაპყრობა და დამორჩილება და მის დასაცავად ლაშქართან ერთად ოსმან ფაშას დარჩენა რომ შეეცყოთ, მაშინვე თავისი მბრძანებლობის ქვეშ მყოფ ვილაიეთებში მსახურები დაგზავნა, უმოკლეს ვადაში დიდი ლაშქარი შეჰყარა და თავისი ძე ჰამზა მირზა უსარდლა,

რომელიც მამაცი და რჩეული ხანებიდან ამირ-ხანთან, მირ-ზა სალმანთან,¹⁰⁰ ფირე-ხანთან,¹⁰¹ თურქმან მუჰამედ-ხანთან,¹⁰² შახრუხ-ხანთან,¹⁰³ იმამყული-ხანთან, ხალიფა ანსართან¹⁰⁴ და კიდევ რამდენიმე სახელოვან ხანთან, [სულ] ოთხმოცი ათას ყიზილბაშ მეომართან ერთად შირვანის მახლობლად მდებარე განჯისა და ყარაბაღის ვილაიეთებში მოვიდა. მათ შორის მტკვრის წყალია. როცა ამ საკრებულოთი რუმის ლაშქარზე გალაშქრება განიზრახა [იმ დროს], არას-ხანის დამარცხებული [ლაშქრიდან] შიკრიკმა ამბავი მოუტანა: ძღვევამოსილო უფლისწულო, არას-ხანთან ერთად ოცი ათასი მეომარი ვიყავით. შემახაში ოსმან ფაშას წინააღმდეგ გავილაშქრეთ, სამი დღე მედგრად ვიბრძოლეთ, ოსმან ფაშა შევასუსტეთ, ის იყო, ხელთ უნდა გვეგდო, რომ კაფას მხრიდან ორმოცათასიანი თათრის ლაშქარი მოვიდა და რუმის ლაშქარს შეუერთდა. ჩვენ შუაში მოგვიქციეს, ოთხი მხრიდან ხმლით გვჩეხდნენ და ასე გაგვეყლიტეს, არას-ხანი შეიპყრეს და მისი ქონება დაარბიეს. მდგომარეობა ასეთია, რომ ჩვენ გამოვიქეცით და სული და ხორცი შევინარჩუნეთ [ახლა], ამის შესაბამისი თადარიგი დაიჭირეთო, უთხრეს. შაჰის ვაჟი შეშფოთდა, ყველა გამოცდილი ემირი და ხანი შეჰყარა, გაესაუბრა და გადაწყვიტა, რომ შირვანში მსტოვარს გააგზავნიდნენ, ოსმან ფაშასა და თათარს მიუჩინდნენ და ლაშქრის სიდიდეს შეიტყობდნენ. შემდეგ რამდენიმე მსტოვარი გაგზავნეს. შემახაში ოსმან ფაშა და სალიანში თათარი დაზვერეს, მოლაშქრეთა რაოდენობა დაადგინეს. [ისიც ნახეს, რომ] უზრუნველად იყვნენ. [შემდეგ] სწრაფადვე დაბრუნდნენ და ვითარება აცნობეს. წყეული მწვალელები ლაშქრითურთ აიყარნენ და არემის მახლობლად მიმდინარე მდ. მტკვარზე ქოიუნ გეჩიდად¹⁰⁵ სახელდებული ფონი გაიარეს. ჯერ არეშში [მყოფ] კაიტას ფაშაზე გაილაშქრეს, მაგრამ ურჯულო ყიზილბაშმა ლაშქრის ერთი ნაწილი ადრევე გაგზავნა არეშში, ნაწილი [კი] იქვე დაიმალა. კაიტას ფაშამ ყიზილბაშთა მოსვლა რომ შეიტყო, მაშინვე თანმხლები მზადმყოფი ლაშქრითურთ წყეული მწვალელების წინააღმდეგ გამოვიდა და გიოქ მეიდნად სახელდებულ ადგილზე ერთმანეთს შეხვდნენ. დიდი ბრძოლა გაიმართა და უამრავი თავი მოიკვეთა.

რუმის ლაშქრიდან და ყიზილბაშებიდან ბევრი ადამიანი დაეცა მინაზე. ამის შემდეგ წყეულმა ყიზილბაშმა უმეტესად უკანდახევით იბრძოლა, რადგანაც სურდა, რომ რუმის მთელი ლაშქარი გაეტყუებინა ქალაქგარეთ – მოედანზე, რათა ერთბაშად შეეგია. იმ ადგილზე ზოგიერთმა გამოცდილმა ბეგმა და ალამ კაიტას ფაშას რჩევა მისცა: ძლევამოსილო ფაშა, მოდი, ქალაქიდან ნუ გავალთ, ბრძოლა აქვე გავმართოთ ან მუსტაფა ფაშას მიერ აგებული სიმაგრეში შევიდეთ და [იქიდან] ვეომოთ, რადგანაც ყიზილბაში მრავალრიცხოვანია და შესაძლებელია ჩასაფრებულებიც არიან. მტერი რომ ღირსეულია, ამის არ დანახვა არ შეიძლებაო, მაგრამ ამათი სიტყვები ყურად არ ილო. მტრის [ძალა] არ შეაფასა და ჩვეულებისამებრ გმირობა გამოიჩინა, ასეთ მრავალრიცხოვან ლაშქარს წინ აღუდგა. ერთხანს მოედანზე შეებრძოლა. დიდი ბრძოლა მაშინ გაიმართა, როცა უბედურ ყიზილბაშთა ჩასაფრებული რაზმი ოთხივე მხრიდან გარს შემოეხვია და რუმის ლაშქარი შუაში აღმოჩნდა. საბოლოოდ უამრავი თავი გაგორდა მინაზე, მკერდები გაიფლითა და ადამის ძენი მინაში სეტყვასავით ჩაეფლნენ, მაგრამ, რადგანაც წყეული ყიზილბაში უთვალავი იყო, ამიტომ მან დაასუსტა რუმის ლაშქარი, ოთხივე მხრიდან შეუტია და შეებრძოლა. ბოლოს, როცა კაიტას ფაშამ ნახა, რომ გზაა ცდენილი წყეული იმარჯვებდა და მძლავრობდა და აღარც გადარჩენა შეიძლებოდა, მონამებრივი სიკვდილი ამჯობინა, სიამოვნებით ჰკრა ცხენს დეზი და მოედნის შუაგულში შეიჭრა. ხან შუბით და ხან ხმლით მედგრად იბრძოლა და რამდენიმე წყეულის მინაზე დანარცხების შემდეგ თავადაც იმ ბრძოლაში მონამებრივი სიკვდილით აღესრულა. არტაანის ბეგი აბდურახმან ბეგი ტყვედ ჩავარდა. დარჩენილი ლაშქრიდან ზოგი გმირულად დაეცა, ზოგი გაიქცა და ქაბალას ციხეს¹⁰⁶ შეაფარა თავი და ზოგი კი ქალაქ შემახაში ოსმან ფაშასთან დაბრუნდა. ურჯულო წყეულმა, კაიტას ფაშას სიკვდილის შემდეგ, ქალაქი არეში დაარბია, სუნიტები გაჟლიტა, მათი ქონება დაიტაცა, ხსენებული ყასაბა მთლიანად ცეცხლს მისცა და გეზი ოსმან ფაშასკენ აილო.

ოსმან ფაშასთან ქალაქ შემახაში მოულოდნელად მსტოვარი გამოცხადდა და ოთხმოცათასიანი ყიზილბაშთა ლაშქრით შაჰის

ვაჟი შენსკენ მოისწრაფისო – შეატყობინა. შემდეგ ოსმან ფაშამაც ლაშქარს მიმართა – მზად იყავითო. ისინიც შეძლებისდაგვარად აღიჭურვნენ საბრძოლო იარაღით და მომზადებულნი დადგნენ. ქალაქ შემახის ოთხივე მხარეს თხრილები ამოიღეს, სანგრები გააკეთეს და ყოველი ქუჩის დასაწყისში კედლები აღმართეს. ამ სამზადისსა და თადარიგში ვიყავით, რომ 986 წლის კურთხეული რამაზანის დასასრულს,¹⁰⁷ ერთ დილას ვნახეთ, რომ შაჰის ვაჟმა ოთხმოცათასიანი ყიზილბაშთა ლაშქარი შემახის წინ რაზმებად და მწკრივებად განალაგა და ავი აზრით შეპყრობილებმა დოლი, ნალარა და საყვირი აახმაურეს და ბოლუქებად, რაზმებად და მწკრივებად [დანყობილნი] ისე მოვიდნენ, რომ [მნახველს] გონება დაებინდებოდა. გზააცდენილი წყეულები მეტად ბევრნი იყვნენ, რის გამოც ქალაქიდან გარეთ გასვლა არ შეიძლებოდა. ბრძოლა ქალაქში მიმდინარეობდა. ქალაქის ზოგიერთ საშიშ ადგილზე თითო-თითო სანჯაყბეგი, საკმარისი რაოდენობის ზარბაზანი და მეთოფე ჩააყენეს. წყეული ურჯულოები ქალაქს გარშემო-ერტყნენ, ოთხივე მხრიდან თავს დაესხნენ და ბრძოლა დაიწყეს. წყეულები მეტად ბევრნი იყვნენ. ისინი ყოველი კუთხიდან უტე-ვდნენ. თოფებისა და ქვემეხებისთვის არც შეუხედავთ. ისეთი შეუპოვრობა და თავდაუზოგავობა გამოავლინეს, რომ ამის აღ-წერა და გადმოცემა შეუძლებელია. იმ დღეს საღამომდე მიმდინარეობდა დიდი ბრძოლები. როგორც ჩვენგან, ისე მათგან ბევრი ადამიანი დაეცა მიწაზე. ქალაქის ზედა მხარეს მდებარე ციხე ბა-ზრის უბანია. ის უბანი ხელიდან გამოგვაცალეს, რადგანაც წყეულებმა ცულ-წერაქვებით შეიარაღებული ოთხი ათასი მამაცი თარაქამა გაიმძღვარეს. ჩვენს მიერ აგებული კუთხის კედლები მოშალეს და თხრილები და სანგრები ამოავსეს. გზააცდენილმა წყეულმა შემთხვევით შემოგვიტია ყოველი მხრიდან. აგებული კუთხის კედლები მოშალეს და თხრილები გაავსეს. ქალაქის ოთხივე მხარეს თითო ან ორ-ორი უბანი აიღეს. როცა დაღამდა, მათ თავიანთ ადებულ უბანში მოისვენეს და რუმის ლაშქარი მეორე მხარეს მიყუჩდა. ერთურთისაგან კედელიდა გვყოფდა და ერთ-მანეთის ლაპარაკი გვესმოდა. ის ღამე გავიდა. გათენებისას ორი ლაშქარი კვლავ ზურგზე მოექცა ცხენებს, წინ გაიხედეს და ერთ-

მანეთის პირისპირ დადგნენ. ორი მხრიდან კვლავ გამოვიდნენ გულადი და მამაცი ჩარკაჯიები და ერთმანეთს ეძგერნენ. დიდი ბრძოლა გაიმართა, მაგრამ ურჯულო ყიზილბაშები მეტად ბევრნი იყვნენ და ღვთის შენევნით რუმის ლაშქარზე თანდათან იმძლავრეს. ერთი სიტყვით, ჩვენი ღაზიები – ღმერთმა ისინი დააბეროს – სარწმუნოების განდიდებისა და ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის ბედნიერებისათვის შიშს გაეყარნენ და მთელი გულითა და სულით იბრძოლეს, მაგრამ ყიზილბაშმა რუმის ლაშქარი ისე დაჯაბნა, რომ ქალაქის ოთხივე კუთხე აიღო, მხოლოდ ოსმან ფაშას მოსასვენებელი სახლის შემოგარენილა რჩებოდა [აუღებელი]. მოლაშქრეთა უმეტესობას გადარჩენის იმედი დაეკარგა. მისმა აღმატებულებამ, ოსმან ფაშამ, ნახა, რომ წყეული მწვალებელი იმარჯვებდა და მისი ლაშქარი [კი] მარცხდებოდა. ბოლოს, მან ყოველ მხარეს მდგარ ღაზიებს სიამოვნებით ჩამოუარა, მათი გულები დაიპყრო – ჩემო ღაზიებო, თქვენს ხელებს ძალა შეემატოს და თეთრად დამიბერდით, ისლამის სარწმუნოების განდიდებისა და ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის ბედნიერებისთვის გარჯაა საჭირო. დიდება უზენაეს ღმერთს, ბოლო კეთილიაო – მოლაშქრეები გაამხნევა და დაამშვიდა. ერთი სიტყვით, იმ დღესაც საღამომდე ისეთი დიდი ბრძოლა და ხოცვა-ჟლეტა მიმდინარეობდა, რომ ორივე მხრიდან უამრავი კაცი დაეცა მიწაზე. საღამოს, როცა ბინდი ჩამონვა, მთელი ლაშქარი, როგორც ცხენოსანი, ისე ქვეითი, ერთ ადგილზე მოგროვდა. წყეულმა ურჯულოებმა წყალიც შეგვიწყვიტეს, მაგრამ ზამთარი იდგა და ამიტომ წყალზე დიდი გაჭირვება არ გვიგრძენია. ის ღამე კურთხეული არიფის ღამე¹⁰⁸ იყო. მუსლიმებმა ყველგან ხელები აღაპყრეს, იტირეს და უწმინდეს და უზენაეს ღმერთს ლოცვა და დიდება აღუვლინეს. დიღამდე უზენაესისათვის ილოცეს. მთელმა ლაშქარმა იმედი გადაინურა – ამოდენა ჯარისგან გადარჩენა აღარ იქნებოდა და გადანყვიტეს, რომ დილით გმირულად მომკვდარიყვნენ. თურმე, მანამდე, სანამ ეს წყეულები ჩვენზე გამოილაშქრებდნენ, ადილ გირეი-ხანთან კაცი გაიგზავნა – შაჰის ვაჟი. ჩვენთან საომრად მოდისო. ადილ გირეი-ხანიც თანმხლები მზადმყოფი თათრის ლაშქრითურთ მაშინვე დაიძრა

და შემახისკენ წამოვიდა, მანამდე [კი] ოსმან ფაშას აღმატებულულებასთან კაცი გამოგზავნა და წერილი გამოატანა, რომელშიც შემდეგი ეწერა: თქვენო აღმატებულებავ, ძმაო ოსმან ფაშა, შევიტყვე, რომ შაჰის ვაჟმა ოთხმოცი ათას ყიზილბაშთან ერთად თქვენს წინააღმდეგ გამოილაშქრა და შეგებრძოლათ. თქვენ ნუ იღელვებთ. დიდება ღმერთს, მალე მეც ორმოცი ათასი გულადი და რჩეული თათარი ჯარისკაცითა და ისრის მსროლელით მოგწვევი და მოგისწრებ. დიდება ალაჰს, გადაწყვეტილია, რომ მათაც არას-ხანის ბედი ეწევათო. მის მიერ გამოგზავნილი კაცი წყეულმა ყიზილბაშებმა შეიპყრეს, შაჰის ვაჟთან მიიყვანეს და ადილ გირეი-ხანის მიერ ოსმან ფაშასთან მიწერილი წერილი გახსნეს. შინაარსი რომ შეიტყვეს და შეპყრობილ კაცს თათრის მდგომარეობა გამოკითხეს, წყეული მწვალებლები შემფოთდნენ, რადგანაც იმ გულადმა უთხრა: თათარი ბევრია და არც ერთი მათგანი თქვენგან პირს არ იბრუნებსო. გამოცდილი ხანები ერთ ადგილზე მოგროვდნენ, ითათბირეს და გადაწყვიტეს: თუ ხვალაც აქ გავეჩრდებით და კვლავ ოსმან ფაშას შევხვდებით და შევებრძოლებით [მაშინ], ერთი მხრიდან თათრის ჯარი წამოგვეწევა და ზურგიდან დაგვარტყამს, რუმის ჯარიც მათ რომ დაინახავს, შიგნიდან გამოვა და თუ თათრისა და რუმის ლაშქარი გაერთიანდება [მაშინ კი], გვძლევენ და შევრცხვებით, ჩვენც არას-ხანის მსგავსად დაგვფანტავენ. მოდით, ახლა, ოსმან ფაშა შემახაში მივატოვოთ და თათრის ლაშქრისკენ წავიდეთ. იქნებ, ისინი იმ უბანში გავსრისოთ და ყველანი გავეყაროთ. იცოდეთ, რა დროც არ უნდა იყოს, რუმის ლაშქარი ჩვენთან [საომრად ყოველთვის] მზად არისო.

უკეთურმა ყიზილბაშმა იმ დილით მთელი ბანაკი აშალა და ტვირთი გაამზადა. ყიზილბაშები ცხენებს ზურგზე მოექცნენ და რაზმებად და მწკრივებად [დანყობილნი], მორთულ-მოკაზმულები გამოვიდნენ და გეზი მცირერიცხოვანი თათრის ლაშქრისკენ აიღეს. შემახაში ერთი ყიზილბაშიც კი არ დარჩა. თითქოს მიძიმე რამ ტვირთი მოგვეხსნაო. დიდება უწმინდეს და უზენაეს ღმერთს, წყეულებმა ჩვენზე უარი თქვეს. ყიზილბაშის წასვლის შემდეგ რუმის ლაშქარი ქალაქ შემახაში ერთ ადგილზე მოგროვ-

და. გონების ძალით ყველამ იცოდა, რომ წყეულები თათრის ლაშქრის წინააღმდეგ გაეშურნენ. ადილ გირეი-ხანიც სალიანად სახელდებული ვილაიეთიდან აიყარა და შემახისკენ გზადმოშვალა ერთ მინდორზე უზრუნველად მყოფ უბედურ ყიზილბაშს თავს წაადგა. ყიზილბაშმა და თათარმა ბრძოლა დაიწყო. დიდი ომი გაიმართა. გულადმა და მამაცმა თათრებმა იმ უბანში ბევრი ყიზილბაში ჩამოაგდეს [ცხენიდან]. უბედურმა ყიზილბაშმა ნახარა, რომ თათრის ბრძოლა დასასრულს უახლოვდებოდა [ფანდი იხმარა], ვითომ გაიქცნენ, სინამდვილეში კი მობრუნდნენ, ისრით ხოცავდნენ და ცხენებიდან ძირს ყრიდნენ. ბოლოს, წყეულებმა ნახეს, რომ თათარზე თითო-თითოდ თავდასხმა შეუძლებელი იყო, ამიტომ ამოდენა ლაშქარმა ერთხმად დასცა ყიჟინა, თათრის ჯარი მთლიანად შუაში მოიქცია და ოთხივე მხრიდან ეკვეთა. იმ უბანში ორი ლაშქარი ერთმანეთში აირია. გამხმარი მინა ცხენთა ფლოქვებისგან ბამბასავით დარბილდა. ისეთი დიდი ბრძოლა გაიმართა, რომ უამრავი თავი გაგორდა მინაზე და მკერდები გაიფლითა. სისხლის ოხშივარმა ჰაერი დაფარა და ადამიანთა სისხლი ღვარად მიედინებოდა. მტკრის, ცხენთა ჭიხვინისა და ადამიანთა ყვირილისგან ბრძოლის ველი განკითხვის დღეს დაემსგავსა, მაგრამ წყეული ყიზილბაში მეტად მრავალრიცხოვანი იყო, რის გამოც თათრის ლაშქარი შუაში მოიქცია. ერთ თათარზე ათი ყიზილბაში მოდიოდა. [აბა,] ამოდენა ლაშქარს ერთი მუჭა თათრის ჯარი პასუხს რანაირად გასცემდა. თითოეული მათგანი ეშმაკისეულ ფენიქსად გადაიქცა. ბოლოს, ადილ გირეი-ხანი დარწმუნდა, რომ ყიზილბაში იმარჯვებდა. ოთხივე მხრიდან ალყა შემოარტყეს. [მიხვდა], რომ უკვე ველარ გადარჩებოდა და მონამებრივი სიკვდილი ირჩია. ყველა გაამხნევა, თავადაც ისარი და ულმობელი ხმალი სიამოვნებით აიღო ხელში და ყიზილბაშთა ლაშქრის შუაგულში ლომებრ მამაცურად შეიჭრა და ოთხივე მხარეს ხან ისრითა და ხან ხმლით იმ გულადმა ისე იბრძოლა, რომ წითელ სისხლში ჩაახრჩო ყიზილბაშები. ძლიერ მედგრად იბრძოლა. ყიზილბაშებმა ამისი ბრძოლა და შემართება ათასჯერ შეაქეს და ადილ გირეი-ხანის უცილობელი სიკვდილისგან დახსნა მოისურვეს. ყველა გარს შემოეხვია, შუბი აძგერეს, ცხენიდან

გადმოიღეს და დაატყვევეს. დარჩენილი თათრის ლაშქარი, ნახარა, რომ მათი სარდალი ტყვედ ჩავარდა [მიხვდა], რომ დამარცხდა და საკუთარი თავის გადარჩენას ცდილობდა. იმ უბანში თათრის ლაშქრიდან ზოგი მონამებრივი სიკვდილით აღესრულა, ზოგი [კი] გაიქცა და სული და ხორცი შეინარჩუნა.

თხრობა აქ შევწყვიტოთ და სხვა ამბავს მივუბრუნდეთ. იგი ოსმან ფაშას ეხება.

მას შემდეგ, რაც ყიზილბაშს გაეცალა, რუმის ლაშქარი ერთ ადგილზე მოგროვდა, უზენაეს ღმერთს ღამის ლოცვა აღუვლინა და თათრის ლაშქრის მდგომარეობის [გარკვევას] მოუთმენლად დაელოდა. ნმინდა რამაზანის თვის დასასრულს, კურთხეული არიფის დღეს, საღამოს ნამაზისათვის, დამარცხებული თათრის [ჯარიდან] რამდენიმე გადარჩენილი თათარი მირზა შემახაში ოსმან ფაშასთან მოვიდა და როცა მომხდარი ამბავი შეატყობინა, ოსმან ფაშამაც – ეს საშინელი ამბავი ლაშქარმა არ გაიგოსო – თადარიგი დაიჭირა, გასართობად ქვემეხები გაასროლინა და მხიარულება გამართა, ვითომდა, ყიზილბაშის ლაშქარი თათარმა გასრისა და გაფანტაო. ამ ამბავმა ლაშქარში რომ შეაღწია, ზოგმა ირწმუნა და ზოგმა არა. ეს საშინელი ამბავი მუბარეჯის დღესასწაულის¹⁰⁹ ღამეს, შუალამისას მთელი ლაშქრისთვის გახდა ცნობილი. ყველა შეშინდა – ყიზილბაში, რა თქმა უნდა, მოვა და გარს შემოგვერტყმის [ამიტომ], თადარიგის დაჭერა აუცილებელიაო. იმ ღამეს გამოცდილი და პატივცემული ემირები, ბეგები, ალები და ლაშქრის რჩეულები მის აღმატებულება ფაშასთან მივიდნენ და უთხრეს: ძღვევამოსილო ფაშა, აქ გაჩერება არ შეიძლება, დროულად გაქცევაც ვაუკაცობაა, რადგანაც ქალაქი, რომელშიც ჩვენ ვიმყოფებით, გაშლილ ადგილზეა, ციხეც არა აქვს, რომ შევიმალოთ და ვიბრძოლოთ. რომ გავიდეთ და ვეომოთ [არც ეს არ შეიძლება], რადგანაც მტერი მრავალრიცხოვანია. თათრის ჯარიც ხომ ასე დაიღუპა. ახლა ხელსაყრელი შემ-

თხვევა მოგვეცა. სანამ მტერი ჩვენზე გამოილაშქრებს, მანამდე დემურკაფუს ციხეში მივიდეთ, ღმერთმანი, მტკიცე ციხეა. მტერი თუ მოგვადგება, შიგნიდან ქვემეხითა და თოფით შევებრძოლოთ. თადარიგი დაიჭირეს და გადანყვიტეს, რომ დილით, მუზარეკის დღესასწაულის დღეს, დემურკაფუს ციხეში წასულიყვნენ. ახლა მოდი და ვნახოთ: მხედართა უმრავლესობას ცხენი არ ჰყავდა, ქვეითი იყო და ზოგის ცხენიც ბრძოლაში დაეცა. დილით მთელი ლაშქარი ცხენებზე ამხედრდა და ერთმანეთს ისე მიჰყვნენ, რომ ცხენს თავლისთვის და ძმას ძმისთვის არ შეუხედავს. ღვთის ნებით იმ დღეებში ისეთმა სიცივემ დაიჭირა და ისეთი ქარბუქი ატყდა, რომ ადამიანს სუნთქვისას წვერ-ულვაშზე ყინული ედებოდა. ოსმან ფაშას აღმატებულებამ ბარგი-ბარხანა, ჯაბა-ხანა, საჯინიბო, სამზარეულო, საკუჭნაო და ზოგიერთი ისეთი ნივთი, რომლის წაღება არ შეიძლებოდა, მიატოვა. მოლაშქრებმაც ასევე ბარგი-ბარხანა, ქვეითად მყოფი მსახურები და ახლობლები მიატოვეს, დადარდიანებულები ქალაქ შემახიდან გავიდნენ და დემურკაფუსკენ მიმავალ გზას დაადგნენ, მაგრამ, რადგან გაშლილ ადგილზე გავლისა შეეშინდათ, ამიტომ მთის ბილიკით იარეს, კავკასიონისკენ აიღეს გეზი და წავიდნენ. ცხენოსნებმა და ქვეითებმა – ყველამ დატოვა ქალაქი. ერთი ხანი ნება-ნება იარეს, მაგრამ შირვანის ვილაიეთიდან და დემურკაფუს ციხიდან რამდენიმე წარჩინებული კაცი იყო, შამხალიც¹⁰ კი იყო. ფაშას აღმატებულებას მეგზურობას უწევდნენ. მათ უთხრეს: ძღვევამოსილო ფაშა, ასე ნელა სიარული არ შეიძლება. ჯარს მთლიანად გატეხავ, რადგანაც იმ ადგილებში, რომლებზედაც ჩვენ გავდივართ, მეამბოხე ხალხი ბევრია. ერთი მათგანი დემურკაფუს მახლობლად [მცხოვრები] თაბასარანად¹¹ და ქურედ¹² ნოდებული დაუმორჩილებელი, ბოროტი ტომია. რუმის ლაშქრის დამარცხების ამბავს რომ შეიტყობენ, ყველანი გზაზე დაგვხვდებიან და ლაშქარს ხიფათს შეყრიან. ზოგს გაძარცვავენ და ზოგს მოკლავენ ან კიდევ ქვედა გზიდან ჩვენზე ადრე დაესხმიან თავს ციხეს (დემურკაფუს – მ. ი.) და თუ იგი ხელიდან წავივიდა, მაშინ კი საერთოდ დავიღუპებით, უეჭველად ასე იქნებაო. ფაშას აღმატებულებამ ყურად ილო ეს რჩევა. ქვეითები-

სა და ცხენების დაუძღურებას აღარ შეხედა, მის წინ გამწკრივე-
ბული მსახურებიც მიატოვა და სწრაფი სვლით წავიდა. მოდი,
ეხლა ვნახოთ: როცა ფაშას აღმატებულება ჩქარი სვლით გაე-
მართა, ახლომყოფი ცხენოსნები ფაშას არ მოსცილდნენ, [ისინიც]
წინ გაიჭრნენ, ზოგი უჭკუო და ამ რჩევის უცოდინარი კი ფაშას
გაექცა და იფიქრა: [ალბათ] ზურგიდან მტერი მოგვადგა და
მოგვენიაო. ქვეითები და ქანცგამოლეული ცხენოსნები შიშისგან
ერთმანეთს მიეხალნენ. მამა შვილს და ძმა ძმას აღარ უყურებდა.
ყველა წინ გაჭრას ცდილობდა. სუსხიანი ზამთარი იდგა. იმ
დღეს, საღამო ჟამს, კავკასიონს მივალნიეთ. ხსენებული მთა ის-
ეთი ციცაბო იყო, რომ ენით ვერ გადმოიცემა. ბილიკები ყინუ-
ლით იყო დაფარული. როცა ჩამობნელდა, ლაშქარი იმ მთაზე
დაიფანტა, ერთმანეთს მოსცილდნენ, მხარი ეცვალათ და საით
მიდიოდნენ არ იცოდნენ. ზოგიც მიბრუნდა და იქითკენ წავიდა,
საიდანაც მოვიდა. მტრის შიშით ჩირალდანსაც ვერ ანთებდნენ.
ის ღამე იმ ავბედით მთაში ისეთი ვაი-ვაგლახით გავატარეთ,
რომ მხოლოდ მაღალმა ღმერთმა უწყის. როცა გათენდა, ხსენებ-
ული მთა გადავიარეთ და მეორე დღეს ყასაბა შაბურანში მი-
ვედით, მაგრამ აღნიშნულ ყასაბაში მისვლისას ისეთი წყალ-
დიდობა და ზამთარი დაგვხვდა, რომ თავის დღეში არ გვენახა.
ბევრი ცხენზე გაიყინა და ასე დაიხოცა და ბევრს [კიდევ] იმ
სიცივის შემდეგ ხელ-ფეხის თითები ნაძვრა. ერთი სიტყვით, ამ-
ბავს აღარ გავაგრძელებ. ქალაქ შემახადან დემურკაფუმდე
შვიდი, რვა სადგომი სავალი გზაა. ოსმან ფაშას აღმატებულებამ
სწრაფი სვლით ორნახევარ დღეში გალია [ეს გზა] და შევედით,
მაგრამ, სანამ დემურკაფუს ციხეში მივიდოდით, მანამდე დამარ-
ცხებული თათრის [ლაშქრიდან] გაქცეულებს დემურკაფუმში შეევ-
ლოთ და იქ მყოფი რუმის ლაშქრისთვის ეთქვათ: ოთხმოცი ათა-
სი ყიზილბაში მოვიდა, შემახაში ოსმან ფაშა გასრისა, რუმის
ლაშქარი მთლიანად გაუღიჭა, გაფანტა და შემდეგ ჩვენ მოგვად-
გა, ჩვენც გვძლია და გავგვფანტა, ჩვენი სარდალი ადილ გირეი-
ხანი ხელთ იგდო. მდგომარეობა ასეთია, რომ ჩვენ გადავრჩით.
[ახლა] რას უდგვხართ, თადარიგი დაიჭირეთო – მიმართეს.
ხსენებულ ციხეში მცველად ქვეითთა მეთაური, რამდენიმე კაცი

და რამდენიმე იანიჩარი იდგა. როცა მათ ეს ამბავი შეიტყვეს; ყველამ ერთ ადგილზე მოიყარა თავი. დემურკაფუს ციხე მიატო-
ვეს და ყაითალის გავლით კაფასკენ წავიდნენ. ის იყო, დილით
ციხიდან გავიდნენ, რომ შუადღისას ოსმან ფაშას აღმატებულება
დემურკაფუში შევიდა, მაგრამ მოსახლეობას ციხის კარები მტ-
კიცედ ჩაეკეტა. საბრძოლო იარაღით ყველა საკმარისად იყო აღ-
ჭურვილი, [ციხის] კედლებსა და კოშკებზე გასულიყო და მომზა-
დებული დამდგარიყო. რუმის ლაშქარი რაზმებად დაეწყო და ის
იყო, რიგ-რიგად მივიდნენ, რომ ყიზილბაშმა შენიშნა და სა-
ბრძოლველად გაჩერდა. როცა მეომრები ციხესთან ახლოს მი-
ვიდნენ, რუმის ლაშქარმა [ყიზილბაშის] მოსვლა [უკვე] იცოდა,
მაგრამ ციხის კარი ახლაც არ გაუღეს, დიდი სიჯიუტე [გამოი-
ჩინეს] და წინააღმდეგობა გაუნიეს. ჩვენთან ერთად ხსენებული
ციხის [მკვიდრი] ერთი ბეგზადე იყო, ალაბეგს ეძახდნენ. მეტად
მამაცი და გულადი ვინმე იყო. ის ძლიერ შეეცადა და აღნიშნული
ციხის ქეთხუდას, მუტჰარად წოდებულს, მიმართა: უთუოდ გავა-
ღებ, ოსმან ფაშას თქვენთვის ბევრი სიკეთე უქნია, რამდენჯერ
დაუჯილდოებიხართო, ეს რომ უთხრა, ციხიდან წმინდა ყურანი
ჩამოუშვეს და მიმართეს: ახლა ალაპის სახელით დაიფიცეთ, რომ
არას გვავნებთო. ოსმან-ფაშას აღმატებულებამაც ალაპი დაიფი-
ცა, ციხის მობინადრენი კი ოქროთი დაასაჩუქრა. ამის შემდეგ
ციხე გააღეს, მეომრები შიგ შევიდნენ და განლაგდნენ. ხსენებულ
ციხეს მტკიცე კოშკები და კედლები ჰქონდა, მაგრამ შიგნით
მდებარე სახლების უმეტესობა ინგრეოდა. წარსულში კეთილნამ-
ენი ქალაქი ყოფილა, ახლა კი დანგრევის პირასაა. ადრე მო-
სულებმა სახლები იშოვეს, დაგვიანებულებმა კი ველარ მოიძიეს
და ღია ცის ქვეშ დარჩნენ. დიდი თოვლიც მოვიდა და ძლიერ
ციოდა. ფეხშიშველა ლაშქარმა ცივ ვილაიეთში ისეთი დიდი უბე-
დურება გადაიტანა, რომ ამის აღწერა შეუძლებელია. ჩამორჩე-
ნილები სამი, ოთხი დღის შემდეგ მოვიდნენ, მაგრამ ზოგიერთებს
გზებზე იმ ვილაიეთის არამზადები დახვდნენ, ზოგი გაძარცვეს
და ზოგიც მოკლეს. [ბოლოს,] ყველანი, დაჭრილ-დასახიჩრებულ-
ნიც მოვიდნენ და დემურკაფუ გაავსეს, მაგრამ დამარცხებულებს
სურსათ-სანოვაგე საერთოდ არ გააჩნდათ. დემურკაფუში შიმში-

ლობა იყო. საჭმელ-სასმელი არ იშოვებოდა და ლაშქარი დიდ გასაჭირში ჩავარდა [მაგრამ], კაცი ყველაფერს იტანს. ამას გარდა, ცხენებისთვის ბალახს, ჩალას და ქერსაც ვერ ვშოულობდით. უჭმელობისგან დაძაბუნდნენ, თვალები გადმოყრაზე ჰქონდათ და პატრონებს მონყენილნი და დაღვრემილნი შემოგვყურებდნენ. ბოლოს, ბევრი – ჩვენმა თვალებმა ღმერთი აღარ იხილოსო – ადგა და უდაბნოს მისცა თავი. დემურკაფუს ქუჩებში ცხენის ლემის სიმრავლით კაცი ფეხის დასადგამ ადგილს ველარ პოულობდა. იმ საშინელი სუნისგან ადამიანებს გუნება-განწყობა წაუხდათ. ასეთ საშინელებაში რამდენიმე დღე გავატარეთ. შემდეგ თაბასარანისა და ყაითალის ვილაიეთებიდან ვილაც-ვილაცეები მოვიდნენ და სურსათი მოიტანეს. რუმის ლაშქარმა მათ მიერ მოტანილ სანოვაგეში უამრავი ახჩა გადაიხადა და იყიდა. იმ ვილაიეთების ხალხი ალთუნისა¹³ და ახჩის უნახავი იყო. [იფიქრეს], რუმელიელებს დანგა ანუ ახჩა ბევრი აქვთო და დემურკაფუში [დიდძალი] ხორავი მოზიდეს. დიდება ალაჰს! იმდენი სურსათ-სანოვაგე მოიტანეს, რომ არასდროს გვენახა. თურმე, ის ვილაიეთები მდიდარი ვილაიეთები ყოფილა. რადგანაც უცხოები ვიყავით, ამიტომ არ ვიცოდით ეს. შემდეგ ვილაიეთის მოსახლეობას შევეგუეთ. ისინი ჩვენთან და ჩვენ მათთან მივდიოდით. მეომრების ნაწილმა თაბასარანში, ნაწილმა ყაითალის ვილაიეთში და ნაწილმა [კიდევ] მესქურესა¹⁴ და შაბურანში გამოიზამთრა. იმ წელიწადს ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის ქვეყანაში ზაფხული დადგა თუ არა, ოსმან ფაშას აღმატებულებამ [კვლავ] მოუნოდა მეომრებს. სადაც კი ვინმე იყო, ყველანი გამოცხადდნენ და დემურკაფუში მოგროვდნენ. მეომრებიდან ზოგიერთები ციხის შიგნით და ზოგიერთები მინდორში კარავში მოენყვნენ. ხსენებული ციხის სანახები მოირთო. ისეთი დიდებული გაზაფხული დადგა, რომ ამის გადმოცემა და აღწერა შეუძლებელია.

თავად დემურკაფუს ციხე ერთი მთის ძირას მდებარეობს. მას აღმოსავლეთით კასპიის ზღვა და დასავლეთით მთა [ესაზღვრება]. მთიდან ზღვამდე ორი კედელია გაჭიმული, რომლის სიგრძე სამი მილია. ორი კედელია. ერთი კედელი ალექსანდრე მაკედონელს აუგია, მეორე კი ანუშირვანს. იმ ვილაიეთის ხალხი ხსენებულ

ციხეს დემურკაფუს კი არა, არამედ დერბენდს უნოდებს. თუ რატომ ეწოდება დერბენდი, გადმოცემა ასეთია: წარსულში შირვანის ვილაიეთი მუსლიმების, ყაითალის ვილაიეთი კი ურჯულელების ყოფილა. იმ ვილაიეთების ურჯულოები შეგროვილან, მისულან და შირვანის მუსლიმებს თავს დასხმიან, ზოგი მოუკლავთ და ზოგი დაუტყვევებიათ. [შემდეგ] კვლავ გაბრუნებულან და თავის ვილაიეთებში წასულან. ბოლოს, იმ ვილაიეთების მუსლიმებს თავი მოუყრიათ და ალექსანდრე მაკედონელის უდიდებულესობასთან უჩივლიათ. ალექსანდრესაც იმ გასასვლელში კედელი აუგია და ჩაუკეცია. მთიდან კასპიის ზღვამდე მტკიცე კედლები გაუჭიმია, შიგ მემორები ჩაუყენებია და შვიდ-რვა ადგილზე კარი დაუტანებია. გაქცეული ურჯულოები თუ მოგროვდებოდნენ და მოვიდოდნენ, ამ კედელს ვერ გადალახავდნენ და კვლავ უკან გაბრუნდებოდნენ. ალექსანდრე მაკედონელის უდიდებულესობას ის ვილაიეთები წყეული ურჯულოებისგან ამგვარად დაუცავს. აი, ასეთია გადმოცემა დერბენდის სახელწოდების შესახებ. ხსენებული ციხის ოთხივე მხარეს უამრავი საფლავია და საფლავის ქვებზე წარწერებია ამოკვეთილი. თითოეულს თარიღი უზის და ისიც წერია, თუ ვის ეკუთვნის. წარსულში, თურმე, ხსენებულ ციხეში ღაზიები ცხოვრობდნენ. ყოველდღე გამოდიოდნენ და ურჯულოებს ეომებოდნენ. ვინ ღაზი ხდებოდა და ვინ მონამებრივი სიკვდილით აღესრულებოდა. ყოველ ღაზს საკუთარი თავისთვის ქვა მოჰქონდა და სიცოცხლეშივე აკვეთინებდა, აწერიანებდა და იმზადებდა. თუ მონამებრივი სიკვდილით აღესრულებოდა [მაშინ], ნათესავები მარხავდნენ და თავის მხარეს ქვას ადებდნენ. ამ ვილაიეთში იმდენი წმინდა საფლავია, რომ ამის აღწერა და გადმოცემა შეუძლებელია. ამასთანავე ჯემშიდხანი იქ განისვენებს. იქ არის მისი საფლავი. იგი საპილიგრიმო ადგილია. ოცდაათი, ორმოცი წმინდანის საფლავიცაა. დიდი სალოცავი ადგილია. აბუ ჰანიფის¹¹⁶ უწმინდესობის აკლდამაც [იქ] არის. ალის უწმინდესობის მჭედელიც იქ განისვენებს. ფერმულან და ფერდედე სულთანად წოდებული ორი ნამდვილი წმინდანი იქ არის. მათი აკლდამები საპილიგრიმო ადგილია. ჩილმაჰრად წოდებული ორმოცი ქალწული ყოფილა. ალექსანდრე მაკედონელის

დროს მოსულან და დემურკაფუს მახლობლად დასახლებულან. რამდენიმე ხანს ურჯულოებთან უბრძოლიათ, შემდეგ ერთი მათგანი მონამებრივი სიკვდილით მომკვდარა, დანარჩენები [კი] გამქრალან. ამჟამად მისი აკლდამა თაყვანისცემის ადგილია. დიდი საღრცავია. პატარა ქააბა აქ არის. დემურკაფუს ციხე ურჯულოთა მხარეს აუგიათ. იმ ვილაიეთების მცხოვრებლებს მისი ისე სჯერათ, რომ დიდი ქააბას ძალას მიაწერენ. იგი სალოცავად აქციეს და მას ქააბას ძალას აწერენ.

ხსენებული ციხის ურჯულოთა მხარეს მდებარე კედელში უბედურების კარად ნოდებული ერთი კარია დატანებული. თუ რატომ უწოდებენ უბედურების კარს [ამის შესახებ], გადმოცემა ასეთია: ალექსანდრე მაკედონელის დროს ხსენებული ციხის კარებებიდან ლაზიები თურმე ჯგუფებად გადიოდნენ და იბრძოდნენ, საღამოს კი კვლავ ციხეში ბრუნდებოდნენ და ისვენებდნენ, მაგრამ იმ კარიდან გასული უკან აღარავინ ბრუნდებოდა, [ყველა] გმირულად კვდებოდა. რამდენჯერმე გამეორდა ასე. ეს ამბავი ალექსანდრეს უდიდებულესობას რომ მოახსენეს, იმასაც უთქვამს, ღმერთის სურვილით ის კარი ჩაინგრესო. რადგანაც ის წყევლა მაშინვე აღსრულდა [ამიტომ], ახლა ჩამოქცევამდე ერთი ანდაზალაა¹⁶ დარჩენილი. ალექსანდრე მაკედონელის დროს დიდი კარი ყოფილა. მხედრები და მოქარავენნი თავისუფლად გადიოდნენ. იმ ადგილას რამდენიმე წარჩინებულმა პირმა თქვა: ჩვენ ვიცით, რომ ამ კარში ცხენოსნები შედიოდნენ და გამოდიოდნენ. ახლა ჩამოქცევის პირზეა. ვილაიეთის მცხოვრებლებს სჯერათ, რომ როგორც კი [კარი] მთლიანად ჩამოიქცევა, მეორედ მოსვლის დღე დადგება. ხსენებული კარი [მე], მწირმა ავტორმა ვნახე. მის ჩამოქცევამდე ოთხი მტკაველილაა დარჩენილი და იმ კარის გარშემო იმდენი სარია ჩარჭობილი, რომ ნემსი ვერ ჩავარდება. ვინმეს კბილი თუ ატკივდებოდა, მივიდოდა, ერთ სარს ჩაარჭობდა და ალაპის ნებით იმავე საათში დაუწყნარდებოდა. დემურკაფუს ციხეში ერთი დიდი წმინდა მეჩეთი არის. წარსულში კეთილნაშენი მეჩეთი ყოფილა, მაგრამ [ახლა] დანგრევის პირზეა. რადგანაც ქალაქ შემახიდან მოსულმა მეომრებმა სახლები ველარ იპოვნეს, ამიტომ იმ გავერანებულ მეჩეთში შევიდნენ და ცოტა დაისვენეს,

ზოგმა თავისი ცხენიც კი [იქ] დააბა, მაგრამ მაღალი ღმერთის ნებით ხსენებულ მეჩეთში შესულ ადამიანთა უმეტესობა დაიხოცა და ზოგმა ტკივილის სიმწარე გამოსცადა. ბოლოს, ოსმან ფაშას აღმატებულებამ ხსენებულ მეჩეთში მყოფი ყველა ადამიანი გამოიყვანა და იქაურობა გაასუფთავებინა, ზოგი ადგილი კი, რომელიც შეკეთებას მოითხოვდა, შეარემონტებინა. მინბარი¹⁷ და მიჰრაბი¹⁸ ხელახლა ააგებინა და შიგ ხალიჩა და ლერწმისგან ნაქსოვი ჭილოფი დააგებინა, იმამი და მუეძინი დაუნიშნა, მუსლიმები ხუმსს¹⁹ აქ იღებდნენ და პარასკევის [ლოცვას] აქ ასრულებდნენ. ისეთი დიდებული მეჩეთია, რომ ამის გადმოცემა შეუძლებელია. ძლიერ დიდია, ორმოცი ქამრის სიგრძისაა. იგი ფადიშაჰ ბურჰანის შთამომავალს შაჰინშაჰ ფადიშაჰს აუგია. მისი ისტორია სამას ნელზე მეტს ითვლის. ხსენებული ციხე აი, ასეთი წმინდანთა და საკვირველებათა ვილაიეთია.

დემურკაფუს ციხის გარშემო რამდენიმე სხვადასხვა ტომი ცხოვრობს. მათგან ერთ-ერთს თაბასარანს უწოდებენ. თუ რატომ ჰქვია თაბასარანი, გადმოცემა ასეთია: აბუ მუსლიმის²⁰ უწმინდესობა წარმოშობით იქიდან ყოფილა. ახლა მისი საფლავი აღნიშნულ ვილაიეთშია. იმ მიდამოების მცხოვრებლები მოსანახულებლად მიდიან. ყველანი მუსლიმები, შაფის²¹ სექტის მიმდევრები არიან, მაგრამ ენა არ უვარგათ. მასუმად წოდებული ბეგი ჰყავთ, მაგრამ ხსენებული ტომი თავის ბეგს ხარაჯას არ უხდის. მეამბოხე ტომია. [მათი] შარიათი დასუსტების პირზეა. ძლიერი სუსტს სურსათს და ქონებას სტაცებს, ისე ძარცვავს, რომ მეტის ატანა შეუძლებელია, ვისაც ბევრი ნათესავი ჰყავს და მეტი ძალა აქვს, სიტყვა მისია და ბეგობასაც ის ეწევა. ზოგიერთი სოფლების არამზადები იკრიბებიან, მეზობელი სოფლების ხარებსა და ცხვრებს ძალით მიერეკებიან და მიირთმევენ. ყველანი აბჯარჯავშნითა და იარაღსხმულნი დადიან. ბალახისთვის, წყლისთვის და მინის დასამუშავებლადაც სახლიდან შეიარაღებულნი გადიან, რადგანაც ბეგის სამფლობელოში თავდასხმა ხშირია და თან მათი შარიათი სუსტდება და რადგანაც წესრიგის მცველი არა ჰყავთ, ამიტომ ძალით წართმეულ სურსათს თავისთვის იტოვებენ, რის გამოც ყოველი მათგანი წარჩინებულებით აბჯარჯავშნითა და

იარაღასხმული დადის. მათი ვილაიეთი მეტად მთიანი, ტყიანი და კლდოვანია, მაგრამ ხილი სამყოფია. ბევრია მოჩუხჩუხე წყალი. მას დალესტანსაც უწოდებენ. თაბასარანის ვილაიეთი აი, ასეთი ვილაიეთია.

დემურკაფუს ციხის ურჯულოთა მხარეში ერთი ტომიც სახლობს. მათ ყაითაღელებს უწოდებენ. უცმად წოდებული ბეგი ჰყავთ. ისეთი დიდები და მსუქნები არიან, რომ ცხენზე შეჯდომაც კი უჭირთ. ადგილიდან ადგილზე გადასაადგილებლად ურემს იყენებენ, მაგრამ მამაცი, ვაჟკაცი ყმანვილები ჰყავთ. ერთ მათგანს მუჰამედ-ხანი ჰქვია. ბრძოლა არაფრად მიაჩნია. მეტად გულადი ვინმეა. მათაც დიდი ჯარი ჰყავთ. საჭიროების დროს ოცი ათასი მეომარი გამოჰყავთ. ყველანი მუსლიმები არიან, მაგრამ ენა არ უფარგათ. თათრის ბუნებისა არიან. უმეტესობა ლუდს ეტანება. მათ დემურკაფუს ციხე ლუდით გაჟღინთეს. ხსენებული ტომი ჰამზას უმაღლესობის შთამომავალია. ყურეიშის ციხე იქ არის. ჰამზას შთამომავლები რომ არიან, ამის შესახებ გადმოცემა ასეთია: წარსულში ის ვილაიეთები ურჯულოების, შირვანი კი მუსლიმების ყოფილა. ჰამზას უმაღლესობა ზოგიერთ მეგობართან ერთად იქ მისულა და რამდენიმე ხანს უბრძოლია. ბოლოს, ჰამზა წყეულ ურჯულოებს ეშმაკობით დაუჭერიათ, დაუტყვევებიათ და იმ ყურეიშის ციხეში გამოუკეტავთ. ერთხანს ჰამზა იქ ყოფილა პატიმრად. ერთხელაც მისთვის მსახური ქალი მიუჩენიათ. მათ პირი შეუკრავთ, შემდეგ ჰამზას უმაღლესობა ბაბა ომერის გზით ციხიდან გაუშვიათ, ის მსახური [კი] მისგან ფეხმძიმედ დარჩენილა და შემდეგ ბავშვი შესძენია. რამდენიმე ხნის შემდეგ ის ბიჭი გაზრდილა და მასაც ჰყოლია შვილები. ასე გამრავლებულა მისი შთამომავლობა. ის ვილაიეთები ძალით აუღიათ და დაუპყრიათ. [აი], ასეთია გადმოცემა ჰამზას შთამომავლების შესახებ. ყურეიშის ციხის სახელის ძირი [შემდეგიდან მოდის]. ჰამზა ყურეიში იყო და რადგანაც იგი იმ ციხეში იყო პატიმრად, ამიტომ უწოდებენ ყურეიშის ციხესა და ბინას. ხსენებული ციხე ყაითაღის ვილაიეთში ერთ მთაზე მდებარეობს. მეტად ციცაბო ადგილზეა. ამჟამად აღნიშნული ტომის ბეგი უცმი იქ ცხოვრობს. მათ სიახლოვეს შამხალია. ისინიც მუსლიმები არიან და მათაც

საკმარისი ჯარი ჰყავთ. როცა მუსტაფა ფაშას აღმატებულება შირვანის ვილაიეთში ბედნიერად მივიდა, ხსენებული შამხალიც ფაშას აღმატებულებას ეახლა და დაემორჩილა. ფაშამაც ოსმან ფაშასთვის ქალიშვილი სთხოვა. იმანაც მისცა. ნიშნობა იქვე გადაიხადეს, შემდეგ, როცა ოსმან ფაშა დემურკაფუს ციხეში მივიდა, [იქ] მოიყვანეს, მაგრამ შამხალის საკუთარი ქალიშვილი კი არა, მისი ძმისშვილი. იგი ახლა ოსმან ფაშას კანონიერი მეუღლეა. იმ არემარეში მრავალი ტომია: თუმანის,¹²² ყუმუხის, ჰუკუკის,¹²³ ყაბარდოს და მათ შემდეგ ურჯულო ჩერქეზების. ეს ხსენებული ტომები ურჯულოები არიან. ზოგი აბაზას¹²⁴ შთამომავალია და ზოგი ჩერქეზია. ესენიც მრავალრიცხოვანი ტომებია. ხსენებული ტომები ყველანი მთიან დაღესტანში სახლობენ. მათი ვილაიეთები მეტად ციცაბო და ქვიან ადგილზე მდებარეობს. ამ ვილაიეთების შესახებ რაც ვიცოდით, შეძლებისდაგვარად გამოგვიცით.

ახლა ოსმან ფაშას აღმატებულების ამბავს მივუბრუნდეთ. ისლამის ლაშქარი დემურკაფუს ციხეში დაბინავდა, ვინ ციხის შიგნით და ვინ ციხის გარეთ მოეწყო. გაზაფხულის დღეები დადგა და დემურკაფუს ციხის ირგვლივ ყველა თავის ცხენს აბალახებდა. დაღამებისას ზოგი ციხეში და ზოგი ციხის გარეთ ეწყობოდა. ამ ყოფაში რამდენიმე დღე გავიდა, მაგრამ ლამ-ლამობით ცხენების მოპარვა დაიწყო. ბოლოს, ციხის გარეთ ღამე აღარავინ რჩებოდა, შიგ შედიოდნენ. შემდეგ ყაითალის ვილაიეთის არამზადებმა თავი მოიყარეს და ციხიდან ცხენების საბალახოდ გამოსულ ბიჭებსა და მსახურებს ცხენებსა და ნივთებს ხელიდან სტაცებდნენ. ბოლოს, ოსმან ფაშას აღმატებულება ციხის გაღების შემდეგ მხედრებს უსაფრებდა და [მხოლოდ ამის] შემდეგ გაჰყავდათ ცხენები. ასე გავიდა რამდენიმე დღე. ერთხელ ყაითალელი არამზადები კვლავ შეიკრიბნენ და კასპიის ზღვის სანაპიროზე დაიმაღლნენ. ის იყო, ცხენები უნდა მოეპარათ, რომ ოსმან ფაშას მიერ გაგზავნილ სანახების დამცველებს გადააწყდნენ და იმ უბანში მათთან ბრძოლა გაიმართა. ნაწილი გაიქცა [მაგრამ], ნაწილი გაქცეულებისა დაიჭირეს და ფაშას აღმატებულებას მოჰგვარეს. მათ კისრები მოსწყვიტეს, თავები კი ჯოხე-

ბზე წამოაცვეს და კოშკსა და კედელზე ჩამოჰკიდეს. თურმე, ეს მოკლულეები ყაითალის ბეგის უცმის საკუთარი კაცები ყოფილან. ეს ამბავი რომ შეიტყო, რუმის ლაშქრის მიმართ მტრულად განენწყო და თავისი მმართველობის ქვეშ მყოფ ტომს მიმართა, ნება დართო – რუმელიელი მეომარი, ვინც არ უნდა იყოს, [ყველა] მოკალით და რაც რამ აბადიათ ყველაფერი წაართვითო. ისინიც რუმელიელებს ციხიდან გარეთ საერთოდ აღარ უშვებდნენ. ისე გაუხადეს [საქმე], რომ ციხის სიახლოვეს ბალახისა და წყლისთვისაც ვეღარ გადიოდნენ. ციხის გალების შემდეგ ერთი სანჯაყბეგი და რამდენიმე კაცი ყარაულად თუ არ დადგებოდა, ისე ცხენები [ვერც] საბალახოდ და [ვერც] წყალზე ვერ გავიდოდნენ. რუმის ლაშქრის დიდი სიფრთხილით გასვლა რომ გაიგეს, ხუთას-ექვსასმა მამაცმა ყაითალელმა თავი მოიყარა და მინდორში მყოფ ცხენებს რამდენჯერმე თავს დაესხა. ბევრი ცხენი და ჯორი წინ გაირეკა და მრავალი ჩვენიანი მოკლა. ამ ამბავმა ოსმან ფაშას აღმატებულება აამოქმედა. ბოლოს, ერთ დღეს, მან თავისი რაზმი, ნაწილი იანიჩრებისა და რამდენიმე ცალი ზარბაზანი წესრიგში მოიყვანა და სალამო ხანს ჩქარი სვლით ყაითალის ვილაიეთისკენ დაიძრა. დილამდე იარეს და მეორე დღეს, ნაშუადღევს, ყაითალის ვილაიეთში შევიდნენ. ლაზიებს ყოველი მხრიდან მოჰქონდათ ყაითალელი არამზადების თავები, ზოგსაც ატყვევებდნენ. ყაითალის შუაგულში ბაშქოიდ წოდებულ ცნობილ მთაზე, ციცაბო და მაღალ ადგილზე ერთი დასახლებული სოფელია, დაახლოებით ხუთასი კომლია. [როცა] ისლამის ლაშქარმა მასზე გაილაშქრა, ხსენებული სოფლის მოსახლეობა და გარშემო სოფლებიდან უამრავი ადამიანი შეიკრიბა. ყველა აბჯარ-ჯავშნითა და იარაღით [აღიჭურვა], სოფელს ალყა შემოარტყეს და გაჩერდნენ. სოფელი მეტად ციცაბო და შეუვალ ადგილზე მდებარეობდა, რის გამოც ყაითალელი მეომრები იქვე გამავალ გზაზე შეიკრიბნენ და ისლამის ლაშქარს მალლიდან დიდ-დიდი ქვები და ისრები დაუშინეს. ისეთი ომი გაიმართა, რომ ამის აღწერა შეუძლებელია. ატირებულები აქეთ-იქით გარბოდნენ. ყაითალელი მეომრები რაზმებად და ჯგუფებად [დანყობილნი] ყოველი მხრიდან მოვიდნენ და გაერთიანდნენ. ხსენებულ

სოფელში ძალზე დიდი ბრძოლა მოხდა. როგორც რუმის ლაშქრიდან, ისე მათგან ბევრი ადამიანი დაეცა მიწაზე, მაგრამ რუმის ლაშქარმა ძლიერ შეუტია, ყოველი მხრიდან თავს დაესხა, ქვემეხი და თოფი ისროლა და წყეულები სოფლიდან განდევნა. რუმის ლაშქარი აღნიშნულ სოფელს ეკვეთა. მათი ქონება და სურსათი დაიტაცეს, ხელთგდებული ადამიანები ყველანი დახოცეს და მათი სახლები ცეცხლს მისცეს. უთვალავი ცხვარი და ხარი გაირეკეს წინ და ამ ნადავლით [დატვირთულნი] უკან გაბრუნდნენ, გეზი დემურკაფუსკენ აიღეს, მაგრამ ხსენებული ვილაიეთის ყაითაღელები [კვლავ] შეგროვდნენ და რაზმებად და ჯგუფებად [დანყობილნი] ყოველი მხრიდან ისე მოვიდნენ, რომ ამის აღწერა შეუძლებელია. აბჯარ-ჯავშნითა და იარაღით ყველა კარგად აღჭურვილიყო. ისეთი ისრის მსროლელები [ჰყავდათ], რომ ამის აღწერა ძნელია. მათი ისრები ხიშტებივით იყო, ერთი დარტყმით ადამიანს ცხენიდან ძირს აგდებდნენ. იმ დღეს წყეულები ზურგში ჩაგვიდგნენ და დიდი ბრძოლა გაგვიმართეს. ურჯულოები თანდათან მრავლდებოდნენ. ერთი სიტყვით, ბრძოლა საღამომდე გაგრძელდა. საღამოთი ერთ ჭაობიან ადგილას მივედით და იქ გავეჩრდით. მოლაშქრეები შეგროვდნენ, გარშემო ზარბაზნები შემოიწყვეს და მეთოფეებიც დააყენეს. დილამდე ვერ დაწვნენ, სიფრთხილეს იჩენდნენ. გათენდა თუ არა მთელი ლაშქარი აიყარა და კასპიის ზღვის სანაპიროს მიადგა. ზღვის სანაპიროზე გამწკრივდა და ნელი სვლით დემურკაფუს ციხისკენ გაემურა. ჩვენს წინ თურმე დიდი წყალი ყოფილა. ზღვის სიახლოვეს ერთ ადგილზე ფონი იყო, მაგრამ არ გადაისვლებოდა. ყაითაღელთა ლაშქარს ერთიანად იქ მოეყარა თავი, გადასასვლელის თავში თხრილები გაეკეთებინათ და საბრძოლველად გამზადებულნი დამდგარიყვნენ. რუმის ლაშქარი იმ უბანში მივიდა, მაგრამ ფონი ვერ გადალახა და ბრძოლა დაიწყეს. დიდი ომი გაიმართა. ბოლოს, ზარბაზნები წინ გადმოვიტანეთ, თხრილები, რომლებიც ჩანდა, მოვშალეთ და ყაითაღელებს უკან დავახევინეთ. ის გადასასვლელიც გადავლახეთ და გეზი დემურკაფუსკენ ავიღეთ, მაგრამ ყაითაღელთა რაზმმა ძლიერ შემოგვიტია, ზურგიდან დაგვესხა თავს და დიდი ბრძოლა გაგვიმართა. თავს მაშინ დაგვეცნენ,

როცა დემურკაფუმდე ცოტალა რჩებოდა. დემურკაფუმში მყოფმა რუმის ლაშქარმა დაგვინახა და წინ შემოგვეგება, რის გამოც ყაითაღლეები უკან გაბრუნდნენ, თავისი ვილაიეთისკენ წავიდნენ. იმ ვილაიეთის ხალხმა [ეს ამბავი] ასი ათასჯერ შეაქო და ოსმან ფაშას მსგავსად ვაჟკაცობა გამოიჩინა. რუმის ლაშქართან დამარცხებული ყაითაღლეების მსგავსი მეომარი და მამაცი ტომების ხალხი და ვილაიეთები დაარბიეს, სოფლები ცეცხლს მისცეს. ყველა მხარის ბეგები და მმართველები ფრთხილობდნენ და ათასჯერ აქებდნენ.

გარდა ამისა, თაბასარანის მახლობლად, კავკასიონის მთის ძირას, ქურედ წოდებული ტომი ცხოვრობს. ხსენებული ტომი ყიზილბაშის მეგობარია და რაფიზიები არიან. წყეულმა მწვალე-ბლებმა პირი შეკრეს და რუმელიელ მეომრებს იმ გზებზე დახვდნენ, რომლითაც ესენი მესქურესა და შაბურანში სურსათ-სანოვავისთვის მიდიოდნენ. ზოგი მოკლეს და ზოგი გაძარცვეს. ამ და სხვა ძალადობის მოთმენა აღარ შეიძლებოდა. ოსმან ფაშას აღმატებულებამ ეს რომ გაიგო, მათ წინააღმდეგ ნაწილი მეომრებისა გაგზავნა, რუმის ლაშქარიც გზააბნეულ ტომს თავს დაესხა და ბრძოლა გაუმართა. ბოლოს, ისლამის ლაშქარს უწმინდესმა და უზენაესმა ღმერთმა ძალა და გამარჯვება უწყალობა და ისლამის ფადიშაჰის ქვეყანაში ხსენებული ტომი დაიმორჩილეს და უმეტესობა ხმლით აკუნეს. ზოგმა მთას მიაშურა და სული და ხორცი შეინარჩუნა. წყეული რაფიზიების სახლები და ნათესები ცეცხლს მისცეს. მათი ქონება დაიტაცეს, უამრავი ცხვარი და ხარი გამოირეკეს და დემურკაფუს ციხეში მოიყვანეს. ასე რომ, რუმელიელი მეომრები ყველანი გამდიდრდნენ და წყალობით აივსნენ.

თხრობა აქ შევწყვიტოთ და მივუბრუნდეთ სხვა ამბავს, რომელიც უბედურ ყიზილბაშს ეხება.

როცა გაქცეულმა ოსმან ფაშას აღმატებულებამ ქალაქი შემახა მიატოვა და დემურკაფუს ციხეში მივიდა, წყეული ყიზილბაში ხსენებულ ქალაქში შევიდა და ნახა, რომ ქალაქში რუმის ლაშქრიდან ერთი კაციც კი არ დარჩენილა, ყველა დემურკაფუში წასულა. ქალაქში შევიდნენ და რუმის ლაშქარს რაც რამე დარჩა, [ყველაფერი] დაიტაცეს. სუნიტები ვინც იპოვნეს, ყველანი დახოცეს, სურსათი მიისაკუთრეს და როცა შეცდომით შირვანში ისხდნენ, თურმე, [იმ დროს] ვანის ბეგლარბეგმა ხოსრო ფაშამ¹²⁵ როგორც კი შეიტყო, რომ ყიზილბაშთა ლაშქარი შეიკრიბა და შირვანში [მყოფი] ოსმან ფაშას აღმატებულების წინააღმდეგ გაილაშქრა, ვანის ლაშქრითურთ იმავე წამს თავრიზისკენ გაემართა, ვანსა და თავრიზს შორის მდებარე რამდენიმე პატარა ციხე აიღო და იმ გასასვლელში მცხოვრები წყეული მწვანელები გასრისა, ზოგი მოკლა, ზოგი დაჭრა და მათი მხარე და ვილაიეთი ცეცხლს მისცა. შაჰის [ყურამდე] შემდეგმა ამბავმა მიაღწია: აი, ვანის ლაშქარმა თავრიზის სიახლოვეს საზღვრები დაარბია და თავრიზისკენ მოემართებო. შაჰი შეძრწუნდა, სასწრაფოდ ბრძანება შეადგინა, მსახურს ხელში მისცა და შირვანში მყოფ ლაშქარს აწვია. რამდენიმე დღის შემდეგ წერილმა და მსახურმა შირვანში მყოფ ლაშქარს მიაღწია. [მსახურმა] შაჰის წერილი გადასცა. წერილი გახსნეს და ნახეს, რომ შემდეგი ეწერა: შენ, რომელიც ჩემი გულის ჩიტი მირზა ჰამზა ხარ, და შენ, რომელიც ჩემი ვეზირი მირზა სალმანი ხარ, ამირ-ხანო, შახრუხ-ხანო, ფირე-ხანო, თურქმან მეჰმედ-ხანო, ხალილ-ხანო,¹²⁶ ხალიფა ანსარო და სხვა ჩემო ყორჩიებო, გეცნობოთ, რომ რუმის ლაშქრიდან ვანის ბეგლარბეგმა ხოსრო ფაშამ ვანის ლაშქრითურთ ჩვენი საზღვრები მოარბია, მრავალი ჩვენი ღაზი მოკლა და რამდენიმე ჩვენი ციხე აიღო. ახლა თავრიზისკენ წამოსვლა უსურვებია. ამ უსიამო ბრძანებით მსახური თქვენთან რომ მოვა, აჩქარდით, თუ იზარმაცებთ და გვიან მოხვალთ, იმედი აღარ გვექნება, რომ შთამომავლობა გვეყოლებო. წყეულმა მწვანელებმა ეს

რომ შეიტყვეს, შეძრწუნდნენ, ყველა მღელვარებამ შეიპყრო, მაშინვე ადგნენ და წავიდნენ. ოსმან ფაშას აღმატებულებამ ამათი შირვანიდან წასვლა გაიგო თუ არა – ხელსაყრელი შემთხვევა მოგვეცა, შირვანი ცარიელიაო – იმავე წამს გულადების მეთაური დელი კაიკუ სერასქერად დანიშნა და მეომრებთან ერთად შირვანში გაგზავნა იმ ზარბაზნების მოსატანად, რომლებიც დემურკაფუში წასვლისას შემახაში დარჩათ. კაიკუ ალაც რაზმითურთ მაშინვე სწრაფი სვლით გაემურა. შემახაში მისვლისას ქალაქი ცარიელი დახვდათ. ზარბაზნები აიღეს. ქისებით თოფისწამალი დარჩენოდათ, ისიც წამოიღეს და რამდენიმე დღის შემდეგ კვლავ დემურკაფუს ციხეში მოვიდნენ. ხსენებული ციხე იარაღით მოამარაგეს. თოფისწამალი ხალხს თავზეხსაყრელი ჰქონდა. უწმინდესმა და უზენაესმა ღმერთმა წყალობა მოიღო და ისლამის ფადიშაჰის ქვეყანაში იარაღი არ დაიკარგა. ამგვარი ყოფით რამდენიმე დღე გავიდა.

ერთ დღეს ოსმან ფაშას აღმატებულებას მოხსენდა, რომ უკუღმართი ყიზილბაში ხანებიდან თექელი მეჰმედ-ხანად წოდებული ცნობილი ხანი რამდენიმე ათას ყიზილბაშთან ერთად ქალაქ შემახაში მისულა და მოკალათებულა. ამგვარად, შირვანის ვილაიეთის ნახევარი მათ, ნახევარი კი ოსმან ფაშამ დაიპყრო. თანაც ზაფხულის სიცხეში წყეული ურჯულო მეჰმედ-ხანი ყასაბა შაბურანთან მდებარე ქუთაჰად წოდებულ იალალზე მივიდა და დაბანაკდა. ხსენებული იალალი მესქურესა და შაბურანთან ისე ახლოა, რომ ისინი ოსმან ფაშას აღმატებულებამ დაიპყრო. იმ ზაფხულს წყეულებს შემოდგომის დადგომამდე ყოველდღე ვებრძოდით და ვეომებოდით, ხან რუმის ლაშქარი ამარცხებდა მათ, ხალხს უხოცავდა და ატყვევებდა, ხან კი ისინი სჯობნიდნენ რუმის ლაშქარს. მრავალი ჩვენიანი აღესრულა მონამებრივი სიკვდილით და რამდენი [კიდე] ტყვედ ჩავარდა. ერთი სიტყვით, თხრობას აღარ გავაგრძელებ. შემოდგომის სიცივეებმა დაიჭირა თუ არა, ის წყეულები იალალიდან ჩამოვიდნენ, ქალაქ შემახაში წავიდნენ და იქ ყოველდღე ომი იყო.

ამ ამბავზე აქ შევჩერდეთ და მივუბრუნდეთ სხვა ამბავს, რომელიც დიდვეზირ მუსტაფა ფაშას ეხება.

მან შირვანის ვილაიეთში ოსმან ფაშა დატოვა, თავად კი რუმისკენ გაემგზავრა. ყასაბა არეშიდან აიყარა და მეორე დღეს შექიდ სახელდებულ და ზაგემად ნოდებულ ქალაქზე, რომელიც ლევან შაჰის ვილაიეთია, გაიარა. რამდენიმე სადგომის შემდეგ თბილისში მივიდა. მეომრები მის გარშემო დაბანაკდნენ. ერთი-ორი დღე იქ გაჩერდნენ. [ლალა ფაშამ] ხსენებულ ციხეში ცოტა სურსათ-სანოვავე და საკმარისი რაოდენობის მეომრები დატოვა, თავად [კი] არზრუმისკენ გაემართა, მაგრამ ისლამის ლაშქარს გზებზე და ქართული ვილაიეთების ციცაბო მთებში სიცივემ, თოვლმა და წყალდიდობამ მოუსწრო. დიდი ტანჯვა-წვალება გამოიარეს. იმ ვილაიეთის ურჯულოებმა უმეტესად ლაშქარს ჩამორჩენილები დახოცეს, ზოგი დაჭრეს და მათი ცხენები და ქონება მიიტაცეს. იმის გამო, რომ ხსენებული ვილაიეთი მეტად ციცაბო ადგილზე მდებარეობს, ბევრი გაჭირვება გადაიტანეს. მიუხედავად ამისა, მთავარსარდლის აღმატებულება 986 წლის კურთხეული რამაზანის თვეში¹²⁷ არზრუმის ციხეში შევიდა. ისლამის ლაშქრიდან ზოგმა ხსენებულ ციხეში გამოიზამთრა, ზოგს [კი] ნება დაერთო და თავის მამულში დაბინავდა.

[ახლა] მივუბრუნდეთ სხვა ამბავს, რომელიც შირვანსა და თბილისში დარჩენილ ისლამის ლაშქარს ეხება.

ოსმან ფაშას აღმატებულების შირვანიდან დემურკაფუს ციხეში წასვლის შემდეგ წყეული ყიზილბაში ხანებიდან განჯის ხანი იმამყული-ხანი, ხალიფა ანსარი, ყაზახთა ბეგი დოღმაზ ბეგი და სიმონად¹²⁸ ნოდებული წყეული რამდენიმე ათას გზააბნეულ მეომართან ერთად თბილისში მივიდნენ, ციხეს გარს შემოერტყნენ და დიდი ბრძოლა გამართეს, მაგრამ რუმელიელი მეომრებიც ღირსეულნი იყვნენ და [მათაც] შიგნიდან დიდი წინააღმდეგობა

გაუწიეს. ქვემეხი და თოფი [ისროლეს] და ურჯულო ციხესთან არ მიუშვეს, ბევრი მოკლეს. ბოლოს, ურჯულოებმა ნახეს, რომ დღისით ციხეს ვერ გაეკარებოდნენ. [მტკვრის] სანაპიროზე ხეებისგან კიბეები გააკეთეს. ღამის დადგომისთანავე გროვდებოდნენ, ყოველი მხრიდან გარს ეხვეოდნენ და თავს ესხმოდნენ. გამზადებულ კიბეებს ციხის [კედელს] აყრდნობდნენ, [მაგრამ] ასვლისას ისლამის ლაშქარი შიგნიდან ქვეებს უშენდა, ქვემეხსა და თოფს ესროდა, კიბეებს თავს ანებებინებდნენ, ციხიდან ყრიდნენ და ქსაქსავდნენ. წყეულებმა ნახეს, რომ ამ ხერხით [ციხის] აღება შეუძლებელი იყო. ბოლოს, ციხეს გარს შემოერტყნენ და ზუსტად ოთხი თვე იცადეს, შიმშილისგან დასუსტდნენ [ოსმალები]. ციხე ამ გზით უნდა აეღოთ. მართლაც, ციხეში შიმშილობა დაიწყო. საჭმელ-სასმელი გამოეღიათ. ისე გახდა, რომ ადამიანი ადამიანს საჭმელად თავს ესხმოდა. უფრო ღონიერნი [შედარებით სუსტებს] ყელს ღადრავდნენ და ჭამდნენ. შემდეგ ისინიც დაუძლურდნენ და ბალახისა და ძვლის ფხვნილის ჭამა დაიწყეს. ერთი სიტყვით, შიმშილისგან ბევრი დაიხოცა, [მაგრამ] ციხიდან არ გავიდნენ და ყიზილბაშს არ ჩაბარდნენ. მდგომარეობა ისეთი გულსატკენი იყო, რომ რუმიდან მარაშის ბეგლარბეგმა მუსტაფა ფაშამ²⁹ ისლამის ლაშქართან ერთად ხსენებულ ციხეს ხმა მიანვდინა და თან უამრავი სურსათი მიუტანა. წყეულმა ყიზილბაშებმა ისლამის ლაშქრის მოსვლა რომ გაიგეს, სახე გაუშავდათ და ყველამ საკუთარ მამულს მიაშურა.

**თხრობა აქ შევწყვიტოთ და სხვა ამბავს მივუბრუნდეთ.
იგი მთავარსარდალ მუსტაფა ფაშას ეხება.**

იგი იმ წელიწადს გამარჯვების შარავანდედით მოსილი ლაშქრობიდან დაბრუნდა. რუმისკენ წასულმა მთელმა ჯარმა ერთ ადგილზე გამოიზამთრა. ზამთარს ყავლი გაუვიდა და მდელო, ველი და ვაკე გაზაფხულის მშვენიერებით, უთვალავი სხვადასხვა ფერის ყვავილით მოირთო და მოიკაზმა. ზამთრის სიბნე-

ლიდან და უბედურებისგან [თავდახსნილმა] ხეებმა თვალებიდან ცრემლი გადმოღვარეს და [ახლად] დამდგარი გაზაფხულის შესახვედრად თავზე ყვავილების ქუდები დაიხურეს. რადგანაც მდებლოები ამწვანდა, მიწიდან ბალახმა ამოყო თავი, მინდვრები ტიტით დაიფარა და გაზაფხული მოვიდა, ჩამქრალმა ბალახმა და ხეებმა ძლიერ გაიხარეს, თავები ასნიეს, უზენაეს ღმერთს ქებათა-ქება შეასხეს და თავები ისე შეარხიეს, თითქოს სამოთხის ბალის შუაგულში დასავლეთის ქარისგან კვიპაროსის ტოტი ირხევო.

ლექსი

გაზაფხული დადგა, მთელმა ქვეყანამ გაიცინა
და ერთიანობას მიაღწია. თითქოს მტირალი

შეყვარებულიაო,

ზამთრის სიმკაცრით დაუძღურებული მდებლოს
ყურამდე გაზაფხულის მოსვლამ რომ მიაღწია,

სიხარულმა [გააბრუა],

დედამიწის ზედაპირი დიდებულ სამოთხის ბალს დაემსგავსა,
ბალახმა მიწიდან ამოყო თავი და ყველამ დიდება აღუვლინა
[ღმერთს],

ხეები მწვანე სამოსით მოირთვნენ,

წითელი ვარდისთვის კენესის ბულბული,

შენც თუ ძლიერ მოგესურვება, საცეკვაო ადგილია,

რადგანაც დაფარული გაიხსნა. ღვთის წყალობით ყველა

ყვავილი მოციინარია.

ერთი სიტყვით, ნამდვილი გაზაფხული დადგა და კვლავ გამარჯვების შარავანდედით მოსილი ლაშქრობისათვის ყოველ მხარესა და ყველა ვილაიეთში ჩავუშები და მაცნეები დაიგზავნენ და მოუწოდეს: გამარჯვების შარავანდედით მოსილი ლაშქრობისათვის მოემზადეთ, დადგენილი ადგილისკენ ისწრაფეთ და შეგროვდითო. ამ უზენაესი ფირმანის გამოცხადებისთანავე სხვადასხვა ვილაიეთში გამოზამთრებული და უავგუსტოესი ლაშქრობისათვის განწესებული ჯარი ყოველი კუთხიდან

[დაიძრა] და რაზმებად და ჯგუფებად დაწყობილი არზრუმის ვილაიეთში მოვიდა და შეიკრიბა. არზრუმის ციხის ველი კვლავ ისლამის ლაშქრითა და სხვადასხვა ფერის კარვებით ისე [ლამაზად] მოირთო, რომ ამის აღწერა და გადმოცემა შეუძლებელია. იმ წელიწადს სირიის ბეგლარბეგ ჰასან ფაშასაც ებრძანა, რომ გამარჯვების შარავანდედით მოსილი ლაშქრობისათვის ისიც მომზადებულიყო და დადგენილ ადგილზე მოსულიყო. ჰასან ფაშაც მოემზადა და არაბეთის ქვეყნის გულადები და მამაცები წმინდა სირიიდან აიყარნენ, არზრუმის მხარეში მოვიდნენ და მთავარსარდლის აღმატებულებისათვის ლაშქრისა და ვაჟკაცობის საჩვენებლად საბრძოლო იარაღით აღიჭურვნენ. რაზმელები და ცხენები ოქროთი მოჭედილი და ძვირფასი თვლებით შემკული ნივთებითა და ჩასაცემელით მორთეს. ორმოცი ათასი გულადი და რჩეული მხედარი საბრძოლო იარაღით აღიჭურვა და ხელში შუბებით დიდებულ არაბულ ბედაურებსა და კუბაშურ ცხენებზე ამხედრდნენ. მოედნის შუაგულში თითოეულმა მათგანმა ლომებრ გულადად იბრძოლა და იარაღი იხმარა. ისეთი რაზმთა [წყობა] და შემართება აჩვენეს, რომ ამის კალმით აღწერა და ენით გადმოცემა შეუძლებელია. ანატოლიის ბეგლარბეგმა ჯაფერ ფაშამ³⁰ და სხვა ბეგლარბეგებმა, სანჯაყბეგებმა, ბოლუქის ალებმა, ზაიმებმა და გამარჯვების შარავანდედით მოსილი ლაშქრობისათვის განწესებულმა მთელმა ლაშქარმა შესაფერისი რაზმთა [წყობა] და შემართება აჩვენა და რაზმებად და მწკრივებად განლაგდა. მუსტაფა ფაშაც 987 წლის ჯუმად აღ-ვეელის³¹ [თვეში] არზრუმის ციხიდან აიყარა და ყარსის ნანგრევებისკენ გაემართა. სარდლის აღმატებულების წმინდა სურვილი ის იყო, რომ ამ კურთხეულ წელს დანგრეულ ყარსს აღადგენდა და, თუ ხელსაყრელი შემთხვევა მიეცემოდა, შირვანში მივიდოდა და ოსმან ფაშას შეხედებოდა. [იგი] არზრუმის ციხიდან აიყარა და მეექვსე დღეს ყარსის ნანგრევებს მიაღწია. ისლამის ლაშქარი ხსენებული ნანგრევების გარშემო ბოლუქებად დაბანაკდა. ბეგლარბეგები, სანჯაყბეგები, ბოლუქის ალები და იანიჩრები თავ-თავის ადგილზე გაჩერდნენ. მთავარსარდალ მუსტაფა ფაშას აღმატებულებამ კარავი ხსენებული ნანგრევების მახლობლად გააშლევინა. ხუთი

ათასი იანიჩარი სარდალს გარს შემოერტყა და [ამგვარად] იგი შუაში მოექცა. ოთხასი ზარბაზანი და საშაჰო ქვემების ურიკა ლაშქარს გარს შემოუნყვეს. ურიკებს შორის ჯაჭვი ისე გააბეს, რომ მათი ერთმანეთისგან გამოცალკეება შეუძლებელი იყო. სიმაგრის მსგავსი რამ გამოვიდა და მთელ ლაშქარს გარს შემოერტყა. თანაც მტერი თუ ღამე დაესხმოდა თავს, ლაშქარში შესვლას ვერ შეძლებდა. ამ ღონისძიებების დასრულების შემდეგ ისლამის ლაშქარი დაბანაკდა და განლაგდა. გულადი ბეგლარბეგები დღე და ღამე გარშემო ყარაულში იდგნენ და დანგრეული ყარსის აღსადგენად ძალას არ იშურებდნენ. ყველანი, ფაშები, სანჯაყბეგები, ბოლუქის ალები, იანიჩართა ქეთხუდა, ნარჩინებულები, გამოცდილი ემირები, ხელოსნები, მშენებლები და საქმის მცოდნენი ციხის შეკეთებას შეუდგნენ და ძალ-ღონე არ დაზოგეს. თითოეულს თავ-თავისი ადგილი მიუჩინეს, ვინ ვის დაეხმარებოდა და რას გააკეთებდა განუსაზღვრეს, ალებსა და ბეგებს ჰკითხეს და შემდეგ მდგომარეობის შესაბამისად პატივი მიაგეს. იანიჩრებს ხსენებული ნანგრევების სამხრეთით მიმდინარე წყლის სიახლოვეს მდებარე მხარე გამოუყვეს, აღმოსავლეთი არზრუმის ლაშქარსა და ბაჰრამ ფაშას ჩააბარეს, ნარინყალას მხარეს კი ანატოლიის ბეგლარბეგი ჯაფერ ფაშა გაანწესეს. ერთი სიტყვით, ყველას თავ-თავისი ადგილი გამოუყვეს და შენება და შეკეთება დაიწყეს. ხსენებული ციხის შენების დაწყებისას 987 წ. ჯუმად აღ-ახირის დასაწყისი¹² იყო. ბედნიერი მუბარეჯის დასასრულს მიატოვეს [საქმე, მაგრამ] შემდეგ ყველამ ხელი გამოიღო. ბეგლარბეგები, სანჯაყბეგები და ალები თავის ხალხს თავზე ადგნენ, დღე და ღამეს ასწორებდნენ, ისე იშრომეს, რომ ყოველი მხარე კეთილმოდანყეს. კოშკები და კედლებიც დაასრულეს. ისეთი დიდებული ციხე გამოვიდა, რომ მისი მსგავსი არ იპოვებოდა. ხსენებული ციხის წინ მიმდინარე წყლის ერთი ნაწილი ციხეში მეტად ჭკვიანურად შეიყვანეს. იგი არტაანის კარის მხრიდან გადიოდა და კვლავ იმ მდინარეს ერთვოდა. წყლის ციხეში შესვლა გარედან სრულებით არ ჩანდა. მტერიც რომ მოსულიყო, წყალზე გასაჭირი [მაინც] არ ექნებოდათ. ხსენებული ციხის [აღდგენა] ოთხმოცდაათ დღეში დაასრულეს. უწმინდესმა და უზენაესმა

ღმერთმა აკურთხა და ციხის სრულად დამთავრების შემდეგ ციხისთავი, მეციხოვნეები და გულადები ჩანერეს. კედლებში და კოშკებში ქვემეხები და ზარბაზნები ჩადგეს, იარაღით მოამარაგეს და შიგნით მორიგე იანიჩრები და თიმარის პატრონები [ჩააყენეს]. ერთი სიტყვით, ხსენებული ციხე იარაღითა და მეომრებით გაავსეს და ციხის დასაცავად გამოყოფილმა ბეგებმა, ალებმა და სხვებმა ციხის შიგნით თავიანთთვის სახლებისა და თავლების შენება დაიწყეს და უმოკლეს დროში შიდა ციხე სახლებით ისე კეთილმოაწყეს, რომ ამის აღწერა შეუძლებელია. მეომრები ყარსის ციხის შესაკეთებლად დიდ გარჯასა და მცდელობაში იყვნენ, რომ თოქმაქ-ხანად ნოდებულის ნყეულის ლაშქრიდან ზოგიერთი ურჯულო შეიკრიბა და იმ არემარეში ბალახის, ქერისა და სურსათისთვის გასული [ცხენების] მომვლელი ბიჭები და მსახურები მეტად შეავიწროვა. მათი ძალადობის მოთმენა აღარ შეიძლებოდა, რის გამოც მთავარსარდლის აღმატებულებამ ანატოლიის ბეგლარბეგი ჯაფერ ფაშა და არზრუმის ბეგლარბეგი მუჰამედ ფაშა სერასქერად დანიშნა და ლაშქრის ერთი ნაწილი თან გააყოლა. [ისინი] ყარსიდან დაიძვრნენ. ჯაფერ ფაშამ ყასაბა ერევანზე, მუჰამედ ფაშამ [კი] საადრუხურზე¹³³ გაილაშქრა. წყეული მწვალელების ვილაიეთი და მისი მცხოვრებლები გაძარცვეს, ხელთგდებული ყიზილბაშები ხმლით აკუნეს, მათი ცოლ-შვილი დაატყვევეს, სახლები და ნათესები [კი] ცეცხლს მისცეს. ყასაბა ერევანში თოქმაქ-ხანის დიდებული სასახლე და კოშკები გადანვეს. ლაზიებმა ქონება [მიიტაცეს] და უთვალავი ხარი და ცხვარი ყოველი მხრიდან ჯგუფებად წინ გაირეკეს. მეომრები გამდიდრდნენ და ხორციით, პურიით და სხვა წყალობით ისე დაიტვირთნენ, რომ ერთ ხარს თხუთმეტ ახჩად, დიდ ცხვარს ხუთ ახჩად ჰყიდდნენ. თავზე საყრელად ჰქონდათ სურსათ-სანოვაგეც. ისლამის ლაშქარი ყარსის ციხის წინ დაბანაკდა, მაგრამ შემოდგომა დადგა და რადგანაც ვილაიეთი მაღლობზე მდებარეობდა, ზამთრის სუსხმა დაჰკრა, რამდენჯერმე მოთოვა კიდევ. მეომრებსა და ცხენებს დიდი სიცივეების გამო ძლიერ გაუჭირდათ და ამის გამო შირვანში წასვლასაც გადარჩნენ. 987 წლის კურთხეული რამაზანის დასაწყისში¹³⁴ ყარსის ციხიდან აიყარნენ და გეზი

არზრუმისკენ აიღეს. რამდენიმე სადგომის შემდეგ არზრუმის ციხეში შევიდნენ. ისლამის ლაშქრიდან ზოგმა აღნიშნულ ვილაიეთში გამოიზამთრა, ზოგს კი ნება დაერთო და თავის მამულში დაბინავდა.

თხრობა აქ შევწყვიტოთ და მივუბრუნდეთ სხვა ამბავს, რომელიც დემურკაფუში მყოფ ოსმან ფაშას ეხება.

იგი თანმხლები ლაშქრითურთ დემურკაფუს ციხეში, სამიოთხი მტრის შუაში გამომწყვდეული, ხან ქუთაჰის იალალზე მოკალათებულ ყიზილბაში ხანებიდან მეჰმედ-ხან წყეულს, ხან ყაითაღელებს, ხან კი კავკასიონის კალთაზე მცხოვრებ ქურეს ტომს ეომებოდა. ისეთი დღე არ იყო, რომ არ გვებრძოლა. რუმის მხრიდან ისლამის ლაშქარი მოვაო, ყოველდღე გზას გავყურებდით და ამ მოლოდინით, სამარხვო ლოცვით და ღვთისმოსაობით ვიყავით დაკავებულნი და იმ მაღალ ღმერთს დიდებას ვწირავდით. დერბენდში გამოვიკეტეთ და ამ უბედურებასა და დარდში გადაიოდა დრო. შემოდგომაც მოახლოვდა და სიცივეებმა დაიჭირა. რუმიდან ლაშქრის მოსვლის იმედი გადაგვეწურა. ასეთი გუნებაწამხდარნი ვცხოვრობდით, რომ, თურმე, ისლამის ფადიშაჰისა და ბრწყინვალე შაჰინშაჰის უდიდებულესობამ თათართა ხან მეჰმედ გირეი სულთანს¹³⁶ უსაზღვრო და უთვალავი წყალობა უბოძა. მისი უავგუსტოესი ფირმანი შემდეგი შინაარსისა იყო: შენ, რომელიც ჩემი ძმა მეჰმედ გირეი სულთანი ხარ, წყალობა მოიღე, ლაშქარი შეჰყარე და ჩერქეზეთის, ყივჩაღთა ველის, საშამხლოსა და ყაითაღის გავლით დემურკაფუში ოსმან ფაშას შეხვდი. [შემდეგ] იქიდანაც აიყარე და შირვანში ჩადი. შირვანსა და ყიზილბაშურ ვილაიეთებს შორის მიმდინარე მდ. მტკვარზე ჩემს ვეზირსა და სარდალს მუსტაფა ფაშას შეხვდი და იქ თადარიგი დაიჭირეთ. ქვეყნის დასამორჩილებლად ისე იმოქმედეთ, როგორც ამას თქვენი წმინდა აზრი გიკარნახებთ. რადგანაც უავგუსტოესი ფირმანი იყო, ამიტომ მეჰმედ გირეი-ხანიც ფადიშაჰის ბრძანებას

არ გადავიდა. თავისი ვილაიეთის ყველა მხარეში ჩავეუშები და მაცნეები გაგზავნა და ლაშქარი შეკრიბა. [შემდეგ] კაფადან აიყარა და გეზი დემურკაფუსკენ აიღო. მეჰმედ გირეი სულთნის უმაღლესობამ ოთხმოცი ათასი მამაცი და რჩეული თათრის სისხლისმსმელებითურთ ყივჩაღთა ველი, ჩერქეზეთი, ყუმუხის, ჰუკუკის, თუმანის, ყაბარდოს ვილაიეთები, საშამხლო გაიარა და ყაითაღის ვილაიეთში შევიდა, მაგრამ მანამდე აზოვის ბეგი მუჰამედ ბეგი, ხუთასი იანიჩარი, ხუთასი თათარი მეომარი და ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის მიერ გამოგზავნილი ხაზინა დემურკაფუში მყოფ რაზმთან გაგზავნა. იმათაც, დემურკაფუმდე ერთი-ორი დღის სავალი გზალა რჩებოდათ, როცა რამდენიმე მამაცი თათარი ვაჟკაცი ოსმან ფაშასთან მახარობლად გაგზავნეს. ერთ დღეს ისინი მოულოდნელად დემურკაფუში ილია ნინასწარმეტყველის მსგავსად გამოგვეცხადნენ, ოსმან ფაშას აღმატებულებას ეახლნენ და როცა მათი რუმიდან მოსვლა მთელმა ლაშქარმა გაიგო, [სიხარულისგან] გული შეუღონდათ, თითქოს მკვდრები გამოცოცხლდნენო, ჩამქრალი სული განუახლდათ. ოსმან ფაშასთან შეიკრიბნენ. ფაშას აღმატებულებამ დივანი მოიწვია. რაზმი დივანთან მოგროვდა. ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰისგან გამოგზავნილი უზენაესი ბრძანება ამოიღეს და იქ მყოფმა რეისულქუთთაბმა¹³⁶ დალ მეჰმედ ჩელები¹³⁷ ხელში აიღო, გახსნა, სახეზე და თვალებზე გადაისვა და მთელი რაზმის ყურადღება მიიპყრო. უზენაესი ბრძანების წმინდა შინაარსი შემდეგს ამცნობდა: ჩემო ვეზირო ოსმან ფაშა, ბედნიერი იყავ, თეთრად დამიბერდი და ჩემი პური შენზე ალალი იყოს. იმაზე მეტი გააკეთე, ვიდრე მოველოდი. შენს ხელებს ძალა შეემატოს და მანდ მყოფი ჩემი ჯარი – სასახლის მცველები, იანიჩრები, თიმარის პატრონები და სხვები, ვინც არ უნდა იყოს, ყველა გაბედნიერდეს, თეთრად დამიბერდეს და ჩემი პური მათზე ალალი იყოს. თქვენმა [საგმირო] საქმეებმა ჩემს მოლოდინს გადააჭარბა. ახლა ვხედავ, რომ თქვენ, თქვენმა სიმამაცემ საქვეყნოდ გამოგაჩინათ. ისლამის სარწმუნოების სადიდებლად და ჩემთვის განეული თქვენი შრომა-დიდება ალაჰს – და გარჯა არ დაიკარგება და ბრძოლაში [კიდევ] რამდენი წყალობა გერგებათო. უზენაესი ბრძანება

ნაიკითხა და მისი შინაარსი ყველასთვის ცნობილი გახდა. ლაშქარმა, რომელსაც ამ უბედურებისა და ტანჯვისგან გუნება ჰქონდა წამხდარი და თვალში შუქი მოჰკლებოდა, გაიგო თუ არა, რომ ხაზინა და მეჰმედ გირეი-ხანი ოთხმოცათასიანი ჯარით მოემართებოდა, გული აუჩუყდა, ბედნიერებისგან ატირდა და ზოგს ყვირილი აღმოხდა. მხიარულების [ნიშნად] კედლებში ჩაყენებული ქვემეხები და თოფები გაისროლეს. იმ დღეს დემურკაფუსი ისეთი გართობა და მხიარულება სუფევდა, რომ ამის აღწერა და გადმოცემა შეუძლებელია. გახარებულები ერთმანეთს მეგობრობასა და სიყვარულს ეფიცებოდნენ. გამოცოცხლდნენ და გულის გამანყალბელი აზრები მოიშორეს. თითქოს მკაცრი ზამთრის სუსხისაგან გაშავებულ მინაზე ბალახი და მცენარეები გამქრალიყო, მათი არსებობა არარაობაში გადასულიყო და როგორც კი მათ ჩრდილოეთის ქარმა მოახლოებული გაზაფხულის სურნელი აგრძნობინა, ყველამ მინიდან ამოყო თავი, მინდვრებმა გაზაფხულის მოსვლით ძლიერ გაიხარეს და იცეკვეს, ხეებსაც თვალთ დაუბნელდათ და გაზაფხულის შესახვედრად თავზე ყვავილების ქუდები დაიხურეს, აცეკვდნენ და ისე ირწეოდნენ, თითქოს ლამაზ მდელიოზე შეყვარებულები ირხევიანო. ისლამის ლაშქარი ამგვარ გართობაში იყო, რომ 987 წლის დიდი შაბანის დასასრულს¹³⁸ მეჰმედ გირეი-ხანი ოთხმოცათასიანი ჯარით მოვიდა და დემურკაფუს ციხეში შევიდა. იმ დღეს ოსმან ფაშას აღმატებულება დემურკაფუსში მყოფ რუმის ლაშქართან ერთად ხანის აღმატებულების შესახვედრად გავიდა. ერთი სადგომით ადრე შეხვდა. ოსმან ფაშამ ხანის აღმატებულების გასამასპინძლებლად სხვადასხვა სიკეთე მოამზადებინა. ხანის აღმატებულება ბედნიერად მოვიდა და დემურკაფუს სიახლოვეს, კასპიის ზღვის სანაპიროზე დაბანაკდა. ის გამზადებული წყალობა და ძვირფასი რამეები შეიჭამა და შეისვა. ხანის აღმატებულება ოსმან ფაშას შეხვდა და ესაუბრა. იმთავითვე შირვანზე გასალაშქრებლად თადარიგი დაიჭირეს. თათრის დანარჩენი ლაშქრისთვის ფაშას აღმატებულებამ უთვალავი ცხვარი მოარეკინა და მაშინვე ბრძანება გასცა, რომ თათარი ცხვრით დანაყრებულიყო. შიმშილობაგამოვლილმა თათრის ჯარმა სამი ათასამდე ცხვარი გაანადგურა.

ისეთი სანახაობა იყო, რომ ამის აღწერა შეუძლებელია. ერთ ცხვარს შვიდი, რვა თათარი ესეოდა. თითოეული მათგანი მგელსავით ერთ კუთხეში მიიყუყებოდა, გაუტყავებლად ჭრიდა და უმად მიირთმევდა. ამდენი ცხვარი ერთ საათში გაანადგურეს. შემდეგ ოსმან ფაშა ხანის აღმატებულებას ესაუბრა. დემურკაფუში ერთი დღეც აღარ გაჩერდნენ და გეზი შირვანისკენ აიღეს, რადგანაც იქ მეჰმედ-ხანად წოდებული წყეული და ყიზილბაშთა ნაწილი იდგა. გადანყვიტეს, თავს მაშინ დასხმოდნენ, როცა უზრუნველად მყოფებს მტრის მოლოდინი არ ექნებოდათ. შესაბამისი თადარიგი დაიჭირეს. მაშინვე აიყარნენ დემურკაფუდან, გეზი შირვანისკენ აიღეს და დაიძვრნენ. მეოთხე დღეს ყასაბა შაბურანში ჩამოსხდნენ და შემახაში მოკალათებულ მეჰმედ-ხან წყეულზე გასალაშქრებლად განწესებული თათართა რაზმის მეთაურად მამაცთა ალა დელი კაიკუ დანიშნეს. აიყარნენ, ერთ-ორ დღეში მიაღწიეს და ის წყეული გასრისეს. დიდი ბრძოლა გაიმართა. მას [მეჰმედ-ხანს - მ. ი.] თავი მოჰკვეთეს და მასთან მყოფი ყიზილბაშების უმეტესობა ხმლით აკუნეს. ნაწილი გაიქცა და სულისა და ხორცის შენარჩუნებას შეეცადა. რუმისა და თათრის ლაშქარი შირვანის ვილაიეთში შევიდა და რამდენიმე სადგომის შემდეგ ქალაქ შემახაში მივიდა, მაგრამ ხსენებული ქალაქის სუნიტები ყიზილბაშებს დაეხოცათ, რაფიზიების ნაწილი თათრის შიშით გაქცეულიყო, ერთი კაციც კი არ დარჩენილიყო, რის გამოც ქალაქს თავისი ბრწყინვალეობა დაეკარგა. ლაშქარი აღნიშნული ქალაქის ახლოს დაბანაკდა. იქ სამი დღე შეჩერდნენ. მეოთხე დღეს იქიდანაც აიყარნენ და არეშისკენ გაემართნენ. რამდენიმე სადგომის შემდეგ ყასაბა არეში მივიდნენ, მაგრამ წყეულ ყიზილბაშს ხსენებული ქალაქი ისე დაენგრია და გადაენვა, რომ ნაგებობა და ძეხორციელი არ დარჩენილიყო. ის ლამაზი არეში გაევერანებინათ. [ისინი] გიოქ მეიდნად წოდებულ ადგილზე დაბანაკდნენ. მანამდე იქ მუსტაფა ფაშას აღმატებულება იყო შეჩერებული. ერთი დღე იქ დაჰყევს. ხანის აღმატებულებამ ოსმან ფაშა მიიწვია და ესაუბრა. მუსტაფა ფაშას მოუსვლელობას ძლიერ სწუხდნენ. იმ უბანში ლაზიებმა ერთი ყიზილბაში დაიჭირეს და მოიყვანეს. ხანის აღმატებულებამ იმ ყიზილბაშს მუსტაფა ფაშას ამბავი რომ

ჰკითხა, იმანაც მიუგო: ძლევამოსილო ხანო, მუსტაფა ფაშამ დან-გრეული ყარსი აღადგინა და წმინდა რამაზანის დასაწყისში გაბრუნდა, რუმისკენ გაემართა, ახლა არზრუმშიაო. ასეთი ზუსტი ცნობის მიწოდების შემდეგ ხანის აღმატიებულება ძლიერ შეწუხდა, მუსტაფა ფაშასთან შეხვედრის იმედი გადაეწურა. [მან] ზოგიერთი პატივსაცემი მირზა, მამობილივით მეგობარი და ოსმან ფაშა მიიწვია და გადანიყვიტა, რომ არეშის წინ მიმდინარე მდ. მტკვარზე ქოიუნ გეჩიდად სახელდებულ გადასასვლელს გადალახავდა და განჯის, ყარაბაღის, ჰოლუს,¹³⁹ არაზბარის,¹⁴⁰ დიზაკისა¹⁴¹ და რანდას¹⁴² ვილაიეთებს თავს დაესხმოდა. პირშავი ყიზილბაშების მხარესა და ვილაიეთებს დაარბევდა, გაძარცვავდა, მოსახლეობას დაატყვევებდა, [შემდეგ კი] კვლავ მობრუნდებოდა და კაფასკენ გაემართებოდა. ამ გადანიყვიტილებით ყასაბა არეშიდან აიყარა და მდ. მტკვარზე ხსენებულ ფონზე გადავიდა. მეორე დღეს ყასაბა ბარდას¹⁴³ მიადგა. ლაშქარი მის გარშემო დაბანაკდა. აღნიშნული დაბის მოსახლეობა გაძარცვა და დაარბია, სურსათი და ქონება მიისაკუთრა და სახლები გადაბუგა. რამდენიმე დღე იქ გაჩერდა. თათრის ლაშქარი იმ არემარეში ბოლუქებად იქნა გაგზავნილი. თათრის სისხლისმსმელები წყეულ ყიზილბაშურ მოსახლეობას იისფერი კალიასავით შეესივნენ. რამდენიმე დღის განმავლობაში თათრის ერთმა რაზმმა საქართველოს ვილაიეთებში ქალაქი ზაგემი, მეორემ კი არდებილის¹⁴⁴ სიახლოვეს მდებარე ყიზილბაშური ქვეყნები – დიზაკი, რანდა, არაზბარი და ჰოლუ დაარბია და გაძარცვა, ურჯულოები ხმლით აკუნა, სახლები და ნათესები ცეცხლს მისცა, ადამიანებს, ცხენებს, აქლემებს, ხარებსა და ცხვრებს ყოველი მხრიდან ჯგროდ მოერეკებოდნენ. მეომრები ისე გამდიდრდნენ, რომ ძვირფას ცხენებს ორმოცდაათ ოქროდ და მაიას აქლემებს¹⁴⁵ თითო, ორ-ორ ოქროდ ყიდდნენ, ხარსა და ცხვარს კი არაფერს უყურებდა. ყიზილბაშს არ დარჩესო ყელს ლადრავდნენ, ტოვებდნენ და მიდიოდნენ. იმ ყიზილბაშებისა და ქალაქ განჯის სპარსი ლამაზმანები და თვალწარმტაცია ახალგაზრდები თათრის ლაშქარმა ცხვრისა და ხარის მსგავსად გაიგდო წინ და ბანაკში მოიყვანა გასაყიდად, მაგრამ არაფერს ყიდულობდა, რადგანაც ყველა გამდიდრებულიყო. გასათხოვარ ქალებსა და

ყმანვილ ბიჭებს სამ-სამ, ოთხ-ოთხ ოქროდ იძლეოდნენ, მაგრამ ყიდვის მსურველი არავინ იყო. ხანის აღმატებულებამ წყეულ ყიზილბაშს ასეთი სილა გაანწა და თავისი ძმის ადილ გირეი-ხანის გამო შური იძია. შემდეგ კაფასკენ აიღო გეზი. იმ ბრძოლებში ყასაბა განჯაზე თავდასხმის დროს [მე], მწირი, დამწერი ამისა, უბედური ყიზილბაშის უწმინდურ ხელში ჩავევარდი, იქ მყოფთაგან უამრავი [კი] დაიღუპა, დაიჭრა და დასახინჩრდა. შვიდი, რვა თვე ირანისა და ყიზილბაშის ქვეყანაში ტყვედ ვიყავი. შემდეგ უწმინდესმა და უზენაესმა ღმერთმა გადმომხედა, სამოსი გამოვიცვალე და სამ თანამოსაქმესთან ერთად დიდი გაჭირვებით რუმის მხარეში დავბრუნდი – დიდება ალაჰს, ისლამის სარწმუნოების ვილაიეთს [კვლავ] შევხვდი. ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის ქვეყნის გაფართოებით ვიყავით დაკავებული. მეჰმედ გირეის აღმატებულებამ თათრის ლაშქართან ერთად შირვანის ვილაიეთი დატოვა, დემურკაფუში მოვიდა და თათართა ლაშქრის ერთი ნაწილი ოსმან ფაშას ჩააბარა, თავად კი კაფასკენ ბედნიერად გაემართა. ხანის აღმატებულების წასვლის შემდეგ ოსმან ფაშა კვლავ დემურკაფუს ციხეში მივიდა და დაბინავდა. ხსენებული ვილაიეთის დასაცავად ზრუნვა და გარჯა არ დაიშურა. იგი ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის უდიდებულესობის ქვეყნის გაფართოებით იყო დაკავებული და მის მიერ ხსენებულ ციხეში განუული სამსახური ქვეყანას წამლად დაედო.

თხრობა აქ შევწყვიტოთ და მივუბრუნდეთ სხვა ამბავს, რომელიც არზრუმში მყოფ სარდალ მუსტაფა ფაშას ეხება.

ამ კურთხეულ წელს ყარსის ნანგრევები აღადგინა და 987 წლის კურთხეული რამაზანის თვეში¹⁴ არზრუმის ციხეს მიანია. მეომრების ნაწილმა ხსენებულ ციხეში გამოიზამთრა, ნაწილს კი ნება დაერთო და თავის მამულში დაბინავდა. მთავარსარდალ მუსტაფა ფაშას აღმატებულება გამოსაზამთრებლად არზრუმის ციხეში იყო დაბინავებული, როცა ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰისგან ბრძანება მიიღო, ბედნიერების

ზღურბლში¹⁴⁷ იხმობდა. სარდლის აღმატებულებამაც უზენაესი ფირმანის თანახმად, სტამბოლში წასვლა გადაწყვიტა და საზღვრების დასაცავად არზრუმში სარდლად ვანის [ბეგლარბეგი] ხოსრო ფაშა დატოვა. სასახლის მცველი რაზმიდან სიფაჰიების მეთაური, იანიჩართა ქეთხუდა და მეომართა ერთი ნაწილიც დატოვა. თვითონ 988 წლის მუჰარემის თვეში¹⁴⁸ არზრუმის ციხიდან ბედნიერად აიყარა და სტამბოლისკენ გაემართა. რამდენიმე დღის შემდეგ მისი აღმატებულება სტამბოლში შევიდა და დაბინავდა. იმ დროისათვის დიდვეზირი მეჰმედ ფაშა¹⁴⁹ გარდაცვლილი იყო. დიდვეზირად აჰმედ ფაშა დაესვათ, მაგრამ მასაც ღვთის ნებით აღსასრული დასდგომოდა, დიდვეზირი მუსტაფა ფაშა გახდა. ასე გავიდა რამდენიმე ხანი. ზამთარი მიიღია, გაზაფხული დადგა და კვლავ ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის უდიდებულესობამ აღმოსავლეთის მხარეში უზენაესი ლაშქრობის შესახებ ბრძანება გასცა. მესამე ვეზირ სინან ფაშას¹⁵⁰ აღმატებულება – ხანგრძლივკოს ალაჰმა მისი სიცოცხლე – შეარჩია და აღმოსავლეთის ლაშქრობისათვის განწესებულ ლაშქარს უსარდლა. გადაწყდა თუ არა მისი წასვლა, სინან ფაშას აღმატებულებამაც შვიდი ქვეყნის ფადიშაჰის უზენაესი ბრძანების თანახმად, გამარჯვების შარავანდედით მოხილი ლაშქრობისათვის საჭირო თადარიგი დაიჭირა, 988 წლის რები ულ-ეველის¹⁵¹ თვეში უსქუდარში გადავიდა. ლაშქარმა მასთან მოიყარა თავი. შემდეგ უსქუდარიდანაც ბედნიერად აიყარა და პირი არზრუმისა და ირანისკენ ქნა. უსქუდარიდან გამგზავრების დღეს სარდალ სინან ფაშას აღმატებულების გასაცილებლად მთელი ლაშქარი გამოვიდა. ისლამის ლაშქარი სარდლის აღმატებულების წინ და უკან რაზმებად და მწკრივებად დაეწყო და ნელ-ნელა დაიძრა. რამდენიმე დღის შემდეგ სივასად სახელდებულ ქალაქში შევიდნენ, რომლის ბეგლარბეგი იმ დროისათვის სინან ფაშას აღმატებულების ძმა მაჰმუდ ფაშა იყო. იგი მთავარსარდლის შესახვედრად გამოვიდა, ისლამის ლაშქარს წინ შეეგება და სივასის მახლობლად მდებარე მინდორზე დააბანაკა. ოთხი დღე იქ შეჩერდნენ, [შემდეგ] ქალაქ სივასიდან აიყარნენ და არზრუმისკენ გაემართნენ. რამდენიმე დღის შემდეგ, 988 წლის ჯუმად აღ-ეველის¹⁵²

თვეში, არზრუმის ციხეში შევიდნენ და არზრუმის წინ მდებარე მდელოზე დაბანაკდნენ. შემდეგ გამარჯვების შარავანდედით მოსილი ლაშქრობისთვის განწესებულმა ლაშქარმა ყოველი მხრიდან და ყველა ვილაიეთიდან ჯგუფებად და რაზმებად მოსვლა და თავმოყრა დაიწყო. არზრუმის ციხის მდელი კვლავ ისლამის ლაშქრით მოირთო და სხვადასხვა ფერის კარვებითა და ნაირფრად მოხატული საჩრდილობლებით აივსო. ყოველდღე მამაცები [და] გულადები მოედნის შუაგულში შედიოდნენ, სხვადასხვა თამაშობებით მეომრის ხელოვნებას [აჩვენებდნენ] და თან იარაღს ხმარობდნენ. დიდებული სარდლის აღმატებულებამ არზრუმის ციხეში ამგვარი ყოფით ოცი დღე დაჰყო, ლაშქარმაც მთლიანად აქ მოიყარა თავი. შემდეგ, 988 წლის ჯუმად აღ-ახირის თვეში,¹⁵³ არზრუმის ციხიდან აიყარა და გაემართა. ჰასანკალეში მივიდა. ხუთი დღე ხსენებულ ციხეში გაჩერდა, იქიდანაც აიყარა, ჩობანის ხიდზე¹⁵⁴ გაიარა, ყარსის ციხეში შევიდა და მთელი ლაშქარი ხსენებული ციხის ირგვლივ დაბანაკდა. რამდენიმე დღე იქაც გაჩერდა. მთელმა ლაშქარმა იქ მოიყარა თავი. იმოდენა ჯარი შეგროვდა, რომ ამის გადმოცემა შეუძლებელია. სარდლის აღმატებულების წმინდა სურვილი ის იყო, რომ ამ კურთხეულ წელს თბილისის ციხეს სურსათ-სანოვაგეს მიანვდიდა. [სურდა ასევე], რომ წყეულ ყიზილბაშს მისთვის სასურველი ვილაიეთები და მშვენიერი შირვანი თავისი ნებით გადაეცა და თუ ელჩები სასურველი ზავის პირობებით [არ მივიდოდნენ] და იმ ვილაიეთებს არ მისცემდნენ, რომლებიც მას უნდოდა, [მაშინ] თბილისის სურსათ-სანოვაგით მომარაგების შემდეგ ერევანზე გაილაშქრებდა, თავრიზამდე მივიდოდა და ყიზილბაშთა ქვეყნებსა და ვილაიეთებს დააქცევდა. ამ განზრახვით ყარსის ციხიდან აიყარა და თბილისისკენ გაემართა. რამდენიმე სადგომის შემდეგ გურჯიბოლაზში¹⁵⁵ შევიდა, მაგრამ იმ დღეებში ისე ძლიერ წვიმდა და ის ციცაბო ქართული ვილაიეთები ისეთი ატალახებული იყო, რომ ადამიანი ტლაპოდან ველარ ამოდიოდა. დიდი გაჭირვება გადაიტანეს. ლაშქრის ზურგში [მდგომნი] დაიშალნენ და დაიფანტნენ. ბევრი ინვალეს. იმ გადასასვლელთან ფაშას აღმატებულება ცხრა დღე გაჩერდა. ლაშქარმაც [აქ] მოიყარა თავი. [ფაშა]

იქიდანაც აიყარა, გაემგზავრა და რამდენიმე სადგომის შემდეგ თბილისის ციხეში შევიდა. ლაშქარი ხსენებული ციხის ირგვლივ დაბანაკდა. რუმიდან ჩამოტანილი სურსათი თბილისის ციხეს გადასცა. ხსენებული ციხე ხორაგით გაივსო. სარდლის აღმატებულება თბილისში ათი დღე გაჩერდა, ციხე საჭირო რამეებით მოამარაგა, თვითონ კი ბედნიერად გაემგზავრა ყარსის ციხისკენ. შემდეგ, 988 წლის დიდი შაბანის დასაწყისში,¹⁵⁶ ყარსის ციხეში შევიდა. ისლამის ლაშქარი ხსენებული ციხის ირგვლივ დაბანაკდა. ასე გავიდა რამდენიმე დღე. მთავარსარდლის აღმატებულებამ მთელ ჯარს მიმართა: მოემზადეთ, ორმოცი დღის [სამყოფი] სურსათი მოიმარაგეთ, ერევანზე გავლით ქალაქ თავრიზში წასვლა გადაწყვეტილიაო. რუმის ლაშქარმაც მაშინვე მოიმზადა სამყოფი რაოდენობის სანოვაგე. თავი მოინერვივეს, ცხენებს მიხედეს და იარაღი ააპრიალეს. ყველა მზად იყო. უკვე გამგზავრებას აპირებდნენ, რომ წყეულ ყიზილბაშს რუმის ლაშქრის თადარიგი და სამზადისი შეეტყო, [ისიც გაეგო], რომ თავრიზზე გალაშქრება ჰქონდა გადაწყვეტილი, ამას კი ისინი მეტად შეშფოთებინა. გამოცდილი ხანები ერთ ადგილზე შეიკრიბნენ და გადაწყვიტეს: რუმის ლაშქარს სასურველ ვილაიეთებს თუ არ მივცემთ, სიჯიუტეს გამოვიჩინთ და წინააღმდეგობას გავუწევთ, [მაშინ] ამოდენა ჯარი ჩვენზე გამოილაშქრებს, წინააღმდეგობის გასაწევად [კი] ძალ-ღონე არ შეგვწევს, ჩვენს ვილაიეთებს დაანგრევს და გადაწვავს, მით უფრო, რომ ახლა მათი სარდალი სინან ფაშაა. იმდენად ჭკვიანი და მცოდნე ვინმეა, რომ იემენისა¹⁵⁷ და ხალკ ულ-ვადის დიდი ციხე და კუნძული დაიპყრო. ამდენი საქმე გააკეთა, მეტად ბრძენი ვინმეა. შესაძლოა ჩვენს წინააღმდეგ გამოილაშქროს, [მაშინ] ჩვენს ვილაიეთებს ააოხრებს და მოსახლეობას დაატყვევებს. მოდით, ახლა, ამათ შუამავალი კაცი გავუგზავნოთ და სასურველი ვილაიეთები დავუთმოთ. ამ გზით ასეთ დიდ ლაშქარს უკუვაგდებთ და შემდეგ ისე ვიმოქმედებთ, როგორც შესაძლებელი იქნება. წყეულებმა თადარიგი დაიჭირეს და როცა ყარსის ციხეში მყოფი მთავარსარდალ სინან ფაშას აღმატებულება თავრიზზე გალაშქრებას აპირებდა, [იმ დროს] რამდენიმე ყიზილბაში შუამავლად მოვიდა. სარდლის აღმატებულე-

ბას ეახლნენ და თავიანთი ელჩად მოსვლა აუწყეს. შაჰის ნებართვით რამდენიმე ჩვენი სახელოვანი ხანი მზად არის, რომ საჩუქრებით გეახლონ და პატივი მოგაგონ. მათ ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის უდიდებულესობასთან ჩვენი მდგომარეობის გადმოცემის პატიოსანი სურვილი [აქეთ], შედეგად რაც მოსახდენია, მოხდეს – უთხრეს და მთავარსარდლის აღმატებულე-ბაც წყეულთა მორჩილების პირობას ენდო და თავრიზში წასვლაზე ხელი აიღო. უბედური ყიზილბაში ელჩები [ჯერ კიდევ] იქ იყვნენ, როცა მთავარსარდლის აღმატებულებამ მთელ ლაშქარს უბრძანა, რომ უკეთური ურჯულოებისთვის თავიანთი მამაცობა და ვაჟკაცობა ეჩვენებინათ. ბეგლარბეგები, სანჯაყბეგები, ბოლუქის ალები და საერთოდ მთელი ლაშქარი ძვირფასი თვლებით მოოჭვილი ტანსაცმლით სათანადოდ შეიმოსა, ცხენებიც აღკაზმა. [შემდეგ] ყველანი ცხენებს ზურგზე მოექცნენ და მნკრივებად და რაზმებად [დანყობილნი] ისე დადგნენ, რომ მნახველს გონება ებინდებოდა. იანიჩრებიც მოირთვნენ. თავზე დიდებული, თვლებით შემკული ქუდები, ჯიღები და არნივისფრთიანი თავსაბურავები დაიხურეს, თოფები მხარზე გადაიდეს, ფითილებს შეუნთეს, ოთხასი ცალი საქვემეხე ურიკა და ზარბაზანი მოამზადეს და კარგად შეინახეს. მთავარსარდალ სინან ფაშას აღმატებულებამ ისლამის ლაშქრის წინ მეომრები საბრძოლო ნესრიგით მნკრივებად და რიგებად დაანყო, აქა-იქ ოთხას ზარბაზანს ცეცხლი შეუნთეს და ოთხმა-ხუთმა ათასმა იანიჩარმა თოფები დაცალა. ისეთი ხმაურიანი სანახაობა გაიმართა და იმდენი ხალხი მოგროვდა, რომ ამის აღწერა და გადმოცემა შეუძლებელია. ასეთი მორთულობისა და საბრძოლო წყობის ჩვენება იმისთვის [მოაწყვეს], რომ პირშავი ყიზილბაშებისთვის ისლამის ლაშქრის ძლიერება და გამირობა ეჩვენებინათ და როცა ისინი [ამას] დანარჩენ გზააღდენილ ურჯულოებს გააგებინებდნენ, ყოველ მათგანს შიში დაეუფლებოდა. მთავარსარდლის აღმატებულე-ბა ყარსის ციხეში ზუსტად ერთი თვე შეყოვნდა. [შემდეგ] იქიდანაც აიყარა და გეზი არზრუმის ციხისკენ აიღო. რამდენიმე სადგომის შემდეგ ჰასანკალეში შევიდა. ოცი დღე იქ დაჰყო და წმინდა მუბარეჟის დღესასწაული იქვე გადაიხადა. 988 წლის შევალის თვის დასაწყისში¹⁵⁸ არზრუმის ციხეში მივიდა. ისლამის

ლაშქრიდან ზოგმა ხსენებულ ციხეში გამოიზამთრა, ზოგს კი ნება დაერთო და თავის მამულში დაბინავდა. სარდლის აღმატებულება არზრუმის ვილაიეთის დასაცავად დიდ მცდელობაში იყო, რომ [იმ დროს] მაღალ პორტაში დიდვეზირ მუსტაფა ფაშას აღმატებულება გარდაიცვალა, რის გამოც ქვეყნიერების მფარველი ფადიშაჰის და დიდებული შაჰინშაჰის უდიდებულესობამ სარდალ სინან ფაშას აღმატებულების ბედნიერების ზღურბლში მისვლა მოისურვა. იგიც, ფადიშაჰის ბრძანება გაიგო თუ არა, მაშინვე აიყარა არზრუმის ციხიდან და სტამბოლისკენ გაემართა. რამდენიმე დღის შემდეგ დიდებული სარდლის აღმატებულება ღვთით დაცულ სტამბოლში შევიდა და დიდვეზირი გახდა. უნმინდესმა და უზენაესმა ღმერთმა აკურთხოს იგი, მისი სასარგებლო ცოდნა და შრომა სამართლიანი იყოს, ამინ!

ბაიტი

აქამდე მომხდარი ამბები გადმოგეცით,
ნაკლს რომ საზღვარი არა აქვს, ეს დღეზე უფრო ნათელია,
როცა ერთად მოვუყარე თავი, პატიოსანმა მეგობრებმა
ნაიკითხეს და იმედია, რომ სიამოვნებას მიიღებდნენ,
უზენაესი ღმერთი წყალობით აგვაგებს და თუ
მტერზე გავიმარჯვებთ, ჩვენი ფადიშაჰი განდიდება,
ის თავისი ცოდნით კი ღვთის აჩრდილია და ამავე დროს
ქვეყნის მართვის საქმეში
ინდოეთის ოკეანესავით გულუხვია,
ძლიერი ხელით თუ გაიმარჯვებს, გზააბნეულთა
ძალმომრეობას ბოლოს მოუღებს,
მცოდნე მმართველია. მისი ბრძანება ყურანის შესაბამისია.
ყველა მისი საქმე
ბეჩავისთვისაა [გამიზნული] და მათ წყალობას არ აკლებს,
თავისი გამგებლობის დროს მთელი ქვეყანა ააყვავა
და სამართლიანობა დაამკვიდრა. რამდენი ნანგრევი
ალადგინა,
სამართლიანობითა და მოწყალებით გამორჩეულია.
ამ რისაღეს ნაკლი უსაზღვროა.

აქამდე მომხდარი ამბები რაც ვიცოდით, შეძლებისდაგვარად
გადმოგეცით. იმედი მაქვს, რომ უნმინდესი და უზენაესი ღმერ-
თი ჩვენს ბედნიერ ფადიშაჰს ძალასა და გამარჯვებას გაუმრავ-
ლებს, წყეულ ურჯულოებს უსიამოვნებებს მიაყენებს, მეამბოხე
ვილაიეთებს დააპყრობინებს და წმინდა ისლამით მორთავს და
მოკაზმავს, ამინი ჭეშმარიტად .ეს სურვილები აუსრულდეს!

წიგნის დასასრული.

ალაჰის შენევნით მე, მწირმა ავტორმა აბუბექრ აბდულაჰის
ძემ, მარცხენა ულუფეჯიების ჯემაათის წევრმა, ქალაქ კონ-
სტანტინოპოლში 990 წლის გამარჯვებული საფარის თვის შუა
რიცხვებში¹⁵⁹ დილით დავასრულე.

შენიშვნები

- ¹ ორმოცი წიგნი – ორმოცი ჰადისი უნდა იგულისხმებოდეს.
- ² ოთხი თანამებრძოლი – პირველი ოთხი მართლმორწმუნე ხალიფა: აბუბექრი (632-634), ომარი (634-644), ოსმანი (644-656) და ალი (656-661).
- ³ შირვანი – ჩრდილო აზერბაიჯანი.
- ⁴ დემურკაფუ – ახლანდელი ქ. დერბენდი.
- ⁵ ოსმან ფაშა – (მეტსახელად: გონული-მამაცი) წარმოშობით ჩერქეზია. დაიბადა ეგვიპტეში 1527 წ. თოთხმეტი წლის ასაკში ყულარ ალასიდ დანიშნეს. 1545 წ. სანჯაყბეგი გახდა, 1560 წ. კი ეგვიპტის ჰაჯიების ემრობა ეწყალობა. 1562 წ. მამამისის გარდაცვალების შემდეგ მის ნაცვლად აბისინიის ბეგლარბეგად დანიშნა. იქ ხუთი წელი დაჰყო. 1567 წ. კვლავ ეგვიპტეში დაბრუნდა, მაგრამ ცოტა ხანში იძულებული გახდა იემენში გამგზავრებულიყო, რადგანაც იქ დაწყებული აჯანყების ჩახშობა დაავალეს. იყო სანასა და იემენის ვილაიეთების ბეგლარბეგი, მაგრამ 1568 წლის ზაფხულში სარდალ კოჯა სინან ფაშასთან უთანხმოების გამო იქაურობა მიატოვა და ჰაჯში გაემგზავრა. 1570 წ. სტამბოლში ჩავიდა. იქ სასახლის მთავარი მეკარისა და უმცროსი მირახორის თანამდებობაზე მუშაობდა. ერთი წლის შემდეგ ლაჰსას, მომდევნო წელს ბასრას, 1573 წ. კი დიარბექირის ბეგლარბეგი გახდა. ამ მოვალეობისგან 1577 წ. გაათავისუფლეს. ზამთარი იქვე გაატარა, ხოლო 1578 წ. მარტის თვეში კი არმიაში გაიწვიეს, რადგანაც ირანთან ომის დაწყება გადანყევტილი იყო. ამავე წლის შემოდგომაზე შირვანში დარჩენილი ლაშქრის მთავარსარდალად დანიშნეს. 1584 წ. 28 ივლისს დიდვეზირი გახდა, მაგრამ ამ თანამდებობაზე დიდხანს ყოფნა არ დასცალდა. 1585 წ. თავრიზის ალების შემდეგ, 30 ოქტომბერს ანგინით გარდაიცვალა. იხ. محمد ثريا سجل عثمانى ياخود. იხ.

تذكرة مشاهير عثمانیه III, გვ. 416; İ. A. Gövsa, Resimli Yeni Luğat ve Ansiklopedi, ტ. 4, გვ. 2111; M. Kemal Özergin, Özdemir – Oğlu Osman Paşanın Şirvan seferi ile ilgili üç manzûme. – Tarih Enstitüsü Dergisi, sayı: 2, İstanbul, 1971, გვ. 255-288.

- ⁶ რისალე – არაბ. < رساله – ტრაქტატი, თხზულება.
- ⁷ სულთანი მურადი – ოსმალეთის სულთანი მურად III (1574-1595).
- ⁸ ღაზავათ-ნამე – არაბ. სპარსული < غزوات نامے – გამარჯვებათა წიგნი.
- ⁹ მუსტაფა ფაშა – (მეტსახელად: ლალა – გამზრდელი, იშვიათად კარა-შავი) წარმოშობით ბოსნიელია, სოკოლოვების გვარიდან. იგი დელი ხოსრო ფაშას ძმა იყო, რის გამოც სასახლეში მოხვდა. ექვსი წლის მანძილზე სულთან სულეიმან კანუნის (1520-1566) დალაქი იყო. გახდა უმცროსი მირახორი და ჩაშნაგირბაში, შემდეგ კი უფლისწულ სელიმის (1566-1574) გამზრდელად დანიშნეს. სასახლიდან სანჯაყბეგის ტიტულით გამოვიდა. სხვადასხვა დროს იყო ტიმოშვარის, ვანის, არზრუმის, ალემოს, სირიის ბეგლარბეგი. გახდა მეექვსე ვეზირი. ამის შემდეგ დაიპყრო კვიპროსი, რის გამოც „კვიპროსის დამპყრობელს“ უწოდებდნენ. ხელმძღვანელობდა ასევე ირანთან წარმოებულ ბრძოლებს. მიიღო მეორე ვეზირის ტიტული. ცოლად ჰყავდა ეგვიპტის მმართველის კანსაგორინის ქალიშვილი, რომლისგანაც ჰყავდა ვაჟი, სახელად მეჰმედი. ლალა ფაშა გარდაიცვალა 1580 წლის ივლისის თვეში. დაკრძალულია სტამბოლში, ეიუბის მეჩეთის ეზოში. იხ. محمد ثري ტ. 4, გვ. 377; Gövsa, ტ. 3, გვ. 1565.
- ¹⁰ სერასქერი – მთავარსარდალი.
- ¹¹ 986 წ. მუჰარემის დასაწყისი – 1578 წ. მარტის მეორე დეკადის დასაწყისი.
- ¹² უსქუდარი – სტამბოლის აზიურ ნაწილში მდებარეობს.
- ¹³ სიფაჰი – მხედარი, ცხენოსანი. ოსმალეთში მინების უმეტესი ნაწილი სახელმწიფო მინების ფონდში შედიოდა. ამ მინებიდან გაიცემოდა სამხედრო საკარგავები – თიმარები და ზეამეთები, რომლებიც ფეოდალებს სამხედრო სამსახურისთვის ეძლეო-

დათ. თიმარებისა და ზეამეთების მფლობელები შეადგენდნენ ფეოდალურ ლაშქარს – სიფაჰიებს. თიმარის მფლობელს შემოსავლის ყოველ სამი ათას ახჩაზე, ზეამეთის მფლობელს კი ყოველ ხუთი ათას ახჩაზე ერთი შეიარაღებული მხედარი გამოჰყავდა. იყო მეორე სახის სიფაჰიც – ხელფასიანი, ანუ სასახლის ცხენოსანი არმიის წევრი. იხ. გ. ფუთურიძე, ოსმალური ფეოდალური მინისმფლობელობა. – ნარკვევები მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან, გვ. 251, 252; თურქული წყაროები მე-16 ს. I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, თურქული დოკუმენტები ქართული თარგმანით, გამოკვლევითა და შენიშვნებით გამოსცა ცისანა აბულაძემ, თბ., 1983, გვ. 64.

- ¹⁴ მარცხენა ულუფეჯიები – სასახლის მცველი მხედრიონის მესამე და მეოთხე ბოლუქი, რომელთაც შესაბამისად მარჯვენა და მარცხენა ულუფეჯიები, ორივეს ერთად კი „შუა ბოლუქი“ ეწოდებოდა. ისინი ფადიშაჰის მარჯვენა მხარეს მიმავალი სიფაჰიების და მარცხენა მხარეს მიმავალი მეთოფეთა გვერდით, ბანაკში და ბრძოლაში ყოფნისას კი ფადიშაჰის დროშის მარჯვენა და მარცხენა მხარეს იდგნენ, სწორედ ამის გამო ეწოდათ ეს სახელი. მარჯვენა ულუფეჯიები ასოც, მარცხენა ულუფეჯიები კი ას რაზმად იყოფოდა. ულუფეჯიებს ევალებოდათ ხაზინის დაცვა. მათი იარაღი ხმალი და შუბი იყო. ისინი ჯამაგირს სახელმწიფო ხაზინიდან იღებდნენ. მარცხენა ულუფეჯიები სულთნის დროშას იცავდნენ და დიდვეზირის ამაღლებაში ირიცხებოდნენ. ერთი ხანობა ესენი სტამბოლში იმყოფებოდნენ, შემდეგ კი გამოკვების შემსუბუქების მიზნით მათ სტამბოლის, ედირნეს და ბურსის შემოგარენში მდებარე დაბებსა და სოფლებში ანაწილებდნენ. სტამბოლში მყოფებს, იმათ, ვინც დაოჯახებულნი იყვნენ, თავიანთ სახლებში უშვებდნენ, სხვებს კი ქარავანსარაიში და უფრო მეტად ტყვიით მოპირკეთებულ სახლში აბინავებდნენ. იანიჩართა კორპუსის გაუქმების შემდეგ ულუფეჯიების ბოლუქებიც გაუქმდა. იხ. İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları, 2, 1944, გვ. 137, 146, 151; M. Z. Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, ტ. 3, 1954, გვ. 549, 550.

- ¹⁵ იანიჩარი – თურქული სიტყვაა და ახალ ჯარს ნიშნავს. ეს იყო რეგულარული არმია, რომელიც დააარსა სულთანმა ორხანმა 1330 წელს, ხოლო სულთანმა მაჰმუდმა კი 1826 წელს გააუქმა.
- ¹⁶ რუმელიელი – ცნობილია, რომ ბიზანტიის იმპერიას რუმის იმპერიასაც უწოდებდნენ, ხოლო რამდენადაც შემდგომში ეს ტერიტორია ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში აღმოჩნდა, მის ევროპულ ნაწილს რუმი შეერქვა, რუმელიელი კი ამ ნაწილის მცხოვრებს ნიშნავს.
- ¹⁷ მალთეფე – უბანი სტამბოლის აზიურ ნაწილში – უსქუდარში.
- ¹⁸ იზმითი – ქალაქი მარმარილოს ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე.
- ¹⁹ იზნიქი – ქალაქი იზნიქის ტბის (მარმარილოს ზღვის აღმოსავლეთით მდებარეობს) აღმოსავლეთ სანაპიროზე.
- ²⁰ იენიშეჰირი – იზნიქის სამხრეთით მდებარე ქალაქი.
- ²¹ სომხითის გადასასვლელი – (ارمنی جریندی) ამ ტოპონიმის დაქებნა ვერ მოხერხდა. იბრაჰიმ ფეჩევის ზ. ბუნიატოვისეულ თარგმანში ნათქვამია, რომ სარდალმა გაიარა უსქუდარი, გადალახა გადასასვლელი და არზრუმს მიაღწია. შესაძლებელია ერთ-ერთ ამ გადასასვლელთაგანს სომხითის გადასასვლელი ეწოდებოდა. იხ. Ибрахим Эфенди Печеви, История (Извлечения по истории Азербайджана и сопредельных стран и областей периода 1520-1640 гг.), перевод с турецкого языка и примечания академика АН Азербайджанской ССР З. М. Бунятова, Баку, 1988, გვ. 31.
- ²² ბოზიუქის გზა – ბოზიუქი ბილევჯიქის ვილაიეთს (იზნიქის სამხრეთით მდებარეობს) დაქვემდებარებული ოლქისა და მისი ცენტრალური ქალაქის სახელია. ბილევჯიქსა და ესქიშეჰირს შორის რკინიგზის ზედა მხარეს მდებარე დაბამ ეს სახელწოდება იმ რუხი ფერის ბორცვის გამო მიიღო, რომელზედაც მდებარეობს. იხ. Gövsə, ტ. 1, გვ. 311.
- ²³ სანჯაყი სულთან ონუ – სანჯაყი დასავლეთ ანატოლიაში. მე-16 საუკუნეში მის შემადგენლობაში შემდეგი ნაჰიეები შე-

დიოდა: Karaca-şehir, İn-önü, Bilecik, Seyid Gazi, Gün-yüzü, იხ. Prof. Dr. Tuncer Baykara, Anadolunun Tarihi Coğrafyasına Giriş (Anadolunun İdarî Taksimâtı), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1988, Yayınları: 86, Seri: - VII - Sayı: A, Z, გვ. 186.

24 ფოლადინი – ქალაქი დასავლეთ ანატოლიაში.

25 აქშეჰირი – ქალაქი დასავლეთ ანატოლიაში.

26 ილგინი – ქალაქი სამხრეთ ანატოლიაში.

27 ჩიფთლიქი – მინის ნაკვეთი, რომელიც ოთხი სახისა იყო: 1. გლეხის მინის ნაკვეთი, რომლის ზომა დამოკიდებული იყო თვითონ მინაზე. საუკეთესო ხარისხის მინის ზონაში ჩიფთლიქი 60, 70-80, საშუალო ხარისხისაში 100 და ცუდი ხარისხისაში 120, 135-150 დონუმისგან შედგებოდა. ეს ნაკვეთები გლეხებს სახელმწიფო მიწებიდან ეძლეოდათ. გლეხს, რომელიც მინას არ დაამუშავებდა, წაართმევდნენ და სხვას მისცემდნენ. გადასახადი ყოველ ათ დონუმზე ერთ ახჩას შეადგენდა, 2. სახასო ჩიფთლიქები-თიმარში მინის ნაკვეთი, რომელიც ფეოდალის კერძო განკარგულებაში იმყოფებოდა, მას „ხმლის ადგილს“ უწოდებდნენ. სიფაჰი ამ მინას დასამუშავებლად გლეხებს ურიგებდა. იღებდა ქირას – შემოსავლის 1/3 ან 1/4 ნაწილს, 3. ჯარისკაცების ჩიფთლიქები, რომლებიც ყოველგვარი გადასახადებისგან თავისუფლები იყვნენ. ჯარისკაცები მორიგეობით დადიოდნენ ლაშქრობებში და ასევე მორიგეობით ამუშავებდნენ ამ ნაკვეთებს, 4. ფეოდალისთვის სამემკვიდრეოდ ბოძებული მამული. აქ ეს უკანასკნელი უნდა იგულისხმებოდეს. იხ. M. Pakalın, ტ. 1, გვ. 364-369; A. C. Тверитинова, Аграрный строй Османской империи 15-17 вв. 1963, გვ. 219-220.

28 ქერუბინის სასახლე – ქერუბი ღმერთთან დაახლოებული ოთხი ანგელოზიდან ერთ-ერთის – ცეცხლოვანი ანგელოზის სახელია. ილგინში ალბათ მისი სახელობის სასახლე იყო.

29 კონია – ქალაქი სამხრეთ-დასავლეთ ანატოლიაში.

30 მევლანა ხუდავენდიგარი – იგივე ჯელალ ედ-დინ რუმი, რომლის აკლდამა ქ. კონიაშია. მუსტაფა აღის ცნობითაც კონიაში ლალა ფაშამ მისი აკლდამა მოინახულა. იხ. نصرتنام, გვ. 313.

- 31 კაისერი – ქალაქი ცენტრალურ ანატოლიაში, კაისერის ოლქის ცენტრი.
- 32 სივასი – ქალაქი ცენტრალურ ანატოლიაში, კაისერის ჩრდ. აღმოსავლეთით, სივასის ოლქის ცენტრი.
- 33 არზრუმი – ქალაქი ჩრდ. აღმოსავლეთ ანატოლიაში.
- 34 ილიჯე – ბუნებრივი ცხელი წყალი.
- 35 კაფიკულუ – სასახლის მცველი მხედართა რაზმი, რომელიც ექვსი ბოლუქისგან შედგებოდა: 1. სიფაჰიები, 2. მეთოფეთა, 3. მარჯვენა ულუფეჯიები, 4. მარცხენა ულუფეჯიები, 5. მარჯვენა ღურებები და 6. მარცხენა ღურებები. იხ. İ. Uzunçarşılı, დასახ. ნაშრომი, გვ. 146.
- 36 ასქერი – ჯარისკაცი.
- 37 ვილაიეთი – < არაბ. ولاية – ვილაიეთი, ოლქი, პროვინცია < არაბ. ولاية – მმართველი, ვალი. ოსმალეთის იმპერიის მსხვილი ადმინისტრაციული ერთეული.
- 38 ბეგლარბეგი – ვილაიეთის მმართველი.
- 39 სანჯაყბეგი – ვილაიეთი დაყოფილი იყო სანჯაყებად (სადროშოებად), რომელთა მმართველებსაც სანჯაყბეგები ეწოდებოდათ. ისინი იყვნენ ასევე სანჯაყის ლაშქრის მეთაურებიც.
- 40 ზაიმი – ზეამეთის მფლობელი. ზეამეთის შემოსავალი 20000-დან 99999 ახჩას შეადგენდა.
- 41 ალაიბეგი – ათასეულის მეთაური. იგი სანჯაყბეგს ემორჩილებოდა. იყო ზეამეთის მფლობელი. მას ექვემდებარებოდა სამი, ოთხი სუბაში, რომლებიც მშვიდობიან დროს პოლიციელების მოვალეობას ასრულებდნენ. იხ. А. Тверитинова, გვ. 193.
- 42 986 წ. ჯუმად აღ-ეველი – 1578 წ. ივლისის თვე.
- 43 ბოლუქის ალა – ბოლუქის მეთაური; ბოლუქი – სამხედრო ერთეული, რომლის მხედართა რაოდენობა ჯარის სახეობაზე იყო დამოკიდებული, მაგ. იანიჩართა ბოლუქი 100 კაცისგან, სასახლის მცველი სიფაჰიების ბოლუქი კი 20-30 მხედრისგან შედგებოდა. იხ. А. Тверитинова, გვ. 196.
- 44 ალი – მუჰამედის ქალიშვილის ფატიმას მეუღლე. რიგით მეოთხე ხალიფა.

- 45 თოქმაქ-ხანი - ირანელთა ცნობილი სარდალი. უსთაჯლუ შაჰ ყული სულთნის ვაჟი, ჩუხურსაადის ბეგლარბეგი. იხ. B. Kütkoğlu, გვ. 224, F. Kurzioğlu, გვ. 538.
- 46 მიჰმანდარი - მესტუმრე.
- 47 მეჰმედ ხუდაბენდე - ირანის შაჰი (1578-1587).
- 48 ყარსი - ქალაქი ჩრდილო-აღმოსავლეთ ანატოლიაში, ყარსის ოლქის ცენტრი.
- 49 შასანკალე - ბასიანი.
- 50 მდ. მტკვარი.
- 51 986 წ. ჯუმად აღ-ახირის დასაწყისი - 1578 წ. აგვისტოს დასაწყისი.
- 52 ხათუნი - მუხრანბატონის ასული დებორა და ქაიხოსრო II-ის (1545-1573) ქვრივი დედისიმედი. იხ. სამხრეთ საქართველოს ისტორიის მასალები (მე-15-16 სს.), ტექსტების პუბლიკაცია, გამოკვლევები და საძიებლები ქრ. შარაშიძისა, თბ., 1961, გვ. 174.
- 53 მანუჩარი - ქაიხოსრო II-ის ვაჟი, მაჰმადიანობაში მუსტაფა ფაშად წოდებული. 1582 წელს იგი ისლამს განუდგა და კვლავ ქრისტიანობას დაუბრუნდა. იხ. ქრ. შარაშიძე, გვ. 154, 171; محمد ثر, ტ. 4, გვ. 378.
- 54 კვიპროსის ციხე - ლალა მუსტაფა ფაშას მეთაურობით ოსმალებმა დაიპყრეს 1570-71 წელს. იხ. F. Kurzioğlu, დასახ. ნაშრომი, გვ. 267.
- 55 ხალკ ულ-ვადი - ტუნისის დედაქალაქი ტუნისი. იგი ოსმალებმა აიღეს 1574 წელს. იხ. محمد ثر, ტ. 4, გვ. 375; F. Kurzioğlu, გვ. 267; Краткая географическая энциклопедия, М., 1964, ტ. 4, გვ. 156.
- 56 ჩილდირი - აქ ჩილდირის ტბის მიმდებარე ტერიტორია.
- 57 იბლისის ციხე - ქაჯთა ციხე, მას თურქები შეითანკალასაც უწოდებდნენ. იგი ძურძნას სამხრეთით კარასუს მარჯვენა სანაპიროზე მდებარეობს. ვრცლად იხ. ს. ჯიქია, „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“, წიგნი III, თბ., 1958, გვ. 402-405; F. Kurzioğlu, გვ. 288.

- ⁵⁸ ბაჰრამ ფაშა - (მეტსახელად: სალირ-ყრუ) 1561/62 წელს უფროს დევთერდარად დანიშნეს. იყო სივასის (1569/70), არზრუმის (1570/71) და დიარბექირის (1577/78) ბეგლარბეგი. 1579/80 წელს თბილისში გააგზავნეს და იქვე გარდაიცვალა. იხ. *سید محمد*, ტ. II, გვ. 32.
- ⁵⁹ დიარბაქირი/დიარბექირი - ქალაქი სამხრეთ-აღმოსავლეთ ანატოლიაში, დიარბაქირის ოლქის ცენტრი.
- ⁶⁰ დერვიშ ფაშა - სირიის (1568/69), ალეპოს (1570/71) და დიარბაქირის (1575/76) ბეგლარბეგი იყო. ამ თანამდებობაზე იგი დანიშნა დიდგვირმა სოქოლლუ მეჰმედ ფაშამ, რომელსაც დერვიშ ფაშა ბიძაშვილად ერგებოდა. 1577/78 წელს იგი დიარბაქირის ბეგლარბეგობიდან გადააყენეს, რის შედეგადაც გარდაიცვალა, იხ. *سید محمد*, ტ. II, გვ. 328; İ. Danişmend, დასახ. ნაშრომი, ტ. III, გვ. 18.
- ⁶¹ იმამყული-ხანი - ყარაბაღის მმართველი.
- ⁶² სარუხან ბეგი - მუჰამედ ბეგის ძე, ხაზოს მმართველი. ხაზო მდებარეობს ქ. მუშის სამხრეთით. იხ. Шериф-хан Бидлисн, Шараф-хаме, перевод, предисловие, примечания и приложения Е. И. Васильевой, М., ტ. 1, 1967, გვ. 61, 254, 499.
- ⁶³ ოლთისი - იმიერ ტაოში, ოლთისის წყალზე მდებარე ძველი ქართული ქალაქი. ამჟამად თურქეთის ტერიტორიაზეა და არზრუმის ოლქის რაიონული ცენტრია. ჩვენს ტექსტში, ისევე, როგორც სხვა ოსმალურ წყაროებში, ოლთი (اولت) ფორმითაა გადმოცემული. იხ. ც. აბულაძე, თურქული წყაროები სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, გვ. 62.
- ⁶⁴ აღჯაყალა - თეთრციხე, რამდენიმეა (იხ. მ. ილურიძე, აღჯაყალათა იდენტიფიკაციისათვის. - მაცნე, ისტორიის სერია, 2, 1989, გვ. 114-121), აქ ჩილდირის ტბის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მდებარე აღჯაყალა იგულისხმება.
- ⁶⁵ აბდურრახმან ბეგი - წარმოშობით ქურთია. არტაანისა და შარკი ყარაპისარის ბეგი იყო. იგი ოზდემიროღლუ ოსმან ფაშასთან ერთად შირვანის დასაცავად დატოვეს. იხ. F. Kirzioğlu, გვ. 205.
- ⁶⁶ დაუთ-ხანი - სიმონ მეფის (1556-1569, 1578-1600) გამაჰმადიანებული ძმა დავითი, რომელიც 1569-1578 წლებში ყიზილბაშ-

- თა დახმარებით უკანონოდ ფლობდა ქართლის ტახტს, ავტორი ნიგნისა „იადიგარ დაუდი“. გარდაიცვალა ოსმალეთში.
- ⁶⁷ იუქი – ასი ათას ახჩას უდრის, ათი იუქი კი ერთი მილიონი ახჩაა. იხ. M. Pakalin, ტ. III, გვ. 639.
- ⁶⁸ ახჩა – ვერცხლის ფულია და თეთრს ნიშნავს. პირველად ორხან-ბეგის სახელზე ბურსაში მოიჭრა 1328 წელს. ახჩებზე თარიღის დასმა სულთან ილდირიმ ბაიაზეთის (1389-1402) დროს დაიწყო. მისი წონა მისხალის მეოთხედს (ერთი მისხალი 4,8 გრამია), ანუ ექვს კირატს და 1,154 გრამს შეადგენდა. ერთი ქისა ახჩა 500 გროშია. შემდგომში ახჩის რაოდენობა მუდმივად იცვლებოდა. ევროპელები ასპერს უწოდებდნენ. იხ. M. Pakalin, ტ. I, გვ. 32-34; Б. Недков, Осmano-турска дипломатика и палеография, 2, София, 1972, გვ. 369.
- ⁶⁹ ზაგემი (ბაზარი) – მე-16 საუკუნის ახლად დაარსებული კახეთის სამეფოს პოლიტიკური და ეკონომიკური ცენტრი მდ. ალაზნის აღმოსავლეთით, მისი ერთ-ერთი შენაკადის სანაპიროზე. ამჟამად სოფელი ზაგემი მდებარეობს აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე და ზაქათალის რაიონში, მუხახის სოფსაბჭოში ირიცხება. იხ. ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები, ტ. 6, თბ., 1973, გვ. 160; ლ. ჭილაშვილი, კახეთის ქალაქები (მე-14-18 სს.), თბ., 1980, გვ. 157-171; საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. 4, გვ. 100, 160; ისქანდერ მუნშის ცნობები საქართველოს შესახებ, სპარსული ტექსტი ქართული თარგმანითა და შესავლითურთ გამოსცა ვ. ფუთურიძემ, თბ., 1969, გვ. 57, 106, 150; Азербайджанская ССР, Административно территориальное деление, 1979, გვ. 40.
- ⁷⁰ ლევან შაჰი – ლევან კახთა მეფე (1520-1574).
- ⁷¹ ალექსანდრე – ლევან კახთა მეფის ძე ალექსანდრე მეფე (1574-1605).
- ⁷² კაიტას ბეგი – სასახლეში დანიანურების შემდეგ ჯერ სახელმწიფო სილაჰდარად, შემდეგ პირველ მირახორად, 1575/76 წელს კაფუჯიბაშის წოდებით ნიგდეს ბეგად და 1578/79 წელს სარუხანის (მანისას) ბეგად დაინიშნა. შემდეგ არზრუმის ბეგლარბეგი გახდა. ირანთან ომში მონაწილეობდა და 1579/

80 ნელს მოწამებრივი სიკვდილით აღესრულა. იხ. محمد ثرث, ტ. 4, გვ. 40.

⁷³ სტამბოლური ქილა – საწყაო მარცვლეულისათვის. ქილა რამდენიმე სახისა იყო – სტამბოლური 18-20 ოყას, ანუ 25 კგ-ს, იბრაილისა 70-80 ოყას, ანუ 100 კგ-ს, ქართლში კი 14,6 და 16 კგ-ს უდრიდა. იხ. M. Pakalin, ტ. I, გვ. 281; გ. ჯაფარიძე, ნარკვევი ქართული მეტროლოგიის ისტორიიდან, თბ., 1973, გვ. 122, 123; В. Хинц, Мусульманские меры и веса с переводом в метрическую систему, перевод с немецкого Ю. Э. Брегеля, М., 1970, გვ. 52; Е. А. Давидович, Материалы по метрологии средневековой Средней Азии, М., 1970, გვ. 52; А. Тверитинова, გვ. 203.

⁷⁴ ოყა (ვექიე) – არაბ. < اوقية – წონის ერთეული. იგი 400 დირჰემს ანუ 1,282 გრამს ან კიდევ 1,224 გრ. და 1,228 გრამს უდრიდა. ოსმალეთის სხვადასხვა მხარეში მისი წონა 200-დან 400 დირჰემამდე მერყეობდა. იხ. M. Pakalin, ტ. II, გვ. 723; Б. Недков, გვ. 522; А. Тверитинова, გვ. 209; В. Хинц, გვ. 33; გ. ჯაფარიძე, გვ. 73, 74.

⁷⁵ ამირ-ხანი – თავრიზის ბეგლარბეგი, წარმოშობით თურქმენი.

⁷⁶ რაფიზი (მწვალებელი) – ასე ეძახდნენ სუნიტები შიიტებს.

⁷⁷ 986 წ. რეჯების დასაწყისი – 1578 წ. სექტემბრის დასაწყისი.

⁷⁸ არეში – ქალაქი შირვანში.

⁷⁹ სუნიტი – ისლამურ რელიგიაში ორი ძირითადი მიმდინარეობაა – სუნიტური და შიიტური, მათ მიმდევრებს კი შესაბამისად სუნიტებს და შიიტებს უწოდებენ. სუნიტები მემკვიდრეობითობის პრინციპს არ ცნობენ, შიიტები კი პირიქით, მემკვიდრეობითობის პრინციპს აღიარებენ, რის გამოც სუნიტებისგან განსხვავებით პირველ სამს – აბუბექრს, ომარს და ოსმანს, რომლებიც მუჰამედის შთამომავლები არ იყვნენ, უკანონო ხალიფებად თვლიან და ხალიფათა თვლას მეოთხე ხალიფა აღიდან იწყებენ. იხ. ნ. ნაჭყებია, ირანი, ეკონომიკურ-გეოგრაფიული ნარკვევი, თბ., 1972, გვ. 66, 67; P. P. Мавлютов,

- Ислам, М., 1974, გვ. 71-74; А. Массе, Ислам, М., 1963, გვ. 82, 83; Ислам, Краткий справочник, М., 1983, გვ. 102.
- ⁸⁰ 986 წ. შაბანის დასაწყისი - 1578 წ. ოქტომბრის დასაწყისი.
- ⁸¹ ჯავადი - აზერბაიჯანშია. ამჟამად ჯავადის სოფსაბჭო საბი-
რაბადის რაიონში შედის. Азербайджанская ССР, გვ. 75.
- ⁸² სალიანი - 1590 წლის ირან-ოსმალეთის ზავის შემდეგ იგი
შემახის ვილაიეთში შემავალი სანჯაყი იყო. ქ. სალიანი ბაქო-
დან 193 კმ-ის დაცილებით მდებარეობს. იხ. F. Kurzioğlu, გვ.
305; Азербайджанская ССР, გვ. 77.
- ⁸³ შაბურანი - შემახასა და დერბენდს შორის მდებარეობდა
და დერბენდის ვილაიეთში ირიცხებოდა. იხ. B. Kütükoğlu,,
გვ. 222.
- ⁸⁴ რუსტემ-ზალი - შაჰნამეს გმირი როსტომ ზაალის ძე.
- ⁸⁵ არას-ხანი - შირვანის ვალი/ბეგლარბეგი. წარმოშობით თურქ-
მენი. იხ. F. Kurzioğlu, გვ. 457.
- ⁸⁶ 986 წ. შაბანის დასასრული - 1578 წ. ოქტომბრის დასასრუ-
ლი.
- ⁸⁷ 986 წ. რამაზანის დასაწყისი - 1578 წ. ნოემბრის დასაწყისი.
- ⁸⁸ ჩარკაჯი - ლაშქრის წინ ჩამწკრივებული მსუბუქად შეიარა-
ღებული მენინავე რაზმი, რომელიც საბრძოლო მოქმედებას
ინყებდა.
- ⁸⁹ ხოსრო ქეთხუდა - ჩალღირანის ბეგი.
- ⁹⁰ ბალი ალა - აზაბთა ალა. ეს ის ბალი ალაა, რომელსაც
1574 წლის 5 თებერვლის ბრძანების თანახმად გურიაში და
სამეგრელოში აკრეფილი გადასახადების ჩატანა ებრძანა.
(აზაბები მეომრები იყვნენ. ისინი სხვადასხვა საქმეში გამოი-
ყენებოდნენ. ეგვიპტეში მათ ქალაქის დაცვა ჰქონდათ ჩაბა-
რებული, იყენებდნენ მეციხოვნეებად, მაგრამ მათ ძირითად
საქმიანობას გემზე სამსახური შეადგენდა. აზაბთა კორპუსი
იანიჩართა კორპუსის შექმნამდე ჯერ ანატოლიაში, შემდეგ
კი რუმელიაშიც ჩამოყალიბდა. ციხისა და ზღვის აზაბები
იანიჩართა კორპუსის გაუქმებამდე არსებობდნენ. აზაბები
დაყოფილი იყვნენ მარჯვენა და მარცხენა აზაბებად. მათ
ზღვისპირა სოფლებიდან აგროვებდნენ. მე-17 საუკუნის შუა

ნლებში მათი ხელფასი 4-7 ახჩას შეადგენდა. ისინი უცოლოები იყვნენ და ნითელ თავსაბურავს ატარებდნენ). იხ. M. Pakalin, ტ. I, გვ. 128-131; Mühimme, XXV, 522; F. Kurzioğlu, გვ. 417.

⁹¹ ადილ გირეი - (1548-1578) ყირიმის ხანის დევლეთ გირეის ვაჟი. 1578/79 წელს იგი ტახტის მემკვიდრედ დაადგინეს. 1579 წელს ყიზილბაშებთან ბრძოლაში ტყვედ ჩავარდა. თავდაპირველად ირანის შაჰის კარზე დიდი პატივით ეპყრობოდნენ, მაგრამ შემდეგ შაჰის მეუღლის თავიდან მოცილების მიზნით (შაჰის მეუღლეს მაჰდი ულიას შაჰის კარზე დიდი გავლენა ჰქონდა. ფაქტობრივად იგი მართავდა სახელმწიფოს, მეტად ზღუდავდა ყიზილბაშური ტომების ემირების როლს ირანის პოლიტიკურ ცხოვრებაში და ცდილობდა გაეძლიერებინა ირანული ელემენტი) მასთან სატრფიალო კავშირი დააბრალეს და მოახრჩვეს. იხ. محمد ثالث, ტ. III, გვ. 263; Шараф-наме, ტ. II, გვ. 238, 239; იბრაჰიმ ფეჩევის ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ, ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო სერგი ჯიქიამ, თბ., 1964, გვ. 56; საპირისპირო ვერსიის შესახებ იხ. O. A. Эфендиев, Образование Азербайджанского государства сефевидов в начале 16-го века, Баку, 1961, გვ. 163-167.

⁹² აზოვი - ქალაქი მდ. დონის შავ ზღვასთან შეერთების ადგილზე.

⁹³ ყივჩალთა ველი - ურალის მთებსა და მდ. ვოლგას შორის მდებარეობს. იქ ჩინგიზ-ხანის უფროსმა ვაჟმა ჯუჩიმ საფუძველი ჩაუყარა სახელმწიფოს „ყივჩალთა ველის“ სახელწოდებით, რომელიც მე-15 საუკუნეში ხუთ სახანოდ დაიყო. იხ. იბრაჰიმ ფეჩევი, გვ. 33-36; Gövsa, ტ. III, გვ. 1443.

⁹⁴ საშამხლო - მსხვილი პოლიტიკური ერთეული, რომელიც ჩრდ. დაღესტანში მდებარეობდა. მასში შედიოდა მიწები, რომლებიც დასახლებული იყო ყუმუხებით, ლაკებით, დარგინებით და ა. შ. საშამხლოს ცენტრი იყო ყაზიყუმუხი. იხ. История Дагестана, ტ. I, М., 1967, გვ. 247; ქართული ენციკლოპედია, ტ. III, გვ. 403.

- 95 კაფა - ახლანდელი ქალაქი ფეოდოსია.
- 96 ყაითალი - დალესტანში დერბენდის ჩრდილოეთით მდებარე ოლქი, ამჟამად ყაითალის რაიონი.
- 97 ჰამზა - აბდულმუთალიბის ვაჟი (567-624), მუჰამედის ერთ-ერთი ბიძათაგანი და ძიძიშვილი. მუსლიმთა წარმატებაში დიდი წვლილი მიუძღვის. მას „ალაჰის ლომს“ უწოდებენ. იხ. Gövsa, ტ. II, გვ. 1055.
- 98 მაჰმუდაბადი - ქალაქი, რომელიც შირვანში, მდ. მტკვრის სანაპიროზე მდებარეობდა.
- 99 იგულისხმება შაჰ მეჰმედ ხუდაბენდეს ვაჟი ჰამზა მირზა.
- 100 მირზა სალმანი - დიდვეზირი, რომელიც ირანის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მეტად აქტიურ როლს თამაშობდა.
- 101 ფირე-ხანი - უსთაჯღუს ტომის წარმომადგენელი. იგი ყველაზე უფრო წარჩინებულ ყიზილბაშ ემირთა რიცხვში ირიცხებოდა. მან და სხვა ემირებმა მეჰმედ ხუდაბენდეს შაჰობის დროს ირანის ტერიტორია გაინაწილეს. იხ. Шапаф-Һәмә, ტ. II, გვ. 234.
- 102 მუჰამედ-ხანი - ქაშანის მმართველი, წარმოშობით თურქმანი. იხ. Шапаф-Һәмә, ტ. II, გვ. 316.
- 103 შახრუხ-ხანი - მაჰმუდაბადის ბეგი (?). იხ. F. Kirzioğlu გვ. 305.
- 104 ხალიფა ანსარი - ყაჯართა ტომის წარმომადგენელი. ყარაჯადალის სანჯაყბეგი.
- 105 ქოიუნ გეჩიდი - ქართულად ცხვრის გადასასვლელს ნიშნავს, იგივე Koyun-Köprüsü (ცხვრის ხიდი), რომელიც მდინარეების ივრისა და ალაზნის მტკვართან შეერთების სიახლოვეს უნდა ყოფილიყო. იხ. B. Kütnkoğlu, გვ. 56, 57, 216.
- 106 ქაბალას ციხე - შირვანში მდებარეობს.
- 107 986 წ. რამაზანის დასასრული - 1578 წ. ნოემბრის დასასრული.
- 108 არიფის ღამე - < არაბ. عرف يوم არიფის დღე - ზილჰიჯეს თვის მეცხრე დღე, რომელსაც მომლოცველები არაფატის მთაზე ატარებენ; მსხვერპლშენირვის დღესასწაულის წინა დღე, შემდგომში ტკბილეულის დღესასწაულის წინა დღესაც

უნოდებდნენ; მნიშვნელოვანი მოვლენების წინა დღე. იხ. X. K. Баранов, Арабско-Русский словарь, II, М., 1970, გვ. 652; Mustafa Nihat Özön, Resimli Türk Dili Sözlüğü, İstanbul, 1967, გვ. 61; İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı, Ankara, 1948, გვ. 149.

- ¹⁰⁹ მუბარეჟის დღესასწაული – აქ იგულისხმება მარხვა, რომელსაც მუსლიმები რამაზანის თვეში ინახავენ.
- ¹¹⁰ შამხალი – სამამხლოს მმართველის ტიტული.
- ¹¹¹ თაბასარანი – დერბენდის სამხრეთით მდებარეობს, ამჟამად თაბასარანის რაიონი.
- ¹¹² ქურე – სამხრეთ დაღესტანში მდებარეობს. წინათ უმეტესად ებრაელებით იყო დასახლებული. იხ. И. Я. Чернаго, Горские еврей. – СМОМПК, т. III, 1870, გვ. 42.
- ¹¹³ ალთუნი – თურქული ოქროს მონეტა, 1453 წელს სულთან მეჰმედ II-ის სახელზე მოიჭრა და 3,5 გ. იწონიდა. იხ. ევლია ჩელების „მოგზაურობის წიგნი“, თურქულიდან თარგმნა, კომენტარები და გამოკვლევა დაურთო გ. ფუთურიძემ, ნაკვ. II, თბ., 1973, გვ. 131.
- ¹¹⁴ მესქურე – მუსტაფა ალის ცნობით იგი დერბენდის ვილაიეთის ერთ-ერთი სანჯაყი იყო. იხ. Künhülâhâr, გვ. 314 ა-ბ, ვუთითებთ F. Kurzioğlu-ს დასახ. ნაშრომის მიხედვით, გვ. 305.
- ¹¹⁵ აბუ ჰანიფი – აბუ ჰანიფი ქუფი, იმამი, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ჰანიფიტურ მიმდინარეობას, სუნიტური მოძღვრების ერთ-ერთ მიმართულებას. დაიბადა დაახლოებით 699 წ. ქუფაში და იქვე გარდაიცვალა 767 წ. იხ. Шараф-наме, т. II, გვ. 182; Ислам, краткий справочник, გვ. 28, 29.
- ¹¹⁶ ანდაზა – < სპარ. ა.جاسا, საზომი ერთეული, რომელიც დაახლოებით 26 დიუმს, ანუ 65 სანტიმეტრს უდრის. იხ. Turkish and English Lexicon, By sir James W. Redhouse, 1921, გვ. 216.
- ¹¹⁷ მინბარი – მიჰრაბის გვერდით მდებარე ამალღებული კათედრა იმამისა და მქადაგებლისათვის. პარასკევის ნამაზის დროს ხუტბას მინბარიდან კითხულობენ. მინბარები მხოლოდ საკრებულო მეჩეთებშია. იხ. И. П. Петрушевский, Ислам в Иране в 7-15 веках, Л., 1966, გვ. 88, 89.

- ¹¹⁸ მიპრაბი – ოთხკუთხედი, ნახევრად მრგვალი ან მრავალკუთხა ნიშა მეჩეთის უკანა კედელთან. იგი მექისკენ მიმართულებას აჩვენებს და მორთულია ყურანის ტექსტებით. იხ. И. Петрушевский, გვ. 88.
- ¹¹⁹ ხუმსი – სამხედრო ნადავლის მეხუთედი ნაწილი, რომელიც განკუთვნილი იყო მუჰამედის შთამომავლების, „საღვთო ომში“ დაღუპულთა ქვრივ-ობლებისა და ღარიბთა დასახმარებლად. იხ. И. Петрушевский, გვ. 29.
- ¹²⁰ აბუ-მუსლიმი – (727-755) ომაიელთა სახალიფოს წინააღმდეგ მიმართული აჯანყების მეთაური. აბასელთა სახალიფოს დამკვიდრების შემდეგ (749-750) იგი ხორასნის ვალიდ დანიშნეს. ხალიფა მანსურმა, შეეშინდა რა მისი გავლენის გაძლიერებისა, იგი მოაკვლევინა. გადმოცემის თანახმად, აბუ-მუსლიმი დაღესტანში ისლამის გამავრცელებელი ყოფილა. თავდაპირველად მას აბდურაახმანს უწოდებდნენ. ის იყო შვილი სეიდისა, შვილიშვილი მეფე ნოფალისა, ხლუფის მეფეთა შთამომავალი. მან ჰიჯრის 120 (737/38) წელს დაამარცხა მამამისის მკვლელი იეზიდი მეფე მირვანი. ამას მოყვა შემახისა და დაღესტნის დამორჩილება. იხ. Эвлия Челеби, Книга Путешествия, выпуск 2, состовитель и ответственный редактор А. Д. Желтяков, предисловие А. П. Григорьева, примечания и комментарии А. П. Григорьева и А. Д. Желтякова, М., 1979, გვ. 114, 118, 233; А. Массе, Ислам, გვ. 214; А. И. Лилов, Очерки из быта горских мусульман, СМОМПК, ტ. 5, 1886, გვ. 2; Д. Бабаев, Селение Ахты, СМОМПК, ტ. 17, 1893, გვ. 138, 139.
- ¹²¹ შაფის სექტა – შაფიიტური სექტა წარმოადგენს კომპრომისს ჰანიფიტებისა და მალიკიტების მოძღვრებებს შორის. მისი ფუძემდებელია იდრის აშ-შაფი. იხ. ქათიბ ჩელების ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ, თურქულიდან თარგმნა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო გ. ალასანიამ, თბ., 1978, გვ. 128; Ислам, краткий справочник, გვ. 123.
- ¹²² თუმანის ტომი – ჩეჩნები.
- ¹²³ ჭუკუკის ტომი – ტომს ამ დასახელებით ვერ მივაკვლიეთ. ეტყობა, მისი ვინაობა ვენური ნუსხის გადამწერსაც ვერ

გაურკვევია და საერთოდ ამოუღია. ქათიბ ჩელების „ჯიჰან ნუმაში“ (სამყაროს მეგზური) ტომთა ჩამოთვლისას ნათქვამია, რომ „ამ ტომის (ჩერქეზების – მ. ი.) განდევნილებს დაკუკს ეძახიან, ესენი ქათმის ხორცს არ ჭამენ. ერთი ხე აქვთ, კოდოშს უწოდებენ“. შესაძლოა, რომ ჩვენი ავტორი „ჰუკუკში“ სწორედ ამ „დაკუკს“ გულისხმობს. ქათიბ ჩელების „ჯიჰან ნუმაში“ ჩვენთვის საინტერესო ეთნონიმი გრაფიკულად გამოსახულია ამგვარად – اقاقي, „აღმოსავლეთის ლაშქრობებში“ კი შემდეგნაირად – اقاقي. ვფიქრობთ, რომ ადგილი აქვს გრაფიკულ აღრევას, ა შეცვლილია ҄-ით. ამგვარად, აბუბეკრს დაკუკები შეცდომით ცალკე ტომად აღუქვამს. „დაკუკებს“ ჩერქეზებად იხსენიებს ასევე ევლია ჩელებიც, მხოლოდ „თაკუკების“ (طاقاقو, Takako) სახელწოდებით. იხ. كتاب چلبی، قسطنطنیه ۱۱۴۵ - 1732/33, გვ. 403; ქათიბ ჩელების ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ, გვ. 132; ევლია ჩელების „მოგზაურობის წიგნი“, ნაკვ. I, გვ. 102, ნაკვ. II, გვ. 70; Mehmed Zilli oğlu, Evliya Çelebi, Seyahatnamesi, üçüncü kitap, İstanbul, 1970, გვ. 106; კოდოშის შესახებ იხ. Ксаверио Главани, Описание Черкессии, 1729 г. перевод и примечания Е. Г. Вейденбаума, Тифлиси, 1893, გვ. 11.

¹²⁴ აბაზას ტომი – აბაზები ცხოვრობდნენ მდინარეების კუბას, დიდი და პატარა ზელენჩუკებისა და ყუბანის ხეობების ზემო ნელში, ასევე ამ ტერიტორიების სამხრეთ-დასავლეთით, მთიან რაიონებში. მე-16 საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოყოლებული ოსმალურ წყაროებში „აბაზებად“ იწოდებიან როგორც საკუთრივ აბაზები, ასევე აფხაზები. იხ. ევლია ჩელები, ტ. I; გვ. 83, 89, 96, 99, 100-108, 273, 333, 337, 338, 420, 439; გ. ანჩაბაძე, ევლია ჩელების ცნობები აფხაზური და აბაზური ტომების შესახებ. – საისტორიო კრებული, 6, თბ., 1976, გვ. 83.

¹²⁵ ხოსრო ფაშა – (მეტსახელად: ქოსა) 1552/53 წელს აინთაბის ბეგად, შემდეგ კი ბეგლარბეგად დანიშნეს. იყო ფადიშაჰის სიძე და დევთერდარი. 1562/63 წ. სირიის, 1567/68 და 1582 წ. დიარბაქირის, 1580/81 წ. არზრუმის, 1584 წ. ალექსოს და

1585/86 წელს ვანის ვალი იყო. 1586/87 წ. ირანთან ომში მონაწილეობის სიკვდილით აღესრულა. ცნობილია როგორც გონიერი მმართველი და საზღვრის საქმეების შესანიშნავი მცოდნე. იხ. محمد, ტ. II, გვ. 273.

¹²⁶ ხალილ-ხანი – ყაჯართა ტომის წარმომადგენელი, შაჰვერდი სულთნის ვაჟი და მამა მეჰმედ ხანისა, რომელსაც იმამყული-ხანის სიკვდილის შემდეგ განჯის ვილაიეთი ებოძა. იხ. F. Kirzioğlu, გვ. 370.

¹²⁷ 986 წ. რამაზანის თვე – 1578 წ. ნოემბრის თვე.

¹²⁸ სიმონ მეფე – ქართლის მეფე (1556-1569, 1578-1600).

¹²⁹ მუსტაფა ფაშა – ლალა მუსტაფა ფაშას ქეთხუდა იყო. იგი მოგვიანებით მარაშის, იგივე ზულ-ყადარის ბეგლარბეგად დაინიშნა, გარდაიცვალა 1594/95 წ. იხ. محمد, ტ. 4, გვ. 379.

¹³⁰ ჯაფერ ფაშა – (მეტსახელად: ხადიმი – მსახური) სასახლიდან დანიშნურდა. 1574/75 წ. სირიის, 1579/80 წ. ანატოლიის და 1582 წ. რუმელიის ბეგლარბეგად დანიშნეს. 1585 წ. მეორე ვეზირი გახდა და რვა წლის განმავლობაში თავრიზის ვალი იყო. 1592/93 წ. ბაღდადის და 1593/94 წ. ტიმოშვარის ვილაიეთი ებოძა და 1599/1600 წ. იქვე გარდაიცვალა. იხ. محمد, ტ. II, გვ. 71.

¹³¹ 987 წ. ჯუმად აღ-ვეელი – 1579 წ. ივნის-ივლისი.

¹³² 987 წ. ჯუმად აღ-ახირის დასაწყისი – 1579 წ. ივლისის დასასრული.

¹³³ საადრუხური – იგივე ჩუხურსაადი. არარატის ოლქის ეს სახელწოდება მე-15 საუკუნიდან გავრცელდა. ეს სახელი ამ ტერიტორიამ მიიღო მე-14 საუკუნეში იქ გამეფებული მომთაბარე თურქმენი ამირ სა'დის პატივსაცემად. შემდგომში ჩუხურსაადის ვილაიეთი სეფიანთა სახელმწიფოს შემადგენლობაში შედიოდა. მისი ცენტრი ერევანი იყო, რის გამოც ხშირად ჩუხურსაადის ვილაიეთს ერევნის ვილაიეთსაც უწოდებენ. იხ. ქათიბ ჩელები, გვ. 113; Г. Г. Берадзе, Л. П. Смирнова, Материалы по истории ирано-грузинских взаимоотношений в начале 17 века, Тб., 1988, გვ. 74; “Джихан-Нюма” и “Фезлеке” Кятиба

Челеби как источник по истории Армении (17 в.), предисловие, перевод и комментарии А. А. Папазяна, Ереван, 1973, გვ.102; О. А. Эфендиев, Территория и границы Азербайджанских государств в 15-16 вв. – Историческая география Азербайджана, Баку, 1987, გვ. 111, 112.

¹³⁴ 987 წ. რამაზანის დასაწყისი – 1579 წ. ოქტომბრის მესამე დეკადა.

¹³⁵ მეჰმედ გირეი სულთანი – (მეტსახელად: სემინი – მსუქანი) ყირიმის ხანი მეჰმედ გირეი II, დევლეთ გირეის ვაჟი. თავისი ძმის აჰმედ გირეის სიკვდილის შემდეგ ტახტის მემკვიდრე გახდა, 1577/78 წელს კი მამამისის გარდაცვალების გამო ყირიმის ხანი გახდა. შემდგომში მან ოსმალების მორჩილებაზე უარი თქვა, რის გამოც ოზდემიროღლუ ოსმან ფაშა 1584 წელს ყირიმისკენ გაემართა, 40 დღის ალყის შემდეგ მეჰმედ გირეი ხელთ იგდო და სიკვდილით დასაჯა. იხ. محمد كرتلي, ტ. 4, გვ. 124; Н. А. Смирнов, Политика России на Кавказе в 16-19 веках, М., 1958, გვ. 34.

¹³⁶ რეისულქუთთაბი – 1. სახელმწიფო კანცელარიის უფროსი, იგივე მნიგნობართუხუცესი, იგივე სახელმწიფო მდივანი, 2. საგარეო საქმეთა მინისტრი, 3. დიდვეზირისა და ვეზირების პირადი კანცელარიების გამგებელი.

¹³⁷ დალ მეჰმედ ჩელები – შირვანის თეზქერეჯი და „შეჯაათ ნამეს“ (საგმირო წიგნი) ავტორი. ნანარმოებში აღწერილია 1585 წ. თბილისის დასაპყრობად ოზდემიროღლუ ოსმან ფაშას გაგზავნა, ლაშქრობა ყირიმში და თავრიზის დაპყრობა, იხ. А. Levend, გვ. 88.

¹³⁸ 987 წ. შაბანის დასასრული – 1579 წ. ოქტომბრის მესამე დეკადის დასაწყისი.

¹³⁹ პოლუ – კონტექსტის მიხედვით ყარაბაღის ტერიტორიაზე მდებარეობდა.

¹⁴⁰ არაზბარი – ყარაბაღის ვილაიეთის ერთ-ერთი სანჯაყი. ამჟამად აზერბაიჯანში აღჯაბედინის რაიონში ირიცხება, იხ. Азербайджанская ССР, გვ. 21.

- ¹⁴¹ დიზაკი - ყარაბალის/განჯის ვილაიეთის სანჯაყი იყო. ამჟამად დიზაკის რაიონი გადაკეთებულია გადრუთის რაიონად და ყარაბალის ავტონომიურ ოლქში ირიცხება. იხ. Азербайджанская ССР, გვ. 113, 213.
- ¹⁴² რანდა - ვფიქრობთ, რანდა ოვჰანეს წარეცის თხზულებაში ფიქსირებული ვარანდი უნდა იყოს, მით უმეტეს, რომ რანდა აბუბექრის თხზულებაში დიზაკის გვერდითაა მოხსენიებული, ვარანდი კი ისევე, როგორც დიზაკი, ყარაბალში მდებარეობს. იხ. არაქელ დავრიჟეცის ცნობები საქართველოს შესახებ, თარგმანი, შესავალი და კომენტარები კ. კუციასი, თბ., 1974, გვ. 47.
- ¹⁴³ ბარდა - ქალაქი აზერბაიჯანში. ბაქოდან 319 კმ-ითაა დაცილებული. იგი იყო პირველი ქალაქი, რომელიც ყარაბალში აიგო. იხ. Азербайджанская ССР, გვ. 27; История Карабага, Баку, 1959, გვ. 64.
- ¹⁴⁴ არდებილი - ირანის აზერბაიჯანის ჩრდ.-აღმოსავლეთ ნაწილში მდებარეობს. იგი იყო სეფევიდების პირველი სამეფო ქალაქი. მოსახლეობის დიდ ნაწილს შეადგენს თურქულენოვანი შაჰსეევანთა ტომი. იხ. ც. აბულაძე, თურქული წყაროები სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, გვ. 63.
- ¹⁴⁵ მაია - დედალი საჯიშე აქლემი.
- ¹⁴⁶ 987 წ. რამაზანი - 1579 წ. ოქტომბერ-ნოემბერი.
- ¹⁴⁷ ბედნიერების ზღურბლი - სტამბოლი.
- ¹⁴⁸ 988 წ. მუჰარემი - 1580 წ. თებერვალ-მარტი.
- ¹⁴⁹ მეჰმედ ფაშა - (მეტსახელად: ტავილი-მალალი) ბოსნიელია. სასახლიდან კაფუჯიბაშის წოდებით გამოვიდა. 1546-47 წ. რუმელიის ვალი, ვეზირი და სულთან სელიმის სიძე გახდა. 1565 წ. მაისში დიდვეზირი გახდა. მეტად ღვთისმოსავი ადამიანი იყო. გამოიცვალა სამი სულთანი და გარდაიცვალა 1581 წელს. დაკრძალულია ეიუბის მეჩეთში. იხ. محمد گرت, ტ. 4, გვ. 122, 123.
- ¹⁵⁰ სინან ფაშა - (მეტსახელად: კოჯა-დიდი, მოხუცი) ალბანელია. სასახლიდან ჩაშნაგირბაშის წოდებით გამოვიდა. მალტაში, კასტამონუში, ლაზაში, ტრაბლოში და სირიაში მირლივა

იყო, შემდეგ არზრუმის, ალექოს ბეგლარბეგი და 1567/68 წ. ეგვიპტის ვალი გახდა. 1569/70 წ. იემენის დაპყრობას ხელმძღვანელობდა, 1572/73 წ. მეექვსე ვეზირი გახდა და ტუნისი დაიპყრო. 1580-1582, 1588/89-1590/91, 1593-1595 წლებში დიდვეზირი იყო. გარდაიცვალა 1596 წ. 4 აპრილს. იხ. محمد سبط، ტ. III, გვ. 109; იბრაჰიმ ფეჩევი, გვ. 126, 127.

- ¹⁵¹ 988 წ. რები ულ-ეველი – 1580 წ. აპრილ-მაისი.
- ¹⁵² 988 წ. ჯუმად ალ-ეველი – 1580 წ. ივნის-ივლისი.
- ¹⁵³ 988 წ. ჯუმად ალ-ახირი – 1580 წ. ივლის-აგვისტო.
- ¹⁵⁴ ჩობანის ხიდი – მწყემსის ხიდს ნიშნავს. მდებარეობს არზრუმის ოლქის ჩობანდედეს თემში ბასიანიდან აღმოსავლეთით 15 კმ-ის დაშორებით, მდ. არაქსისა და კარგაფაზარის შესართავში. იხ. İbrahim Hakkı Konyalı, Abideleri ve kitabeleri ile Erzurum Tarihi, სტამბოლი, 1960, გვ. 438-443, ვუთითებთ ც. აბულაძის ნაშრომის „თურქული წყაროები სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის“ მიხედვით, გვ. 64.
- ¹⁵⁵ გურჯიბოლაზი – საქართველოს ყელი. იგი ნამირვანსა და არზრუმს შორის მდებარეობდა. იხ. ევლია ჩელები, ტ. I, გვ. 304, 317, 334.
- ¹⁵⁶ 988 წ. შაბანის დასაწყისი – 1580 წ. სექტემბრის შუა რიცხვები.
- ¹⁵⁷ იემენი – ოსმალებმა 1567-1569 წლებში დაიპყრეს.
- ¹⁵⁸ 988 წ. შევალის დასაწყისი – 1580 წ. ნოემბრის მეორე დეკადის დასაწყისი.
- ¹⁵⁹ 990 წ. საფარის შუა რიცხვები – 1582 წ. მარტის მეორე დეკადის დასაწყისი.

Ebubekir bin Abdullah

GAZAVATNAME

ÖZET

16. yüzyıl Osmanlı tarihçisi, "Cemaat-i Ulufeciyan-i Yesar" üyesi Solak Ebubekir bin Abdullah'ın "Gazavatname"sinde, Lala Mustafa Paşa komutasında Osmanlıların 1578-1580 yıllarındaki Kafkasya seferleri anlatılır. Yazar, tanıklık ettiği olayları tasvir etmiştir. 1579 yılında, Gence kasabasına düzenlenen akın sırasında yazarın Kızılbaşların eline düştüğünü, sekiz ay sonra da kaçtığını ve Diyar-i Rum'a döndüğünü kendi eserinden anlıyoruz.¹ Ebubekir Kars'a gelmiş, 1582 yılında da Serdar Sinan Paşa ile İstanbul'a dönmüştür.²

"Gazavatname"nin İstanbul, Paris ve Viyana Millî kütüphanelerinde üç nüshası bulunduğu, A. Sırrı Levend, E. Blochet ve. G. Flügel'in kataloglarında belirtilmektedir.³

Yukarıda adı geçen üç nüshadan Paris nüshası 1582 yılında, İstanbul nüshası 1584 yılında yazılmıştır. Viyana nüshasının kopya tarihi ise eserde belirtilmemiştir.

Paris nüshasının sonunda yazarın kimliği – **مؤلف الحقير ابو بكر بن عبد** – **الله عن جماعت علوفجيان يسار** – tam olarak verilmiş, Viyana nüshasında ise yazarın adı hiç zikredilmemiştir. J. Hammer'e göre Viyana nüshası İbrahim Rahimizade'ye aittir.⁴ Viyana Millî Kütüphanesi'nde Rahimizade'nin

¹ Ebubekir bin Abdullah, Paris nüshası, s. 125, 126.

² F. M. Kırzioğlu. Osmanlılar'ın Kafkas ellerini Fethi (1451-1590), Ankara, 1976, s. 399.

³ Ağâh Sırrı Levend, Gazavat nameler ve Mihaloğlu Ali Beyin Gazavatnamesi, Ankara, 1956, s. 87; Bk. İstanbul Kütüphaneleri Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogları, İstanbul, 1944, s. 143; E. Blochet, Catalogue des manuscrits turcs, Paris, 1932, 2. cilt, Supplement, № 123; G. Flügel, Arabischen, persischen und türkischen Handschriften kaiserlich königlichen Hofbibliothek, Wien, 2. cilt, 1865, s. 237, № 1016.

⁴ J. Hammer, Geschichte des Osmanischen Reichs, 9. cilt, Wien, 1833, s. 204.

“Kitab-i Feth-i Tebriz” adlı eseri bulunmaktadır. Bu kaynak ve Ebubekir’in “Gazavatname”si aynı kalemden çıkmıştır. Bizce J. Hammer’in yaptığı yanlışın nedeni, bu iki eserin yazılışının birbirine benzemesinden gelmektedir.

J. Hammer’in, “Gazavatname”nin Rahimizade’ye ait olduğu biçimindeki düşüncesini G. Flügel çok şüpheli bulmuştur. Ona göre ne el yazmasında ne de başka kaynaklarda bu düşünceyi doğrulayacak bilgiler mevcut değildir.⁵ A. Sırrı Levend, Paris ve Viyana nüshalarının ayrı eserler olduğunu, Viyana nüshasının ise nedense Rahimizade’nin “Kitab-i Gencine-i Feth-i Gence”sinin bir parçası olduğunu belirtmiştir.⁶

A. Sırrı Levend, Ebubekir’in eserini “Özdemiroğlu Osman Paşa’nın Dağıstan ve Şirvan Seferleri Tarihçesi” adıyla anmaktadır.⁷ F. Kırzioğlu ile B. Kütükoğlu çalışmalarında da, bu kaynağın bilgilerine rastlıyoruz. B. Kütükoğlu başlık olarak “Şark Seferleri” kullanıyor,⁸ J. Hammer ve G. Flügel ise esere “Tarih-i Osman Paşa” demişlerdir.⁹ Yunus Zeyrek tarafından 2001 yılında yayımlanmış bu tarihî kaynak da aynı başlığı taşıyor. Buna benzer başlığı Paris nüshasında da görüyoruz. I b de, metindeki yazıyla değil, başka bir hatla yazılıdır: “Tevarih-i Osman Paşa beray Demur Kapu hikayat-i acaybe”. Eser, “Tarih-i Osman Paşa” olarak adlandırıldığı takdirde, 1585 yılında, yani Osman Paşa’nın Tebriz şehrinde ölmesi ile son bulmalıydı, Osman Paşa’ya ait olan son tarih ise 1579 yılıdır. Bizce, Ebubekir bin Abdullah’ın yaptığı gibi, eserin “Gazavatname” olarak adlandırılması daha doğrudur, çünkü eserde Lala Mustafa Paşa ve Koca Sinan Paşa ile ilgili vakalar da anlatılmaktadır.

Biz, Paris ve Viyana nüshalarının fotokopilerini elde etmiş bulunuyoruz. 141 sayfalık Paris nüshası siyah mürekkep ve nesih hatla yazılıdır. Bir sayfada 13 satır vardır. 69 sayfadan ibaret olan Viyana nüshası da nesih hat ve siyah mürekkeple yazılmış, ama bazı tarih ve şiirlerin başında kırmızı mürekkep kullanılmıştır, bir sayfada 23 satır vardır.

Biz, Paris ve Viyana nüshalarını karşılaştırırken aşağıdaki farklılıkları tespit ettik: Paris nüshası nispeten geniştir. Nüshaların başlangıç metinleri

⁵ G. Flügel, age, s. 237.

⁶ A. Sırrı Levend, age, s. 90.

⁷ A. Sırrı Levend, age, s. 87.

⁸ B. Kütükoğlu, Osmanlı-İran siyasi münasebetleri, I, 1578-1590, İstanbul, 1962, s. IX.

⁹ J. Hammer, age, s. 204; G. Flügel, age, s. 237.

hemen hemen aynıdır. Viyana nüshasında ara sıra “و” bağlacını, “فی” edatını, bazı sözcükleri, sonunda ise cümlelerle tarihî bilgileri içine alan bazı parçaları da hiç görmüyoruz. Viyana nüshasında arada bir kelimelerin sırası değiştirilmiş, yeni sözcükler veya cümleler de eklenmiştir, Paris el yazmasındaki bazı kelimeler ile cümleler çıkarılmıştır. Paris ve Viyana nüshalarında aynı vaka üzerine verilmiş bilgilerde, ayrıca sayısal verilerde farklılıklar görülür.

Paris nüshasında tamlayan durumu sözcük gövdesinin sonuna وک, Viyana nüshasında ise ک, belirtme durumu Paris el yazmasında “ین”, Viyana’da ise “ن” harfleri getirilerek yapılmış, “o” ve “ö” seslilerini ifade etmek için Paris nüshasında “P”, Viyana’da “او” kullanılmıştır. Paris nüshasında çoğu kez yumuşak sessizler yerine sert sessizler bulunur, “د” ile “ه” ve “و” ile “ه”, Viyana’da ise sadece “د” ve “ه” harfleri bitişik yazılmıştır. Viyana el yazmasında “با”, Paris’te ise “فی” edatı kullanılır. Paris ve Viyana nüshalarının başı ve sonu hemen hemen aynıdır.

Yukarıda değindiğimiz farklılıklara bakınca, Viyana nüshasının Paris nüshasından kopya edilmediği açıktır. Bizce Viyana nüshasının kopyacısı, çalışmasında İstanbul ya da henüz bilmediğimiz başka bir nüshayı kullanmıştır.

Ebubekir, Kaheti Kralı olan Aleksandre yerine Kral Levan’ı yazıyor, ama bu yanlışlık müellifin bilgisizliğinden gelmiyor. Çünkü eserinde Aleksandre adına da rastlıyoruz. O zamanlarda Kral Levan itibar gördüğünden dolayı Kaheti ülkesi “Levend memleketi” adıyla da anılırdı ve Osmanlı müellifleri bu gibi yanlışlıkları o zamandaki âdet gereği yaparlardı.

“Gazavatname”de, Gürcistan, Şirvan ve Dağıstan’a dair bilgiler verilmiştir. Gürcistan üzerine bilgiler esasen yirmi sayfada yer alır, ama 1578-1580 yıllarında Osmanlıların seferlerindeki bütün vakalar anlatılır. Eserde Lala Mustafa Paşa tarafından Atabek IV. Kvarkvare’nin kardeşi Manuçar’a ve Kaheti kralı olan Aleksandre’ye gönderilmiş mektupların muhtevası verilmiştir, bununla beraber İblis (Kacı) Kale’sinin alınması, Çıldır Cengi, Manuçar’ın Lala Mustafa Paşa’ya gitmesi ve erzak getirmesi, Osmanlıların Tiflis’e girmesi, Tiflis muhasarası, Maraş Beylerbeyi Mustafa Paşa ve sonra Sinan Paşa’nın seferleri, Kırım Tatarları tarafından Zagem’in harap edilmesi gibi vakalardan bahsedilmiştir. Ebubekir, Gürcistan’daki olayları anlatırken,

yabancı ve Gürcü kaynaklarında var olan bilgileri tekrar eder, kimi zaman bu bilgilerden bazısını farklı bir şekilde ya da daha etraflıca anlatır.

Ebubekir bin Abdullah, 1578-1580 yıllarında Şirvan topraklarında Osmanlı ile Kızılbaşlar arasında sert çarpışmalar olduğundan bahsediyor, bu bölge hakkında daha etraflıca malumat naklediyor, ama Gürcistan ile ilgili olarak sadece muharebe hareketlerinden söz ediyor. Bunun sebebi aynıdır: Ebubekir, Şirvan'da da Gürcistan'daki gibi kısa bir süre kalmış, 1578 sonbaharı ve 1579 kışını ise Dağıstan'da geçirmiştir. Bu yüzden sadece muharebe hareketlerini değil, yerli kabilelere dair çeşitli bilgiler de vermiştir. Örneğin, Dağıstan kabilelerinin dini, harp kuvvetleri, hukuku, âdetleri vb.

Adı geçen Rahimizade'nin "Kitab-i Feth-i Tebriz" adlı eseri bize göre Ebubekir bin Abdullah tarafından yazılmış olabileirdir. Eserin sonunda yazarın kimliği - رحیمی زاده چاوش - mevcuttur, ama bu yazı kopyacı tarafından da yazılmış olabilir. Bugünkü Türk tarihçiliğinde Rahimizade'nin üç eseri bilinmektedir, bunlar şunlardır: 1. Zafename-i Hazret-i Sultan Murad-Han, 2. Kitab-i Gencine-i Feth-i Gence ve 3. Gonca-i bağ-i Murad.¹⁰ Bu son eserde, "Kitab-i Feth-i Tebriz"deki gibi, Tebriz'in 1585 yılında Osman Paşa tarafından fethi tasvir edilmiştir. Rahimizade'nin aynı olay hakkında iki eser yazmış olması çok şüphelidir. "Kitab-i Feth-i Tebriz" ile Ebubekir'in "Gazavatname"si karşılaştırılınca, bu iki eserin yazılış tarzı ile kelime hazinesinin birbirine benzediğini ve sık sık aynı veya çok benzer cümlelerin tekrarlandığını fark etmiştik.

Ebubekir, başka Osmanlı müellifleri gibi tarafgirdir, ama 16. yüzyılın son çeyreğindeki Gürcistan ve bütün Kafkasya'daki durumunu oldukça canlı bir şekilde tasvir etmiştir. Onun verdiği bilgiler, yabancı ve Gürcü kaynaklarınca da doğrulanmaktadır. Bundan dolayı Ebubekir bin Abdullah'ın güvenilir müellif olduğunu düşünmekteyiz.

NOT: Kitabımızda esas metin olarak Paris nüshası kullanılmış, Viyana nüshasının farkları ise alt notlarda verilmiştir. Paris nüshası "P", Viyana nüshası ise "W" harfleri ile gösterilmiştir.

¹⁰ İ. H. Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, 3. cilt, İstanbul, 1961, s. 694; B. Kütükoğlu, age, s. X; F. Kırzioğlu, age, s. 399; A. Sırrı Levend, age, s. 89, 90; F. E. Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar Kataloğu, 1. cilt, İstanbul, 1961, s. 233, 234.

Abubekr bin Abdullah

THE BOOK OF VICTORIES

SUMMARY

The "Book of Victories" by the 16th century Ottoman historian Solan Abubekr bin Abdullah, describes the 1578-1580 expeditions into the Caucasian countries: Georgia, Shirvan and Dagestan under the command of Lala Mustafa Pasha. The author was an eye-witness and participant of the events described by him. From Abdullah's biography we know only what he writes in his work, namely that he was a member of the left *ulrifejies*. In 1579, in the battle for Ganja he was taken prisoner and moved to Tabriz and Qazvin. Eight months later, he escaped with his three friends, returning to the country of Rum¹ – first to Kars, and only in 1582 he arrived in Istanbul together with the commander Sinan Pasha.²

Three manuscripts of Abubekr's "Book of Victories" are available, preserved in the national libraries of Istanbul, Paris and Vienna and described respectively in the Catalogues of A.S. Levand, E. Blochet and G. Flügel.³

Of the cited three manuscripts, the Paris MS was compiled in 1582, the Istanbul MS in 1584, while the Vienna MS is undated.

Of these three MSS the Paris one is an autograph. The identity of the author is given fully in the colophon: **مُألف الحقيير ابو بكر بن عبد الله**, while the Vienna MS fails to refer to the author in

¹ **غزوات نامہ، ابو بكر بن عبد الله**, pp. 125-126.

² F. M. Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara, 1976, p. 399.

³ Agâh Sırrı Levend, *Gazavat namcler ve Mihaloğlu Ali Beyin Gazavatnamesi*, Ankara, 1956, p. 87; see: Istanbul Kütüphaneleri Tarih-Cografya Yazmaları Katalogları, İstanbul, 1944, p. 143; E. Blochet, *Catalogue des manuscrits turcs*, Paris, 1932, v. 2; Supplement, № 123; G. Flügel, *Arabischen, persischen und türkischen Handschriften kaiserlich königlichen Hofbibliothek, Wien*, v. 2, 1865, p. 237, № 1016.

general. J. Hammer believes Ibrahim Rahimizade Chaush to have been the author of the Vienna MS⁴. This must be based on the “Book of the Capture of Tabriz”, preserved in the Vienna National Library; the MS ends with a postscript: “Slave Rahimizade Chaush, messenger of the Sultan’s Court”. The handwriting of his “Book of Victories” is the same, which suggests that the work was copied by one and the same person. I believe that Hammer’s error was due to the similarity of the hand of both MSS. Flügel questions, quite correctly, Hammer’s opinion on Rahimizade’s authorship. In his view, neither the MS nor any other reports contain evidence to prove this.⁶ Levend believes the Paris and Vienna MSS are different works. For some reason, he considers the Vienna MS to be part of Rahimizade’s “Book of the Conquest of Ganja”. The Turkish scholar Yunus Zeyrek, who published the source in 2001, believes that the author of the source is unknown.⁸ This is due to the fact that of the above-cited three MSS, he appears to have used only the Vienna MS which, as already noted, fails to indicate the author.

Levend calls Abubekr’s work “Özdemir oğlu Osman Paşanın Dağıstan ve Şirvan Seferleri Tarihçesi” “The History of the Battles of Ozdemioglu Osman Pasha in Dagestan and Shirvan”. F. Kirzioglu and B. Kütükoğlu give the sentence *اما بعد* as the title: “Şark Seferlerinde Sürhser ile vâki olan ahvâleri ve Şirvanda Osman Paşa ile Sürhserin muhârebelerin beyan eder”. It tells the story of what happened to the Kizilbash in the eastern campaign and about the battles between Osman Pasha and the Kizilbash in Shirvan. In the majority of cases Kütükoğlu uses the abbreviated form “Şark Seferleri” – “eastern campaigns”.¹⁰ Hammer and Flügel call the work “تاریخ عثمان پاشا” “History of Osman Pasha”.¹¹ The source edited by Zeyrek also bears the same name. The text of the Paris MS is entitled similarly. On added in a non-textual hand is *تاریخی عثمان پاشا برای دمور قپو حکایات*

⁴ J. Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reichs*, v. 9, Wien, 1833, p. 204.

⁵ I. Flügel, *The cited Catalogue*, p. 239, № 1018.

⁶ *Ibid.*, p. 237.

⁷ A. Levend, *op.cit.*, p. 90.

⁸ Yunus Zeyrek, *Tarih-i Osman Paşa*, Ankara, 2001, p. 11.

⁹ A. Levend, *op.cit.*, p. 87.

¹⁰ F. Kirzioglu, *op. cit.*, p. 399; B. Kütükoğlu, *Osmanlı İnan sıyası münasebetleri*, I, 1578-1590, İstanbul, 1962, p. IX.

¹¹ J. Hammer, v. 9, p. 204; I. Flügel, *the cited Catalogue*, p. 237.

عجيبه “History of Osman Pasha on the astonishing occurrences in Derbend”. Abubekr bin Abdullah himself calls his work رساله “Treatise” and غزوات نامه “Book of Victories”. The author’s title “Book of Victories” seems to me more advisable, for the work narrates stories linked not only with Osman Pasha but also with Lala Mustafa Pasha and, partly, with Hoja Sinan Pasha. In the case of entitling the work “History of Osman Pasha”, it should end in the year 1585, i. e. the death of the Great Vizier Osman Pasha at Tabriz; however in it the last date connected with Osman Pasha is 1579. Thus, the entitling of the work as “History of Osman Pasha” lacks precision.

I have access to photocopies of the Paris and Vienna MSS. The Paris MS comprises 141 pages, written in the *naskh* hand in black ink; it has a *kustos*; the number of lines is 13. The Vienna MS comprises 69 pages, also written in *naskh* hand; the ink here is also black; however, some dates and the beginning of verses are in cinnabar, with *kustos*; each page has 23 lines.

Juxtaposition of the Paris and Vienna MSS has shown that the Paris MS is more extended. Initially, the texts follow one another. In the Vienna MS, at the beginning the conjunction “و”, the particle “في” and separate words do not occur, then whole phrases, sentences and individual extracts conveying actual events are missing.

Spelling differences are also noticeable. In the Paris MS the affix of the genitive case is rendered through و ك , and through ك in the Vienna MS; the affix of the accusative case in the Paris MS is ين , and in the Vienna MS ن ; in the Paris MS د and ه are joined as graphemes, as well as ر and ه , while in the Vienna MS only د and ه . In the Paris MS the Arabic في is a productive morpheme, while in the Vienna MS the Persian با is such, and so on. The beginning and the end of the Paris and Vienna MSS are the same, with some exceptions.

The foregoing prompts me to believe that the Paris MS is not the source of the Vienna MS. The copyist of the Vienna MS must have had both the Paris MS, from which he copied the beginning and the end, and the Istanbul MS, or some hitherto unknown MS.

The “Book of Victories” gives evidence on three regions: Georgia, Shirvan and Dagestan. Evidence on Georgia basically takes up 20 pages; however, all the happenings during the Turkish campaign of 1578-1580 are reflected, in particular the content of the letters – full of threats – sent by the

commander of the Ottoman troops Lala Pasha to Manuchar, brother of the atabeg Qvaraqvare IV, and to the king of Kakheti Aleksandre. Description is given of the capture of the fortress of Iblis (kaji), the battle of Childir, the bringing of provisions by Manuchar and his coming to the Ottoman commander, the entry of Lala Pasha into Tbilisi, the siege of Tbilisi, the expedition of the beylerbey of Marush Mustafa Pasha and then of Sinan Pasha. Mention is made of the ravage of Zagemi by the Crimean Tatars, and so on. Abubekr supplements and specifies some evidence of other authors, representing some points in a different light.

Abubekr speaks in more detail about Shirvan. This is understandable, because the crucial battles between the Ottomans and the Kizilbash largely took place on the territory of Shirvan. The author describes each battle thoroughly, not overlooking even insignificant details; here too he confines his narration to the hostilities, similarly to the case of Georgia. The reason is the same: Abubekr's stay in Shirvan was brief.

Dagestan is allotted only 17 pages. However, the author does not restrict himself to a mere description of battles and clashes, but gives diverse evidence, which was made possible by his relatively long sojourn in Dagestan. He tells about the religion, military strength, legislation, customs of Dagestani tribes, etc.

I should like to note here that the above-mentioned "Book of the Conquest of Tabriz" (comprising 13 pages) may belong to Abubekr. The author's identity is indicated at the end of the work: چاوش رحیمی زاده Rahinizade Chaush. But it is not ruled out that the name was written by the copyist. Three works of Rahimizade are known in modern Turkish Historiography: 1. "Book of the Victory of His Majesty Sultan Muradkhan; 2. "Book of the Conquest of Ganja" and 3. "The Unblossomed Rose of Murad III's Garden".¹² The latter book, as well as the Book of the Capture of Tabriz, mentions the capture of Tabriz by Osman Pasha in 1585. It is doubtful for Rahimizade to have written two books on one fact and, which is most important, a comparison of the

¹² İ. H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, v. 3, İstanbul, 1961, p. 694; B. Kütükoğlu, *op. cit.*, p. X; F. Kırzioğlu, *op. cit.*, p. 399; A. Levend, *op. cit.*, pp. 89,90; F. E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Türkçe, Yazmalar Kataloğu*, p. 1, İstanbul, 1961, pp. 233, 234.

“Book on the Capture of Tabriz: and the “Book of Victories” has shown that both works have a common manner of writing and vocabulary, frequently same or very similar phrases or sentences recur.

In describing events, Abubekr, as well as other Ottoman Historians, displays bias; however, in the majority of cases he is faithful to the truth. His evidence is confirmed by Georgian and foreign sources, thereby proving a trustworthy author.

In combination with other Ottoman sources, the work of Abubekr bin Abdullah, “Book of Vicotries”, gives a vivid description of the situation in Georgia and the entire Caucasus.

P. S. The Ottoman text is published according to the Paris MS (P) and the variant readings of the Vienna MS (W) are given in footnotes.

პირთა, გომოგრაფიულ და ეთნიკურ სახელთა საქიჯაელი

- აბაზას ტომი (აბაზები) 69, 108
აბასელთა სახალიფო 107
აბდულ აზიზ ყარა ჩელები-ზადე 22
აბდულმუთალიბი 104
აბდურრახმან ბეგი 36, 55, 100
აბისინია 93.
აბუბეკრი (აბუბეკრ ბინ აბდულა-ჰი, სოლაქ აბუბეკრ ბინ აბდულაჰი) 7, 8, 9, 10, 12, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 92, 108, 111
აბუბეკრი 93, 102
აბულაძე ც. 12, 95, 100, 111, 112
აბუ მუსლიმი 67, 107
აბუ ჰანიფი 65, 106
ადილ გირეი 50, 53, 57, 58, 59, 62, 86, 104
აზერბაიჯანი 93, 101, 110, 111
აზოვი (აზოვის ბეგი) 50, 82, 104
აინთაბი 108
ალაზანი 38, 40, 101, 105
ალასანია გ. 107
ალბანელი 111
ალეპო 42, 94, 100, 108, 111
ალექსანდრე 18, 19, 23, 37, 101
ალექსანდრე მაკედონელი 64, 65, 66
ალი 29, 65, 93, 98, 102
ალი ბეგი 46
ალი ყული 47
ამირ სა'დი 109
ამირ-ხანი 16, 39, 54, 73, 102
ანატოლია (ანატოლიის ბეგლარ-ბეგი) 15, 78, 79, 80, 96, 97, 98, 99, 100, 103, 109
ანუშირვანი 64
ანჩაბაძე გ. 108
არაბები 27
არაბეთი 78
არაზბარი (არაზბარის ვილაიეთი) 18, 19, 85, 110
არარატის ოლქი 109
არას-ხანი 16, 45, 46, 50, 51, 53, 54, 58, 103
არაფატის მთა 105
არაქელ დავრიუეცი 111
არაქსი 112
არდებილი 85, 111
არეში (დაბა არეში, ქალაქი არეში, ყასაბა არეში) 20, 41, 42, 43, 44, 54, 55, 75, 84, 85, 102
არზრუმი (არზრუმის ბეგლარ-ბეგი, არზრუმის ველი, არზრუმის ვილაიეთი, არზრუმის ლაშქარი, არზრუმის ოლქი, არზრუმის საბეგლარბეგო, არზრუმის ციხე) 15, 18, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 42, 43, 44, 75, 78, 80, 81, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 108, 111, 112
არტაანი (არტაანის ბეგი, არტაანის კარი, არტაანის ციხე) 18, 22, 31, 32, 36, 55, 79, 100
აფხაზები 108
აქემჰიორი 28, 97
ალაბეგი 63
ალჯაბედინის რაიონი 110
ალჯაყალა 36, 100
აჰმედ გირეი 110
აჰმედ ფაშა 87

ბალი ალა 49, 103
ბარდა 85, 111
ბასიანი (ბასიანის ველი) 42, 99,
111
ბასრას ვილაიეთი 93
ბაქო 103, 111
ბალდადი 109
ბაშქოი 70
ბაჰრამ ალა 49
ბაჰრამ ფაშა 15, 32, 33, 39, 43,
79, 99
ბერძენიშვილი ნ. 101
ბიზანტიის იმპერია 96
ბილევჯიქის ვილაიეთი 96
ბლოშე ე. 7
ბოზიუქის გზა 28, 96
ბოსნიელი 94, 111
ბუნიატოვი ზ. 96
ბურსა 94, 101
ბურჰანი 67
ბურჰანის ძე აბუბექრ მირზა 50

გადრუთის რაიონი 110
განჯა (განჯის ვილაიეთი, განჯის
ხანი) 7, 9, 18, 44, 54, 75, 85,
86, 109, 110
გიოქ შეიდან 41, 54, 84
გულისტანის ციხე 46
გურია 103
გურჯიბოლაზი 18, 88, 112
გურჯისტანის ვილაიეთი 27, 37,
44

დაკუკები 107, 108
დალ მეჰმედ ჩელები 82, 110
დანიშმენდი ი. 7, 20
დარგინები 104
დაუთ-ხანი 36, 100
დალესტანი 11, 20, 21, 23, 68, 69,
104, 105, 107
დებორა // დედისიმედი 99
დევე ბოინუ 29, 30
დევლეთ გირეი 104, 110
დელი კაიკუ 49, 74, 84

დელი მუმი 49
დელი ხოსრო ფაშა 94
დემურკაფუ (დემურკაფუს ციხე)
11, 12, 16, 26, 50, 60, 61, 62,
63, 64, 66, 67, 68, 69, 71, 72,
73, 74, 75, 81, 82, 83, 84, 86,
93
დერბენდი 8, 11, 16, 20, 65, 81,
93, 103, 104, 106
დერეიშ ფაშა 15, 33, 39, 43, 100
დიარბაქირი (დიარბაქირის ბეგ-
ლარბეგი) 15, 33, 43, 93, 99,
100, 108
დიზაკი (დიზაკის ვილაიეთი) 18,
19, 85, 110, 111
დოლმაზ ბეგი 75
დონი 104

ებრაელი 106
ეგვიპტე 93, 94, 103, 111
ედირნე 95
ევლია ჩელები 105, 108
ერდოლდუ-ხანი 46, 47
ერევანი (ერევნის ვილაიეთი) 12,
80, 88, 89, 109
ესქიშეპირი 96

ვანი (ვანის ბეგლარბეგი, ვანის
ლაშქარი) 73, 87, 94, 108
ვარანდი 111
ვენა 7, 8, 13, 14, 15, 16, 24
ვოლგა 104

ზაგემი 18, 23, 36, 37, 75, 85, 101
ზაქათალა 101
ზეირეჟი ი. 9, 11
ზელენჩუკი (დიდი და პატარა)
108

თაბასარანის ტომი (თაბასარანის
ვილაიეთი) 61, 64, 67, 68, 72,
106
თავრიზი (თავრიზის ბეგლარბეგი)
7, 9, 10, 12, 13, 73, 88, 89, 90,

93, 102, 109, 110
 თათარი 23, 50, 51, 52, 53, 54, 57,
 58, 59, 60, 62, 68, 81, 82, 83,
 84, 85, 86
 თარაქამა 56
 თბილისი (თბილისის ციხე) 16, 20,
 23, 36, 37, 44, 75, 88, 89, 99,
 110
 თეთრციხე 100
 თექელი მეკმედ-ხანი 74
 თოქმაქ-ხანი 30, 33, 80, 98
 თუმანის ტომი 69, 82, 107
 თურქები 23, 99
 თურქეთი 22, 100

იბლისის ციხე 21, 32, 99
 იბრაჰიმ ფეჩევი 21, 96, 104, 112
 იბრაჰიმი 11
 იდრის აშ-შაფი 105
 იემენი (იემენის ციხე) 89, 93, 111,
 112
 იენიყალა 21
 იენიშეჰირი 28, 96
 ივაზ ეფენდი 8, 11
 იზმიტი 28, 96
 იზნიქი 28, 96
 იზნიქის ტბა 96
 ილგინი 28, 97
 ილდირიმ ბაიაზეთი 101
 ილია წინასწარმეტყველი 82
 იმამყული - ხანი 33, 54, 75, 100,
 108
 იორი 105
 ირანელები 27, 98
 ირანი 27, 28, 30, 31, 48, 49, 53,
 86, 87, 93, 94, 99, 101, 104,
 105, 108, 111
 ისლამ გირეი მირზა 50
 ისლამბოლი (ისტამბოლი) 20
 ისქანდერ მუნში 101

კავკასია 7, 24
 კავკასიონი 20, 61, 62, 72, 81
 კაისერი 28, 97, 98

კაიტას ბეგი // კაიტას ფაშა 37,
 43, 44, 54, 55, 101
 კანსაგორინი 94
 კარასუ 99
 კარგაფაზარი 112
 კასპიის ზღვა 64, 65, 69, 71, 83
 კასტამონუ 111
 კაფა 50, 54, 63, 82, 85, 86, 104
 კახეთი 18, 23, 101
 კვიპროსი (კვიპროსის ციხე) 32,
 37, 94, 99
 კონია 28, 97
 კონსტანტინოპოლი 22, 92
 კოჯა სინან ფაშა (სინან ფაშა) 7,
 10, 12, 18, 23, 87, 89, 90, 91,
 111
 კუმა 108
 კუცია კ. 111

ლაკები 104
 ლალა მუსტაფა ფაშა (ლალა ფაშა,
 მუსტაფა ფაშა) 12, 16, 18, 19,
 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29,
 30, 31, 41, 42, 43, 44, 50, 55,
 69, 75, 76, 78, 81, 84, 85, 86,
 87, 91, 94, 97, 99
 ლაჰსა 93
 ლევან შაჰი 16, 18, 36, 37, 38, 75,
 101
 ლევენდი ა. ს. 7, 8, 11, 13

მალთეფე 28, 96
 მალტა 111
 მანსური 107
 მანუჩარი // მუსტაფა 19, 21, 22,
 23, 24, 31, 32, 34, 37, 99
 მარაში 23, 76, 109
 მარმარილოს ზღვა 96
 მასუმი // მასუმ ბეგი 67
 მაჰდი ულია 104
 მაჰმუდ ფაშა 87
 მაჰმუდაბადი 53, 105
 მაჰმუდი 95
 მეელანა ხუდავენდიგარი 28, 97

- მესქურე 64, 72, 74, 106
მეტრეველი ე. 8
მექა 106
მეჰმედ II 106
მეჰმედ ბენ მეჰმედი 22
მეჰმედ გირეი 12, 16, 81, 82, 83, 86, 110
მეჰმედ ფაშა 42, 43, 111
მეჰმედ ფაშა (დიდვეზირი სო-
ქოლლუ მეჰმედ ფაშა) 87, 100, 111
მეჰმედ-ხანი 73, 81, 84, 109
მეჰმედ ხუდაბენდე 30, 53, 99, 105
მეჰმედი 94
მირვანი 107
მირზა სალმანი 54, 73, 105
მირზა ჰამზა // ჰამზა მირზა 73
მტკვარი 36, 44, 53, 54, 76, 81, 85, 99, 105
მუნეჯიმ ბაში 21, 22
მურად III (მურად-ხანი, სულთან
მურად-ხანი) 9, 22, 27, 94
მურადი 30, 31
მუსტაფა ალი 19, 21, 23, 97, 106
მუსტაფა ფაშა 23, 76, 109
მუტჰარა 63
მუში 100
მუხახი 101
მუჰამედ ბეგი 82
მუჰამედ ბეგი 100
მუჰამედ-ხანი 54, 68, 105
მუჰამედი 25, 98, 102, 104, 107
- ნამირვანი 112
ნარინყალა 15, 79
ნაჭყებია ნ. 102
ნიგდე 101
ნოფალი 107
- ოვჰანეს ნარეცი 111
ოზდემიროლლუ ოსმან ფაშა (ოზ-
დემირ ფაშა, ოსმან ფაშა) 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 26, 29, 34, 39, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 93, 100, 110
- ოლთისის ლივა 24, 35, 100
ოლთისის ნყალი 100
ომაიელები 107
ომარი 93, 102
ორხანი 95, 100
ოსმალები 7, 13, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 27, 76, 96, 99, 110, 112
ოსმალეთი (ოსმალეთის სულთანი) 94, 96, 98, 101, 102, 103
ოსმან II 11
ოსმანი 93, 102
ოქროსციხე 18, 31, 35, 37
- პარიზი 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 24
- რანდა 85, 111
რაჰიმზადე ჩაევში (იბრაჰიმ
რაჰიმზადე ჩაევში, რაჰიმ-
ზადე) 8, 9, 21
რუმელია 103, 109, 111
რუმელიელი 28, 34, 47, 49, 64, 70, 72, 75, 96
რუმი (რუმის იმპერია, რუმის
ლაშქარი, რუმის ქვეყანა, რუ-
მის რაზმი, რუმის ფადიმაჰი)
7, 17, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 96
რუსტემ-ზალი 45, 103
- საადრუხურის ვილაიეთი 18, 80, 109
საბირაბადის რაიონი 102
სალიანი (სალიანის ვილაიეთი) 18, 19, 44, 53, 54, 59, 103

სამეგრელო 103
სანას ვილაიეთი 93
სარუხან ბეგი 33, 100
სარუხანი 37, 43, 101
საფრანგეთი 22
საქართველო (საქართველოს ვი-
ლაიეთები, ქართული ვილაიე-
თები) 11, 21, 23, 24, 31, 40,
53, 75, 85, 88, 112
საქართველოს ყელი 112
საშამხლო 50, 81, 82, 104, 105
სეიდი 107
სელიმი 94, 111
სეფევიდები 111
სეფიანთა სახელმწიფო 109
სვანიძე მ. 22
სივასი 28, 42, 87, 98, 99
სიმონი 75, 100, 109
სირია 78, 94, 100, 108, 109, 111
სომხეთის გადასასვლელი 28, 96
სპარსეთის ქვეყანა 7
სპარსი 53
სტამბოლელი 28
სტამბოლი (ბედნიერების ზღურ-
ბლი, მაღალი პორტა) 7, 13,
14, 17, 20, 23, 28, 87, 91, 93,
94, 95, 96, 111
სულიმან კანუნი 94
სულთან ონუს სანჯაყი 28, 96
ტიმოშვარი 94, 109
ტრაბლო 111
ტუნისი 99, 111
უნგრეთი 12
ურალის მთები 104
უსთაჯლუ შაჰ ყული სულთანი
98
უსთაჯლუს ტომი 105
უსქუდარი 27, 28, 87, 94, 96
უცმი 68, 70
ვატიმა 98
ფეოდოსია 104

ფერდედე სულთანი 65
ფერმულან სულთანი 65
ფირე-ხანი 54, 73, 105
ფლუგელი გ. 7, 8, 11
ფოლადინი 28, 97
ფუთურიძე გ. 94, 106
ფუთურიძე ვ. 101
ქააბა 66
ქაბალას ციხე 55, 105
ქათბო ჩელები 22, 107, 108, 109
ქაიხოსრო II 99
ქართველები 31, 36
ქართლი (ქართლის მეფე) 100,
101, 109
ქაშანი 105
ქაჯთა ციხე 21, 23, 99
ქიზიქ დოღუზ-ხანი 33
ქირზიოლლუ ფ. 10, 20
ქოიუნ-გეჩიდი 54, 85, 105
ქუთაპიის იალალი 74, 81
ქუთუქოლლუ ბ. 10, 11, 20
ქურე (ქურეს ტომი) 61, 72, 81,
106
ქურთი 33
ქუფა 106
ლაზა 111
ყაბარდო 50, 69, 82
ყაზახთა ბეგი 75
ყაზვინი 7
ყაზიყუმუხი 104
ყაითალელი 68, 69, 70, 71, 72, 81
ყაითალი 50, 63, 64, 65, 68, 69, 70,
81, 82, 104
ყარა-ხანი 33
ყარაბალი 18, 19, 44, 54, 85, 100,
111
ყარამანია 15
ყარაჯადალი 105
ყარსი (ყარსის ციხე) 7, 31, 78, 79,
80, 85, 86, 88, 89, 90, 99
ყაჯართა ტომი 105, 109

ყვარყვარე IV 21

ყივილათა ველი 50, 81, 82, 104

ყიზილბაში (ყიზილბაშთა ვილაიეთი) 10, 13, 17, 18, 23, 26, 30, 33, 34, 36, 39, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 72, 73, 74, 75, 76, 80, 81, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 100, 104, 105

ყირიმი (ყირიმის ხანი) 12, 104, 110

ყუბანის ხეობა 108

ყუმუხები 82, 104

ყუმუხი (ყუმუხის ვილაიეთი, ყუმუხის ტომი) 50, 69, 82

ყურეიშის ციხე 68

შაბურანი 45, 50, 62, 64, 72, 74, 84, 103

შავი ზღვა 104

შამხალი 61, 68, 69, 106

შარაშიძე ქ. 99

შარკი ყარაჰისარი 100

შახრუხ-ხანი 54, 73, 105

შაჰვერდი სულთანი 109

შაჰინშაჰ ფადიშაჰი 67

შაჰის ბაღი 42

შეითანკალა 21, 99

შემახა 16, 19, 20, 44, 45, 46, 47, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 73, 74, 84, 103, 107

შექი 75

შირვანი (შირვანის ვილაიეთი) 10, 11, 12, 13, 20, 21, 23, 26, 27, 36, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 50, 53, 54, 61, 65, 68, 69, 73, 74, 75, 78, 80, 81, 84, 86, 88, 93, 100, 102, 103, 105, 110

ჩალღირანი 103

ჩერქეზები 69, 93, 108

ჩერქეზეთი 50, 81, 82

ჩეჩნები 107

ჩილდირი (ჩილდირის ბეგლარბეგი, ჩილდირის ველი, ჩილდირის ციხე) 21, 22, 32, 36, 99

ჩილდირის ტბა 100

ჩინგიზ-ხანი 104

ჩობანის ხიდი 88, 112

ჩუხურსაადი (ჩუხურსაადის ვილაიეთი) 98, 109

ძურძნა 99

ჭილაშვილი ლ. 101

ხაზო 100

ხალილ-ხანი 73, 109

ხალიფა ანსარი 54, 73, 75, 105

ხალკ ულ-ვადი 32, 37, 89, 99

ხლუფი 107

ხორასანი 107

ხოსრო ფაშა 73, 87, 108

ხოსრო ქეთხუდა 47, 103

ჯავადის ვილაიეთი 18, 19, 44, 102

ჯაფარიძე გ. 101, 102

ჯაფერ ფაშა 15, 78, 79, 80, 109

ჯელალ ედ-დინ რუმი 97

ჯემშიდ-ხანი 65

ჯიქია ს. 19, 99, 104

ჯუჩი 104

კამზა 14, 52, 68, 104

კამზა მირზა 53, 105

კამერი ი. 8, 11, 12

კასან ფაშა 78

კასანკალე 31, 88, 90, 99

პოლუ 85, 110

პუკუკის ტომი 69, 82, 107

Азербайджан 96, 109, 110

Армения 109

- Бабаев Д. 107
 Баранов Х. К. 105
 Бералдзе Г. Г. 109
 Брегель Ю. Э. 101
 Бунятов З. М. 96

 Васильева Е. И. 100
 Вейденбаум Е. Г. 108

 Главани Ксаверно 108
 Григорьев А. П. 107

 Давидович Е. А. 101
 Дагестан 104

 Желтяков А. Д. 107

 Ибрахим Эфенди Печевни 96

 Кятиб Челеби 109

 Лилов А. И. 107

 Маавлютов Р. Р. 102
 Массе А. 102, 107

 Недков Б. 101, 102

 Палазян А. А. 109
 Петрушевский И. П. 106, 107

 Смирнов Н. А. 110
 Смирнова Л. П. 109

 Тверитинова А. С. 97, 98, 102

 Хинц В. 102

 Чернаго И. Я. 106

 Шериф-хан Бидлиси 100

 Эвлия Челеби 107
 Эфендиев О. А. 104, 109

 Ağâh Sırrı Levend 110, 113, 114
 Aleksandre (Kaheti Kralı) 115
 Atabek 4. Kvarkvare 115

 Baykara T. 96
 Bilecik 96
 Blochet E. 113

 Dağistan 11, 114, 115, 116
 Danişmend İ. 100
 Demur Kapu 114

 Evliya Çelebi 108

 Flügel G. 113, 114

 Gence 113, 114, 116
 Gövsa 93, 94, 96, 104, 105
 Gün-yüzü 96
 Gürcistan 11, 115, 116

 Hammer J. 113, 114
 Hüseyin bin Mehmed 12

 İblis Kalesi 115
 İbrahim Hakkı Konyalı 112
 İbrahim Rahimizade 113, 114, 116
 İn-önü 96
 İstanbul 113, 115

 Kacı Kalesi 115
 Kafkasya 113, 116
 Kaheti (Kaheti Kralı, Kaheti ülkesi)
 115
 Karaca-şehir 96
 Kars 113
 Kırım Tatarları 115
 Kırzioğlu F. M. 98, 99, 103, 105,
 106, 109, 114
 Kızılbaş 113, 116
 Koca Sinan Paşa (Sinan Paşa) 113,
 114, 115
 Koyun Köprüsü 105
 Kütükoğlu B. 98, 103, 105, 114

Lala Mustafa Paşa 113, 114, 115
Larendeli Vucûdî Mehmed b. Abdül
Aziz 11
Levan Şah 115

Manuçar 115
Maraş (Maraş Beylerbeyi) 115
Mehmed Kemal Özergin 93
Mehmed Zillî oğlu 108
Murad-Han 116
Mustafa Nihat Özdn 105
Mustafa Paşa (Maraş Beylerbeyi)
115

Osmanlılar 113, 115, 116

Özdemir oğlu Osman Paşa (Osman
Paşa) 10, 11, 12, 93, 114, 116
Özergin M. Kemal 93

Pakalin M. Z. 95, 97, 100, 101, 102,
103

Paris 113, 114, 115, 116

Redhouse W. 106

Rum 113

Seyid Gazi 96

Solak Ebubekir bin Abdullah (Ebube-
kir) 113, 114, 115, 116

Şirvan 10, 11, 93, 114, 115, 116

Taliki-zade Subhi Çelebi 12
Tebriz 114, 116
Tiflis 115
Türk 116

Uzunçarşılı İ. H. 95, 98, 105

Viyana 113, 114, 115, 116

Zagem 115

Zeyrek Yunus 114

ابوبکر بن عبد الله 8, 113

ارمنى دربندى 96

اوزدمور اوغلى عثمان پاشا
(عثمان پاشا) 11, 12

داقوق // حقوق // طاقاقو 108

دمور قپو (قپو دمور) 11, 12

رحيمى زاده چاوش 9, 116

سنان پاشا 10

شروان 12

کاتب چلبى 108

محمد ثريا 93, 94,

99, 100, 101, 104, 108, 109, 110, 111,
112

مصطفى پاشا 12

თურქული ტექსტი

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله الواجب الوجود اول پادشاهلر پادشاهنه كه جمله عالم
يوقدن وآر ايليوب و وحدانيتن و كمال لطفين اظهار اتمك ايچون
بنى آدمى بر قطره صودن و بر اوج طبراقدن خلق ايليوب عدم
ملكندن وجود اقليمينه كتوروب ولقد كرمانا بنى آدم ديو تكريم و
تعظيم ايدوب عقل ادراك و فهم اخلاق ويرديكه كندينك كمال لط
فته و وحدانيتنه و نازل اولان كتب ارعايه اعتقاد ايدوب من امن
بالله و ملايكنه و كتبه و رسله و اليوم الاخر و القدر خيره و شره
الفاظنى تقرير باللسان و تصديق بالجنان ايدوب نهى اند و كندن
اجتناب و امر اند و كنه اعتماد ايدوب امر معروف و نهى منكر اوزره
اولعلر و صلوة زاكيات و اكمل تحيات اول سرور انبيانك روضه ما
ركنه كه جمله عالمى انك يوزى صوينه خلق ايليوب اولاه كه لما خلقه
الافلاك ديو تكريم ايدوب جميعى مقرب بيغمبرلردن و معزز فرشتهلر
دن انى افضل و اكريم ايلدى و تحف تحيات و صد هزاران صلوات
انك الله و اصحابنه و از واجنه و چهار يار باصفايه كه جمله اصحا
بلرؤك كوزيدسى و افضلدر و على الخصوص حق سبحانه و تعالى
سعادتلو پادشاهمؤك عمرنى و دولتنى و فرصت نصرتنى يومًا فيومًا

۱ - بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ W ۲ عالمى W ۳ لطفن W ، ايچون W ۴
تبراقدن P ۶ عقل + و W ۷ لطفنه - و W ، ارعنه W ۸ بالله P ، و
قدر W ۱۱ اولالر W ، صلوات W ۱۲ ولاكه اولاكه P ، اولاك اولاك W ۱۳
بيغمبرلردن W ۱۴ تحية P ۱۵ چهار W ، اصحابلك W ۱۶ افضليدر W
۱۷ پادشاهمؤك W .

زیاد بر زیاد ایدوب وجود شریفترین و عنصر لطیفترین بلالردن
 و ختالردن صاقلیو و بکلیو ویروب عدو' بد فعال اوزرینه منصور
 و مضفر ایده و شهزاده' جوان بختزاده الله تعالی عمره و
 دولته حضرتلرینک داخلی حق تعالی عمر دولتترین زیاده ایدوب
 وجود شریفترین خطرلردن و ضررلردن عاقلیوب علم نافع و عمل
 صالح یله مزین و مشرف ایدوب روی زمینده دایره' سلطنت اوزره
 بر قرآر و بر صواب ایدی و یره امین یامیسر المرادات و وزرا'
 عظاملروک و امرا' کراملروک داخلی حق تعالی عمر دولتترین و
 منصب مراتبترین و علم عملترین و امور مملکت و امور غزا حقدده
 روی شریفترین و تدبیر منیفلرین حق سبحانه و تعالی حضرتلری
 کند و رضا' شریفلری اوزره سلوک و حرکت اندر ویروب هر برینی
 صدراعظملرنده مقیم و دایره' مناصبلرنده قایم ایده و عساکر اسلا
 مه داخلی حق تعالی فرصتله و نصرتله میسر ایدوب هر نه جا
 نیه توجه شریفلری اولورسه حق تعالی دشمنان بد فکار و کفار
 ان خاکسار اوزرینه دایما منصور و مضفر ایدوب اغور همایونلرین
 اول رسول اکرم و مفخر عالم حرمتنه مبارک و میمون و خجسته
 قلیو ویروب دایما پادشاه اسلام و شهنشاه اعظم حضرتلرینه عدو

۱ زیاد + و W ۲ بختزاد P ۴ عمر + و W ۵ ختالردن P ۶ صالح P ،
 صالح — یله W ۷ اید و P ۸ عظاملروک W ، کراملروک دخی W ، عمر + و W ،
 ۱۰ شریفترین P ۱۱ رضای W ، اندری ویروب W ۱۲ قایم P .

و دشمنان اولانلری مقام تنزلدن و اسقام تکاسلدن خالی ایلمیه
 امین یا جامع المشناقین بعده بو ضعیف نحیف چاکر بیچاره
 وزره مقدار اواره اهل عرفانلرک ایاغی تراپی دلدمکه اختصار حال
 اوزره ترقی سفرلرنده واقع اولان احواللری و ولایت شروانده و دمور
 قپوده عثمان باشانک سرخ سر روسیاه ایله اولان محاربهلرن علی
 قدر الطاقه بیان ایلمیه تاکه یاران صفا و اخوان و ما بینلرنده
 قرمت اولندوقده مفهوم جزئیسی معلوم شریفلی اولدوقده قصوری
 و نقصان یله معذور اولنه زیرا اختصار حال اوزره تسوید اولنماغین
 قصوری و نقصانی جو قدر امیددر که بو رساله نیک عین ستر ایدوب
 ۱۰ و نقصان معذور بیورمسو زیرا بر کسنه امر عیبتیده قصور و نقصان
 اوزره اولیجق سایر احوالی خود باشند ایاغه نقصان ایدوکی محل
 اشتباه دکلدر امدی بو رساله تالیف و تصنیف اتعدکن مراد مجرد
 سفرلرده واقع اولان احوال بیان اولسون ایجون دکلدر بلکه بو رسا
 له سبب دعایه باعث اولمق ایچوندر زیرا جمعی عالمک خاطرنده و
 ۱۵ قع اولان احوال مسطور و محفوظدر ذکره و تقریره احتیاج یوقدر زیرا
 کمی کورمک یله و کمی استطاع اتک یله معلوملریدر ایله اولسه مالک تقر
 یرینه و تالیفنه احتیاج قالدی امدی بو بیچاره بو رساله پر قصوری

۲ یا جامع مه یامعین W، یا جامع المشناقین W، ۳ عرفانلرک W، ۴ شیروانده
 ۵ شرح W، باشانک W، محاربهلرن W، ۷ جزئیسی P، ۸ اختصار P، ۹ چو
 قدر W، رسالنک P، ۱۳ ایچون W، ۱۴ ایچوندر W، جمیع W، حاطر P، ۱۶
 کورمک ایله W، اتعکله W، ۱۷ بیچاره W.

کستاخانه تالیف اتمکه برنیجه زمان مرور اتد وکد نکره آل عشا
 ندن سلطان مرآد خان آدلو برغازی پادشاه کلوب و دیار
 عجمه سفر ایدوب انک زماننده اشبو معقوله جنکگر و غزالر او
 لعشر دیو ذکر اولند و قده امید وار که بو ضعیفی بر خیر دعا
 یله یاد ایدهلر مجرد اکا اعتماداً و اعتقاداً تالیفه و تسویده
 جرأت اولندی امیددر که بو غزوات نامه اوقیانلر و استماع اید
 نلر بو بنده لرن خیر دعادن فراموشر بیورمه لر بعده پادشاه عا
 لم و شهنشاه اعظم مولا ملوک العرب و العجم السلطان مراد خان
 حضرتلری دیلدیلر که دیار عجمه و ولایت شروانه و کورجستانه سفر
 اولسون دیو امر ایدوب و وزیرا عظاملرندن فخر الانام مصطفی
 پاشا حضرتلرین اختیار ایدوب و سفر نصرت آثاره مأمور اولان
 عسکره انلری سرعسکر ایدوب مصطفی پاشا داخلی سفر نصرت اثار
 ایچون تدبیر و تدارک ایدوب سفره لازم اولان امورین جمعی
 حاضر و محیا کوروب سنه ۹۸۶ محرمیک اوایلنده اتاقلری او
 سکره کجوب و تکیه قورینده بر عالی و واسع یرده دولتوب
 کندولر داخلی سفره لازم اموری بعضی اختیار و امور دیده
 کمنهلرله دانشق و مشورت ایدوب سفر همایونه متعلق

-
- ۱ برنیجه W ، اتدکدن صکره W ، ۲ ادلولو نام W ، ۳ اشبو + بو W ،
 ذکر نه قره P ، معقوله W ، ۴ اولند و قده W ، ۵ دعا ایله W ، ۶ جرأت P ،
 ۷ بنده لرن W ، ۸ خان + بن حلیم خان W ، ۹ دلدیلر P ، ۱۰ فخر P ،
 ۱۱ مصطفی - پاشا P ، ۱۲ پاشا داخلی W ، ۱۳ ایچون W ، تداروک P ،
 ۱۵ تکه P ، کجوب W ، ۱۶ لازم + اولان W ، ۱۷ کمنهلر ایله W ، مشورت W .

اولان صالحلری پادشاه عالم حضرتاری کند ولره بالذات اصمار
 لیوب سرعسکر اولوب دیار شرقه توجه اتد وکد نصرکه الد ونگ ویر
 د وکک مناسب جمعی مقبولدر دیو تمام سبارش اولندقد نصرکه
 مصطفی پاشا سنه ۹۸۶ محرّمده کندولر داخی اوسکدره کجوب
 و مامور اولان عسکر آهسته آهسته محل ماموره جمع اولوب حاضر
 اولدیلر و قیو خلقتدن انباء سپاهیان عموماً و علوفجیان یسار
 عموماً و اوج بیک یکچیری و دورت یوز عدد ضارونمان بیله امر
 اولوب و روم ایلندن و اسلامبولدن مامور اولان عسکر فی الجمله
 اوسکدره کجوب و بر قج کون اوسکدره و مال دپنده مامور اولان
 عسکر اتوروب اندن سرعسکر مصطفا پاشا حضرتلری عسکر اسلام
 یله اوسکدردن قالقوب دیار عجمه روانه اولندی و جمعی اسلام
 بول خلقی و پاشالر و اغالر و سفر همایونه مامور اولعیانلر داخی
 پاشای و عسکر اسلامی کوندری جقدیلر اول کون بر زینت و بر
 شهرت و بر تعاشا اولمشدر که عاتلر زایل اولوردی اندن مصطفا
 پاشا حضرتلری یوله روانه اولوب اما خندک و بولی یولنه کتمیوب
 ازغکدی کجوب ازینک نام قصبه اوزرندن و یکی شهر و ارمنی در
 بندندن و بوز یوک یولندن و سلطان اوکی سنجاغی ایچندن و

۱ صالحلری P اتد لکن صکره W، الد ونگ + و W جمیع W اولند
 دن صکره W پاشا W، کچوب W ۷۰ اوج W، ضاروزان W، بله P ۸،
 عسکر - فی W، ۹ کچوب W، ۱۰ اتوروب P، مصطفی پاشا W یله W ۱۲،
 پاشالر W ۱۲ جقدیلر W، ۱۴ اندن - مصطفا W ۱۵، پاشا W، اولنوب W،
 هندک W ۱۶ کچوب W، ارمنی W ۱۷ یوک - ایوک W، ایچندن W.

بولادین نام قصبیدن کجوب اقشهره قوندیلر اقشهردن قالقوب
 العین نام قصبیه واردیلر زیرا کند ولرک الخنده چفتلکری و جا
 مع شریف و کاریان سرآیلری واردی بو یولدن کتمکدن مراد بو
 نلری کورمک ایدی قصبه مذکوره اوج کون اوتراق ایدوب اندن
 توجه اولندی ایکی اوج منزله شهر قونیاپه واردی ایکی کون قو
 نیاده اوتراق اولنوب و مولانا خداوندکار حضرتلرین زیارت ایدوب
 اندن دخی قالقوب بر قج منزله قیصره نام قصبیه واردی اول
 وقت قیصره اتشه احراق اولمشدی آنده اوتراق اولنمایوب کیدلی
 بر نجه ایامده سواس نام شهره کلندی اوج کون شهر مذکوره
 اوتراق اولندی اندن دخی قالقوب روانه اولندی بر نیچه منزله
 دیار ارضرومه واریلوب و ارضرومک اوکنده ایلجه قورینده اولان چا
 یره جمیعی عسکر قونوب اتوردیلر اما ارضرومه واردوغز وقت جوق
 عسکر یوغیدی همان قبوقولی و یکجیری واردی زیرا سفر نصرت
 اثاره مأمور اولان عسکر فی الجملة آنده جمع اولسه کرکیدی اندن
 عسکر خلقی هر کوشیدن و هر ولایتدن آهسته آهسته کلوب جمع
 اولمغه باشلادیلر شویلکه مأمور اولان بکلریکلر و سنجاق بکلری و

۱ بولادین P ، کچوب W ۲ کند ولرک W ، الخنده WP ۲، کاران W ۴، اوج W
 ۵ اولندیکه W ، اکی P ، ۶ قونیده P ، اولنوب - و W خداوندکار P ۷ قیصر
 ییه W ۸ کدلی P ، ۹ نیچه W ، ایامدن + صکره W اوج W ، ۱۰ نیچه W ، ۱۱
 ایلیجه W ۱۲ جمیع W ، قنوب اتوردیلر P ، واردوغز W ، چوق W ۱۳ قاپو W
 یکجری P ۱۴ فی الجملة ~ بالجملة W ، کرک ایدی W ۱۶ شویلکه W .

زعيملر و الاى بىكلىرى كروه كروه و الاى الاى و موج موج و فوج فوج كلوب جمع اولديلىر ارضرومك اومسى اول انواع رنك اوتاقلردن و دورلو منقى سايمانلردن و اربلى اواقلو جادرلردن شويله مزين اولمىد يكه كوما كه نوبهارده دشت بجا بانلر و وادى بى پايانلر انواع رنك شكوهيله مزين اولمشدر شولقدر عسكر جمع او ۵ لديكه ارضرومك اومسندده آمدن و جادردين اكنه بره عچق ير يوق ايدى هر كون اكندى زماننده اول مرد مردان دلاورلر آتلىر ينه سوار اولوب شيرانه و دليرانه جندليك و سلاحشورلق ايدرلر دى و بعضى طايله دخى جمع اولوب اول يرار پهلوان يكتلر سو ۱۰ ينوب ميدانه كروب كورش طوتوب و كمى دخى تيراندازلىق ايدوب الحاصل جنك اسلوسى اوزره انواع لعبلر ايدوب كزلىردى عدو نها نك بخرين ازىرلردى بونك اوزرينه يكرمى كون مقدارى اول جايرده اوتوريلوب و سفر همايونه نامور اولان عسكر فى الجمله جمع اولوب اندن سنه ۹۸۶ جمادى الاولنده اول جايردن قالقوب ارضروم قلعه ۱۵ سنك اردنده دوه بوينى ديمكيله معروف موضعه شهيدلر توريمسى قورينده سردار اعظم مصطفى باشا حضرتلرينك اوتاقلى قوريلوب اول كون جمله عسكر آت ارقاسنه كلوب بىكلىر و سنجاق بىكلىرى و الاى

۲ ارلو اوشاقلو، چادرلردن ۴۷W اولمشد يكه W، واد P ۵ ايله ۶۷W چا دردن ۸۷W جند يلك W، ۱۰ كيروب W، كلاش دتوب P ۱۱ عدوى ۱۲W چا يرده ۱۳W اوتوريلوب P، فى الجمله ۱۴W بالجمله ۱۴ چايردن W ۱۵ ديمكله W ۱۶ پاشا W

بکری و زمیطر و بلوک اغالری و جمله عسکر اول کون الای و
 شهرة کوسترمک ایچون هر بری قادر اولد وقلری مقدار لباسلرین
 کیوب و آتلیرینه مرصح و مزین کیطر و رختلر کیدروب خصوصاً اول
 کون اوزدمور باشا اوغلی عثمان باشا حضرتلری کند ولرین جنک
 ۵ آتلیله تزین ایدوب و اول دول دول فعال اسب سیاهک اوزر
 ینه علی مثال سوار اولوب و جمعی قوللرین دخی مرصح و
 مزین اسپایلر و رختلیله تزین ایدوب و اوکنده التی دانه شا
 ترلر که زین سر و زین کمر اللرنده مرصح تبرلر دوتارلردی و سا
 یر بکریکیلر داخی کذالك هر بری قدرلو قدرتی یتد وکلرنجه
 ۱۰ کند ولرین و قوللرین مرصح و مزین اسپایلرله تزین ایدوب الایلر
 و صافلر بغلایوب طورمشلردی و بر جانیدن یکجریلر دخی کند و
 لرین زینت و شهرت ایچون تزین ایدوب باشلرینه اول اعلا مجوهر
 و مرصح یوکلکتر و اعلا ابلاتلر و سورغوجلر و قارتال یلکتر صوقوب
 و توکلرین اموزلرینه الوب جمله عسکر جنک التیله تزین اولوب صا
 ۱۵ فلر و الایلر بغلایوب بلوک بلوک صاف صاف طورمشلردی شویله
 کورنلرک عقلی زایل اولوردی بو زینت و شهرت و شجاعت کوسترمکدن

۲ شهرت W ، ایچون W ، اولد قلی W ، پاشا W ، ۵۰ یدوب P ، دلدل W ،
 ۷ ایله W ، ۹ یتد کلری + قدر W ، ۱۰ صفلر بغلیوب W ، کند ولرین W ، ۱۱
 یکجریلر P ، کند ولری P ، ۱۲ ایچون W ، ۱۳ سورغوجلر W ، ۱۴ اموزلرینه W ،
 زین W ، صفلر W ، ۱۵ صف W ، طورمشلر ایدی W ، ۱۶ کورنلرک W ، او
 لوردی - بو زینت W .

مراد سرحد یردر سرخ سر روسیاهک جاسوسی اولوق احتمالیدر
 رومک قوتین و نصرتن و شجاعتین مشاهده ایدوب داخلی واروب اول
 ملاحظه بی دینلره خبر ویردولکرنده هر برینه خوف و خسارت واقع
 اوله الحاصل اول کون ارض روم اوکنده آدم دریا کبی موج اوروب ایل
 جه چاپیردن تا ارض رومک طلعمسنه وارنجه شول قدر عسکر واردیکه
 تقریر و تحریره قابل دکلدر بو ترتیب ایله واروب اول دوه بیونی
 دیدگری موضعه توندیلر اول کون انده اوتراق اولنوب ارتسی جمعه
 ایدی پاشا حضرتری جمعه نمازین قلوب کتمک تدارکنده ایکن قز
 لیاش بد معاش خانلردن توقع خان نام ملعوندن مهماندار مراد
 دیک ایله مشهور بر قزلیاش بر قج نفر آدمیسلیک الچی کلوب جویلیری
 بونک اوزینه صادر اولمشیدیکه عجم پادشاهی محمد خدا بنده دید
 کلری بدکار توقع خانه خبر کوندروب دیمشکه سنکه توقع خان
 نمن معلوم اوله که روم پادشاهنک مصطفی پاشا نام وزیر یوز
 الی بیک مقداری روم عسکرله بزم سرحد لریمزه قریب ارض روم نام
 ولایتلرینه کلمشلر ایدی سنکه توقع خانمن مصطفی پاتایه بر اچی
 کونده راسن بو قدر عسکر جمع ایدوب کمکدن مرآد لری ندر اکر بزم یله
 جنگ اتمک کلدیلر ایسه بزم داخلی اکه کوره تدارک ایدلموم اکر غیره

- ۱ احتمالی واردر P ، ۲ قوت W ، نصرتن - و شجاعتین W ، داخلی W ،
 ۳ ویردولکرنده W ، ۴ ایلجه P ، تلوتدر W ، ۱۰ دکلدی W ، ترانسیله P ،
 ۷ ددگری P ، ۸۰ پاشا W ، ۱۰ دیک ایله W ، آدسیله W ، ۱۱ پاد
 شاه P ، ۱۲ ددگری P ، ۱۳ اولا که W ، ۱۶ بزم ایله W
 ۱۷ تداروک P ، ایدلم W

فكرلى وارىسه اغورلى خىر اولسون ديو جواب كلمكن توفىق خان
 داخى مهماندار مراد نام آدميسن كوندروب جواب استمش ملحد
 ملحونه پاشا حضرتلى جواب ويرد يلر كه پادشاه عالمپناه حضرتلر
 ينك امر همايونلى بيدر كه بو سنه مباركه قارس نام حرايه مع
 مور ايدم و حق سبحانه و تعالى فرصت و نصرت ويرورسه كورجى
 ولايتلرين فتح ايدم بنم انلوك اوزنه وارمغه امرم يوقدر ديو جو
 اب ويرد و كلرنده ملاحده لعين پاشا حضرتلرينك جوابلرين تمام مع
 لوم و ازغان ايدوب ينه ديار عجمه روانه اولدى اندن سنه ۹۸۶
 جمادى الاولينك اواسطنده قلعه ارض روغن قالقوب عزم كورجستان
 ديو توجه اولندى اكنجى كون حسن قلعهسنه كلنوب اوج كون انده
 اوتراق اولنوب اندن داخى قالقوب برنچه منزله اردخان نام قلعه
 يه واريلوب و قلعه مذكوروك اوكنده ارمقار كئارنده قولوب اوج كون
 انده داخى اوتراق اولنوب و فى الجملة عسكره تنبيه اولنديكه بوندى
 ايلروسى ياغلقد ر اوج ايلق ازوق و زخير تدارك ايدك ديو عسك
 خلقى دخى قادر اولد و قلى مقدار ازوقلرين و زخيرلرين تدارك ايد
 وب اندن سنه ۹۸۶ جمادى الاخروك اوايلنده قلعه اردخاندى

۱ كلمكين W۲، دخى W، مهماندار P، استمش W، ۳ حضرتلى + شوبله W،
 ۵ حق - سبحانه W، نصرة P ويرورسه W۱۰ انلوك W۷ ويرد كلرنده W، جو
 ايلرين W۹ الاولنده W، ۱۰ قلعهسنه P، ۱۱ دخى W، نيچه W۱۲ مذكوروك W،
 قلوب P، ۱۳ فى الجملة - جمله W۱۴ الروسى P، ياغلقد ر W، ازوق - ازوين W،
 تداروك يدوب P، ۱۵ اولد قلى W، ازقلرين W، تداروك P، ۱۶ الاخرک W.

قالمقوب غزم كورجى ديو روانه اولندى و قلعه مذكوره قريب
 اولان كورجى ولايتلرينه و التون قلعه نام حصاره بر خاتون
 ضبط و تصرف ايدردى و يرار يكت اغوللرى واريدى اول ولا
 يتلروك كهارلرينه انلر ضبط ايدرلردى كهار خاكساروك بگلرينه
 سردار مصطفى پاشا حضرتلرى قلعه اردخاندن قالمقوزدن
 ۵ مقدم بر آدم كوندروب ديمشليد يكه سنكه التون قلعه صاحبي
 اولان منوچهرسن سكه معلوم اوله بنكه روم پادشاهنك بر اد
 نى وزيريم اوشده يوز اللى بيك اسلام عسكربله اوزركه كلدم
 اكر كلوب دين اسلام پادشاهنك جريسنه استقبال ايدوب
 ۱۰ متابعت و مراجعت ايدرسك بز دخى سنك حالكه مناسب و
 شانكه ملايم رعايت ايدلوم اكر عناد و مخالفت ايدوب سر
 كشلك ايدرسك اوش اوزركه وارورم و ايللروكى و ولايتلروكى يق
 وب ياقوب حراب ايدرم و عسكرا سلام اوزركه واروب بر مقدار
 امك و زحمت خرج ايدوب ناچار اولدوڭك وقت خوفًا كلوب
 ۱۵ متابعت ايدرسك قطعاً عذرك و بهانك مقبولم دكلدر همان
 سنى سكه كرك ايسه تعجيل كلوب دين اسلامه تابع اولمسن
 و ايلوكى ولايتكى بزه تسليم ايدمسن ديو كوندرلرن خبر

۳ ايدردى - W ، اغوللرى W ، ولايتلرك W ۴ كهارلرينى W ، خا
 كساروك W ۵ پاشا - حضرتلرى W ۶ ديمشلىر ايد يكه W ۷ منوچهرسن P ،
 ۸ اوزروكه W ۹ جرسنه P ۱۱ ايدلم W ۱۲ ولايتلركى P ۱۳ اوزروكه W
 ۱۷ ايلوكى + و W ، ولايتلروكى W ، كوندرلرن WP .

منوجهر مذکورک تمام معلومی اولیجق جانلری باشلرینه صجرا
 یوب و جمعی امور دیده از نورلرن جمع ایدوب و دانشق اید
 وب تدبیرلری شوکه مقرر اولدیکه اگر شعدی بز سرکشک ایدوب
 روم عسکرینه متابعت و مراجعت اتمسک مقابله ایدوب جنکه داخی
 اقتداریمز یوقدر اگر فرار ایدرسک جمله ولایتلریمزی آتسه احراق
 ایدوب و اللرینه کرن آدملریمزی فی الجملة قروب و عورت اوغلا
 نجقلریمزی اسیر ایدرلر ساکن اولدوغمز قلعه کرجی برک و عا
 رب قلعهدر اما روم عسکرینه قلعه المقتی اساندر زیرا قبرس
 و خلق الواد کبی معظم قلعهلری فتح اتمشدرلر کلوک همان بو
 نلره استقباله واروب متابعت و مراجعت ایدلوم امیددرکه آنلر
 دخی بزم حالیمزه مناسب رعایت ایدملر و هم ولایتلریمزی داخی
 حراب اولوب مال مناللریمزی یغما اولنماسون دیو عاقلانه تدبیر
 ایدوب و استقبال ایجون بعضی ازوق و زخیره تدارک ایدوب
 سردار حضرتلرینه کلعهده یوقسه بونده طورسون ازین جانب
 بز کلدوک بو جانیده عسکر اسلام قلعه ایدخانن قانقوب
 اکنجی کون چلدردیمکیله معروف و مشهور موضعه کلندی مکر

۱ منوجهر P، مذکورک W، صچرایوب ۲W، از نورلرین ۴W، دخی ۶W،
 کیرن W، آدملریمزی — فی الجملة W، قیروب W، اوغلا نجقلریمزی W،
 ۷ پیرک W، کلله W، ۱۰ ایدلم W، ۱۱ دخی W، ۱۲ ایچون W، ازیق W،
 زخیره + و نیچه هدا یل W، تداروک P، ۱۴ بونده W، بوملرده W، ۱۵
 کلدک W، ۱۶ دیمک ایله W.

۵ انده بر كوچك كورجى قلعسى واريدى ادينه ابلېس حصارى
 ديرلردى بر درمك ايچندەدر غايت داشلو و صارب يرده
 واقع اولمشدر مكر اول كون ارض روم بلكريكيسى بهرام پاشا او
 كده اينچه قراول ايدى. اول قلئحك اوزرينه واروب ايچندە بر
 مقدار قار وارمىش قلعه. بونلره اجى ويرمىوب چوق عناد و مخا
 لغت ايدوب جنكه باشلمشدر قار لعين بونلرله خيلى جنك ايد
 وب قلعه ايچندن اوقيله و تاشيله محكم چنك ايدوب اخرالامر
 عسكوك صوكى داخى اول ارالغه واردوقده قلعه. اورته يره ال
 وب و محكم يورمىش ايدوب و قار لعينك اوقته و قلچنه و ساير
 ۱۰ الت حرلرينه بقمىوب هر ديوارندن قيولوب پادشاه اسلام دو
 لئنده اول قلعه. اوله نمازى وقتنه دكن الديلر عسكرك خلقى بو
 قلعه جنكندە و تاشاشندە ايكن اول كون ديارىكر بلكريكيسى
 درمىش پاشا قراول بئوب اطرافى كذركن كورسلر بر دپه اوزرنده
 ۱۵ بر مقدار عسكرك بيدا اولور بزه كورك اشبو دوران عسكرك نه عسكرك
 در دينجه روم عسكردن بر قج صالت آتلو يزار يكتلر آت دپوب
 اوزلرينه وارنجه كورسلر جميعى قزلباش بد معاش عسكريدر مكر
 اول طعونلر توقمق خان و قره خان و امام قولى خان و قزق

۱ كوچك W ۲ ديرلر ايدى W ، ايچندە W ، داشلوجه P ۴ اوكدە -
 اينجه W ، ايچندە W ۵ اچى W ، چوق W ۶ بونلر ايله W ۷ ايچندن W ،
 اوق ايله W ، طاش ايله W ۲ عسكرك W ، واردوقده W ۱۱ دكين W ۱۴
 پيدا W ۱ ، كوروك P ۱۶ جميع W .

دوغز خان و دخی نیجه بللو باشلو خانلریله قرق بیک مقدا
 ری یرار قزلباش لعین عسکریمش جنک قصدینه کلمشله همان
 کندولرین عیان ایدوب درویش پاشانک اوزرنه بر اوغوردن غلو
 ایدوب جنکه اغاز اتدیلهر اما درویش پاشانک اوزرنده عسکر از
 بولندی نجه اتسونلر قچمق دخی ارلک دکلدرد دیاریرک یرار ۵
 اکراد بکلری منم دیگر نیست دنیلردر ازلقرینه باقمیوب همان
 دین اسلام اغورینه و پادشاه عالم یولنه طعونلره قبولوب بر
 مقدار عظیم جنک اولوب شولکه باشلر کسلدی و سینهلر سو
 کلدی و آدم اوغلانی طیراغه طلو کبی دوکلدی شوله عظیم
 جنک اولمشدر که قابل تحریر دکلدرد اما قزلباش لعین بالغه ۱۰
 اولماغیله و درویش پاشا اوزرنده عسکر از بولنماغن بر مقدار
 قزلباش روم عسکرینه غلبه ایدوب اول محله پدی دانه یرار
 اکراد بکی شهید اولمشدر جملهدن بری صارخان بگکه جمله
 اکرادک آب روسی ایدی اما اوردیده اولان عسکروک بو جنکدن
 قطعاً خبرلری یوغدی اندن بو جنک اوردیده دویلچق جمعی ۱۵
 عسکر آت ارقاسنه کلوب بر جانیدن ارض روم بکلرکیسی بهرام

۱ نیچه ۲۰W قزلباش-لعین ۲۰W یدوب P، پاشانک W، اغوردن P،
 ۵ نیجه ۷cW عالم + پناه ۹cW تیراغه P ۱۰ اما - قزلباش لعین با
 لغه اولماغیله و درویش پاشا اوزرنده عسکر از بولنماغن بر مقدار
 قزلباش ۱۴،w آب روسی یدوی P، عسکر ۱۵،w طویلچق W، جمعی
 عسکر W.

پاشا و بر جانبدن اورد مور پاشا اوغلی عثمان پاشا ایریشوب
 الحاصل جنگدن خبردار اولان عسکرون هر بری اتلنوب برق
 وار ایریشوب و ملاحده' ملعونلری اورتیه اوب و هر جانیلر
 ندن قلیچ قیوب شویله که لشر لسه سویکندی ملعونلر کوردیلر که
 ۵ روم عسکری ایکن غلو ایدوب و هر بری کد وکلرندن د و غیوب شیر
 انه و دلیرانه جنگ ایدوب و محکم یوریش اید یچک ملعونلرک
 کولکلیرینه قورخو و کوده لرینه لرزه دوشوب و عاقللری شاشوب
 همان یوزلری اردلرینه دنوب یوز قچمغه دوتدیله ملاحده' ملعو
 نلرک یوزلری دوندوکن صکره روم غازیلری اردلرندن قلیچ قیوب
 ۱۰ بو قدر انبوه عسکری بر ساعده تارمار اتدیله غازیلرک تیغ خو
 نریزلری عریان اللرنده جنگ ایدوب و هر بری قرمزی قانه غرق
 اولوب شویله باشلر کسدیلر و سینهلر سوکدیله نتمک خون مرد
 مدن زمین سیاه لاله رنک اولدی ایکی عسکر بریرینه قاریلوب
 قاتلدی و یروک بر قاتی آت ایاغنده پنبوق کبی اتلدی توزدن
 ۱۵ و خون بخارندن و توفک دتونندن و آدم نعرهسندن و آت
 سدیلندن محل معرکه محشر یرینه دنوب اول کون اخشامه

۱ اورد مور P، پاشا ایریشوب P، ۲ عسکرک W، ۳ ایریشوب P، ۴ قلیچ P، ۵
 د غیوب P، ۶ ملعونلرک W، ۷ کودلرینه P، ۸ عاقللری W، ۹ دنوب P، ۱۰ قچمغه P،
 ۱۱ ملعونلرک W، ۱۲ دوندن صکره W، ۱۳ غازیلرک W، ۱۴ اکی P، ۱۵ بیرک W،
 پنبوق P، ۱۶ پنبه W، ۱۷ تونخنک W، ۱۸ سهیلندن W، ۱۹ محرکه P، ۲۰ دنوب P.

دکن محکم جنک اولوب قراکولق واقع اولیجق سرخ سر رو سیا
هک قلیجدن جان باش قورترنلری کمی اول ارالقرده ارمقر کنا
رنده اود ایچلرینه کزنوب و کمی داخی تاش یرقرینه پنهان
اولوب الحاصل اول کون اخشاه دکن محکم صواش اولوب اخشام
۵ اولیجق غازیلر کسد وکلری کلهلری شایطهلرینه و جطهلرینه سانجوب
و دری طوتلان بی دینلری سک مثال اولقرینه پراغوب و دوه او
زرنده بر قج عدد کوسلری النمشدی ینه کند و آدمقرینه زعم فاسد
لری اوزره کوسلرین چالدروب یاتسو نمازینه قریب بو هنگامه و بو
های هو ایله پاشالر و بکلر و غازیلر اوردیه کلدیلر و سردار
۱۰ اعظم حضرتلری اوتاقلری اوکته چقوب یرارلق ایدوب و باش کتون
غازیلره و بکلره استقبال ایدوب آفرین بنم غازیلرم دست بازوکره
قوت و یوزیکز آغ اولسون و پادشاهک اکمی سزه حلال اولسون
دیو هر برینه آفرین ایدوب اول کچه جطه عسکر امایش اولوب
صبح اولیجق سردار حضرتلری دیوان ایدوب و جمعی عسکر
۱۵ دیوانه جمع اولوب باش کسوب و یولداشلق ایدن غازیلروک هر
برینه حاللو حالنجه ترقیلر و رعایتلر ایدوکنصکره دری کلن
ملعونلروک امر ایدوب جطهسنک بیونلرین اوردروب شویله که اوتاق

۲ قلیچدن W، جان + و W ۲ ایچلرینه W، طاش W ۵ کسدکلری W ،
جطهلرینه ~ صرفلرینه W ۶ اولکلرینه W ۷ النمشدی W ۸ چالدروب P ،
حنکاه P ۱۵ غازیلرک W ۱۶ ایدکن صکره W، کلان P ۱۷ ملعونلروک ~
قرلباشلرک W، جطهسنک W، اوردرب W، شویله W.

اوکنده لشر لسه سویکتوب باشند و لشدن آدم ایاغن یره
بصمزدی و خون بخارندن و لشرل رایحصندن آدمک دماغی
خراب اولوردی و کسلن کلهلردن اعلا قولهلر پیدا اتدیلر
شویلکه کورنلرک عقی زایل اولوردی
قطعه

۵
لاشهلر رایحصندن کجمز اولدی نسیم^۶ کمی بی سر کمی صد
پاره انک کمی دونیم^۷ کسلن کلهلردن برح بدن وضع ایدوبن
ویردی دیزدارلغین سلکره مردان کریم
اول کون بو قره قنلق و بو هنکامه اوزره ایکن سردار حضرتلر
ینه خبر کلدیکه التون قلعه صاحبی منوچهر یر نجه کقار عد
۱۰ کرله استقباله و متابعته کلئورر دیو خبر اتدیلر پاشا حضرتلری
داخی جمله عسکره تنبیه ایدوب فی الجمله آت اوزینه کلدیلر
و جمله یکچیریلر داخی کندولرن تیزین ایدوب و تهنکلرین اموز
لرینه الوب منوچهر مذکوره بر مقدار یر قارشو وارلدی مجرد
۱۵ استقبال ایچون دکدر بلکه شهرت و شجاعت کوسترمک ایجو
ندر کقار خاکسار داخی کلوب بو ایکی کجلو طوران عسکروک

۱ سویکتدی W، ۲ لشر W، ۳ لشر P، ۴ حراب P، ۵ کسلان P، ۶ بید P، ۷ کور
نلرک W، ۸ کچمز W، ۹ کمی W، ۱۰ کسلان P، ۱۱ کللمری P، ۱۲ دیزدارلغین W،
کریم + نثره W، ۱۳ بوسبلا W، ۱۴ حنکامه P، ۱۵ منوچهر W، نیچه W، ۱۶ پاشا P،
۱۷ داخی W، فی الجمله نه بالجمله W، ۱۸ یکچیریلر P، داخی W، ۱۹
منوچهر W، ۲۰ ایچون P، ۲۱ داخی W، ۲۲ اکی P، کچهلو W، ۲۳ دوران P،
عسکروک W.

و يکچيرلرک اورته يرندن کچوب باشا حضرتلرينک اوتاغلى قور
 بنه کليچک بو يتان لستلى و باشدن پيدا اولان قولملرى کور
 يچک شول حزان بيراغى کبى دتره يوب و يکزنده قطعاً قان قا
 لعا يوب بى هوش و بى عقل اولوب واروب باشا حضرتلرين دست
 بوسر ايدوب دين اسلامه و پادشاه عالمه تابع اولوب منوجهر مذ
 کور دين اسلامک شرفن و قوت شجاعتين مشاهده ايديجک حق
 سبحانه و تعالى کمال لطفندن ايمان ميسر ايدوب صکره ايمانه
 کلوب آدينى مصطفى ويرديلىر و لوا اولتى سنجاق ويرديلىر و
 چلدر نام موضعدن قالقوب بر قج منزله اچقه قلعه ديمکيله
 معروف بر قلعه يه کلدوک صولر کنارنده قولدى سردار حضرتلى
 وارمزدن مقدم اردخان بکى عبدالرحمان بک قلعه مذکورک اوز
 رينه واروب ايچنده بر مقدار کفار واريش قلعه ويرميب عناد و
 مخالفت اتد وکلرنده عبدالرحمان بک جنک ايدوب قلعه جبراً و
 قهرماً الوب کفارينک کمن قروب و کمن اسير ايدوب بر مقدار
 کفار باشى يله باشا حضرتلرينه اول قوناچه قارشو کلديلر و اول
 قلعه باشا حضرتلى بر مقدار آدم تعيين ايدوب و ايچنه بر

۱ يکچيرلرک P، يرلرندن W، باشا - حضرتلرينک W، پاشانک W، اوتاغلى W،
 قرينه W ۲ پيدا W ۳ شول + برک W، حزان - بيراغى W، ۴ پاشا حضرتلرين W،
 ۵ اسلامه - و W، منوجهر W، ۶ قوتن W، حق - سبحانه W ۸ اولتى +
 کندويه W ۹ ديمک ايله W ۱۰ کلدک W ۱۱ مذکورک W ۱۲ ايچنده W،
 قلعه + بونلره W ۱۳ عبدالرحمن W، ۱۴ قيروب W، ۱۵ باشى ايله پاشا W،
 ۱۶ پاشا W، ايچنه W.

قج عدد ضاروسان قیوب اندن دخی قالقوب روانه اولندی
 اونجی کون تغلیس دیمک یله مشهور بر قلعه کلدوک ولایتی
 خلقی فی الجملة کورجیدر اما قزلباش خانلرندن داود خان
 دیرلر بر ملعون ضبط و تصرف ایدر ایمش عساکر اسلام وار
 ۵ مژدن مقدم قلعه مذکورک اهلایسی جمعی فرار اتمش
 قلعه بوش قالمش واروب یاننه قوندوق بش التی کون آنده او
 تراق اولندی و قلعه تغلیس کندوسی بر دره ایچند مدر آب
 هواسی معتدل ولایتدر ویدی سکز دانه اعلا ایلیجهلری
 واردر و اطرافنده باغ و باغجسی داخی واردر شهروک اور
 ۱۰ ته یزندن بر بیوک صو آقر آدینه کور صوی دیرلر شهروک
 ایچنده اول صویک بر کپرسی واردر قلعه مذکور قزلباش النده
 ایکن شرواندن و زکدن اپک یوکی یله کلن بازرکانلر بو کپردن
 کجوب باج النور ایمش یلده بر یوک اچیه صالتور ایمش اوشده
 بو مقوله بر ولایتدر و سردار حضرتلری قلعه تغلیسه محافظه
 ۱۵ ایچون بر سنجاق بکی قیوب و کفایت مقداری عسکر تعیین اید
 وب و بر مقدار یکجیری و بر قج عدد ضاروسان قیوب الحاصل

۱ ضاروسان ۲ دیمک ایله W ، کلدوک ۳ فی الجملة جملة W ۴ عسکر W ،
 ۵ مذکورک W ، جمیع ۶ قوندوق W ۷ ایچنده W ، ایچنده W ۸ دا
 نه اعلا W ایلیجهلری p ۹ باغچه W ، دخی W ، شهرک W ۱۰ شهرک W ،
 ۱۱ ایچنده W ، کپرسی W ۱۲ ایپک W ، یوکی ایله W ، کلان p ، بازیرکانلر W
 کپردن W ۱۳ کچوب W ، ۱۴ محقولم W ۱۵ ایچون W ، سنجاق بکی بکلرکی W ،
 ۱۶ مقدار یکجیری و بر قج عدد W ، یکجیری p ، ضاروسان W .

قلعه مذکورى جنكجى و يراق يفاق ئله مكل و مرتب ايدوب
 كندولر سعادتيه ايلروسنه توجه اتلرن مقرر انديلر مكر اهل
 ولايتلر كقارينه و ذك ديدكلرى شهرة لوند شاه ديمك ئله
 مشهور اما نام قبيحنه الكيماندره ديرلر بر ققار بكي ضبط ايدر
 ايمش ققار لعينه سردار حضرتلرى تغليسدن قالقمزدن مقدم صا
 روخان سنجاغى بكي قيتاس بكي الجى كوندروب و جوابلرى شو
 يله صادر اولمشيد يكه كورجستان و زك ولايتلرينك اولوسى و بكي
 اولان لوند شاهسن سكه شويله معلوم اوله بنكه روم پادشاهنك بر
 ادنى وزيرهم اوشده يوز اللى بيك روم عسكريله اوزركه واردوم اكر
 كلوب دين اسلام پادشاهنك جرسنه متابعت و مراجعت ايدرسك
 خوش بز داخى سنك حالكه مناسب و شانكه ملايم رعايتلر ايدوب
 سكه ينه كند و ولايتكده سنجاق ووروب سنداخى پادشاه اسلامه
 تابع اولهسن اكر عناد و مخالفت ايدوب سرکشك ايدرسك وقتكه
 حاضر اولكم ايلوكى و ولايتلروكى يقوب ياقوب خراب ايدارم و الو
 مه كرن از نورلروكى فى الجملة قليجدن كجروب و عورت اوغلانچقن

۱ يراق - يفاق W ۲ سعادته W ، الروسنه P ، اتلرين W ، اند يلر ~ اند
 وکلرند W ۳ ولايتلر W ، زك W ، ددكلرى R ، ديمك ايله W مشهور +
 و معروف W ، الكساندره W ، قبيهنه P ۵ الجى W ، شويله ~ بويله W او
 لمشيد يكه + سنك W ، الوسى A ۴ شاه - سن P ، سكه - شويله W ، اولاكه W ،
 بنكى P ۶ ادنا W ، روم ~ اسلام W ، واردوم ~ ككدم W ، ۱۰ جرسنه ~ عسكرينه W
 ۱۱ ايدوب - سكه W ۱۲ اولاسن W ، مخالفت - ايدوب W ، ايدوب - سر
 كشلك W ، وقتوكه W ۱۴ ياقوب - خراب ايدرم W ۱۵ كين W ، فى الجملة ~
 بالجملة W ، كجروب W ، اوغلانلر W ، اوغلانچقن P .

اسیر ایدوب سکه برایش ایدرمکه تادور قیامته دکن اکلور دیو
 کوندردوکی جواب کفار لعینک معلومی اولیجق جمیعی از نورلین
 و اختیار امور دیده کمنه لرن جمع ایدوب و تدبیر بدرایلری
 اوزه دانشق ایدوب دیدیلر که اگر روم عسکرینه مخالفت ایدر
 ۵ سک قارشو جقوب مقابله ایدوب جنک اتمکه اقتداریمز یوقدر اگر
 طاغله جقوب فرار ایدرسک روم عسکری ایلریمز و ولایتلریمز فی
 الجمله تالان و غارت ایدوب یقارلر و آتسه احراق ایدرلر بو
 قدر قوتلو عسکره جواب ویرمه اقتداریمز یوقدر باخصوص التون
 قلعه صاحبی منوچهر داخی آنلره تابع اولمش تغلیسی داخی
 ۱۰ الوب ایچنه جنکچی طولدردیلر شیدن کرو بو ولایتدن بونلر ال
 چکمز لر خصوصاً روم عسکری هر نه جانیه توجه ایدوب اقدام و
 اهتمام ایدرلر سه بونلره کون مکان حایل اولمز زیرا قبرس و خلق
 الواد کبی معظم قلعه لری و جزیره لری فتح اتمش لر در کلوک هله
 شیدیکی حالدیه بر حیلله ایدوب بونلره متابعت و مراجعت اوزه
 ۱۵ استقباله وارلم اگر سوکلری کور اولورسه اشیمزده بشمانلق یوق اگر

۱ اکلورسه اکلور W ۲۰ کوندردوکی W ، معلوم W ، جمیع W ، از نورلین W ، ۴ طا
 نشق W ، ایدوب - دیدیلر که W ، دیدیلر که P ، ۵ ایدرسک - قارشو
 جقوب W ، جقوب W ۶ فی الجمله - جمیعا W ، فی الجمله - تالان و غا
 رت ایدوب W ۷ آتسه احراق - حراب W ۸ اقتداریمز یوقدر سه قادر دکیل
 W ۹ منوچهر داخی W ، اولمش لر W ، داخی W ۱۰ اجنه P ، دولدردیلر P ،
 ۱۱ چکمز لر W ۱۲ ایدرلر ایسه W ، کون + W ، قبرس W ۱۳ قلعه لری -
 و جزیره لری W ۱۴ حال P ۱۵ وره لوم P ، پشیمانلق W ، یوق سه اولمز W .

صوکلری محکم اولمزسه بلد و کمز المزده هله شیعی یکی حالده بر
 حيله ایدوب بو قدر عظیم عسکری اوزریزدن رد ایده لوم دیو
 انواع دورلو حيله ایدوب سردار اعظم حضرتلرینه کلطرن مقرر
 ایدوب عسکر اسلام داخی قلعه^۵ تقلیدن قاقوب اکنجی کون
 بر کوی قوربنده بر اعلا خوب یرده قونوب اتوررکن باشا حضر
 ۵ تلرینه خبر کلدیکه اوشده لوند شاه بر قج بیک کقار عسکرله
 کلیورور دیو خبر اتدیله آندن سردار حضرتلی جمعی عسکره
 تنبیه ایدوب فی الجمله عسکر خلقی آت اوزرینه کلدیلر شویله
 هرکس جنک التیله کند ولرن مرتب و مزین اتمشلر ایدی و بر جا
 ۱۰ نبدن یکیچریلر داخی کند ولرن تیزین ایدوب فی الجمله توکلر
 ین محکم صقلیوب و فتلرین یاقوب و اوج یوز عدد ضاروشانلری
 حاضرلیوب عسکر خلقی الای الای و صاف صاف طورمشلردی و

۱ صکلری P ، حال P ، شعی یکی ۲W ایده لم W ، حيله ایدوب ~ حيله
 ایله ۳W سردار - اعظم W ، کلطرن ~ کلصن W ، ۴ ایدوب + و W ، دخی W ،
 ۵ قربنده W ، اعلا + اغاچلو و آقر صولو W ، قنوب اتوررکن P ، باشا ~
 سردار W ، ۶ لوند شاه بر قج بیک کقار عسکرله = بر قج بیک کقار
 عسکرله لوند شاه W ، ۷ کلیورور W ، جمعی ~ جمله W تنبیه + و ندا W ،
 فی الجمله ~ جمله W ، فی الجمله - عسکر خلقی W ، اوزرینه ~ ارقاسنه W ،
 کلدیلر ~ کلوب W ، کلدیلر + کقار لعینه الای و شهرت کوستریله جمله
 عسکر خلقی آت ارقاسنه سوار اولوب و یکیچریلر جمله دن توکلرین W ،
 کلدیلر - شویله هرکس جنک التیله کند ولرن مرتب و مزین اتمشلر
 ایدی و بر جانبدن یکیچریلر داخی کند ولرن تیزین ایدوب فی ال
 جمله W ، ۱۰ یکیچریلر P ، ۱۱ صقلیوب P ، فتلرین W ، ۱۲ دورمشلردی P ،
 و ~ آندن W .

لوند شاه طمعون بش التي بيك مقداری كقار عسكريه و يرار
 كورجی از نورلیله كلوب و اوردسن بر كوشهیه قوندروب كندوسی
 بش التي یوز مقدار يرار كقاريله زعم فاسدلی اوزره طبل نغره
 لنن جلازق بو ایکی كچلو طوران عسكروك اوزته يرلرندن كلوب
 باشا حضرتلرنك اوتاغی اوكنده اتندن اینجك بو جمعی طور
 ان یكیچریلر توكلرن بنوشالدوب و اوج یوز عدد ضاریوضانه اود
 ایدوب بر کوتاكوت تاشا و شادلق اولمشدر كه عاقلتر زایل او
 لوردی اما كقار لعین عسكرنك پكزلرنده قطعا قان قالمایوب
 بی هوش اولوب جمعی جانلرندن امیدی قطع اتمشدردی و روم
 عسكری داخی ملاحظه ایدرلردیكه لوند شاه همان اوتاغه كریجك
 بونلری قیرمغه و اسپابلرن یخما اتمكه امر اوله دیو هر بری حا
 ضرایش اولمشدردی اما سردار حضرتلری طمعونی اولدرمیوب و كند و
 په بر اعلا هتان كیدروب و ینه ولایتده كندویه سنجاق ووروب
 كقار لعین داخی پادشاه عالم پناهه تابع اولوب سنه بسنه خراج

۱ مقداری - كقار عسكريه و ۲۰W كوشد ۳۰W بش التي ~ یدی سكر W ،
 مقدار - يرار W ، كقار ايله W ، طبل نغرين چلاروق ۴۰W اکی P ، كچلو W ،
 دورن P ، عسكروك W ۵۰ پاشا W ، دورن P ۶۰ یكچریلر P ، توكلرین W ، ضاریو
 ضانلره W ، ضاریوضانه + یر یر W ۷۰ ایدوب - بر کوتاكوت W ، شادلق ~
 شنلك W ، عاقلتر ۸۰ كقار - لعین W ۹۰ حوش + و پی عقل W ، جمیع W ،
 امیدلرین W ، روم عسكری داخی ~ عسکر اسلام دخی W ۱۰۰ ایدرلردیكه +
 همان W شاه - همان W ۱۱۰ اسپابلرن W اوله ~ اولور W ۱۴۰ كقار لعین
 داخی ~ مذکور دخی W ، عالمپناهه W ، تابع + و بنده W .

ووروب امر پادشاهیه مخالفت اتمیه بو منوال اوزه معاهده اید
 وب بر ایکی منزل عسکر اسلامه بیله کدوب اندن باشادن اجا
 زت الوب ینه کند و ولایتنه روانه اولدی لوند شاه کتد و کد نصره
 ۵ یدینجی قوناقده نهر قنق دیمکیله مشهور بر اولو صویک کنارینه
 کلندی اول محلده قنلوب بر قج کون اوتراق اولندی اما عسکر
 ایچنده قحط واقع اولوب شویلکه ازوق و زخیره بولنمزدی حتی
 اسلامبول کلمسی اریه اوج یوز اچیه اولدی و اونک کلمسی بش
 یوزه و التی یوزه جقدی و اجی توزک و قیصی ایکی یوزه اولدی
 و اتوک اکمکوک و جودی یوزدی عسکر ایچنده شویلجه قحط اولدی که
 ۱۰ تقریره و تحریره قابل دکدر و بو محلده بر قج کون اوتراق او
 لنوب عسکر خلقی اطراف کویلره برانکده اولوب و بر قج قنار بلک
 د وولر اطرافه اوریه کدوب کزولرکن مکر قزلباش بد معاش خانلردن
 امیر خان نام ملعون اوتوز بیک مقداری قزلباش لعین عسکرله اول

۱ معاهده ایدوب ~ عهد لشوب ۲۰W اکی P ، منزل ~ قوناق ۳W اسلام
 ایله W ، بله P ، باشادن ~ پاشا حضرتلردن W ، ۲ اولندی W ، کتد کدن
 صکره W ، ۴ قونقده P ، ۵ کلوب W ، قونلدی W ، قنلوب - بر قج کون اوتراق
 اولندی W ، ۶ ایچنده W ، ازوق W ، ازوق - و زخیره W ، بشره د ورت W ، ۸
 یوزه - و التی یوزه W ، چقدی W ، توزک W ، ایکی یوزه اولدی ~ یوز یکر
 میه چقدی W ، اکی P ، ۹ اتک اکمک + خود W ، یوزدی + الحاصل W ، ای
 چنده W ، قحط + واقع W ، ۱۰ محلده ~ ارالقه + سردار حضرتلی W
 اولنوب ~ ایدوب W ، ۱۱ کویلره + ازوقه و زخیره یه W ، پراکنده W ، ۱۲ کید
 وب W ، کزولر ایکن W ، ملعون ~ لعین W ، اتوز ~ یکر می W ، مقدار W ،
 مقداری - قزلباش لعین W ، عسکر ایله W .

ارايه كلوب و بر وادیده پنهان اولوب جنك قصدنه طورمشلریمش اطرافه ازوغه و زخیرهیه کدن طایفه و بر قج قنار بلكك دوه ملا حده' ملعونلروك اوزرینه واريجق همان کندولرین عیان ایدوب و بونلروك اوزرینه غلو' عام ایدوب و اول محلده بر قج دانه خذ متکار شهنید ایدوب و بر قج قنار بلكك دوه سوروب و ینه کلد وکلری جانبه روانه اولدوقده اوردیه فریادجی کلوب جنکدن خبر دار اولان عسکر فی الجمله آت ارقاسنه کلوب بر جانیدن

W	P
دیاریکر بکلریکیسی درویش	بهرام باشا ایرشوب و بر جانیدن
پاشا و ارض روم بکلریکیسی	عثمان باشا ایرشوب و بر جانیدن
بهرام پاشا و اوزد مور پاشا	۱۰ درویش پاشا ایرشوب الحاصل جنک
اوغلی عثمان پاشا و قرمان	دن خبیردار اولان غازیلر هر جانب
بکلریکیسی محمد پاشا اوزرلر	دن برق وار ایرشوب اول محلده
نده حاضر اولنان عسکرلریله	
برق وار ایرشوب و یر یر	

۱ ارالغە، وادیده + پیوسیه کیروب W، اولوب ~ اولمشلر اییش W، او لوب - جنک قصدنه طورمشلریمش اطرافه ازوغه و زخیرهیه کدن طایفه W، اولوب + روم عسکرینک پیراکنده سی W ۲ د وەلر W ۳ ملعونلروك ~ لعینلرک W، اوزرلرینه W ۴ بونلرک اوزرلرینه W، غلو - عام W قج - دانه W ۵ د وەلر W، کلد کلری W ۶ جانبه W، اولدوقده W، کلوب ~ کلد کده W، کلوب - جنکدن خبیردار اولان عسکر فی الجمله W، کلوب + همان عسکر اسلام W.

چنگه آغاز اولنوب بر زمان عظیم
 چنگ و قتال اولوب شویلهک باش
 لر کسلدی و سینهلر سوکلدی و
 آدم اوغلانی تبراغه طلو کبی دو
 کلدی اما روم عسکری ملاحده^۵
 ملعونلردن یوز دوند رومیوب و هر
 بری کد وکلرندن ارلما یوب شیرانه
 و دلیرانه چنگ ایدرلردی رافضی
 لعینلر کوردیلر که روم عسکرینک
 ۱۰ غلبمسی و اقدامی ایکن یکندر
 همان کولکترینه قورخو و کوده لر
 ینه لوزه دشوب و اللری ایاتلری
 شاشوب یوز قچمغه دتوب هر
 بری باشلو باشن الوب قچمق
 ۱۵ اردنجه اولدیلر اندن روم عس
 کری لعینلرک اردندن قلیچ قی
 وب بر ساعتده اول قدر بالغه
 عسکری تارمار اتدیلر کمین قیرد
 یلر و کمی داخی قلیچ قورخو
 ۲۰ سندن اول عظیم صویه دوکلوب
 غرق اولدیلر الحاصل اول کون
 اخشامه دکن محکم چنگ اولوب
 و غازیلر قزلباش لعینی تمام با
 صوب تارمار اتد وکد نصرکه کسد وکلری

۱۱ کولترینه P.

غازیلر ملعونلره قلیچ قیوب اول
 محلده بر عظیم چنگ اولوب با
 شلر کسلدی و سینهلر سوکلدی
 و آدم تبراغه طلو کبی دوکلدی
 اما ملاحده^۵ ملعونلر کورر که روم
 عسکری بونلری زبون اتدی آخرالا
 مر سوکلری دولری و آلدقلمی
 اسپیلری و کند و اسپیلرین دخی
 براغوب یوز قچمغه طوتدیلر آندن
 غازیلر لعینلرک آردندن قلیچ قیوب
 کمین قلیچ ایله قروب و کیمی دخی
 قلیچ قورخوسندن اول عظیم صویه
 دوکلوب غرق اولدیلر الحاصل مله
 ونلره هزیمت واقع اولوب کمی اول
 محلده قریلوب و کمی مجروح فرار
 اتدیلر و غازیلر کسدکلری

کلهلی شایطه لرینه سانجوب و
 دریلرینی سک مثال ایدوب و
 دوه اوزرنده کوسلری النمشیدی
 ینه کند و آدملریله چالدروب بو
 هنگامه و بو شادلق ایله اوردیه
 کلدیلر و بو چنک خیری بر طرف
 اولدی اما عسکر خلقی بلمزلیر که
 سردار حضرتلری نه جانبیه توجه
 ایده اما بعضی لره معلوم اولدیکه
 بو اولو صوی کچوب شروانه کدیله
 ور اول محلده عسکر خلقی غلواید
 وب و جمله دن ایفتاق ایدوب پاشا
 حضرتلرینه واروب دیدیلر که دولتلو
 پاشا قنده کیدرسن عسکر ایچنده
 قحط واقع اولدی قیش دخی قریب
 در

کلهلی شایطه لرینه سانجوب و
 دری دوتدوقلری بی دینلری سک
 شار ایدوب و ینه دوه اوزرنده
 بر قج عدد کوسلری النمشیدی ینه
 کند و آدملرینه زعم فاسدلی اوزره
 ۵ چالدروب بو هنگامه یله بککر وباشا
 لر و عسکر خلقی اوردیه کلدیلر
 و بو چنک احوالی بر طرف او
 لوب و سردار حضرتلرینک اول ارا
 ۱۰ لنده اول مقدار اوتراق اتمکدن
 مراد بودر که نهر قنق غایت طا
 شقین ایدی امیددر که بر مقدار
 ساکن اولوب و بو اولو صوی کچ
 وب شیروانه کده لر و عسکر خلقی
 ۱۵ بلدیلر که بو صوی کجوب شیر
 وانه کدیور اول محلده عسکر
 خلقی غلوه عام ایدوب و جمله دن
 ایفتاق ایدوب پاشا حضرتلرینه وا
 زوب کدیور که دولتلو پاشا قنده
 ۲۰ کد رسن عسکر ایچنده قحط واقع
 اولدی و قیش داخی قریبدر

۲ ایدوب، ۱۲ الو ۱۷۲ جلدن P

۱۹ ددیله P.

عسکری فی الجملہ قیردرسن بز بوندن ایلرو بر آدم داخی
 کتمز دیو غلو ایدیجک پاشا حضرتلری کوردیکه قولک غلیهسی
 وارد ساکن اولسونلر دیو داللرکتوردوب دوشدر دیو ندا
 ادروب عسکر خلقی بو خبری ایشدیجک جمعی سوشوب
 دوشدر دیو ساکن اولدیلر اندن ارتسی پاشا حضرتلری
 دیوان ایدوب و جمله اختیار بکلریکلر و سنجاق بکلری و
 بلوک اغالرین و یکجریلر کنخداسن و بعض اختیار و امور
 دیده کمنهلری دعوت ایدوب و جواب ویروب دیدیلر که پاد
 شاه عالم پناه حضرتلرنک امر همایونلری بودر که بو سنه ما
 رکه حق سبحانه و تعالی فرصت و نصرت میسر ایدرسه کور
 جی ولایتلرین فتح ایدم و ولایت شیروانی داخی ضبط ایدم
 امدی بحد الله و العنه حق تعالی فرصت و نصرت ویروب
 جمعی کورجی ولایتلری و بکلری پادشاه دولتنده دین اسلام

-
- ۱ - عسکری فی الجملہ قیردرسن W ، الرو P ، دخی W ، ایدیجک ~
 - ایدوب W ، کوردیلر P ، ۲ وار W ، ادردی W ، اشدیجک W ، سوندیلر W ،
 - ۵ اولدیلر - اندن ارتسی W ، اولدیلر + اول کیجه کچوب عالی
 - الصباح W ، پاشا W ، ۶ جمله ~ جمیع W ، اختیار + و امور دیده W ، بکلرین W ،
 - ۷ اغالرین W ، یکجریلر P ، اختیارلرین W ، اختیار - و امور دیده کمنهلری W ،
 - ۸ جواب ویروب دیدیلر که ~ جوابلری بویله صادر اولدیکه W ، ددیلر P ،
 - ۹ عالمناه W ، ۱۰ میسر ایدرسه ~ ویرسه W ، ۱۱ دخی W ، ۱۲ حق + سبحا
 - نه و W ، ویروب ~ میسر ایدوب W ، ۱۳ پادشاه + عالمناه W .

جرسنه .تابعت و مراجعت ایدوب هر بری کلوب امریزه تابع و حکمزه محکم اولدیلهر شیدیکی حال بو ارایه کلد وکله شروانه دورت بش منزل قالمشدر بو قدر آمک و زحمت کچوب کلکش ای کن بونی قیوب کتمک وجه معقول دکلدر و هم پادشاهمزوک نام شریفلرینه لایق دکلدر انشا الله قیشه دخی زمان واردر پادشا هک امر شریفلرینه مخالف وضع اتمک دیو هر برینه تکلیف ایدوب و قیو قولنه عموماً برر اچه ترقی ووروب و یکجیریلره بخشیش اقر ار ایدوب و بو اولو صوی کچوب شروانه کتمک مقرر اولوب و عد کر خلقی فی الجملة آت اوزرینه کلوب و بو صویک بر یردن کجدن ۱۰ بولوب پاشا حضرتلری کجدکن صکره هرکس بر یر دوکلوب کجکم اردنجه اولدیلهر اما اول عظیم صو شویله طاشقین اقردیکه کورنلر وک عقلی زایل اولوردی غایت اولو صویدی بلانق بلانق و دورلو دورلو اقردی شویله هییتلو صو ایدیکه اگر یالکز بر آدمه سکه دنیا پادشاهلغی ویرهلم کل بو صویه کیرد یسهلر اختیار اتمزدی

-
- ۱ جرسنه ~ عسکرینه W ، بری - کلوب P ، امریزه P ، حکمومزه W ، شعد یکی W ، کلد که W ، چکوب W ، ۴ پادشاهمزوک W ، ۵ پادشاهک امر شریفلرینه مخالف وضع اتمک ~ امر پادشاهیله مخالفت اتمک W ، ۶ تکلیف ایدوب ~ سویلیوب W ، ۷ قوللرینه W ، ووروب ~ ایدوب W ، یکجیریلره AP ، کچوب W ، اولوب ~ اولدی W ، اولوب + اندن W ، ۹ فی الجملة ~ بالجملة W ، اوزرینه ~ ارقاسنه W ، بو + اولو W ، ۱۰ پاشاه سردار W ، کچکم W ، ۱۲ صو ایدی W ، ۱۳ دوریلو W ، سکا W ، ۱۴ پادشاهلغین W ، ویرهلم W ، کیرد سلر P .

اما آدم اوغلانلری مثلا بر قیون کبی اولور ایض همان بری کجنجه
 هرکس د وکلوب کچمکه باشلدیلر و کمی کجدنه دخی بقطایوب یر یر
 د وکلدیلهر اما اول ظالیم بی امان صو شول قدر آت دوه و اسباب
 و آدم الوب غرق اتمشدر که قلم برله تحریر و لسان یله تقریر اولنور
 دکلدر اول صویک ایکی جانبی محشر کوننه دونوب کمی آتم و اسبا
 ۵ بم دیو فریاد ایدر و کمی اوغلم و قرنداشیم دیو فریاد ایدر و کمی
 یارانم و یولداشم دیو فریاد ایدر الحاصل اول قانلو صو شولقدر
 جان تلف اتمشدر که انجق باری خدا بلور هله هر نه حالیه اچ
 لی کلن فوت اولوب ماباقتی عسکر اول عظیم صوی کجوب عزم شروان
 دیو روانه اولندی بشنجی قوناقده سنه ۹۸۶ رجب المرجبک اواید
 ۱۰ نده ولایت شیروانه داخل اولوب و ارش نام قصبه کلندی اول کون
 ولایت شیروانک و ارشک سنیلری کروه کروه و الای الای و موج
 کمی عریان و کمی کیریان دونه دونه صماع ایده رک سردار اعظم
 طفی باشا حضرتلرینه استقباله کلوب و هر بری عسکر اسلام یله هما

۱ کچنجه W، ۲ کچمکه W، کچدنه W، باقمیوب P، شولقدر W، ظالم W، اسباب
 - P، ۴ لسان ایله W، ۵ اکی P، آتم + دیو فریاد ایدر و کمی W، اسباب
 + و ارزقم W، ۶ کمی + دخی W، قرنداشیم W، ۷ شول قدر W، ۸ انجق ~ همان W
 بار W، ۹ کلان P، کچوب W، ۱۰ المرجبینک W، اوایلنده ~ و اوخرنده W، ۱۱ شروا
 نه W، اولوب - W، کلندی - اول کون ولایت شیروانک و ارشک W، کلندی
 + و قصبه مذکورک W، ۱۲ رشک P، سنلری P، کروه و الای الای W، ۱۳ عریان
 - W، کریان W، ایدرک P، سردار اعظم صطفی باشا حضرتلرینه ~ روم
 عسکر یله W، ۱۴ هر بری عسکر اسلام یله ~ هرکس ایله W.

فچه ایدوب مرحبای دین اسلام پادشاهنک جریسی مرحبای
 مرده دلتری احیا اید چلر دیو شاد شادمان فرح لرندن نع
 رملر اورب و عسکر اسلامک اوکلرینه دشوب قصبه ارشک اوکت
 ده کوک میدان دیمک یله معروف و مشهور موضعه قوندردیلر
 اندن اکابران شروان کره کره بعضی هدایایله کلوب باشا
 حضرتلرینه بولشوب و ولایت شروانک حفظی و حراثتی بابنه
 متعلق مصاحبت اید لرردی و قصبه ارش کندوسی بر باغ با
 غجه ایچند مدر

<p>غایت ایله میوه کانیدر بو
 قدر عظیم عسکر بر آی مقد
 ار اوتوردیلر میومسی دوکت
 مدی باغلر واریدیکه دخی
 دکلمهش کیبی طورردی غایت
 ایله سواحل ولایتدر اما آب
 هواسی ایوذر الحاصل ولایت
 شروانک ایپکی یوکی شهر مذ
 کوره بغلنور و سردار حضر
 تلی ولایت شروانده یکریمی
 کون مقداری اوتوردیلر و ینه
 دیار رومه کتمکه تدبیر و تدا</p> | <p>شهرک اورتی یرندن بر صو
 آقر بر خوشجه کشادچه قص
 بعدر غایتیله سواحلدر اما
 میوه کانیدر شولیکه بو قدر
 عظیم عسکر یکریمی کون مقدا
 ری اوتوردیلر میومسی دوکت
 مدی باغلر واریدیکه داخی
 دکلمهش کیبی طورور الحاصل
 ولایت شروانک ابکی یوکی
 شهر مذکوره بغلنور و آده
 یسی داخی غایت متعلطردر
 و شهر مذکورک اوکنده شاه</p> | <p>۱۰
 ۱۵
 ۲۰</p> |
|--|--|---|

۱ چریسی W ۲ دیو + هر بری، W ۳ اوکنده سه قرینده W ۴ دیمک ایله W،
 ایله - معروف W ۵ شروان - کره کره W، هدایا ایله + کره کره W،
 باشا سردار اعظم W ۸ باغچه ایچند مدر W ۱۴ اوتوردیلر P، سواهل W ۹
 ۱۷ مذکوره WP.

باغجسی دیمک‌یله مشهور بر بی
 وک باغچه واریدی اول باغچه
 سردار حضرتلی فی الجمله قهر
 دروب و ارش قورینده بر دانه
 حصار بنا اتدردی شویلکه بیوک
 بیوک اغاچلی کسدروب و دیوار
 کبی دکدروب و ارا یرلرینینه
 اغاچ‌یله جیت مثال اوردروب و
 اجنه تپراق طولدروب و بعضی
 یرلرنده برج پارولر بنا اتدروب
 و دورت کوشلرین محکم قازدروب
 جاهلر و هندکلر اتدروب و اچ
 نه صولر صالدروب و بر یرده قپو
 قیوب شویله معمور قلعه اولمشدی
 ۱۵ که تعبیره قابل دکلدر و بو حصار
 ری بنا اتکلدر مراد بودر که
 قصبه ارشک قلعهسی یوقدر احد
 تالدر که کندولر رومه دوندنص
 کره محافظه ایچون قلان مسکروک
 ۲۰ اوزرینه دشمان کلورسه اول حصار
 روک ایجنه کروب و برج بارولرینه

رک ایدوب و قصبه ارشک او
 کنده شاه باغجسی دیمک ایله
 مشهور بر بیوک باغچه وار ایدی
 سردار حضرتلی ذکر اولنان با
 غچه بالجمله قیدروب و بیوک بی
 وک اغاچلی کسدروب و دیوار
 کبی دکدروب و ارالرین چید مثال
 اوردروب و اچین تپراق ایله طو
 لدروب و بعضی یرلرنده قوللر
 بونیاد ایدوب و دورت کوشلرین
 قازدروب هندکلر و چاهلر اتدروب
 و ایچنه صو صالدروب و برج و
 بارولرینه ضاروضائلر قیوب بر محکم
 حصار اولمشدیکه تعبیره قابل دکل
 در

۴ رش ۵۶۳ قیدروب ۷، ۷ ینا ۱۲، ۱۲ صالدرب ۷.

توب توڭك قهوپ جنك اولنه اكا
بنا اولنمشدى و قصبه ارشك
اوكنده سردار حضرتلرى يكرمى
كون مقدارى اوتوروب اما گوز
صوقلرى واقع اولوب همان ينه
رومه كتمكه تدبير و تدارك و ولا
يت شروانده محافظه ايچون قو
يجق عسكروك تدبيرنده او
لديلر ولايت مذكورده كند و لر
دخى قشلاسلر غنيمت ولايت اي
دى ازوق و زخيره كه ايت ايدر
دى اما ارض رومده محافظه ايچون
همان

سواس بگلريكيسى قالمشدى عسكر آز ايدى فكر ايدوب و دانشق
اتديلر اكر عموئا قشلنورسه اهتالمادر طاغلىرى قار طوتد و قد نصكره قز
لباش بد معاش عسكر جمع ايدوب و ارض روم افزينه يورويوب پاسن
اوسن و ارض روم اوسن خالى ببولوب تالان و غارت ايدوب بر بد
ناملق واقع اوله ديو همان رومه دن نلرن مقرر اتديلر اندن شروانده
محافظه ايچون قالمغه حلب بگلريكيسى محمد پاشاي وزارت شرطيله
قويوب و بر مقدار عسكر تعيين ايدوب محمد پاشا دخى قالمغى

۴ اتوروب P ۶ تداروك P ۱۴ قالمش ايدى W ۱۵ اتديلر + كه W ، اكر +
ولايت شروانده W ، عموم P ۱۷ اوسن - و ارض روم اوسن W ، غارة P ۱۸ ،
اولا W ، دن نلرن مكمترلرين W ۱۹ ايچون W ، پاشايى W ، وزارت W ۲۰ دخى W ،
قالمغى W .

مقرر اتمشیکن ولایت شروانک بعضی اختیار و امور دیده کمنه
 لرین جمع ایدوب بونلریله دانشق ایدوب و ولایتک احوالندن
 تفحص اتد وکلرنده انلر دخی جواب ویروب دیدیلر که مصطفی
 باشا سعادتله دیار رومه توجه اتمکدن صکره قزلباش بد معاش
 بر الای حرمزاده و موذی طایفندر البته بر کره کلوب جنک اید
 ۵ رلر اما امیددر که حق سبحانه و تعالی دین اسلامه قوت ویر
 وب فرصت و نصرت سزوک اوله دیو جواب ویرد وکلرنده محف با
 شا قزلباشک البته کلمجکن ملاحظه اید یجک خوف ایدوب شروانده
 قالمغی اختیار ایدهمیوب وزارتدن و قالمقن فراغت اتدی و دیا
 ۱۰ ریکر بکلریکیسی دروش باشایه تکلیف اولند و قده انلر داخی قالد
 یلر و ارض روم بکلریکیسی بهرام باشایه تکلیف اولندی انلر داخی
 قبول اتمیوب بکلریکلکندن داخی فراغت اتدی الحاصل هر بکلر
 بکیلره تکلیف اولندی برسی اختیار ایدوب قالدیلر اخرا لامر اوز
 دمور باشا اولی عثمان باشای سردار مصطفی باشا حضرتلی

-
- ۱ کمنهلرین W، ۲ بونلر ایله طانشق W، ولایتی + شروانک W، ۳ دیدیلر W،
 ۴ باشا W، باشا - سعادتله دیار W، توجه نه کتد کدن W، اتد وکده P،
 ۵ الای حرمزاده نه پرامز W، موذی P، جنک اید رلر نه مقابله ایدوب +
 صواش اید رلر W، ۶ حق - سبحانه W، ۷ سیزک W، ویرد کلرنده W، باشا W،
 ۹ قالمغی W، قالمقن نه بکلریکی لکدن W، ۱۰ باشایه W، دخی W، ۱۱ باشایه W،
 اولندی نه اولند قده W، دخی W، ۱۲ بکلریکلکندن - داخی W، ۱۳ اختیار اید
 وب نه قبول اتمیوب W، ایدوب - قالدیلر W، ۱۴ باشای W، سردار - صط
 فی W.

دعوت ایدوب و ولایت شروانده محافظه ایچون قالمسن تکلیف
ایدوب انلر داخی سردار حضرتلرینک سوزندن جقمیوب دین
اسلام غیرتنه و پادشاه عالم اغورینه وزارت شرطیله شروانده قا
لماغی مقرر ایدوب و صاروخان سنجاغیکی قیتاس بکه ارض روم بک
لریکلیکی ویریلوب ارض روم عسکریه قالمسن امر ایدوب و قبو قو
للرندن صول علوجیلره عموم اکیشر اچمه ترقی ویروب و محافظه
ایچون قیوب و بیک بش یوز یکچیری و بر مقدار کولکلو و قول
قرنداشی یازوب و بر مقدار داخی اریاب تعارن تعیین ایدوب
الحاصل یکرمی بیک مقدار عسکر تعین ایدوب و عثمان باشا حضر
۱۰ تلی اوتاقلرین اوردیدن اخراج ایدوب بر صحراده قوریلوب و
شروانده مامور اولان طایفه اکر قیوقولیدر و اکر یکجریدر و اکر ار
باب تعاردر و دخی سایر طایفهدر فی الجملمسنه تنبیه و ندا او
لنوب عثمان باشانک یانته جمع اولدیلر اندن سردار مصطفی باشا

-
- ۱ ایدوب + وزارت شرطیله W، قالماغی W، ایچون W، ۲ دخی W، چقمیوب W،
۳ اغورینه - وزارت شرطیله W، اغورینه + ولایت W، قالمغی W، سنجاغی بکی W،
۵ قیو W، عموماً W، ویروب ~ اولمق + شرطیله W، ۷ ایچون W، و - بیک W، یک
جری P، مقدار W کولکلو و W، ۸ قرنداشی - یازوب W، مقدار - داخی W، تی
مردن W، تعارن - تعیین ایدوب W، ۹ تعیین ~ امر W، پاشا W، باشا - حضر
تلی W، ۱۰ اوتاقلرین W، صحرايه W، ۱۱ شروانده + محافظه ایچون W، طایفه ~
عسکر W، طایفه - اکر قیوقولیدر و اکر یکجریدر و اکر اریاب تعاردر و
دخی سایر طایفهدر فی الجملمسنه تنبیه و ندا اولنوب W، ۱۲ پاشانک W،
سردار + اعظم W، پاشا - حضرتلی P.

سنه ۹۸۶ شعبان المعظمك اوایلنده قصبه ارشدن قالقوب عزم
 روم دیو روانه اولندی و شروانده قلان عسکروک هر بیری ملول
 محزون یارانلرندن ایرهلوب و اهل عیالترینه مکتولر و امانتیر کو
 ندروب و رومه توجه اولان عسکر شاد شادمان هر بیری فرجلرندن
 نعره لر اوروب دیار رومه روانه اولدی لر بو جانیده قلان طایفه ارد
 لردن ملول محزون بقارلردی کویا که روح عزیز قهر تندن اصلنه
 عروج اتدی الحاصل کیدن کندی و باقی قلان عسکر مصطفا باشا
 حضرتلری کتد و کد نصرکه فی الجملة عثمان باشانک یاننه جمع اولوب
 و ارش قورینده جاری اولان کور صویکه کورجستان ولایتلردن کلور
 و تغلیس اوکندن جاری اولان بیوک صو داخی اکیسی اهل محله
 بریره جمع اولوب غایت الو نهر اولور و ارش قوریندن اقوب تا شر
 وانک کون طوغیسی جانینه طوغری جاری اولوب یدی سکز کونک یو
 لده جواد نام ولایتکه اول داخی شرواندر اول اراده بحر قلزه
 د و کلور ذکر اولان عظیم صویک کون طوغیسی شرواندر و کون باتیسی

۱ المعظمك W، اوایلنده ~ اواسطنده W، ۲ عسکروک ~ طایفك W، ۳ محزون
 + یارانلو W، عیالترینه + و اقربا و احبآلترینه W، ۵ اولندی لر W، ۶ ملول + W،
 ۷ کندی - و باقی قلان عسکر مصطفا باشا حضرتلری کتد و کد نصرکه W، ۸
 فی ~ با W، فی الجملة + شروانده قلان عسکر W، باشانک ~ پاشا + حضر
 تلرینک W، ۹ * رش P، کلور + غایت اولو صدر W، ۱۰ اولان - بیوک W، دخی W،
 اکیسی W، ۱۱ اولوب - غایت الو نهر اولور W، * رش P، ۱۲ طوغسی W، طغری P،
 ۱۳ دخی W، ۱۴ د و کیلور W، عظم P.

قزلباش ولایتی در مصطفی باشا رومه کند وکد نصرکه عثمان باشا جا
 ری اولان صویه بر دانه جسر پیدا اتدروب و جسر تمام اولد و
 قدنصرکه کندولر جسرک برو جانبنده طوروب و عسکر خلقی قزل
 باش ولایتلرینه اقمین ایدوب کنجه و قره باغ ولایتلرین یغما ایدوب
 و اللرینه کرن سرخ سرلری قروب و بی نهاییه ازوق و زخیره کتور
 دیلر اچ طایفه بر مقدار غنی اولدیلر اندن عثمان باشا حضرتلری
 شمعق نام شهره نیت ایدوب و ارشده قیتاس باشای ارض روم عسکر
 یله و بر مقدار کولکلو و بر قج عدد ضاریوضان قیوب و جمله بش
 بیك مقداری آدم قیوب کندولر شهر شمعقیه روانه اولندی و اول جا
 ری اولان کور صوینک کنارنجه بر نیجه منزل کدیلوب اما عثمان باشا
 حضرتلرینک نیتلری بو ایدیکه سالیان و جواد نام ولایتلرده بر مقدار
 قزلباش جمع اولوب اول ولایتلرک رعایسنه انواع درلو ستلر ایدوب
 رنجیده اتکدن حالی اولدوقلری باشا حضرتلرینک معلوم شریفلری او
 لجق همان اغور همایونلرن اول جانبه دوندروب توجه اولندی بر نجه
 کون کلدی اما یوللرده واقع اولان کویلرک خلقی قزلباش قورخوسندن

آپاشا W، باشا - رومه W، کندکدن صکره ۲W پید W، ۳ جسرک W، جانبنده ~
 باشنده W، ۴ کنجه ~ حلوق، ولایتلرین ~ مملکتلرین W، ۵ کین W، قیروب W، ۶
 پاشا W، ۷ پاشایی W، ۸ مقدار + قول قزنداشی W، عدد ~ دانه W، قیوب -
 ۱۰ جمله بش بیك مقداری آدم قیوب W، ۹ کندولر ~ عثمان پاشا حضرتلری W
 ۱۰ بر نیجه ~ بر قج W، پاشا W، ۱۲ ولایتلرک رعایسنه W، درلو W، ۱۲ اولد
 وقلری ~ دکلر ایش W، پاشا W، حضرتلرینک معلوم شریفلری ~ حضرتلری بو
 احواله واقف W، ۱۴ اغورلرن W، اغور - همایونلرن W، توجه اولندی ~ روانه
 اولدیلر W، بر نجه ~ بر قج W، ۱۵ کون کلدی ~ منزل کیدلدی W، کویلرک ~
 قریلرک W.

فی الجمله فرار اتشملر مملکت خالی قالماغن عسکر خلقی ازوفه و زخیره کئی مضایقه چکدیلر آخر الامر اول ولایتیک اختیار و امور دیده لری باشا حضرتلرینه سویلیوب دیدیلر که کل دولتو باشا بو جنبه توجّه اتمک زهرا یوللرده واقع اولان قریه لروک اهالیسی قزلباش قورخوسندن فی الجمله فرار اتشملر مملکت خالی قالماغن عسکر خلقی ازوفه و زخیره کئی مضایقه چکوب اتلری و کندولر زیون اولوب جوق الم چکلور احتعالدر جنک اولنق لازم کلور عسکروک اتلری پایدار او لمز کلوک اول شهر شمعیه وارلم غنی ولایتدر عسکروک اتلری و کندو لر بر قج کون دنج اولسون و هم بو اغروغی و دوه سیسخانلری آن ده براغوب دشمان اوزرینه همان صالت واروب جنک ایدلمم دیو سو یلدوکلرنده عثمان باشا حضرتلری بر تدبیری معقول کوروب همان اول اراقدن اغوری شهری شمعیه دوندردی اول کون شیران نام قصبه قور بنه قولوب ارتصی توجّه اولندی بر قج منزله شهر شمعیه داخل او

-
- ۱ - فی W، قالماغن W، مزایقه P، چکدیلر W، سویلیوب ددیلر که P، پاشا W،
 ۴ توجّه اتمک ~ کتمک W، یوللرده - واقع W، قریه لروک اهالیسی ~ کویلرک خلقی
 ۵ اتشملر - مملکت خالی قالماغن W، اتشملر - در P، ازوفه - و زخیره
 کئی W، مزایقه W، چکوب W، اولوب ~ اولورلر W، اولوب - جوق الم چکلور W،
 ۷ احتعالدر P، عسکروک W، ۸ کلک W، اول ~ اولو W، و لوم P، عسکروک W، ۹ اولسون
 و - هم W، دوه لری W، ۱۰ دشمن W، اوزرینه - همان W، ایدلمم W، سویلدکلر
 ده - عثمان W، ۱۱ پاشا W، ۱۲ شهر W، دوندردی ~ دوندروب W، دوندروب
 + روانه اولندی W، نام ~ دیرلر W، ۱۳ قونوب W، ارتصی + عزم شمعی دیو W،
 اولنوب W، بر قج منزله ~ بشنجی قوناقده W، شمعیه ~ مذکور W، اولندی W.

لدیلر اول کون شهر مذکورک سنلری و سایر خلقی فی الجمله سردار اعظم عثمان باشا حضرتلرینه الای الای و کروه کروه است قباله جقوب و اهل حرف بلوک بلوک سنجاقلر اجوب و باشا حضر تلرینک اتی ایاغته قوماشلر و بزلر دوشایوب و برو جانیده روم عسکری داخی هرکر قادر اولدوقلری قدر لباسلرین و کیملرین کیوب و یاخصوص اول کون عثمان باشا حضرتلری کندولرین جنک الت یله تزین ایدوب و مرض مزین لباسلر کیوب و اول اسب سیاهک اوزرینه سوار اولوب شیرانه و دلیرانه عسکروک اوکنه دوشوب کویا که رستم زالدر و یاخود قهرمان قاتلدر و عسکر خلقی دخی یه ین یسار الایلر و صافلر بغلایوب و اللی عدد ضاریوضانلر و بیک بش یوز یکچیری اوکنجه جکلوب و النده التی دانه شاترلر که

۱ شهرک W ، شهر - مذکورک W ، سنلری P ، فی - یا W ، الجمله - سردار اعظم عثمان W ، ۲ کروه + موج موج W ، ۲ جقوب W ، اچوب W ، پاشا W ، ۴ دوش یوب W ، جانیدن W ، ۵ دخی W ، اولدقلری W ، قدر لباسلرین نه مقدار اسه یابلرین W ، ۶ پاشا W ، کندولرین W ، تزین W ، ایدوب و + باشلرینه اعلا سور غچلر و ابلاقلر صوقوب W ، لباسلر نه کیملر W ، ۸ سوال P ، اولوب + مرد مرد انه و شیر W ، شیرانه - دلیرانه W ، عسکروک - عسکر اسلامک W ، اوکلرینه W ، دوشوب + کیدردی W ، ۹ قاتلدر و + عسکر خلقنک دخی هر بری جنک التیله کندولرین و آتلرین تزین ایدوب و بیر بر سنجاقلر و الای بیر اقلری آچوب W ، یمین + W ، ۱۰ بغلیوب W ، بغلایوب + یونلرک اوکنجه W ، ضاریوضانلر ۱۱ ضاریوضانلر + جملهسی صقیلو W ، و - بیک W ، یکچیری + آنلر دخی کندولرین تزین ایدوب و توفکلرین اموزلرینه آلوب و فتلرین یاقوب و عثمان پاشا حضرتلرینک اوکنده W ، یکچیری - اوکنجه جکلوب و النده W .

زرين سر و زرين كمر اللرنده مجوهر تيرلر دوتارلردى بو زينته
 و بو شهريته شهر شمعيه داخل اولوب و شهروك اورته يرنده
 واقع اولان ارسر خان نام ملحونك اولرينه كروب ساكن اولديلر
 و عسكرك خلقى شهره داخل اوليجق شادلق ايچون اول ضارو
 ۵ ضانلره ايد ايدوب و يكيچريلر توغلكرين بوشالديوب بر كوتا كوت
 تاشا اولمشدر كه عاقلر زایل اولور شهروك خلقى قطعاً توب
 و توغك صداسى اشد و كلرى يوشمش هر برى بى هوش و بى عقل
 اولوب سراسيمه اولديلر الحاصل عسكرك خلقى شهره كروب هر كس
 كندولر ايچون اولر دتوب تمام يرلشديلر شهره مذكوره داخل او
 ۱۰ لدوقمز سنه ۹۸۶ شعبان المعظمك اواخرى يدي بر قج كوندن
 رمضان شريف داخل اولوب شهر شمعى بوللق ولايت ات و اكك
 و ساير نعمت بى نهايه اجلق و سفر زحمتى چكمش طايغه بر
 قج كون حضوره دوشوب صوم صلواة و زهد طاعته مشغول اولد
 يلر و شهر كندوسى ولايت سروانك اورته يرنده واقع اولمشدر بر
 ۱۵ اجوق يردهدر اب هواسى غايت ايله خودر يايلاغه مايل ولايتدر

۱ مجوهر + و مرصع W، طوتارلردى W، شهرت + و شجاعت ايله واروب W،
 شهروك ~ شهر مذكورك W، نام ديد كلرى W، كروب W، ۴ ايچون W، ۵ يكيچر
 يلر W، توغلكرين + بر اوغوردن W، ۶ عاقلر W، شهرك W، ۷ توغك W، اشد كلرى W،
 ۸ سراسيمه W، خلقى + داخى W، كروب W، ۹ ايچون W، طوتوب W، ۱۰ يدي ~
 ايدى W، ۱۱ ولايتلر W، ۱۲ اجلق W، چكمش W، طايغه ~ عسكرك W، ۱۳ دوشوب W،
 صلواة W، ۱۵ اجوق W، ييلاغه W.

و اوس جانبنده كلستان ديرلر بر قلعمسى وارد ر زمان سايقده
معمور حصار ايمش اما قزلباش حراب اتش الان خرابه متوجهدر
الحاصل بو منوال اوزه بر قج كون مرور اتدى بر كون عثمان
باشا حضرتلرينه بر جاسوس كلوب اوشده اون بش بيك قزلباش
عسكريله ارس خان و ارطوغدى خان و اوغلى على بك چنك قه
دنه اوزركه كليورر ديو خبر اتديلر عثمان باشا داخى جميعى
قوله تنبيه ايدوب حاضر باش اولك اوزريمزه قزلباش كلوب چنك ات
مك مراد ايدرلر ايدوب هر كسه تنبيه اولجق عسكر خلقى داخى
اتلرينه و يراقلرينه جلا وروب حاضر و محيا دورمشلردى اندن
سنه ۹۸۶ رمضان المبارك اوایلنده بر سحرانى كورد و ككه ارس
خان نام لعين اون بش بيك مقدارى يرار و دنج قزلباش اوياش
و تبرعا بد معاش عسكريله شمعك كون باتيسندن برو الايلرين
بغلايوب و صافلرين دوزوب و زعم فاسدلرى اوزه طبل نغزلرين
و كوس نغزلرين چلاوق جقه كديلر و روم عسكردن بعض دلاورلر
قراوله بنمشلردى قزلباشك چارقاچيليله اللشرك شمعينك مقابله
سنده واقع اولان بوز دپهلوك اوزرينه قزلباش لعين فى الجملة

۱ اوس شمال W ۳ بو منوال اوزرينه بونك اوزرينه W ۴ پاشا W ،
حضرتلرينه + ناكاه W ، چاسوس P ، اون بش بيك نه يكرمى بيك W ۶
اوزروكه W ، اتديلر + اندن W ، پاشا W ، باشا + حضرتلرى W ، باشا -
داخى W ۸ ايدر ايمش W ، اولنجق W ، تنبه P داخى W ۹ يراقلرينه ~
كند ولره W ، محيا + اولوب W ، طورمشلردى W ۱۰ مباركك W ، ارس - خان W ،
۱۱ نام نه ديد كلمى W ، اون بش نه يكرمى W ، قزلباش - اوياش و تبرعا بد
معاش W ۱۲ الايلرين W ۱۳ بغلايوب W ، باغلايوب P نغزلرين نه نقارالرين W
۱۴ نغزلرين P ۱۵ الله شرك W ۱۶ اوزرنده W ، لعين نه بد معاش W جميعا W .

اورد و سن قوروب و اغرغن براغوب صالت اتلولری و جنکچیلری الای
یلرین دزوب و صافلرین بغلایوب و یر یر سنجاقلرین اجوب مید
انه کلدیلر و برو جانیده عثمان باشا حضرتلری داخی جنک الت
یله کند ولرن تزیین ایدوب

۵ و عسکر اسلام داخی جنک الت . و عسکر اسلامک اولکرینه دوشوب

یله مکمل و مرتب اولوب یمین
یسار بلسنجه (؟) جکلوب و یکی
چریلر داخی فی الجملة حاضر
باش اولوب و توفکلرین اموزلرینه
الوب و فتلرین یاقوب و باشا

۱۰ حضرتلرینک اوکنجه جکلوب شهر و شهر شمعنک اوکنده مزارلر قر
شمعینک قورینده الایلر و صافلر بنده الایلر و صافلر بغلایوب قر
بغلایوب و قزلباش بد معاش لباش بد معاش

۱۵ عسکرینه مقابل اولوب طورلدی و اکی جانیدن یرار و دلور جارقاچیلر
جقوب میدان یوزنده شیرانه و دلیرانه بر مقدار الدیلر و یردیلر بو منو
ال اوزره بر مقدار جنک اولندی اما قزلباش لعین خانلرند ان ارطوفدی
خان نام ملعونک اوغلی علی قولی نام قزلباش دلوری دعوا مرد ایدوب
دیمشکه بکه بیک دانه یرار و کوزیده قورچی و یروک شمعینک اوس یاننده

۱ اورد سن p، اغرغن w، جنکچیلری p، ۲ دزوب w، اچوب w، ۳ برو ~ بو p،
پاشا w، داخی w، ۷ یکچریلر p، ۱۲ صقلر w، ۱۳ بغلیوب w، ۱۴ عسکرینه ~ ال
ینه w، ایکی w، چارقچیلر چقوب w، ۱۶ اوزره + اوپله نمازی وقتنه دکن خص
یعانه w، اوزره ~ بر مقدار w، لعین ~ بد معاش w، ۱۸ یرک w، شمعنک w،
اوسر ~ اوست w، یاننده ~ جاننده w.

بر وادیده پنهان اولوب ایکی عسکر مقابله ایدوب جنک ایدرکن
 شهروک بر جانبدن همان بیک ارله قیولیم روم عسکری دنوب
 شهره فریاد رس اولدوقلرنده سز داخی مقابلدن حو ایدوب یو
 روش ایدوک امیذدر که روم عسکرین بو طریق ایله تارومار ایدیه یوز
 دیو تدبیر ایدوب واقعا عسکر خلقی اکی قارشلو صاف طوتوب
 خصمانه جنک ایدرکن اول لعین بیک یرار آتلو قزلباش ایله شهره
 قصد اتدو کده مکر اول محلده عثمان پاشا حضرتلرینک کتخدالری
 خسرو کتخدا بر مقدار آتلو ایله اول ارالغی حفظ ایدرلردی هم
 ان اول ملعونلره مقابل اولوب اول ارالقده بر مقدار عظیم جنک
 اولوب بزدن و ائلردن چوق آدم تیراغه دوشوب و هم اول محار
 ۱۰ بده خسرو کتخدا شهید اولوب ملاحده ملعونلر شهره قویلمق
 اوزره ایکن شهروک صواقلرندن تخکلر سرپوب و اول اغزده بر اکی
 عدد ضاریضان قونمشدی ضاریضانلره اود ایدوب قضا رب العا
 لعین اول حینده علی قولی نام ملعونه توب دوقنوب جان بر چه
 نه اصماریوب و یرار قور رختلو آتی قاجوب روم عسکرینه کلدی ملا
 ۱۵ حده علی قولی دوشجک سایر قزلباشلر یوز دوندروب فرار اتدیلر

۱ وادیده ~ یرده ۴W شهروک W، ارله قیولم W، دنوب ۲W مقابلدن —
 حو ایدوب W، ایدوک ~ ایدرک ۴W تارومار P، واقعا + ایکی W، عسکر —
 خلقی اکی قارشلو W ۱۶ ایله ۷W اتد کده W، پاشا W ۱۰۰ چوق W، دوشوب P،
 محاریده ~ محلده ۱۲W اولوب ~ اتدیلر W، اولوب — ملاحده W ۱۰۰ اوزره ~
 صد دنده W، شهروک W، ایکی W ۱۲ ضاریوزان W — عدد W، قونمشید ی W
 ۱۴ هند W، طوبی W، ۱۵ اصماریوب + بندکی W قاجوب W، ملاحده W +
 لعین W ۱۶ سایر — قزلباشلر W، یوزلری دنوب W، دوندروب — فرار اتدیلر W.

کروسنه قاچوب هنزمت اولدیلر
 بو مقوله جنک ایدرکن قزلباش
 عسکری بر مقدار چکلوب آردینه
 کیدوب عنقلق شکلن کوستردیلر
 مکر بزه ال ایدوب روم عسکرین
 شهردن آلاغه ایدوب و علودن

انی کوروب روم غازیلری ملعونلری
 اردلرندن قودیلر تا ماباقی عس
 کرلرینه وارنجه بو معقوله اوله
 نازی وقتنه دکن خصمانه جنک
 اولنوب اما قزلباش لعین بر مق
 ۵ دار چکلوب آردینه کدوب صنقد
 لق کوستردیلر مکر روم عسکرینه
 ال ایدوب شهردن طاشره الرغه
 ایدوب تودن آیروب داخی بر
 ۱۰ اهوردن غلو اتک مراد ایدرلر
 یش آنلر کروسنه کتد وکجه روم
 عسکری اوزلرینه یوروب

آیروب داخی بر اهوردن حو اید
 وب حیلہ اتک استرلر ایش بز
 دخی بونلر کروسنه کتد کجه اوزر
 لرینه یوردی

حتی اول محلدہ بر جوزیجه صو اقردی و کوچک کبرسی واریدی اکی
 عسکروک مابیننده ایدی انلروک چارتاجیلری حو اتسه اول محلدہ قرار
 ۱۵ ایدرلردی و روم عسکرینک چارتاجیلری حو اتسه اول اراده قرار ایدر
 لردی اول صوسی کجوب قزلباشک اوزرینه یوردی شویلکه مقدما انلروک
 الای بخلد وقلری محله قریب اولندی بو منوال اوزره جنک اولنورکن

۱۴ و + بر W ، کوچک کوپرسی W ، ایکی W ۱۵ عسکرک W ، ایدی + حتی W ،
 آنلرک W ۱۶ ایدردی W ، اراده ~ محلدہ W ۱۷ اول ~ ذکر اولنان W ، کجوب W ،
 قزلباشک ~ قزلباش عسکرینک W ، شیلہ که P ، انلرک ~ مقدما W ۱۸ بخلد قلری W ،
 محله ~ یره W ، اولندی ~ اولنوب W .

ملاحظه، ملعونلر اتقاق ایدوب همان بر اغوردن روم عسکرینک
 اوزرینه حو ایدوب غلو، عام ایدیچک روم عسکری داخی مقابل
 واروب اول محلده ایکی عسکر بریرینه قارشوب بر عظیم جنک
 اولوب شویله که باشلر کسلدی و سینهلر سوکلدی و آدم او
 نلانیلری تبراغه طلو کبی دوکلدی ۵

۱۰. اکی عسکر بریرینه قاریلوب قا
 تلدی و یروک بر قاتی آت
 ایانغده پنبوق کبی اتلدی و
 خون بخاری هوا یوزن بوردی
 و خون مردمدن زمین سیاه
 لاله رنگ اولدی توب توفک
 دتوندن و آدم نعرهسندن
 و آت دوهییلندن محلّ معرکه
 محشر یرینه دنوب اول

۱۵. محاربهده روم عسکرتدن خیلی یکیچیری شهید اولدی و آنلردن
 دخی جوق ملعون تبراغه دوشدی الحاصل محکم حرب قتال و
 جنک جدال اولوب وینه اکی عسکر بریرندن ایریلوب یرلو یرلر
 یینه قرار ایدوب و توز هوایه قالقوب و میدان یوزی آجلوب مید

۱ ملعونلر، لعینلر W، اتقاق P، اغوردن W، ۲ اوزرلرینه W اوزرینه
 — حو ایدوب W، عسکر P، دخی W، ۴ اولوب ~ اولمشدر که W، اول
 مشدر که + تحریره و تقریره قابل دکلدر W، شویله W پنبوق P، ۱۲
 دوهییلدن P، محرکه P، ۱۵ محاربهده ~ محلده W، یکجیری P، انلر P،
 ۱۶ چوغ W، ملعون ~ آدم W، طیراغه W، ۱۷ جنک + و W، ایکی W، اکی
 — عسکر P، یرینه W، ۱۱ ایدوب ~ اتدیلر W، ایدوب — و W، اچلوب W.

انه نظر اولند وده W، ايچنده W، پياز P، ۲ کون - اخشاهه دکن صواش اولوب W
 ۳ ايکي W، عسکر - بريرندن ايريلوب W، ۴ يرند W، کيجه کچوب W، ۵ ايکي W،
 کلوب - روم عسکری بری جانبدن و عجم عسکری بری جانبدن و عجم عس
 ۵ ايکي عسکر آت ارقاسنه کلوب روم عسکری بری جانبدن و عجم عس
 کری، اوته جانبدن جکلوب و ميدانه کلوب قارشو بقار شو الایلر و
 صافلر بخلایوب طوردیلر و میدان یوزین اچوب نظرلرن میدان صا
 لدیلر کورهلر کیم اجل مقراضی کیمک باشن کسر

قارشو بقار شو صافلر اولدی بنیاد
 ۱۰ صناسن (?) برج حصاردرکه بنا
 اتدی اوستاد یزندى ایکی جانبدن
 چریلر کردی میدانه کرالو کیم اجل
 مقراضی ککک باشن ایدر عقاد ارنلر
 شیرنر کبی خصطرین کزارلر بریرینه
 ۱۵ حمل ایدوب اورلر تیخ خوشیزاد نه
 تکیم خون مردمدن زمینلر لاله رنگ
 اولدی سکلیوب سینهلر لشلر پتورلر
 سنکه کیمالاد (?) دعا ایت دایما
 محفی مضر قیله انیکم سرب اصحاب
 ۲۰ کوزینی ایدرلر انکیچون اجتهاد

۱ اولند وده W، ايچنده W، پياز P، ۲ کون - اخشاهه دکن صواش اولوب W
 ۳ ايکي W، عسکر - بريرندن ايريلوب W، ۴ يرند W، کيجه کچوب W، ۵ ايکي W،
 کلوب - روم عسکری بری جانبدن و عجم عسکری بری جانبدن و عجم عس
 ۵ ايکي عسکر آت ارقاسنه کلوب روم عسکری بری جانبدن و عجم عس
 کری، اوته جانبدن جکلوب و ميدانه کلوب قارشو بقار شو الایلر و
 صافلر بخلایوب طوردیلر و میدان یوزین اچوب نظرلرن میدان صا
 لدیلر کورهلر کیم اجل مقراضی کیمک باشن کسر

اندن ینه اکی جانیدن یرار و دلاور چاراقچیلر کروب جنکه آغاز اولندی ینه بر زمان خصمانه جنک اولندی اما روم عسکرندن بللو باشلو بر قج دانه یرار و دلورلر واردی جملعدن بری الای بکی دیوانه می و کولکلولر اغاسی دیوانه قیقو و عثمان باشا اغالردن بالی اغا و بهرام اغا و چاوش باشی بونلر یخشی اوسلوب ایله جنک ایدرلردی و قزلباش بد معاش عسکرندن داخلی بر قج عدد بللو باشلو یرار و دلور لعینلر واردی اکثر قیرآلتله بنرلردی و باشلرنده قرمز بیراق نشانلری واردی هر قجن حو اولنسه انلر دن مقدم کسنه کلرمدی الحاصل اول کون داخلی اخشامه دکن محکم جنکلر اولندی بزدن و انلردن جوق آدم تبراغه دوشدی و ۱۰ اخشام اولیجق طبل اسایش چالنب و اکی عسکر بربرندن ایریلوب یرلو یرلرینه قرار اتدیلر اول کجه کجوب علی الصباح ینه اکی عد کر آت ارتاسنه کلوب عجم عسکری اوته جانیدن روم عسکری برو جا نیدن بربرینه مقابل اولوب طوردیلر و میدان یوزی اجلوب ینه

۱ اکی W ، چاراقچیلر کروب W ۲ بللو باشلو بر قج دانه = بر قج نفر بللو باشلو W ۲ واردی W ، الایکی P ، بکی ~ می W ۴ می - و کولکلولر اغاسی W ، قیقی W ، پاشا W قزلباش - بد معاش W ، دخی W ، بر قج - عدد بللو باشلو یرار و W ۷ دلور - لعینلر W واردی W ۸ واردی + غایت دلور ملعونلر ایدی W ، قچن W ۹ دخی W ۱۰ جنللا W ، جوق ~ خیلی W ، طبراغه W ، دوشدی + اول کون دخی W ۱۱ اولیجق ~ اولوب W ، اولیجق - طبل اسایش چالنب W ، اکی W ۱۲ کینجه کجوب W ، اکی W ۱۴ اولوب - طوردیلر و میدان یوزی اجلوب ینه W ، اولوب + قارشو بقار شو الایلر و صافلر بغلایوب W .

میدانه یرار و دلاور چاقاجیلر کروب خصمانه بربریلر کی
 جنک ایدرلردی بو قصه بونده طورسون ایزین جانب بز کلدوک بو
 جانیده تاتار خان عادل کرای سلطان قصمنه مکر پادشاه عالم
 و شهنشاه اعظم حضرتلری دیار شرقه سفر همایون امر اتدوکه
 تاتار خانه داخی امر ایدوب سنداخی بر مقدار صکر ایله از
 قدن و جرکس ایچندن و دشت قباجدن و قبرته و قموق و شه
 خال اوزرندن و دمور قپیدن کجوب ولایت شروانده وزیم و سر
 دارم مصطفی باشایله ملاقی اولمسن دیو فرمان اولنماغن خان
 حضرتلری داخی قرنداشی عادل کرای خانی سرعسکر ایدوب و
 بر مقدار یرار و کماندار و تیرانداز تاتار عسکری قشوب و بر قج
 عدد ضاریوزان و بش یوز یکجیری قشوب و دیار کهدن قالقوب
 عزم شروان دیو روانه اولنوب ازدن کجوب و دشت قبچاقکه قرق
 کونلک یولدر قطعاً آدم و اد مزاد یوقدر و دشت بیاباندر انلری
 کجوب و جرکس و شمخال و قیتاق اوزرندن و دمور قپیدن کجوب
 ولایت شروانه داخل اولوب شیرآن نام قصبه کلمشدر و عثمان با
 شانک ارس خان یله کوتاکوت جنک ایدرلر ایدوکندن خبردار اولمشدر

۱ میدان + ایچنه W، یرار- و دلاور W، چارقچیلر کروب W، بربریله -
 شیرنرلر کی W ۲ کلدک W ۴ سفر- همایون W اتدکده W ۵ خان + حضر
 تترینه W، داخی W، ازادن و جرکس ایچندن W ۶ قباجدن - و قبرته
 و قموق W، ۷ شمخال + و قیتاق W، کجوب W، ۸ پاشا ایله W، اولاسن W،
 فرمان + همایون W ۹، داخی W، ۱۰ کماندار، عسکری - قشوب W، بر قج
 عدد- بر مقدار W، ۱۱ ضاریوزان + بيله W، ضاریوزان - و بش یوز یکجیری W
 ۱۲ کجوب W، ۱۳ یوقدر - و W، زاد P ۱۴ جرکس W، جرکس + ولایتلرین کجوب W
 ۱۵ پاشانک W، ۱۶ خان یله + شقی اوزرنده W، اولمشدر- اولوب W.

و عثمان باشا داخلی عادل کرای خانك كلد و كندن خبردار اولیجق
 روم عسکرینه بر مرتبه قوت قلب کلد یکه قطعاً دشمنان یوز دوندر
 میوب شیرانه و دلیرانه جنك ایدرلردی و عثمان باشا حضرتلری عا
 دل کرای خانه بر آدم کوندروب دیدیلر که تعجیل کلوب یتوشمسز
 احتعالدر که بو ملعونلر سنك كلد و كندن خبردار اولیجق فرار ایدر
 لرا ایدی تعجیل اهمال اتمیوب پوریمسز دنلمکن عادل کرای خان
 داخلی الفار ایدوب اوج کون اولمش ایدیکه قزلباش یله جنك اولنور
 دی اوجنجی کون اگندی زماننده عادل کرای خان و بورهان زاده
 ابویکر میرزا و خان زاده اسلام کرای میرزا اون بیک مقدار برار و
 کماندار و تیرانداز تاتاران خونریزان یله برق وار ایرشوب کلد و کترنده
 عثمان باشا حضرتلری عادل کرای خان یله ملاقی اولوب و مصافحه
 ایدوب همان تاتار عسکرین اکی بلوک ایدوب بر بلوکن شهروك اوست
 جانبندن و بر بلوکن شهرک الت جانبندن یوریش ایدوب شوپلکه

۱ عثمان باشا داخلی ~ روم عسکری دخی W، عادل کرای خانك ~ انلرك W،
 ۲ روم عسکرینه ~ عسکر خلقته W، دشمنن W، پاشا W، ۴ کوندروب - ددیلر که W،
 تعجیل - کلوب W، یتشمسز W، احتعالدر P، احتعالدر - که P، ایدرلر W، ۶
 دنلمکن ~ دیمکین W، ۷ داخلی W، قزلباش + لعین ایله W، اولنوردی ~ ایدرک W،
 ۸ ایکندی W، زماننده ~ وقتنده W، ۹ میرزه P، میرزا - و خان زاده W، مقداری P،
 ۱۰ کماندار P، ایرشوب کلد کلرند W، ۱۱ پاشا W، حضرتلری ~ دخی W، اولوب
 - و مصافحه ایدوب W، اولوب + اول محله همان تدبیر ایدوب W، ۱۲ عمه
 کن ایکی W، شهروك اوست جانبندن و بر بلوکن شهرک الت جانبندن ~
 قزلباش عسکرینک صاغ جانبندن و بر بلوکن صول جانبندن W، ۱۳ ایدوب
 شوپلکه W.

تاتار عسکری داخی روم عسکرینک الایلرینه برابر اولدوقده اکی جانبدن تاتار عسکری و اورته یردن روم عسکری همان قزلباش عسکرینک اوزلرینه بر اغوردن غلو' عام ایدوب یوریش ایدیجک قزلباش بد معاش کوردیکه ناکهان بر عسکر بیدا اولدی هیچ کورد وکلر عسکر دکلد ر شول مور ملخ کیی اوزلرینه اقیجق ملا حده' ملعونلروک جانلری باشلرینه صجرا یوب و کولکلرینه قورخو کده لرینه لریزه دشوب و اللری ایاطلری شاشوب همان یوزلری کروسنه دنوب اول منم دیگر نیست دین باشی بیراقلی قورجیلر وک یوزی دنوب کریزان اولوب قچمق اردنجه اولدی لر الله اکبر ۱۰ اول یوزی دنومش عسکرک آردندن روم عسکری و تاتار عسکری قلیج قیوب شویله قیردی لر که لش لسه سویکندی بر ساعته اول قدر انبوه عسکری یرندن قالدروب برانکده اتدی لر کمین قیردی لر و کمین داخی دری طوتوب کشان بکشان کتوردی لر و تاتار عسکری خود قطعاً پاشه بقمیوب همان بر اوقیله ملعونلری آتدن ۱۵ اختروب اگر لباسی ایوجه ایسه اینوب صورلردی اگر فایده یه

-
- ۱ دخی W، داخی + تمام W، اولدوقده ایکی W، قزلباش + لعین W،
 ۲ اوزلرینه W، اغوردن W، ایدوب ایدیجک W، ایدوب - یوریش W،
 ۴ پیدای W، کوردکلری W، اقیجق - ملاحده' ملعونلروک W، ۶ صجرا یوب W،
 ۷ کدلرینه P، دشوب W، کروسنه اردلرینه W، دنوب W، دیان با
 شی P، قورجیلرک W، قچمق W، دنوب W، ۱۰ عسکرک W، ۱۱ قردیلر W،
 ۱۲ پراکنده W، قردیلر W، ۱۳ کمین دخی W، بر کشان W، ۱۴ باشا P،
 باقمیوب P، ۱۵ انوب P، صورلر ایدی W، اگر + لباسی W.

۵ یرامز ایسه بر داخسنه کدرلردی و جولبه قزلباشه بقمیوب قنده
 بر لباسلوجه و تاج قلاشی مجلا قزلباش واریمه انی اولدروب
 صومغه باشدیله و روم عسکری کذالك و ملعونلر اوردیلرین و
 اسباب ایزاقلرین براغوب و اول اعلا ابرشیم طنبلو اوتاقلرین و
 اعلا منقش سایبانلرین و طویله ایله آتله و قترلرین و قاتریله
 دولرین براغوب کمی مجروح و کمی مکسور فرار ایدوب و کمی
 دخی قلیج قورخوسندن اول اراقلرده اود ایچلرینه و تاش یر
 قترینه پنهان اولوب اول کون اخشاه دکن غازیلر ملاحظه ط
 عوزلی قروب و کمن دخی دری طوتوب و اول مال منالترین تا
 ۱۰ لان و غارت ایدوب هر بری غنی اولدیلهر باخصوص شهر شمعنک
 خلقی قزلباشک اوردوسن بله یغما ایدوب شویله هر بری اسباب
 ایزاقیله غنی اولمشلردی و بر قج یرار تاتار میزهلری ارس خان
 نام ملعونی جبراً و قهراً آتدن اختروب خان ایدوکن تاتار میر
 زهلینه معلوم ایدیچک انلر دخی اولدرمیوب دری دتوب و یغما
 ۱۵ زینه دولبندین طاقوب کشان بکشان کتوردیلر الحاصل اول کون
 بر قرغین و بر تاشا و بر یغما اولمشدر که تحریره و تقریره

-
- ۱ کیدرلردی W ، جولبه نهچرلیه W ۳ عسکری + دخی W ، کذالك W ، اوردیلرین W
 ۴ ایزاقلرین - براغوب W ، اول - اعلا W ۵ طویله - ایله W ، اتلرین W ، آتله
 و - قترلرین W ۶ مکسور - فرار ایدوب و کمی دخی قلیج قورخوسندن W
 ۷ ایچلرینه W ، طاش W ۸ دکین W ۹ کمین دخی W ، منالترین W ، تالان نه یغما W
 ۱۱ اوردوسن P ، بيله W ، ایدوب - شویله هر بری W ۱۲ آتدن W ، ۱۴ دخی W
 طوتوب W ۱۵ بکشان + عثمان پاشانک اوکنه W ۱۶ قرغن P ، اولمشدر که + قلم
 برله W ، تحریره + و لسان ایله W .

قابل دکلدر شوپلکه باشلر کسلدی
 و سینهلر سوکلدی و آدم اوغلانی
 تبراغه طلو کبی دوکلدی خون مردم
 یر یوزینه روان اولوب یوردی توزدن
 و توغک دتونندن و آدم نعرمسندن
 و آت دوهیلندن آدم اوغلانی بربر
 ندن فرق اتعیوب شوپلکه آق سقل و
 قره سقلیک رنک اولوب و آق آت قره
 آت هم رنک اولدی محلل معرکه محشر
 ۱۰ یرینه دونمشدی بویله جنک مکر زمان
 سابقده حضرت حمزه و اصحاب کوزین
 اتدی اوله

۱۵ حق سبحانه و تعالی پادشاهمه دشمان و عد و اولانلری دایما
 ایله مقهور و مکسور ایلمکدن خالی اتسون الحاصل اول کون اخ
 شام واقع اولد و قده غازیلر کسد و کلری گللهلری شایطه لرینه و جطه لر
 ینه سانجوب و دری طوتد و قلری بی دینلری سک مثال اوکلرینه برا
 غوب اول کجه شهر شمعیده قرار اتدیلر علی الصباح عثمان باشا
 حضرتلری دیوان ایدوب و عسکر خلقی دیوانه جمع اولوب باشر کسن

۱ قابل ~ اولنور ۴W محرکه ۱۲P دشمان - و عد و W، دشمان ۱۴P مکسور
 ~ مهنزم W، اتسون - الحاصل W، اخشام + اولوب قره کولوق W، ۱۵ کسد کلری W،
 شایطه لرینه - و جطه لرینه W ۱۶ طوتد و قلری ~ آلد قلری W، دینلری - سک
 مثال W، ۱۷ کیجه W، اتدیلر + اول کیجه کچوب W، پاشا W ۱۸ خلقی + بالجه
 له W -

و يولد اشلق ايدن غازيلروك هر بيرينه حاللو حالنجه ترقهلهر و رهايتلر
ايدوب و تاتار ميرزه لرينك هر بيرينه اعلا سراسر و شاه ينك قهتانلر
كيدروب كللى رهايتلر اتد وكدنمكره درى كلن قزلباشلروك بيرينه امان
هرميروب قزلباشن امر ايدوب ديوان عالیده قزلباش بچنى اورمقدن
هر كيك اللرى يورلدى اول كون كسلان باشى و جنكده كسلان بر
يره جمع ايدوب بى حساب باش اولوب و كلدن شهر شمعينك اوكنده
واقع اولان ميدان ديدكلرى موضعه اكي دانه اعلا قولملر بيذا اتد
يلر مثلا ناره مثال بر عجايب و غرايب اولديكه كورنلروك عطفى زایل
اولوردى و لش رايحهسندن وادى شمعیده آدمك دماغى حراب اولوردى
پونك اوزرينه بر قج كون مرور اتدى اما اول ولايتك خلقى روم مسكر
ينه و تاتار عسكرينه شهله متابعت و مراجعت ايدرلرديكه قزلباشه بو
يله طينجه اورماغن هر بيريزى قهرمان قاتل ملاحظه ايدرلردى بو
ضوال اوزره شهر مذكوره بر قج كون كجندك اما تاتار عسكرى شهر
خلقين رنجيده ايدوب نلرين بلورلرسه جكوب الوب و تكلفسز او
لرينه كروب انواع تعديدن خالى اولدو نظرى اجلدن

۱ غازيلروك W ۲ اتدكدن صكره W ، قزلباشلروك ~ ملهونلروك W ۴ وير
ميوب + جمعاً W ۵ كسلن W ، كسلان + باشى W ۶ ايدوب ~ اتد يلر W
باش اولوب ~ كلله اولدى W ، اوكنده - واقع اولان W ۷ ددكلرى p ، ايكى W
بيذا W ۸ كورنلروك W ، عطفى زایل ~ زهلمسى چاك p ۹ اولوردى -
و لش رايحهسندن وادى شمعیده آدمك دماغى حراب اولوردى W ۱۲
بوولجه طينجه W ۱۲ اوزرينه W ، مذكوره ~ شمعیده W ، كجندك ~
كچدى W ، ايدوب - هر W ۱۴ الوب - و تكلفسز اولرينه كروب W ۱۵ انو
اع + درلو W .

شهرلونك بعضیسی عثمان باشایه شكوا ایدوب و هم نفس امرده
 شهر مذکور قرستان ولایت اولمقیله تاتاروك آتترینه مضایقه واقع
 اولماغن تدبیر و تدارك اتدیله که تاتار عسکری عثمان باشادن
 ایریلوب شروانك بر اولدلو صولی ولایتی واردر محمودآباد و سا
 لیان دیرلر اکه کتمکی مقرر ایدوب و عادل کرای سلطان تاتار
 عسکرله عزم سالیان دیو روانه اولدیله بر قج منزله محل مذ
 کوره واردیلر مکر مقهور اولان ارس خانك اوی جماعتی و اهل
 عیالی انده ایمش

ارس خانك مقهور اولدوغن اس

۱۰. تعاع اتمشدر و تاتار عسکرینك
 اوزلرینه کلد وکندن خیردار او
 لیجق همان قاجوب قزلباش ولا
 یتلرینه کدرلرکن تاتار عسکری بو
 نلروك قاجد وقرندن خیردار او
 ۱۵. لیجق آردلرندن الغار ایدوب
 و کور صوین کچرکن ایرشوب

۱ بعضیسی W، پاشا + حضرترینه W، هم - نفس امرده W، اولمقیله ~
 اولمغین W، تاتاروك W، آتترینه + کلی W، مزایقه P، اولماغن ~ اولوب W،
 اولماغن + آخر الامر W، تداروك P، اتدیله - که W عسکری - عثمان W
 ۴ ولایتلی W، محمود او P، ۵ دیرلر P عسکرله + عثمان پاشادن
 ایریلوب W، سالیان ~ محمود آباد W، اولدیله - بر قج منزله محل
 مذکوره واردیلر مکر W خانك ~ خان + نام ملعونك W، اهل عیالی ~
 اسباب اموالی W.

د ارس خانك مال منالن تالان
 د غارت ايدوب و اولكون كور
 مدوك رضا عجم محبوبلرن و
 بى بدل دلبرلرن اسير ايدوب
 بر قج منزله تاتار عسكرى محل
 مذكوره واروب و ارس خانك اهل
 عيالن غافل باصوب مال مناللرن
 و اسباب ارزاقلرن تالان و غارت
 ايدوب و ارس خان نام ملعونك
 و ساير خانلرك اولكون كورمدك
 رضا عجم محبوبلرن و عورت او
 فلانلرن فى الجملة اسير ايدوب

شويلكه تاتار عسكرينك هر بى مال مناله و اسباب ارزاقه غنى او
 ۱۰ لوب اولو صولى ولايتلر فارغ البال عيش عشرته مشغول اولديلر و
 روم عسكرى داخى شهر شفقده قزلباش ماليله هر كس غنى اولوب
 ذوق صفاده و كمى داخى زهد طاعته و صوم صلواته مشغول او
 لوب كند و عالپرندة بو قصه بونده طورسون ازين جانب بز كلدوك
 اول جاننده قزلباش بد معاشر قصهسنه ارس خان نام لعينك صنف
 ۱۵ نندن جان باش قورتران بى دينلر شاه اولنه فريادچى واروب مكر
 عجم پادشاه محمد خدا بنده ديدكلرى بدكار روم عسكرينك كورجى
 ولايتلرن كچوب و ولايت شروانى ضبط و تصرف ايدوب و شروانده

۹ شويلكه - تاتار عسكرينك W، مناله - و اسباب ارزاقه W، ۱۰ اولو صو
 لو W، البال + هر بى W، عيش + W، ۱۱ دخی W، داخى + كذالك W،
 ماليله - هر كس W، غنى اولوب + عيش نوش ايدوب W، غنى اولوب - ذوق
 صفاده و كمى داخى زهد طاعته و صوم صلواته مشغول اولوب W، ۱۳
 كلك W، ۱۴ اول نه بو W، قصهسنه نه احوالنه W، لعينك نه ملعونك W، ۱۵
 جان + W، قورترن P، اولنه P، ۱۱ دكلرى P، ۱۷ كچوب W، ايدوب - و W

محافظه ایچون بر مقدار عسکرئله عثمان باشانك قالد وخذن خبر دار اولیجق همان تحت حکومتده واقع اولان ولایتلرینه شاترلر برانکده ایدوب و یقین زمانده جوق عسکر جمع ایدوب و اؤغلی میرزه حمزه سرعسکر ایدوب و برار کوزیده خانلردن امیر خان و میرزه سلمان و پیره خان و ترکمان محمد خان و شاهروق خان و امام قولی سلطان و خلیفه انصار و دخی نجه بللو باشلو خان نلرئله سکسن بیک مقدار قزلباش عسکرئله کنجه و قرمباغ نام ولایتلرینه کلمشلر که همان شروانه قریدر حتی مابینده کور صوی وارد بو جمعیتئله روم عسکرینک اوزرینه کلمک صد دنده ایکن ارس خان ۱۰ صنفندن فرهادجی واروب شووله جواب ورمشدر که دولتو شاه زا ده ارس خانئله یکرمی بیک مقداری عسکر ایدوک شمعیده عثمان پاشانک اوزرینه وارد و قدده اوج کون محکم جنک ایتدوک عثمان پا شای زیون ایدوب المق صد دینده ایکن که جانیندن قرق بیک تاتار عسکری فریاد رس ایرشوب و روم عسکری ایله بریره جمع او ۱۵ لوب و بزی اورتهیه الوب دورت یانغزدن قلیج قیوب فی الجمله

۱ ایچون W، پاشانک W، اولیجق - همان W، حکومتده - واقع W، اولن W، ولایتلرینه شاترلر برانکده ایدوب و یقین زمانده جوق عسکر جمع ایدوب - ولایتلردن عسکر جمع ایدوب W، ۲ اؤغلی - میرزه حمزه W، ۵ ترکمن P، تورکمان W، شاهروق خان و + قچار W، ۶ دخی - بر W، نیچه W، ۱۷ ال W، ۹ روم عسکرینک - عثمان پاشا حضرتلرینک W، ۱۰ صنفندن دن + جان و باش قورترانلر W، شهزاده W، ۱۱ ایدک W، ایدوک - شمعیده W، ۱۲ وارد و قدده - واروب W، اتدک W، ۱۴ عسکرئله P، ۱۵ اورتهیه - اورتهیه W، اورتهیه P، قلیج W، فی - با W.

قروپ و اربر خانى درى دتوب مال منالن تالان و غارت ايد
 وب حال بودر كه بز قاجوب جان باش قورتاردق اكه كوره تد
 ارك اهلك ديو جواب ويرد و كلرنده شاه اوغلكنك جان باشنه صجر
 ايوب و جمعى امور ديده خانلرين جمع ايدوب و دانشق ايد
 وب تدبير بدرايلرى شوكه مقرر اولد يكه شروانه جاسوس كوندروب
 عثمان باشاى و تاتارى جاسوسلایوب كوره لر نه مقدار عسكردر
 اندن بر قج جاسوس كوندروب كلوب شمعیده عثمان باشاى جاسو
 سلايوب و نه مقدار عسكرى واردر تمام معلوم ايدنوب و ساليا
 نده تاتارى جاسوسلایوب نه مقدار تاتار وار ايد وكن و تغلت اوز
 ره اولد وقلرين تمام معلوم ايدنوب تيز كلوب احوالى وقوعى اوزره
 خبر ويرد و كده ملاحظه ملعونلر جمله عسكرلريله قالقوب و ارش قور
 بنده جارى اولان كور صوين قيون كجدي نام كجددن كجوب او
 لا ارشده قيتاس باشانك اوزرينه واروب اما قزلباش لعين بر مقدار

۱ قهروپ W، طوتوب W، ايدوب - حال بودر كه W ۲ قاجوب W، جان + و W،
 قورتردوق P، تداروك P ۳ ويرد كلرنده W، صچرايوب W، جمع W، خانلرين
 + بر يره W، طانشق W ۵ كوند رملر W، ۶ پاشاى W، جاسوسلایوب W، كوره لر
 - نه مقدار عسكردر اندن بر قج جاسوس كوندروب كلوب شمعیده
 عثمان باشاى جاسوسلایوب W ۸ عسكر وار + ايد وكن W، ساليانده - محمود
 ابادده W ۹ تاتار + عسكر W، جاسوسلایوب + و W، تاتار + عسكرى W، تاتار
 - وار W واريد وكن P، اوزرينه ايد و كلرين W ۱۰ ايد ينوب W ۱۴ ويرد كلرنده W،
 ملعونلر - لعينلر W جمله - جمع W عسكرلريله - قالقوب W ۱۲ كجدي W، كچ
 ددن كچوب W ۱۲ پاشانك W، واروب - كلوب W، قزلباش - لعين W.

عسکرن مَقْدَم ارش اوزرنه کوندروب باقیسی پوسیده پنهان اولوب
 و قیتاس باشا قزلباشک کلد و کندن خیردار اولجق همان اوزرنده
 حاضر بولنان عسکرله ملاحظه لعینله قارشو چقوب و کوک میدان
 نام موضعه بربرینه مقابل اولوب بر مقدار عظیم جنک اولوب شول
 که باشلر کسلوب روم عسکرندن و قزلباشدن جوق آدم تبراهه دو
 شد و کد نکره قزلباش لعین اکثر قاچوسواشی ایدوب زیرا مرادلی
 روم عسکرن تمام شهردن طاشره میدانه جقاروب داخی بر اغوردن
 حواتک استرلردی اول محله بعض اختیار و امور دیده بککر
 و اغالر قیتاس باشایه جوق نصیحت ایدوب دیدیلر که کل دولتو
 باشا شهردن طاشره جققیالوم شهر ایچندن جنک ایدلوم یاخود
 مصطفی پاشانک بنا اتدوکی حصاره کروب جنک ایدلوم زیرا قزلباش
 مبالغدر و احتیالدر که پوسیلری داخی وارد در دشمنی خور کورمک

۱ عسکرن W، پوسیده W، ۲ پاشا + دخی W، قزلباش W، همان - اوزرنده
 حاضر بولنان W، ۴ اولوب - ایدوب W، عظم P، اولوب - شولکه باشلر
 کسلوب روم عسکرندن و قزلباشدن جوق آدم تبراهه دوشد و کد نکره W
 اولوب + W، ۶ قزلباش - لعین W، جوق P صواشن W، ۷ عسکرن W، ۷ طاشره W،
 طاشره - میدان W، چقارمقد W، جقاروب - داخی بر اغوردن حواتک
 استرلردی W، ۸ بککر و اغالر - کسنلر W، ۹ قیطاس W، باشایه - جوق W،
 ایدوب - دیدیلر که W، ۱۰ طاشره W، چقمیهلم W، ایچنده W، ایدلم W، ۱۰
 مصطفی پاشانک W، اتدو و کی P، حصاره - قلعیه W، کوروب W، ۱۲ مبالغدره
 بر حرامزاده طایغدر W، احتیالدر - ک P، پوسیلری - داخی وارد در دشما
 نی خور کورمک W، پوسیلری + اولوب بر بد ناملق حاصل اولور W.

جایز دکلدر دیو چوق نصیحتلر اندیلر قطعاً بونلرؤك سوزینه
 عمل اتمیوب و دشمانی شی یرینه عد اتمیوب همان خو یراد
 بهادرلغی ایدوب بو قدر عظیم عسکره مقابله ایدجك تمام
 میدان یوزنده بر مقدار زمان جنك اولنوب و قزلباش بد معا
 ۵. شك پنهان اولان پیوسیلری دورت کوشعدن غلو^۵ عام ایدوب

و روم عسکرین اورته یره الوب
 محکم جنكلر اولندی نتکه باشلر
 کسلدی و سینلر سوکلدی و آدم
 اوغلانی تیراغه طلو کیی دوکلدی
 ۱۰ اما قزلباش لعین بغایت مبالغه
 اولماغن روم عسکرین زبون ایدوب

ایدرلردی آخرالامر قیتاس باشا
 کوردیکه ملاحظه^۶ ملعونلرؤك اقد
 ۱۵ امی و غلبسی اکن یکندر ارتوق
 قورتلمغه مجال یوقدر همان شه
 ید اولعاسن مقرر بلوب و کندولر
 بالذات آت دپوب میدانه کروب
 کاه شایطه^۷له و کاه قلیجیله^۸ صد
 ۲۰ کم جنك ایدوب

قیطاس پاشا دخی کورر کم
 قزلباشك غلبسی و اقدامی
 ایکن یکندر همان شهید او
 لعاسن مقرر بلوب و کندولر
 بالذات میدانه کیروب کاه او
 قیله کاه قلیجیله اول مرد مرد
 ان خیلی جنك ایدوب

۱- جایز دکلدر W، چوق نصیحت اولندی W، قطعاً - بونلرؤك W، سوز
 لری ۲۰W عله + W، عد ۷ ملاحظه ۲۲W ایدجك - تمام W، ۴ مقدار -
 زمان W، ۵ ایدوب ۷ ایدجك W.

نچه ملعون دپیلد وکد نصکره اول محاربه د کند و دخی شهید او لوب و اردخان بکی عبدالرحمان بکی دری الدیلر و باقی مسکر وک کمی اول محله شهید اولوب و کمی قاجوب قلعه قبله وار وب و کمی داخی شهر شمعیده عثمان باشانک یانته کلدیلر ملا ده^۵ ملعونلر قیتاس پاشای شهید اتد وکد نصکره شهر ارشی یغما ایدوب و شهروک سنیلرین قروب و مال منالترین تالان و غارت ایدوب و قصبه مذکوریه جمله آتسه احراق اتدیلر آندن عزم غه مان پاشا دیو کلمکده و

عثمان پاشا شهر شمعیده اتو عثمان پاشایه دخی خبر کلدیکه ۱۰
 ررکن ناکاه بر جاسوس کلوب اوشده سکمن بیگ قزلباشر جمع اوشده سکمن بیگ قزلباشر عس اولوب و ارشده قیطاس پاشایی کرپله شاه اوغلی اوزرکه کلیورر شهید ایدوب و یاننده اولان دیو خیر وردیلر آندن عثمان روم عسکرین تارمار ایدوب حال پاشا داخی عسکر خلقنه تنبیه بودر که سزک اوزرکوزه کلیورر ایدوب حاضر باش اولمسز دیو ۱۵
 عسکر خلقی داخی هر بری قا پاشا و عسکر اسلام بو خبری در اولدوقلری مقدار جنک التیله اشدیچک حاضر و محیا اولوب مرتب و مکمل اولوب حاضر و محیا طور مشلردی

۲۰ و شهر شمعینک دورت کوشملرن قازدروب جاهلر و خندقلر اتدروب و هر سوقات اغزلرینه کوشه بندلر اتدروب بو تدبیر و تدارک اوزره

۲۰ کوشملرن س اطرافن W ، چاهلر W ، هند کلر P ، اتدروب س اتدربکه با شلدیلر W ۲۱ تدارک اوزره س تدارکده W .

ایکن سنه ۹۸۶ رمضان المبارک اواخرنده بر سحر انی کوردککه شاه اولی سکسن بیک مقداری قزلباش عسکرله شمعنک مقابلسندن یرو ایلمین دوزوب و صافلرین بخلا یوب و زعم فاسدلری اوزره طبل نخره لرن و کوس نغیرلرن جلا یق بلوک بلوک و الای الای و کروه کر وه جقه کلدیلر شویله که عاقلر زایل اولوردی ملاحده^۵ ملعونلر غا پتیله مبالغه اولمغین شهردن طاشره جقلما یوب شهر ایچندن جنک اولندی و شهروک بعضی محاطره یئرلرینه برر سنجا ق بکی و کهایت مقداری توخجی و ضاریضان تعیین ایدوب

جنک اولنه و ملاحده^۵ لعینلر شه ۱۰
 ری جوروب و احاطه ایدوب و دورت کوشعدن غلوه^۶ عام ایدوب
 جنکه اغاز اتدیلمر اما لعینلر غا
 یت مبالغه اولماغن هر کوشعدن
 یوریش ایدوب و قطعاً تپه و ۱۰
 توخکه بقعیوب شویله اقدام و اه
 تمام ایدرلردیکه تعبیره و تحریره
 قابل دکلدر اول کون اخشامه
 دکن محکم جنکلر اولوب یزدن و
 انلردن جوق آدم تبراغه دوشدی

۷ اولدی ~ اولنوب W، شهرک W، بعضی محاطره یئرلرینه ~ هر کوشعلر
 ۸ W مقداری - توخجی W، ضاریضون W، ضاریضون + توخنک لو یولداش W،
 ایدوب ~ اولنوب W.

أما شهروك اوست جانیکه قطعه و ملعونلر بش بیک پیاده الی
 بزار محلّه سیدر اول محلّه الی قازملی ترکمه سورمشلر که بنا
 مژدن الدیلر زیرا ملعونلر دو اولنان کوشه
 رت بیک الی کونکلو و قازملو تر
 که سورمشلر که بنا اولنان کوشه

بندلری یقلمر و قازدغمز هندکلری و چاهلری طولدرلر واقعا ملا
 حده ملعونلر هر جانیدن اقدام و یوریش ایدوب بنا اولنان کو
 شه بندلری یقوب و هندکلری دولدروب و شهروک دورت کوشمن
 دن برر اکیشر محلّه یر الدیلر کیجه اولیجق آتار الدوقلری محلّه
 لرده ساکن اولدیلر روم عسکری برو جانبلرنده ساکن اولدیلر حتی
 مابینمزده پر دیوار جایل قالب بریریزوک صاحبتن اشدردوک اول
 کیجه کجوب علی الصناح ینه اکی عسکرات ارقاسنه کلوب قارشو
 بقار بریرینه مقابل اولوب طوردیلر و ینه اکی جانیدن یرار و دلاور

۴ کولنکلو ۶ بندلری - یقلمر P، قازدردوغمز P، هندکلری - و چاهلری W،
 واقعا ملاحظه ملعونلر هر جانیدن اقدام و یوریش ایدوب بنا اولنان
 کوشه بندلری یقوب و هندکلری دولدروب نه الحاصل اول کون محکم
 جنکلر اولندی اما قزلباش لعین W ۸ شهروک W، کوشهلرندن W ۹ بر -
 اکیشر W، الدقلری W، محلّه - لرده ساکن P، ۱۰ اولدی P، جانبلرنده -
 ساکن P، حتی + قزلباشله روم عسکرینک W ۱۱ مابینلرنده W دیوار - حا
 یل W، مابینمز - ده P بریریزوک W، اشدردوک W ۱۲ کجوب نه کچدی W -
 کر - آت ارقاسنه کلوب قارشو بقار W ۱۳ اولوب - طوردیلر و ینه اکی
 جانیدن یرار و دلاور W.

چار قاجیلر جقوب جنک اغاز اولندی بر مقدار عظیم جنک اولوب
 اما قدرت رب العالمین قزلباش لعین کند و کجه روم عسکرینه غلبه
 اتدی زیرا غایت مبالغه ایدی الحاصل غازیلریمزک یوزلری آغ
 اولسون هر بری دین غیرته و پادشاه عالمنه اغورینه کد و کدر
 ندن ارلما یوب جان کولکلدن جنک اتدی لر اما قزلباش عسکری
 روم عسکرین شمله صقارلدیکه شهرک دورت کوشمن الدیلر
 همان عثمان پاشانک ساکن اولدغی اولرک جواری قالدی عد
 کر خلقینک اکثری جانلرندن امیدی قطع اتمشلیدی و عثمان
 پاشا حضرتلری کوردیکه ملعونلرک غلبهسی و اقدامی ایکن یکندر
 و عسکله داخلی بر مقدار صنقلق دوشدی آخرالامر کند و لر بالد
 ات هر اطرافده اولان غازیلری یورنوب و هر برینک کولکلرین اله
 الوب دیک بنم غازیلریم دست بازوکره قوت یوزکر آغ اولسون دین
 اسلام غیرته و پادشاه عالم اغورینه جالشعق کرکمز دیو انشا الله
 الرحمن صوکی خیردر دیو عسکر طایفمن غیرته کتوروب متسللی ایدر

۱ چار قاجیلر جقوب W ، بر مقدار عظیم جنک اولوب ~ اوله وقتنه دکن
 محکم جنک اولندی W ۲ قزلباش - لعین W ، کند کجه W ۳ اتدی لر W ، زیرا +
 اکن P ، زیرا - غایت P ، غازیلرک W ۴ علم - پناه W ، اغورینه W ، کد کلرند W ،
 ۵ کولکلدن ~ دلدن W ، قزلباش - عسکری W ۶ صقارلدیلر + کم W ، شهرک W ،
 الدی - لر W ۷ اولرک W ۸ خلقنک W ۹ پاشا حضرتلری + دخی W ، ملعونلر
 وک ~ ملاحظه لعینلرک W ، اکن P ۱۰ دخی W ، داخلی - بر مقدار W ۱۱
 اطرافده - اولان غازیلری W ، اطرافی یورنوب W ۱۲ قوت - یوزکر آغ او
 لسون W ۱۳ عالم + پناه W ، اغورینه W ، جالشعق W ، کرکمز - دیو W ۱۴
 طایفمن ~ خلقین W ، کتورلردی W ، کتوروب - متسللی ایدر لر دی W .

کوند رلمشیدی عادل کرای خان داخی همان اوزرنده حاضر پیو
 لنان تاتار عسکرله الخار ایدوب عزم شمتی دیو کلیورکن مقدم
 عثمان باشا حضرتلرینه بر آدم کوندروب و بر نامه داخی یازوب
 بله کوند رمش ایدی و نامده بویه یازمشدیکه قرتداشم عثمان با
 شا حضرتلری معلوم اوله که اوزریکزه سکسن بیگ قزلباش ایله شاه
 اولغلی کلمش جنک ایدر ایتمسز امدی بی حضور اولمیسز انشا الله
 الرحمن عن قریب بنداخی قرق بیگ برار و کندار و شیرانداز تا
 تار عسکرله واروب ایرشورم انشا الله انلرک حالن داخی ارس
 خان حالنه دوندرمک مقردرد دیو کوندردوکی آدمی کلورکن قزلباش
 لعین طوتوب و شاه اوقلنه ادوب و عادل کرای خانک عثمان با
 شاه کوندردوکی نامه اجوب فهومن تمام فهم ایدیجک و هم دو
 تدوخلری کمسندن تاتاروک احوالن تفحص ایدیجک اول مرد دلاور
 داخی تاتار عسکرین مبالغه خیر و هروب و هر بری سزوک اونکزدن
 یوز جورمز دیو جواب وهرجک ملاحظه ملعونلرک جانلری باشلرینه
 صجرا یوب و جمعی امور دیده خانلری بر یره جمع اولوب و تدبیر

۱ - کوند رلمشیدی W ، بولنان ~ اولان ۲ باشا حضرتلرینه ~ پاشاه W ،
 پاشاه + بر نامه ایله W ، کوندروب - و بر نامه داخی یازوب بله
 کوند رمش ایدی و نامده بویه یازمشدیکه W ، کوندروب + دیمشکرکه W ،
 ۵ اولاکه W ۶ الله - الرحمن W ۸ ایرشورم W انلرک W ، قزلباش - لع
 ین W ۱۱ اچون W ، فهم ~ معلوم W ، طوتوخلری W ۱۲ تاتارک W ، تف
 حص ~ سوال W ۱۳ تاتاری W ، تاتار - عسکرین W ، سزک W ۱۴ جورمز ~
 دوند رمز W ، جورمز - دیو W ، ملعونلرک ~ لعینلر W ، ملعونلرک -
 جانلری باشلرینه صجرا یوب و جمعی امور دیده خانلری W .

بد رایلی شوکه مقر اولمشکه اگر یارین داخی بونده طوروب عثمان
 باشایله ینه مقابله ایدوب جنک ایدرسک بر جانیدن تاتار عسکری
 داخی کلوب ایرشور و آردمزدن جنکه شروع ایدرلر و روم عسکری
 داخی انلری کوروب ایچریدن چاقوب احتمالدر که تاتار ایله روم
 عسکری بر یره جمع اولجق بزه قالب اولوب بر بد ناملق ایده هر
 ۵ بزی داخی ارس خان کبی تارومار ایده لر کلوک اهدی عثمان یا
 شای شمقیده قیوب تاتار عسکرینه قارشو وارالوم اگر تاتار عسکرین
 اول محلدده یاصوب جمعیتلرین طاغدی بلور سک روم عسکری هر
 نه وقت اولورسه حاضرمزدن دیو قزلباش بد معاش اول صباح جه
 ۱۰ یعنی اوردیلرین بوزوب و اغرقلرین یولکدوب و فی الجمله قزلباش
 آت ارقاسنه کلوب الای الای و کروه کروه و صاف صاف بر زینت
 و بر شهرت ایله جکلوب عزم از لشکر تاتار دیو روانه اولندی
 شویله کی شمقینک اوزرنده قطعا بر قزلباش قالدی کویا که اوزر
 یمزدن بر طاغ ارلدی حق سبحانه و تعالی ملعونلری اوزریمزدن

۱ اولمشکه ~ اولدیکه W، داخی W، داخی ~ بونده طوروب W، ۲ باشایله
 ~ ینه W، ۳ ارشور P، جنکه شروع ایدرلر ~ جنک اتمکه باشلر W، روم ع
 کری داخی ~ زوملی داخی W، ۴ ایچاریدن P، احتمالدر ~ که P، ۵ اولیجک
 ~ کلیجک W، ۶ تارومار P، پشایی ~ شمقیده P، وارلم W، تاتار عسکرین ~
 تاتاری W، ۸ طاغدر W، بلورسک ~ سق W، ۹ جمع W، ۱۰ اوردیلرین ~ اوتا
 قلرین و چادرلرین W بوزوب و + جمیعا W، فی ~ با W، ۱۲ صاف صاف
 ~ موج موج W صاف ~ بر زینت و بر شهرت ایله W، ۱۲ جکلوب W، عزم
 ~ از لشکر W اولندی ~ اولدی W، اولندی ~ شویله کیم W، ۱۳ قزلباش ~
 جان W، قالدی ~ کویا که اوزریمزدن بر طاغ ارلدی W.

رد ایلدی قزلباش عسکری چکلوب کتد و کد نصره روم عسکری شهر شمع
 یدہ بر یرہ جمع اولوب و عقل قوتیلہ بلدیلر که ملعونلر تاتار عسکر
 ینہ قارشو کتدیلر عادل کرای خان داخی ساکن اولدوغی سالیان
 نام ولایتدن قالعوب عزم شمعق دیو کلیورکن غافل بر وادیده قزلباش
 بد معاش عسکرینه مقابل کلوب اول ارالقده تاتار عسکرله قزلباش عس
 کری جنکه اغاز ایدوب بر مقدار عظیم جنک اولوب تاتاروک اول یرار
 و دلاور میزهلمری اول محلده قزلباشدن چوق آدم اختروب قزلباش
 بد معاش کوردیکه تاتاروک جنکی بر آخر نوع افزه همان چچار کبی
 اولوب و دنوب بر اوقیلہ اوردوغن هلاک ایدوب آدن اشاعه اخترورلر
 ۱۰ دی آخر الامر ملعونلر کوردیلر که تاتاره بربر بر و ارمقیلہ اولمز هم
 ان بر اغوردن بو قدر عظیم عسکر حو ایدوب و تاتار عسکرین فی ال
 جمله اورته یرہ الوب و دورت یانلرندن قیولوب اول محلده اکی عسکر
 برسرینه قاریلوب قاتلدی و یروک بر قاتی آت ایاغنده پنبوق کبی اتلدی

۱ قزلباش عسکره ملاحظه لعینلر W، عسکر - چکلوب W، کتد کدن صکره W،
 روم عسکری - شهر شمعیده W، عسکری + دخی W قوتیلہ + هرکس W ۳ او
 لدوغی ~ اولد قری W، سالیان نام ولایتدن ~ یردن W ۴ غافل - بر وادیده W،
 قزلباش - ید معاش W ۵ ارالقده ~ اراده W، تاتار عسکرله ~ تاتار ایله W،
 قزلباش - عسکری W ۶ اولوب ~ اولنوب W اولوب + اما W، تاتاروک W، یرار -
 و دلاور W ۷ میزهلمری W، چوق W، قزلباش - ید معاش W ۸ کوردیکه ~ کور
 که W ۹ اولوب + دخی W، دنوب W، اخترورلر W ۱۰ کوردیلر که ~ کورلر که W،
 وارمخیلہ W، همان + اول لعینلر W ۱۱ اغوردن W، حوسه غلوه عام W، عسکرین
 - فی الجملة W ۱۲ اورته یرہ ~ اورتایه W، دورت یانلرندن ~ هر جانبلرندن W
 محلده - اکی عسکر برسرینه قاریلوب قاتلدی و یروک بر قاتی آت ایاغنده
 پنبوق کبی اتلدی W.

محکم جنکگر اولوب شویکه باشلر کسلی و سینلر سوکلدی

خون بخاری هوا یوزین بوردی
و خون مردوم یر یوزینه روان
اولوب یوردی تزدن و آت دو
هیلندن و آدم نعرمسندن محل ۵
محرکه محشر کونته دنوب اما قز
لباش لعین غایتیله مبالغه اولما
غن تاتار عسکرین اورته یره الوب
شویله که بر تاتاره اون قزلباش دو
۱۰ شدی بو قدر عظیم عسکره بر اوج
تاتار عسکری نجه جواب ویرسونلر
دوتالوم هر بری غزیت عنقا اول
مش

بر کوتاکوت جنک اولمشدرکه
تقریره و تحریره قابل دکلدر

آخرالامر عادل کرای خان کوردیکه قزلباشک غلبسی و اقدامی اکن
۱۵ یکندر شویکه دورت یانن احاطه اتمشلر ارتوق قورتلغمه مجال یوقدر
همان شهید اولماسن مقرر بلوب و هرکسه نفسه نفسی اولوب و کندو
لر بالذات تیر کمانن و تیغ بی امانن انه الوب شیرانه و دلیرانه قز
لباش عسکرینک ایچنه دشوب و دورت یاننه گاه اوقیله و گاه طلیچیله

۱ محکم جنکگر: عظیم جنک W، اولوب - شویکه W ۶، محرکه P، ۱۰ عظم P ۱۴
کورد پکه - کوررکه W، قزلباش غلبسی و اقدامی اکن یکندر: قزلباش بخایت
مبالغه W ۱۵، یانن - کوشه لرندن W، احاطه P، اتمشلر: ایدوب W، اتمشلر +
جنک ایدر لر که کوررکه W، یوق - در W ۱۶، کند ولر + دخی W ۱۸، ایچنه W،
دشوب - کهروب W، یاننه - جانیه W.

اول مرد دلاور شول قدر جنگ امشدر که قرمزی قانه غرق اولوب
 محکم جنگ اتدی قزلباش بونک جنکنه و دلاورلکنه هزار تحسین
 ایدوب و عادل کرای خان ایدوکن بلد وکلی اجلدن دری طوتلما
 سن مراد ایدوب و هرکس انک باشنه اوشوب و اوزینه هر یردن
 جطه اوشروب اتدن ایروب کرفتار اتدیله و عادل کرای خان دو
 ۵ تلد وکد نکره ماباقی تاتار عسکری کوردیلر که سردارلری طوتلدی
 هر برینه صنقلق و حزیمت واقع اولوب هرکس باشلو باشن قورتر
 مق اردنجه اولدیله و تاتار عسکری کم اولی محلدن شهید او
 لوب و کمی قاجوب جان باش قورتردیله بو قصه بونده طورسون از
 ۱۰ ین جانب بز کلدوک بو جانیده عثمان باشا قمصنه قزلباش اوزر
 ندن کند وکد نکره روم عسکری بریره جمع اولوب و حضرت حقه منا
 جات ایدوب تاتار عسکری احوالنه منتظرلر ایکن ماه رمضان شر
 یفک اوآخرنده مبارک عرفه کون اخشام نمازینه قریب تاتار صنقندن
 بر قج تاتار میزملی جان باش قورترمش شمعیده عثمان باشایه کل
 ۱۵ وب واقع اولان احوالی بیان اتد وکده عثمان باشا داخی تدبیر

۱ اولوب- اولمشدی W، اولوب- محکم جنگ اتدی W قزلباشلر W،
 دلاورلکنه W دلاور دلکنه W بلد کلی W، طوتلما سن- اله کلمسن W ۴۰
 ایدوب- ایدوب W، اوزینه هر یردن جطه- یر یر عادل کرای خا
 نه صریق W اتدن W، کرفتار اتدیله و عادل کرای خان دوتلد وکد
 نکره- کرفتار اتد کلرندن صکره W ۶ ماباقی- باقی W، کوردیلر که- کورد
 لر کم W، سردارلری- سلطانلی W ۹۰ قاجوب W، قورتردیله W، بونده- بو
 راده W ۱۰ کلدک W، پاشا W ۱۱ کند کدن صکره W ۱۲ منتظر W ایکن-
 ماه رمضان شریفک اوآخرنده مبارک W ۱۴ قورتروب W، پاشایه W ۱۵-
 داخی تدبیر W.

و تدارك ايدوب بو قره خبری عسکر خلقی طومسونلر دیو شادلق
ایچون توپلر اتدروب و شادلقلر اتدردی ندر کیم قزلباش سکرین
تاتار باصوب تارمار اتشلر دیو عسکر ایچنه بویله خبر ایدچک
کروک کمی اعتقاد ایدوب و کمی اتعیوب بو منوال اوزره مبارک بهرام
کیجمسی نصف اللیله دکن بو قره خبر جمعی عسکروک معلولری
اولهچق هرکمه خوف واقع اولوب و صباح اولهچق البته قزلباش کل
وب بزی جورر بر تدارك اتك كرك دیو بعضی اختیار و
امور دیده بکله و افالر و عسکروک اختیارلی کیجه ایله پاشا حضر
تلهینه واروب تدبیر و تدارك ایدوب دیدیلر که کل دولتو پاشا بو
نده طورمه جایز دکلدر برنده قچمق داخی ارلکندر زهرا بو سا
کن اولدوغمز شهر بر اجوق بردهدر قلعهسی بودر که اکه صفنوب
جنک ایدملوم و دشمن داخی مبالغندر که قارشو جقوب مقابله ایدوب
جنک ایدموز باخصوص تاتار عسکری داخی بویله اولمش کلوک امدی

-
- ۱ - و تدارك ایدوب W ، تداروك P ، عسکر - خلقی W ، طومسون W ۲
 - طوبلر W ، اتدروب - و شادلقلر اتدردی W ، کیم - جانیم W ، عسکر W ۳
 - اتشلر در W ، ایچنه W ، ایدچک - اولهچک W ، عسکر W ۴ ، اعتقاد - اعتقاد W
 - ۵ جمع عسکر W ۱۰ قزلباش + ینه W ۷ چورلر W ، تداروك P ، کرکدر W
 - ۸ عسکر W ، اختیار P ، کیجه - ایله اول کیجه W ۹ تداروك P ، ددیلمر P
 - ۱۰ طومق W ، قچمق W ، زهرا - بو ساکن اولدوغمز W ۱۱ اجوق W
 - ۱۲ W ایدملوم - ایدموز W ، مبالغندر - که W ، جقوب - مقابله ایدوب W
 - ۱۳ جنک ایدموز - جنک اتمک اقتداریمز بودر W ، تاتار - عسکری W
- .W کلک

همان فرصت ال ویرمشکن دشمنان اوزریمزه کلمزدن مقدم قلعه، دمور
 قیوه وارهلم باری محکم قلعهدر اگر اوزریمزه دشمنان داخی کلورسه
 ایچرودن توب توک یله جنک ایدهلموم دیو تدبیر و تدارک ایدوب علی
 الصباح مبارک بیرام کون قلعه، دمور قیویه کتمک مقرر اولدی کل امدی
 کورکیم عسکروک اکثرینک اتلی یوقدر بیادهدر و کمنک اتی جنکده دو
 شمندر علی الصباح جمله عسکر آت ارقاسنه کلوب و آته اغوله و قرند
 اش قرنداشه بقیموب همان جکلمک اردنجه اولدیله قدرت رب العالمین
 اول کونلرده بر مرتبه صوق و بوریا ز ایدیکه آدمک نفسدن بیقلرنده و
 سقاللرنده بوزلر طوکار ایدی و عثمان باشا حضرتلی جمله اسبابلرن

۱ و جبه خانلرن و مهتر خانمن و
 مطبخ کیلا اسبابلرن و بعضی
 کتورمه قابل اولعیان اسبابلرن

براغوب و عسکر خلقی داخی کذالك هرکسر اسبابلرن و بیاده اولان
 حد متکارلرن و یارانلرن براغوب بو ندامت یله شهر شمعیدن جقوب عزم
 ۱۵ دمور قیو دیو روانه اولندی اما اوه یولندن کتمکه خوف اولنماغن طاغ

۱ ویرمش ایکن W، ۲ وراوم P، اگر + انده دخی W، دشمنان - داخی W، ۳ طوب
 و توک W، ایدله W، تدبیر - و تدارک W، تداروک P، ۴ اولدی - اولوب W،
 ۵ کورکیم عسکر W، بیادهدر W، اتی + دخی W، ۷ رب العالمین - الله W، ۸
 پویرار W، آدمک + دم W، ۹ سقاللرنده W، طوکاردی W، پاشا - حضرتلی W،
 جمله - جمیع W، ۱۳ دخی W، اسبابلرن W، بیاده W، ۱۴ حد متکارلرن W، یار
 انلرن - یولداشچقلرن W، ندامت + و بو فلاکت ایله W، چقوب W، ۱۵ اولن
 ماغن - اولنوب W.

یولندن کد یلوب کوه البوزی اغوریمزه الوب توجه اولندی عسکوک اتلو سی و بیادسی فی الجمله شهردن جقوب عزم اولندی بر مقدار من زل آهسته آهسته کد یلوب اما ولایت شرواندن و قلعه دهور قیودن بر قج اختیار و امور دیده کمنه لر واریدی و شیخال دخی بله ایدی باشا حضرتلرینه قولاغوزلق ایدرلردی اول کمنه لر باشا حضرتلرینه سو یلدیلر که کل دولتلو باشا بیهله آهسته کتک ایله اولمز فی الجمله عسکری قهردرسن زهرا بزم کد مکنز پرلرده عاصی خلق جو قدر چیلعدن بری دهور قیویه قهرت تبرصران دیرلر و کوره دیرلر بر الای عاصی و موظی طایفعدر روم عسکرینک منقلغندن خبردار اولمچق فی الجمله یولمزه کلورلر عسکری رنجیده ایدوب کمن صهارلر و کمن قتل ایدرلر یاخود اشاغه یولدن یزدن مقدم قلعه دشمن دوشر قلعه الدن کد یجک فی الجمله ضایح اولمهمز مقررر دیو خبر وهرد وکلرنده باشا حضر تلی بر تدبیر قسی معقول کوروب همان عسکوک بیادسنه و آتلی زبون اولانلره بقصوب و اوکنده اولان شاطرلرن داخلی براغوب الغار

۱ کد یلوب W، البوزی P، الوب ~ طوتوب W، عسکوک W، ۲ بیادسی W، فی ~ با W، چقوب - عزم اولندی W، مقدار - منزل W، ۴ قج - اختیار و امور دیده W، بیهله W، ایدی + دشمن W، ۵ باشا حضرتلرینه ~ پاشاه W، اول کمنه لر ~ آنلر W، ۶ فی الجمله ~ جمعاً W، ۷ پرلرده ~ ولایتلرده W، چوقدر W، ۹ مهزی W، سنه لقتدن W، فی ~ با W، ۱۰ کلورلر ~ کلوب W، قتل ایدرلر ~ فرارلر W، ۱۱ اشاغه ، بز P، دشمن W، دشمن P، ۱۲ فی الجمله ~ جمعاً W، اولماز W، مقررر در P، حضرتلری - بر تدبیری قسی معقول کوروب W، عسکوک بیاده سنه W، ۱۴ اولان W، شاترلرین P.

اتدیلر کل امدی کورکیم پاشا حضرتلری الغار اید یچک عسکروک یکن
 اتلولری باشادن ایرلما یوب ایلروسنه الغار اید یچک بعضی ادراکی
 اولعیان د بو رای تدبیردن بی خیر اولانلر باشای قاجوب کدر ملا
 حظه ایدوب و اردمزدن دشمن کلوب یتدی دیو خوف یله عسکروک
 بیاد مسی و زبون اتلولری بربرینه کروب و اته اغوله و قرنداش قرندا
 شه بقمیوب هرکس ایلروسنه کتمکه عزم ایدوب قیش قیامت واقع اولوب
 باخصوص اول کون اخشام اولیجق کوه البرزه ایرشلوب کوه مذکور بر
 صرب طاغ ایشرکه دللریله شرح اولنمز خصوصا یوللرندہ بوزلر طو
 غش قراکولق واقع اولیجق اول طاغ ایچنده عسکر برانکده اولوب و
 بربرندن ایریلوب و یوللر آزوب و نه جانلره کد جکلرن بلمیوب و
 کمی داخلی دنوب ینه کلد وکلری طرفه کدوب و مشعله یاقمغه داخلی
 دشماندن خوف اولنوب اول کجه اول کوه پلاده بر درد و بر مح
 نت چکلمشدرکه انجق باری خدا بلور و اول کجه کچوب صباح او
 لوب و کوه مذکور دن کجوب اکنجی کون شبرآن نام قصبیه کلندی
 اما قصبیه مذکوره کلد وکمز کون بر طوفان و بر قیش واقع اولمشدرکه

۱ کورکیم W، پاشا - حضرتلری W، عسکرک W، ۲ باشادن - پاشا حضرتلرندن W،
 ایلروسنه P، الغار اید یچک - کد یچک W، ۳ پاشایی قچوب کیدر W، ۴ دشمن W،
 ۵ بیاد مسی W، کیروب W، ۶ ایلروسنه P، ۷ اولیجق - اولنجه W، البورزه P، ۸ صا
 رب P، طوکمش W، ۹ پراکنده W، ۱۰ جانبه W، کد جکلرن P، ۱۱ داخلی دنوب W،
 کلد وکلری - کلد وکی W، کیدوب W، ۱۲ دشمندن W، کیجه W، ۱۳ کجه - کچوب P،
 ۱۴ کچوب W، ۱۵ کلد کمز W، تخان P، اولمش اید یکه W.

قطعا عمرزده كوردوك جوق كسنه همان اتوك اوزرنده طوكوب او
 لمشدر و جوق كشنك اهل صوتدن صكره اللرينك و اياقلىرينك بىر
 مقدارى دولكمشدر الحاصل نه قسه* دراز ايدلم شهر شمعيدن
 دمور قپويدى سكر قوناق بىر در عثمان باشا حضرتلى الغاريله
 ۵ اكي بچق كونده واروب داخل اولدیلر اما قلعه* دمور قپويه وارمز
 دن مقدم تاتار صنعتدن فرار ايدن تاتارلر دمور قپويه اغرايوب و
 دمور قپوده اولان روم عسكرينه جواب وىروب ديمشلكه سكسن بيك
 قزلباشر كلوب شمعیده عثمان پاشای باصوب و روم عسكرين فى الجمه
 له قروب تارمار اتد وكد نصكره بزم اوزریمزه كلوب و بزی داخی باصوب
 ۱۰ او عسكریمزى طاغدوب و سرداریمز اولان عادل كراى خانى درى ال
 وب حال بىدر كه بز خلاص بولدوق نه طوررسز باشكز تداركن كوروك
 ديونا محقول جواب وىرد و كلرنده قلعه* مذكوره محافظه ايچون بر
 يايا باشى يله بر مقدار آدم و بر مقدار يكيچيرى قونشيدى مذكورلر
 بو خبرى استماع ايديجك جملهسى بر يره جمع اولوب و قلعه* دمور
 ۵ اقبوسى براغوب قيتاق ايچندن ديار كهيه توجه اتمشدر انلر داخی

۱ كوردوك W ، اتك W ۲۰ دىرار P ، ايدلم W ۴ ، قاپو W ، قوناق~كونلك W ، قو
 نق P ، باشا - حضرتلى W ۵ اكي بچق~اويج W ، اما - قلعه* W ، قپويه +
 پاشا حضرتلى W ۶ اغرايوب P ۷ دمور قپوده~ايچنده W ، اولان - روم W ،
 وىروب~ وىرملر كه W ، وىروب - ديمشلكه W ۸ باصوب - و روم W ، فى ال
 جمله~جمعا W ۹ قىروب W ، اتدكدن صكره W ۱۰ عسكریمز P ، عسكریمزى +
 بالجمله W ، داغدوب W ۱۱ بولدق W ، باشكوز W ، تداركن كوروك~تداركنده
 اولك W ۱۲ وىرد كلرنده W ، ايچون W ۱۳ بر مقدار آدم = بر مقدار يكيچرى W ،
 قونلمش ايدى W ۱۴ بو + قره W ۱۵ اجندن P .

صبح قلعه دن چقمشله عثمان باشا حضرتلری قوشلق زماننده قلعه^۱
 دمور قیویه داخل اولدیلهر اما اهالی قلعه قاپولری محکم برکدوب
 و جمله جنک التیله مکمل و مرتب اولوب و برج بارولرینه جقوب حا
 ضر و محیا طورمشله روم عسکری برودن الایلوب کروه کروه وارورلرکن
 قزلباش عسکری ملاحظه ایدوب ۵

جنک قسدینه طورمشله عسکر اهالی^۲ قلعه کهربری جنک الت
 خلقی قلعه قورینه وارچق روم یله مرتب اولوب حاضر اولمشله
 عسکری ایدوکن بلد یلهر اما قل که جنک ایدولهر قلعه قیوسنه
 وارچق عثمان پاشا ایدوکن بلد
 یلهر قلعه^۳ یله اچی ویرمیوب ۱۰

جوق عناد و مخالفت اتدیلهر اخر الامر یله قلعه^۴ مذکوردن بزم یله
 برک زاده واریدی اغابک دیرلردی بغایت یرار و دلور کمنه
 ایدی اول مرد دلور جوق اقدام و اهتمام ایدوب

۱ چقمشله^۱، حضرتلری^۲ ده دخی^۳ ۲۰^۴ قیوسنی^۵ ۲۰^۶ جمله — جنک التیله
 مکمل و مرتب اولوب^۷، بارویه چقوب^۸، جقوب — حاضر و محیا طو
 رمشله^۹ ۴ عسکر بیرون^{۱۰}، وارورلرکن^{۱۱}، قزلباش — عسکری^{۱۲} ۱۱۰^{۱۳} چجوق^{۱۴}،
 اخر الامر یله^{۱۵} اما^{۱۶}، بزم یله^{۱۷} پاشا ایله^{۱۸} ۱۲^{۱۹} واریدی — اغابک دیر
 لردی بغایت^{۲۰}، یرار — و دلور^{۲۱} ۱۳^{۲۲} مرد دلور^{۲۳} یکت^{۲۴} .

و قلعه مذکورک کتخداسی اولان
 مطهره دالترنجه سهیلا یوب البته
 اچوککم (۲) عثمان پاشانک سزه جوق
 فایدسی واردر نجه انعاملر ایدر
 دیوجک قلمعدن مصحف شریف یار
 قدوب دیدیلر که امدی یمین باللّه
 ایدوک صکره بزه ضرار کوز اولمایا
 دیو تکلیف ایدوب شان پاشا حضر
 تلی داخی یمین باللّه ایدوب و
 اهالی قلعهیه بر مقدار فلوی انعام
 ایدوب اندن

قلعه اجدروب عسکر خلقی ایجرو کروب تمام برلشدیلر اما قلعه مذ
 کوروک برج بارولری محکدر ایچنده اولان اولروک اکثری حرابه متو
 جعدر زمان سابقده معمور شهر ایش حالا حرابه متوجه اولمش ع
 کر خلقتک مقدم کلانلری اولر بولدیلر اما صکره کلن طایفه او بولما
 یوب آجوق یرده قوندیلر محکم قار داخی یاغشدی غایت صوق ایدی
 جیلاق عسکر صوق ولایتده بر مرتبه فلاکت جکدیلر که تمبیره قابل دک
 در و عسکروک اوکی واردی اوج دورت کوندن جکلوب کلدیلر اما یول

۱ د دیلر ۱۲۲P اچدروب W، خلقی + بالجمله W، ایچرو کروب W، کروب
 تمام W، مذکورک - برج W ۱۳ ایچنده W، اولروک اکثری - اولری W، حرابه
 متوجه در - حراب اولمشدی W ۱۴ اولمشدر W، اولمش + بر قج دانه معمور
 اولر اچ حصارنده واردر طشره قلمعه اولانلرک اکثری حراب اولمشدر W
 ۱۵ کلنلری W ۱۶ اچوق یرلرده W ۱۷ چیلاق W، چکدیلر W ۱۸ عسکرک W،
 واردی - آردی W، کوندن - کونه دکن W

لردە عسكروك بعضسن اول و لايتلرؤك حرامزاده لرى يوللرئنه كلؤب
 كمن صؤيب و كمن اولدرمشلر و كمن مجروح مكسور فى الجملة
 كلؤب دمور قپوه طولد يلر اما صنقلق اوزره كلمش طايغه قطعاً
 برئده ازوق و زخيره يوق ايدى دمور قپو ايچئده قحط واقع
 اولوب ييچك و ايجمجك بولنمايؤب عسك ر خلقى اجلقن كلى
 مضايقه چكديلر آدم اغلانلى هرئنه كر كسه متحمل اولورمش آلا كه
 اتلرئمه اوت و صعان و اربه بولنمايؤب اجلقن زبون اولوب و
 كؤزلى خلقه خلقه اولوب ساحبتك يوزئنه ملول محزون بقارلردى
 آخر الامر جوق كمنه يارى كؤزئز كورمسون ديو جقارؤب بيابانه
 صالى ويرد يلر دمور قپو ايچئده شؤيله آت قرانى اولديكه صوقا
 قلرده آت لشندن آدم كجميؤب اول بد رايحئدن آدمك دماغى
 حراب اولوردى يو فلاكت يله بر قج كون كچئدؤك اندن تيرصرا
 ندن و ولايت قيتاقدن بعض كمنه لر كلؤب ازوق و زخيره كتور

۱ عسكروك W، ولايتلرؤك W، حرامزاده لرى P، ۲ كمين W، اولد رؤب W، مجر
 وح + ايدوب الحاصل صاغ اولنلى W، مجروح - مكسور W، ۳ طولد يلرئنه
 قپولديلر W، ۴ ازيق W، يوق - ايدى P، ۵ عسك - خلقى W، اچلقن W،
 ۶ مزايقه P، چكديلر + W، اغلانلى W، آلا - كه W، ۷ اتلره W، اولوب -
 و كؤزلى خلقه خلقه اولوب W، ۸ بقارلردى W، ۹ چقؤق W، چقارؤب W،
 ۱۰ اچئده P، ويرد يلر - دمور قپو ايچئده شؤيله آت قرانى اولديكه
 صوقا قلرده آت لشندن آدم كجميؤب اول بد رايحئدن آدمك دماغى
 حراب اولوردى W، ۱۲ كچئدؤك W، تيرصرا ندن = ولايت W، ۱۳ ازيق W.

د یلر روم عسکری بونلرک کتورد وکلری زخیره بی حد اچه ووروب
 الدیلر اول ولایتلرک آدمی التون و اچه کورمش طایفه روم عس
 کرینک تنکسی یعنی اچمسی چوقدر دیو ازوی و زخیره د مور
 قیوه اقتدیله بحد الله و المنه شولدر ازوق و زخیره کتور
 دیلرکه کمنه بقمز اولدی مکر اول ولایتلر غنی ولایتلریمش همان
 بز غریب اولمق یله بلمز ایمشوز صکره اهالی ولایت یله الشوب انلر
 د مور قیوه کلوب و روم عسکری انلرک ولایتلرینه واروب و بلوک یل
 وک عسکر خلقی کمی ولایت تبرصرانده و کمی قیتاق ولایتلرنده و
 کمی داخی مسکورده و شایراندده قشلایب اول یل پادشاه عالم
 دولتنده یازه ایرشلوب اندن عثمان پاشا حضرتلری تنبیه و ندا
 اند روب هر قنده روم عسکرندن آدم وارسه کلوب قلعه د مور قیو
 یه جمع اولدیله و عسکر خلقنک کمی قلعه ایچنده و کمی صحراده
 چادر ایله ساکن اولدیله اما قلعه مذکورک اطرفی مزین اولوب

۱ عسکری + دخی W، بونلرک کتورد وکلری W، بی حد چوق W ولایتلرک W،
 التون اچه W، کورمش + دکلدر W، کورمش - طایفه W، روم عسکرینک - روملی
 نک W، ۲ چوقدر W، قیوه - اقتدیله بحد الله و المنه W، شولدر - شو
 یله W، شولدر - ازوق و زخیره W، اولدی - مکر اول ولایتلر غنی ولایت
 لریمش همان بز غریب اولمق یله بلمز ایمشوز W، ولایت یله + روم عسکری W
 ۷ قیوه - کلوب W، واروب - و W، بلوک - عسکر خلقی W، ۸ کمی W، کمی -
 ولایت W، ولایتلرنده - و کمی داخی مسکورده و شایراندده W، ۹ ییل P، ۱۰
 ایرشلدی W، اندن + تمام بهار اولدده W، پاشا - حضرتلری تنبیه و W،
 ۱۱ اند روب - اندر دیکه W، کلوب - قلعه W، ۱۲ اولدیله - اولسونلر W، اولد
 یلر + دیو امر ایدوب و تبرصرانده و قیتاقده قشلاین عسکر بالجمله د
 ور قیوه جمع اولوب W، اولدیله - عسکر خلقنک W، ایچنده W، کمی + طشره W،
 ۱۳ جاطر ایلیم، مذکورک + هر W، اطرفی + سبزه زار ایله W.

شویله اعلا بهاری اولدیکه تحریره و تقریره قابل دکلدر و قلعه^۱
دمور چپو کندوسی بر طاغ دبنده واقع اولمشدر کون طوغیسی بحر
قلزهدر و کون باتیسی طاغدر طاغدن تا دریا وارنجه اکی سد
چکلمشدر مذکور سدوک اوزنلخی اوج میل مقداری وارد ر اکی سد
در بر دیوارین اسکندر ذوالقرنین چکمشدر و بر دیوارین نوشروان
عادل بنا اتمشدر اول ولایتوک خلقی قلعه^۲ مذکوره دمور چپو دیمز
لر دریند دیرلر دریند دیمکن مراد بیدرکه زمان سابقده شر
وان ولایتلری سلیمانلق ایمش. و قیتاق ولایتی کافرستانلق ایمش اول
ولایتلرک کھاری جمع اولوب کلوب شروانک سلیمانلرین باصوب کمن قر
وب و کمن اسیر ایدوب ینه دنوب ولایتلرینه کدرلریمش اخرا لامر اول
ولایتلرک سلیمانلری جمع اولوب اسکندر ذوالقرنین حضرتلرینه شکوا
ایدوب اسکندر داخی اول بوغازی سد ایدوب و بغلایوب طاغدن
تا بحر قلزمه وارنجه محکم بارولر ایدوب و ایچینه جنکجی قیوب و
یدی سکر یرده چپو قیوب قچان کھار جمع اولوب کلسه بو سددن

۱ اولدیکه ~ کلمشیدیکه W ، تحریره و تقریره ~ تعبیره W ۲ دبنده واقع
اولمشدر ~ دبنده مدر W ، بهر P ۳ دریایه W ، وارنجه ~ دکین W ، اکی W
۴ چکلمشدر W ، سدک W ، وارد ر - اکی سددر بر دیوارین W ۵ ذوالقر
نین + حضرتلری W ، چکمشدر ~ بنا اتمشدر W ، چکمشدر - و بر دیوارین
نوشروان عادل بنا اتمشدر W ولایتک W ۸ سلیمانلر P ، ولایتلری W ، کافر
ستانلق - ایمش P ۹ ولایتلرک W ، کھارلری W ، باصوب کمن قروب و کمن
اسیر ایدوب ینه دنوب ولایتلرینه کدرلریمش ~ تالان و غارت ایدوب
دخی ایللرینه کیدرلر ایمش W ۱۱ ولایتک W ، سلیمانلری ~ خلقی W ،
سلیمانلری - جمع اولوب W ، حضرتلر P ۱۲ دخی W ، بغلیوب W ۱۳ اید
وب و اجنه P ۱۴ قچن W ، کھار - جمع اولوب W .

كجىيوب يىنە كروسنە دونرلر ايمش اسكندر ذوالقرنين حضرتلى ابل
 ولايتلى كقار لعيندن بو معقوله حفظ ايدوب صقلمش در اوشده
 دريند ديمكدن مراد بچدر و قلعه مذكوروك دورت كوشمىنده شو
 لقر مزارلر واردر كه اول اعلا يونلمش و يازلمش تاشلر هر بىرنده
 ۵ تاريخلر يازلمش و نه معقوله كىسنه نكدر تاشده يازلمشدر مكر زمان
 سايقه غازيلر قلعه مذكوره ساكن اولوب و هر كون جقوب كقار
 ايله جنك ايدوب كى غازى اولوب و كى شهيد اولوب و هر قا
 زى كند ولر ايچون تاشلر كتوردوب و حال حياتنده يوندروب و ياز
 دروب حاضر ايدرلر ايمش قچان شهيد اولد و قىرنده اقرىالى دفن
 ۱۰ ايدوب و باشلى اوجنه نشان ايدرلر ايمش بىر مرتبه ارنلى كور ولا
 يتدر كه تعبيره و تحريره قابل دكلدر حتى جمشيد خان آنده
 ياتور مزارى و زيارتگاهى واردر و اوچلر و قىرقلر مقامى واردر اولو
 زيارتگاهدر و ابوحنيفه حضرتلرينك مقاملى واردر ابل داخى اولو
 زيارتگاهدر و حضرت عليمك نعليندى آنده ياتور و پىرمغار و پردده
 ۵ سلطان ديرلر اكى كىرچك عزيزلدر مقاملى و زيارتگاهلى واردر و

۱ دونرلر ايمش دىونوب كيدرلر ايمش W ۲ كقار - لعيندن W كقار دن W ،
 مقوله W ، صقلمش W ۳ مذكوروك W ، كوشلر نده W ۴ مزارلر + هر مزارده W ، مز
 ارلر - واردر كه W ، تاشلر W ۵ و + هر W ، مقوله W ، تاشده W ۶ چقوب W ۷
 اولوب - اولورلر ايمش W ۸ اجون P ، تاشلر W ۹ اولد قىرنده W ۱۰ اوجنه -
 قاتنه W ، ايدرلر ايمش W ۱۱ تعبيره - و تحريره W ۱۲ زيارتگاهى P ، او
 چلر W ، الو P ۱۳ مقامى W ، دىخى W ، داخى - اولو W ۱۴ آنده ياتور - آنده
 در W ، پىرمغار + سلطان W ۱۵ ايكى كىرچك W .

جیل مہری دیرلر قرق عدد باکرہ قیزلریش اسکندر ذوالقرنین زما
 نندہ کلوب و دمور قپو قوریندہ مکان دتوب نیچہ زمان کھاریلہ جنک
 ایدوب صکرہ بیری شہید اولوب باقیسی غیب اولمشلر شعدیکی حال
 انک مقامی و زیارتکاهی واردر اولبو طوافکاهد ر و کعبہ کوچک اندہ
 در قلعه دمور قپونک کدرہ جانبنده بنا اولنمشدر اول ولایتلرک آد
 مینک اعتقادلری بونک اوزینددرکہ اولو کعبیہ کوچی و قدرتی یتعی
 نلر انی طواف ایدوب کعبہ ثوابی بلورلر و قلعه مذکورک کدرہ جا
 نبندہ اولان دیوارندہ قیامت قپوسی دیمک ایله مشهور بر قاپو وار
 در قیامت قپوسی دیمکن مراد بیدرکہ اسکندر ذوالقرنین زمانندہ
 قلعه مذکورک قپولرندن غازیلر کرہ کرہ جقوب چنک ایدرلریش اخ
 شام اولیجق یئہ قلعیہ کرہ ساکن اولورلریش اما اول قپودن جقان
 قطعاً یئہ کلغز ایش شہید اولور ایش بر قج دفعہ تجربہ اولنوب
 بو احوالی اسکندر حضرتلرینہ جواب ویرد وکلرندہ اسکندر داخی

۱ چیل W ، باکرہ قیزلرہ قیز اوغلانلر W ۲ کلوب - و W ، طوتوب W ، دتوب -
 نیچہ زمان W ایله W ۳ ایدوب - ایدرلر ایش W ، صکرہ - اول محلد W ،
 باقیسی P ، آنلرک W ، زیارتکاهلری W ، الو P ، کوچک W ۵ دمور قپونک - مذ
 کورک W ، ولایتلرک W ، آد منک W ۶ الو P ، یتمینلر W ۷ ایدوب کعبیہ - اتک
 یله مکہ W ، بلورلرہ - حاصل اولوریش W ، قلعه مذکورک - دمور قپونک W
 جانبنده + واقع W ۸ دیمک ایله - مدیرلر W ایله - مشهور W ، قپو W ۱۰ مذ
 کورک W ، چقوب W ، ایدرلر ایش W ، ایدرلریش - اخشام اولیجق یئہ قلعیہ
 کرہ ساکن اولورلریش W ۱۱ چقن W ۱۲ یئہ - کیرو W ، کلغز - ایش W ،
 اولوریش W ۱۳ جواب ویرد وکلرندہ - خبر ویرد کدہ W ، داخی W .

بد دعا اتمش انشا الله يره كجه ديوا اول وقت بد دعا اولناغن
 شمدیکی حال بر اندازه مقداری قالمشدر که يره غرق اولماغه اسک
 ندر ذوالقرنین زمانده بيوک قپو ايش حتى دوه پلانيله و آتلو
 جطاسيله (؟) اولور ايش اول يرده بعض اختيار آدملر واردر که
 ۵ خبر ويرورلر بز يو قاپونك آتلو آدملر کروب چقار ايدوکن بلورز حلا
 يره غرق اولمغه از قالمشدر اول ولايتوك آدملرينك اعتقادى بنك
 اوزرينمدر که تمام يره غرق اولدوقده قيامت قوپر ديرلر مذکور قپوی
 مالف الحقيير قارشلدم دورت قارش قالمشدر يره غرق اولمغه و اول
 قپونك اطرافنده شولقد ر ميخ قالمشدر که اکنه اورسک ير اتز هر
 ۱۰ کمک ديشی اغرسه واروب بر ميخ ققار اول ساعت بامر الله تعالی
 همان ساکن اولور

و قلعه د مور قپونك ايچنده بر بيوک
 جامع شريف واردر زمان اولده معمور
 جامع ايش اما حرابه متوجه اولمش عس
 ۱۵ کر خلقي شهر شمعيدن کلد وکلرنده او
 بولند وغي اجلدن اول ويران جامعه
 کروب و کمی اتن داخی قيوب بر مقدار

۱ کجه W، اول - وقت بد دعا اولناغن W، اول + قپو W^۲ مقدار P، اولما
 غه - اسکندر ذوالقرنين W^۲، زمانده W، حتى - دوه پلانيله و W^۴ جطاسيله
 اولور ايش اول يرده - آدملر کروب چقارلر ايش قلعه مذکوره W^۵
 خبر - جواب W، ويرلر + که W، آدم کيروب چقار W، بلورز + ديرلر W^۶ او
 لمغا P، ولايتک W، آدمينک P^۷ اولدوقده W، قپوی W، قپوی - مالف W^۸ حق
 ير + کند M، قرشلدم P، اولمغه - و W^۹ اطرافنه P، اکنه - اورسک W، يره
 کار W^{۱۰} کيمک W، بامر بفرمان P، تعالی - همان W.

ساکن اولدیلمر اما قدرت رب العالمین
جامع مذکورک ایچنه کرن آدملرون اک
شری قریلوب و کمی داخی رنجه مبتلا
اولوب اخر عثمان پاشا حضرتلری جامع
مذکورک ایچنده اولان طایفه فی ال
جمله چقاروب و ایچن پاک اتدروب و
بعضی مرمته محتاج اولان یرلرن مرمت
اتدروب و یکیدن منبر و محراب بنا اتد
روب و ایچنه خاصر و خالیجه دوشایوب
و امام موذن تعیین ایدوب مسلیمانلر
اوقات خصسه و جمعه آنده قلوب یر مش
رف جامعدر که تعمیره قابل دکلدن فا
یت اولو جامعدر قرق کمر اوزینه بنا
اولنمشدر بر رهان پادشاه نسلندن
شحنشا پادشاه بنا اتمشدر تاریخی

۱۰
۱۵
اوج یوز یلدن متجاوزدر
اوشده قلعه مذکور بو معقوله بر ارنلری و عجایاتلری جوق ولایتدر
و قلعه د مور قپونک اطرافنده بر قج دورلو طایفه ساکن اولور جمله
دن برینه تبرصران دیرلر تبرصران دیمکدن مراد بیدر که ابوالمسلم
حضرتلری اندن ظهور اتمشدر الان مزاری و نجافی ولایت مذکورده
در اول اطرافک آدملری واروب زیارت ایدرلر جملهسی مسلیمانلردر

۱۶ اجن ۷P مرماه ۹P اجنه ۱۰P موذین ۱۲P الو ۱۷P قلعه مذکور
د مور قاپو W مقوله W چوق ۱۸W د مور قپونک~ مذکورک W درلو W ساکن
اولور~ ساکنلردر W ۱۹ د یرلر + قرق بیک خانلردر W ابوالمسلح W ۲۰ اطر
فک P مسلیمانلردر W

شافعی مذهب اوزرهدر اما دلتری آخردر معصوم دیرلر بر بکری وار
 در اما مذکور طایفه بکرینه قطعاً خرج حاصل ویرمزلر بر عاصی طا
 یغدر شریعتلر ضعف اوزرهدر همان کوجلو کوچی یتد وکنک بزقن و
 مالن الوب یمکنن خالی دکلدردر هر کمک اقراسی و تعلق جوق
 اولسه و قوتی زیاده اولسه سوز انکدر و بکلکی اول ایدر بعض کو
 یلروک حرامزاده لری جمع اولوب ینه یانلرنده اولان جوار کویلروک صغر
 لرن و قیونلرن جبراً و قهراً سوروب اکل ایدرلر و فی الجمله آدمی
 سی جبه و جوش یراق و یساق یله کذرلر حتی اولرندن چقوب اول
 ینه و صویه و جفت سورمه داخی یراق یساق ایله کذرلر زیرا او
 ۱۰ جق بکلک اولمق ایله و هم شریعتلری ضعف اوزره اولوب و ضابط
 لری اولماد و فی اجلدن جبریله الدقلری رزق همان یانلرنه قالدور
 اول اجلدن هر بری اختیاط اوزره اولوب جبه جوش یراق و یساق
 یله کذرلر

و ولایتلری غایت طاغلقدر و اورما

۱۰ نلو و صارب طاشلو ولایتدر اما

غایت میوه کانیدر و آب روان سو

۲ بکرینه - قطعاً W، ۳ اوزرهدر W، ۴ کیمک W، تعلقوقی P، چوق W+ بکلکی
 + دخی W، ایدرمه ایلر W، کویلروک ~ قریلرک W، ۶ حرمازلری P، کویلروک ~
 قریلرک W، قریلرک + آتلرین W، صغرلرین W، ۷ قیونلرین W، قهراً ۸ یساق P،
 ایله W، چقوب W، ۹ صویه - و جفت سورمه W+ دخی + کسطلر W، یساق PW،
 کیدرلر W، ایوه W، ۱۰ اولمق ایله ~ اولماغن W، ضابدلری P، ۱۱ اولماد و فی ~
 اولماغین W، اولماد و فی - اجلدن W، الدقلری W، رزق + و مال W، ۱۲ اخ
 تیاری W، اوزره - اولوب جبه جوش یراق و یساق یله W، یساق P.

لری جو قدر و برادی طاغستان دیمک
یله مشهوردر

- اوشده ولایت تبرصران بو محقوله بر ولایتدر و قلعه، دمور قپونک
کهره جانبنده بر طایفه داخی واردر انلره قیتاق دیرلر اوسمی
دیرلر بر بکلری واردر غایت بیوک و سز کسنقدر حتی اته بنمکه ۵
داخی قادر دکلدر بر یردن بر یره وارطو اولسه عربه ایله وارور
اما یرار یکت اغوللری واردر جملعدن برینه محمد خان دیرلر جن
کده بر کوزی اعمی (?) اولمشدر غایت دلاور کسنقدر انلر داخی
جوق عسکردر حتی لازم کلسه یکریمی بیگ عسکره قدرتلی واردر
جملسمی سلیمانلردر اما دللری آخردر تاتار طبیعت طایفهدر اک ۱۰
شر بوزیه مایللردر قلعه، دمور قپویی بوزه ایله انلر قاند رمشلردر
مذکور طایفه حضرت حمزه نسلی کجنورلر و قلعه، قریش، آنددر و
حمزه نسلی کجنمکن مرادلری بودر که زمان سابقده اول ولایتلر
کهار ایش و شروان ولایتلری سلیمانلر ایش حضرت حمزه بعضی
اصحابلریله آنده واروب نجه زمان جنک اتمش آخرا لامر حمزه، کهار ۱۵

۳ مقوله ۴۷W داخی W، واردر ساکنلردر W، ۵ دیرلر دیمک ایله W، ایله
+ مشهور ۷۷W داخی W، وارور ۷۷W یرار - یکت W، اغوللری P واردر -
جملعدن برینه محمد خان دیرلر جنکده بر کوزی اعمی اولمشدر غا
یت دلاور کسنقدر ۸۷W داخی ۹۷W جوق سه خیلی W، عسکردر - حتی
لازم کلسه W، قدرتلی واردر قاد رلردر W، واردر - جملسمی ۱۰۷W
سلمانلردر ۱۱۶W قاند رمشدر ۱۲۷W مذکورلر W، مذکور - طایفه W، قریش
انددر سه قریش دیرلر بر قلعه لری واردر ۱۳W کچنمکن W، مراد W،
سابقده - ایلده ۱۴W، کهارلر W ایش - و شروان ولایتلری سلیمانلر
ایش ۱۵W نیچه W.

- لعین بر حیلہ یلہ دوتوب کرفتار اتمش لر و اول قلعه قریشه براغوب
 حیر اتمش لر نجه زمان حمزه انده حیر اولمش و اول وقت حضرت
 حمزه به بر جاریه ویرمش لر کند ویله بله اولوب انکیله جمع اولمش
 صکره حضرت حمزه با با عمر بر طریق یله حیردن اطلاق ایدیجک
 اول جاریه حضرت حمزیدن حامله قالمش صکره اول جارییدن بر
 ولد ظهور ایدوب و نجه ایادنصرکه اول اوغلان بیویوب و اندن
 داخی نیچه زریتم لر ظهور ایدوب و نسلی جنسی مبالغه اولوب قو
 تلی و شجاعتری یله اول ولایتلی انلر الوب ضبط اتمش لر حمزه
 نسلیوز ددکلرندن مراد لری بدر و قلعه قریش ددکلرینک اصلی
 حمزه قریشی اولوب و اول قلعهده حیر اولدوقنه بنا قلعه قریش
 دیر لر قلعه مذکور قیتاق ولایتده بر طاغ ایچنددر غایت صرب
 یرددر الان طایفه مذکورک بکلری اوسمی انده ساکندر و آنلره
 قریب شمخالدر انلر داخی مسلمانلردر بر نجه عسکره انلرک دا
 خی کوچلری یتر مذکور شمخال مصطفا پاشا حضرتلری سعادتیه
 ولایت شروانه کلد وکی وقت کلوب پاشا حضرتلرینه استقبال ایدوب

-
- ۱ هیله P، ایله W، طوتوب W، چیر W، نیچه W، زمان + حضرت W،
 اولمش ~ اولوب W، ویرمش لر + که W، بیله W، ایله W، اولوب ~ اوله W،
 ۴ چیردن W، قالمش ~ قالب W، نیچه W، بیویوب + و یرار و دلور
 یکیت اولوب W، نسلی + و W، دخی W، ایله W، کدی کلرندن W، دیدکلر
 ینک W، اولوب ~ اولمق ایله W، چیر W، ۱۱ مذکور ~ قریش W، ایچن
 ددر W، صارب P، ۱۲ مذکورک W، ساکندر ~ ساکن اولور W، ۱۳ دخی
 مسلمانلردر W، نیچه W، انلرک W، ۱۴ پاشا - حضرتلری سعادتیه ولایت W،
 ۱۵ کلد وکی وقت ~ واردده W، پاشا حضرتلرینه ~ پاشایه W.

مراجعت و متابعت کوسترد وکده باشا حضرتلری داخی عثمان باشا
 ایچون مذکورک قزن استد وکلرنده اول داخی ویروب همان اول
 محله نکاح اتدیلهر صکره عثمان باشا حضرتلری قلعه د مور قیویه
 وارد وده کتوردیلر اما شمخالک کند و قزی دکل ایمش قزنداشی
 قزی ایمش الان عثمان باشانک منکوحه سیدر و اول اطرافلرده خیه
 لی طایفه واردر تومان و قموق و حقوق و قبرته و انلردن صکره
 کفار جرکس بو ذکر اولان طایفه کفارلردر کمی ابازه جنسدر و
 کمی جرکسدر بونلر داخی جوقلق طایفهدر بو ذکر اولنان طایفه
 فی الجمله کوه طاغستانده ساکتلردر و ولایتلری غایت یله صرب و
 تاشلردر بو ولایتلرک احوالی معلومز اولدوغی مقدار علی قدر
 الطاقه بیان اولندی شیدن صکره عثمان باشا حضرتلرینک احوالنه
 کده لوم و عسکر اسلام قلعه د مور قبده ساکن اولوب عسکرک کمی
 قلعه ایچنده و کمی طاشره اطرافنده قرار ایدوب و بهار ایاطلری
 اولمق یله قلعه د مور قیونک اطرافنده هرکسر اتلرین اتاروب اخشام

۱ کوسترد کده W، کوسترد وکده + مصطفای W، پاشا W، دخی W، ۲ ایچون
 مذکورک W استد کلرنده W، دخی W، ۲ پاشا - حضرتلری W، ۴ وارد وده +
 آدم موندروب W، ۵ باشانک - پاشا حضرتلرینک W، اطرافلرده W، ۶ قموق -
 و حقوق W، قبرته - و انلردن صکره کفار W، ۷ چرکس W، اولان - اولنان W،
 ۸ دخی جوقلق W، ذکر اولنان - جمله W، طایفه - فی الجمله W، ۹ غایت
 - یله W، صارب P، ۱۰ تاشلردر W، ولایتلرک W، قد الطاقه P، ۱۱ شیدن نصک
 ره - شیدن کیرو W، پاشا - حضرتلرینک W، ۱۲ کیده لم W، قپده W، اولوب -
 عسکرک W، ۱۳ ایچنده W، طشره W، ۱۴ یله W.

اولیجق کمی قلعه ایچنده و کمی اطرافنده ساکن اولورلردی بو منو
 ال اوزره برنجه ایام مرور اتدی اما هر کیجه عسکوک اتلردن آت
 سریق اولمنغه باشلدی اخلالامر قلعه طاشمرسندده کیجه کمنه قالما
 یوب ایجرو قلعه کرور اولدیله عسکره اول قیتاق ولایتلرنک بعض حر
 ۵ امزادهلری جمع اولوب و قلعه اطرافنه آت اوتارمنغه کدن آت اوغلانلر
 ینک و خدمتکارلرک اللردن جبراً و قهراً آت المغه و اسباب المغه
 باشلدیلر اخر عثمان باشا حضرتلری قلعه مذکور اجدل و قدن صکره بر
 قج صالت آتلو کمنهلری پوسیده صاقلیوب اندن آتله اورییه کدر او
 لدی بونک اوزینه بر قج کون مرور اتدی بر کون ینه برنجه قیتاق
 ۱۰ حرامزادهلری جمع اولوب و بحر قلزم کنارنده کندولری پنهان ایدوب
 آت سریق اتمکه قصد ائدولکرنده عثمان باشانک اطرافنی محافظه ائد
 وک دیو کوندردوکی کمنهلره راست کلوب اول محلده انلر ایله جنک
 ایدوب بر مقداری فرار ایدوب و بر قجن طوتوب باشا حضرتلرینه
 کتوردیلر و بیونلرین اوردوب گلهلرین برج بارویه اصا قودیلر مکر بو

۱ ایچنده W کمی + طشره W، ساکن اولورلردی ~ یاتورلردی W ۲۰ بر نجه
 ایام ~ بر قج کون W، عسکرک W ۳ اولمنغه باشلدیلر W، طاشمرسندده - کی
 جه W ۴ کیرر W، ولایتلرنک - بعض W، حرامزادهلری P ۵ کیدن W کدن -
 آت اوغلانلرنک W، خدمتکارلرک W ۶ آت - المغه W، المغه ~ اولورلمغه W
 ۷ قلعه - مذکور W، باشا W، اجدل قدن W ۸ اورییه کیدر W ۹ مرور اتدی ~
 کچدی W، کون - ینه W، نیجه W ۱۰ حرامزادهلری ~ طایفمسی W ۱۱ ائد کلر
 نده W، ائدولکرنده - عثمان W، باشانک W، ایدک W ۱۲ راس P ۱۳ بر
 مقداری فرار ایدوب و بر قجن طوتوب ~ حرامزادهلرک اوج یرار کمنه
 سن طوتوب و باقسی فرار ایدوب اول اوج کمنه W، باشا W ۱۴ کتور
 وب W، کتوردیلر + برینه امان ویرمیوب W، اوردردی W، گلهلرین ~ باشلرین W

قتل اولان كمنهلر قيتاق بكي اوسى بىكوك كند و آدملى ايش بو احوالى اشدىچك روم عسكرينه عداوت كللى ايدوب و قى الجمله تحت حكومتده اولان طايفسنه تنبيه ايدوب و اجازت و برمشكه روم عسكرين هر قنده بولورسكز قتل ايدوك و مالى مانلن و اسباب ارزاقن يىغما ايدوك ديو تنبيه ايدىچك مذكور طايفه قطعاً روم عسكرين قلععدن طاشره چقمرز ايلدىلر شويله كه قلعه قورنه اوته و صويه جقمز اولدىلر حتى قلعه اجلد و قنصره بر سنجاك بكي ايله بر مقدار آدم قراوله جقمينجه عسكروك آتلى اوته و صويه جقمز اولدى و روم عسكرينك اخ تياط اوزه جقارلر ايد و كندن خبردار اوليچق طعونلر بش التى يوز ۱۰. يرار قيتاق عسكرى جمع اولوب بر نجه دفعه جايرده اولان آتلى با صوب جوق آت و قتر سوروب و جوق كمنهلر يمز قتل اندىلر بو احوال عثمان باشا حضرتلرينك چاننه كار اندى آخرا لمر بر كون بر مقدار

۱ اوسى بىكوك ~ اوسى نك W ۲ ايشدىچك W ؛ تحت حكومتده اولان طايفسنه ~ ولايتى خلقه W ۳ طايفسنه - تنبيه ايدوب W ، عسكرينك هر ققمين بلورسكز P ؟ قتل ايدوك ~ اولدرك W ، مال و مانلرين W ، مانلن + و آت W ، اسبابلرن W ، اسباب - ارزاقن W ، يىغما ~ غارت W ۵ ايدك W ، ديو + طايفسنه W ، مذكور ~ طايفه W ، طايفه - قطعاً W ، عسكرين + قطعاً W ۶ طاشره چقارمز W ، قرينه W ، اوته ~ ادينه W ، صويه + احتياط اوزه W ، چقر اولدق W ۷ اچلد قن صكره W ، آدم ~ عسكر W ، قراول W ۸ چقماينجه عسكر W عسكرينك + بويله W ۹ اوزه + قراول ايله W ، چقرلر W ، ايد و كمزدن W ، اوليچق - طعونلر W ۱۰ عسكرى ~ بر يره W ، نيچه W ، چايرده W ۱۱ چوق ~ نيچه W ، كه سنه + دخى W ، اندىلر - بو احوال عثمان باشا حضرتلرينك چاننه كار اندى W ۱۲ آخرا لمر + عثمان پاشا حضرتلى W

عسکرئله و بر مقدار یکمچری و بر قج عدد شماروخان ایدروب
و بر اخشاهدن قیتاغک و لایتلرینه الخار ایدوب اول کجه صباحه
دکن کدیلوب صباح قوشلق زماننه دکن ولایت قیتاغه داخل او
لنوب و غازیلر هر اطرافدن قیتاق حرمازادهلرینک کمینک باشن
کتوروب و کمن دری کتوروب و قیتاق ایچنده باشکوی دیمک یله
مشهور طاغ ایچنده بر صرب و یوسکک یرده بر معمور قریه که تخ
مینا بش یوز خانه واردر عسکر اسلام اوزرینه واروب قریه مذکورک
اهالیسی و اطراف قریهلردن بی حد آدلر جمع اولوب و فی ال
جمله جبه و جوش یراق و یساق یله کوهی احاطه ایدوب طورمشلر
۱۰ دی و قریه مذکور غایت یله صریده و یوسککده اولماغین همان بر
یولی واردر اکه داخلی جنگجی قیتاق جمع اولمشدر یوسکک یردن
عسکر اسلامک اوزرینه بیوک بیوک طاشلر یوله ایوب و اولقر سرپوب
شول مرتبه جنگ ایدرلردیکه تعبیره قابل دکلدر و هر کوشیه فر

۱ یکجری P، عدد دانه W، ضاروزن W، ایدورب W، ۲ ایدوب ~ اولنوب W،
کیجه W، ۳ صباح ~ ایرتمسی W، زماننه دکن ~ زماننده W، ۴ حرمازادهلرینک که
ینک باشن کتوروب ~ حرمازادهلرین قتل ایدوب W، ۵ ایچنده W، ۶ صارب PP،
صرب ~ و W، قریه که ~ تخمینا W، ۷ واردر + اوسمی بکک کند و قریهسیدر W،
واروب ~ وارد قده W، مذکورک W، ۸ اهالیسی و + داخلی W، قریهلردن ~ کو
یلردن W، آدم W، اولوب ~ اولمش W، اولوب و - فی W، ۹ یساق W، یساق
ایله + مکمل W، طورمشلر ایدی W، ۱۰ بغایت W، صریده ~ صرب یرده W،
صریده - و یوسککده W، اولمغن W، ۱۱ واردر + که W، دخی W، اولمش W، ۱۲
عسکر اسلامک ~ عسکرک W، یوله ایوب W، ۱۳ ایدرلردیکه W.

یاد جیلری کدوب هر جانیدن قیتاق عسکری الای الای و کروه کروه
 کلوب جمع اولدیلهر قریه، مذکورک اوزرنده خیلی جنک اولوب روم ع-
 کردند و انلردن جوق آدم تبراغه دوشدی اما روم عسکری محکم یور
 یش ایدوب و هر جانیدن غلو، عام ایدوب و طوب توخک سرپوب طعو
 نلری کوبدن جقاروب روم عسکری قریه، مذکوره قیولوب و اسباب ارزاقتر
 ین و مال منالترین تالان و غارت ایدوب و اللرینه کرن آدملرن فی
 الجمله قتل ایدوب و اولرین آتسه احراق ایدوب و بی نهاییه قیولنر
 ین و صخرلرین سوروب بو غنائیم ایله کرو دنوب عزم دمور قپو دیو رو
 انه اولندی اما ولایت مذکورک قیتاقلری جمع اولوب هر کوشعدن الای
 الای و کروه کروه شویله کلورلرکه قطعاً تحریره و تعبیره قابل دکلد ر
 ۱۰ هر بی جبه جوش یراق یساق یله مکمل و مرتب

باخصوص شویله تیرانداز کمسنهلردر که
 تعبیره و تحریره قابل دکلد ر اولقری
 کویا که بز حربعدر همان بر ضرب
 ۱۵ ایله آدمی آتدن اشاغه اخترورلر اول
 کون مذکورلر

۱ کدوب ~ کتمش W، هر جانیدن ~ دورت کوشعدن W ۲ قریه، مذکورک ~ اول
 قریه تک W، اولوب ~ اولدی W، روم عسکرندن ~ بزدن W ۳ طبراغه W، اما -
 روم عسکری محکم یوریش ایدوب و هر جانیدن غلو، عام ایدوب W ۴ طوب
 توخک سرپوب ~ ضاروبن و توخک ایله W ۵، روم عسکری ~ عسکر خلقی W، ارز
 اقن W، ارزاقترین - و مال منالترین W ۶ ایدوب ~ اتدیله W، آدملرن - فی
 الجمله W ۷ اولرین + بالجمله W ۸ ایله ~ بیره W، دیو روانه اولندی ~ دندلی W
 ۹ اولوب - هر کوشعدن الای الای و کروه کروه شویله کلورلرکه قطعاً
 تحریره و تعبیره قابل دکلد ر W ۱۱ یساق PW، یساق یله - مکمل و W،
 مرتب + خیلی جمع اولوب W ۱۵ اشغا p.

اردمزه دشوب محکم جنک اتدیلر

آما ملعونلر بغایت تیرانداز کمسنه
لردر اولقری کویا که حربعدر همان
بر ضرب ایله آدمی آدن اشاغه
اخترلر اول کون مذکورلر ایله مح
کم جنک اتدک

آما ملعونلر کتد و کجه زیاده اولدیله حاصل اول کون اششامه دکن
جنک اولندی اششام اولیجق بر سازلو یره کلوب قوندی عسکر خلقی
بر یره جمع اولوب و دورت کوشیه ضارویضان و توخجیلر قنوب صباحه
دکن یاتیبو اختیاط اوزره طوردیلر صباح اولیجق جمله عسکر چکلوب
بهر قلزم کنارینه واروب دریا کنارنجه چکلوب آهسته آهسته قلعه دهور
قیویه طغری روانه اولندی مکر اوکمزده بر اولو سو واریدی دریایه قریب
بر یردن کجیدی واریدی آخر یردن کجلمزدی قیتاق عسکری فی الجملة
انده جمع اولوب و کجیدوک اغزینه مترسلر دوزوب جنک تصدینه انده
حاضر اولوب طورمشلر روم عسکری داخی اول محله کلد وکده کجیددن

۱ دشوب W، اتدیله ایدرلردی W، ۴ اشغاه W، ۷ ملعونلر مذکورلر W، کتد
کجه W، زیاده مبالغه W، حاصل اول کون W، ۸ اولندی ~ اولنوب W،
سازلو W، قوندی ~ قوندق W، خلقی + جمله W، ۹ ضارویضان ~ و توخجیلر W،
فلجیلر P، ۱۰ طوردیلر ~ طوردق W، چکلوب W، ۱۱ واریلوب W، واروب + عد
کرک بر جانبی W، کنارنجه - چکلوب W، کنارنجه + و بر جانبی دشماندن
یکا اولوب W، آهسته - قلعه W، ۱۲ قیویه - طغری W، روانه ~ توجه W،
الو P، ۱۳ کجیدی P، کجیدک W، ۱۴ کجیدوک P، تصدینه - انده حاضر او
لوب W، ۱۵ دورمشلر W، عسکری - داخی W، کلد وکده ~ وارد قده W.

کجرمیوب جنکه باشلدیلر اول اراده بر مقدار عظیم جنک اولندی
 اخرا لمر ضاروضانلری اوکه کتوروب و پیدا اتد وکلری مترسلی طاغد
 وب و قیتاق عسکرین کرسنه توسکریب اول کجددن داخی کجوب
 عزم دمور قپو دیو توجه اولندی اما قیتاق عسکری محکم غلو اید
 وب اردمه دشوب جوق جنک اولندی حتی دمور قپویه قریب او
 لنجه اردمه دوشدیله و دمور قپدن باقی روم عسکری بزی کوروب
 قارشو کلدیلر انی کوروب قیتاق عسکری کرو دنوب ولایتلرینه روانه
 اولدیله و اول ولایتلرک خلقی صد هزار افرین اتمشلدردر که عثمان
 باشانک بونک کبی مرد مردان اولوب بر مقدار صنقین روم عسکری
 ایله قیتاق عسکری کبی پهلوان و دلور طایفنگ اللرین و ولایتلر
 ۱۰
 ین تالان و غارت ایدوب کوی کندلرین آتسه احراق اتد وکلرینه هر
 اطرافک بکلری و حاکمیلری اختیاط اوزره اولوب هزار تحسین اتمشلدردر
 در و بونلردن غمیری تبرصران قورنده و کوه البیز اتکنده کوره دیرلر
 بر طایفه ساکندر مذکور طایفه قزلباشه محبدر و رافضی مذهبدر

۱ مقدار - عظیم W، اولندی - اولوب W، ۲ ضاریوزنلری W، اوکه - ایلرو W،
 اتد وکلری W، ۳ دخی W، کچلوب W، کجوب - عزم دمور قپو دیو توجه او
 لندی W، ۴ قیتاق عسکری - ملعونلر W، ۵ دشوب چوق W، ۶ ما باقی W،
 باقی - روم عسکری W، ۷ انی کوروب قیتاق عسکری کرو - کوردیلر که روم
 عسکرینک باقیسی دخی کلدیلر آندن W، دنوب W، روانه اولدیله -
 کدیله W، ۸ افرین - تحسین W، ۹ بونک کبی بویله W، روم عسکرینه P، ۱۰
 قیتاق - عسکری W، پهلوان W، ۱۱ تالان و غارت ایدوب - اوروب W، اتد
 وکلرینه + و مال منالترین تالان و غارت اتد وکلرینه W، ۱۲ حاکمیلری W،
 تحسین اتمشلدردر - افرین دیمشلدردر W، ۱۳ بونلردن - بوندن W، البوررض R،
 کورل W، ۱۴ مذکور - طایفه W، رافضی - شاعی W.

ملاحظه* ملعونلر بركوب روم عسكرينك مسكوره و شبرانه ازوغه و زخيره
 په كد نلروك يوللرينه كلوب كعين قروب و كمن صيوب انواع تعديدن
 خالى اولدوقلرى عثمان باشا حضرتلرينك معلوم شريفلى اولدوقده ان
 لره داخى بر مقدار عسكر كوندروب روم عسكرى داخى طايفه* ضالانك
 اوزلرينه واروپ و بر مقدار جنك اولنوب اخر دين اسلامه حق سبحا
 نه و تعالى قوت و نصرت ويروب پادشاه اسلام دولتنده طايفه* مذكو
 رى فتح ايدوب و اكثرين قليچدن كچروب و كمي داخى طاغله فرار
 ايدوب جان باش قورتلر و رافضى* ملعونلروك اولرن و اكثرين
 آتسه احراق ايدوب و مال مناللرين تالان و غارت ايدوب بى نهايه
 ۱۰ صغرلرن و قيونلرين سوروب قلعه* دمور قپويه كتوروب شويكه روم عد
 كرى غنى اولوب هركر نعمته مستغرق اولمشلر ايدى بو قصه بونده طو
 رسون ازين جانب بز كدوك بو جاننده قزلباش بد معاش قصصنه قجن
 عثمان باشا حضرتلرى شمعى نام شهرى براغوب قلعه* دمور قپويه كلد و
 كلرنده قزلباش لعين شهر مذكوره كلوب كورسلر كه شهرده قطعاً روم

۱ ملاحظه* ملعونلر~ اول لعينلر W ، مسكوره و شبرانه~ اطراف قريطره W*
 ۲ كيد نلرك W ، قپروب W صيوب P ، ۳ اولدوقلرى - عثمان W ، پاشا W ، اولد
 قده W ، ۴ داخى W ، كوندروب - روم عسكرى داخى W ، ۵ اولنوب~ اولوب W ، ۶
 مذكورى - فتح ايدوب و اكثرين W ، ۷ قليچدن كچوروب W ، داخى W ، ۸ جان
 + W ، قورتد يلر W ، رافضى ملعونلروك~ طايفه* مذكورلر W ، اولرن و -
 اكثرين W ، ۹ مناللرين - تالان W ، ۱۰ صغرلرن~ قيونلرين W ، سوروب - قلعه W*
 كتورد يلر W ، روم~ جمله W ، ۱۱ اولوب~ اولد يلر W ، اولوب - هركر نعمته مد
 تفرق اولمشلر ايدى W ، ۱۲ كلك W ، كلكوك - بو جاننده W ، بد معاش~
 لعين W ، قصصنه - قجن W ، ۱۳ پاشا + قجن W ، باشا - حضرتلرى W ، براغوب
 - قلعه W ، كلد و كلرنده~ كد كلرنده W ، ۱۴ كورسلر W*

عسکرندن بر فرد یوقدر جمعی دمور قپوه کتشلردر شهره کروب و روم عسکرینک دوکندسن تالان ایدوب و شهرلونک سنی ملاحظه اتد و کلرین فی الجمله قروب و رزقلرن تالان و غارت ایدوب ولایت شروانده بو ضلالت یله اتوررلیکن مکر برو جانبدن وآن بکلرکیسی خسرو باشا قزلباش عسکرینک جمع اولوب شروانده عثمان باشا حضرتلرینک اوزرینه کند وکلرندن خبردار اولیجق وآن عسکر یله تبریز اوزرینه یورش ایدوب وان یله تبریز مابینلرنده بر قج خورده قلعهلرن الوب و اول آغزده ساکن اولان ملاحظه ملعونلری باصوب کمن قروب و کمن دری طوتوب و ایل لرین و ولایتلرن آتسه احراق ایدوب کذرلرکن شاهه خبر وارمشکه او ۱۰ شده وان عسکر تبریزه قریب سرحدلری تالان و غارت ایدوب و تبریز اوزرینه کلیورور دیو خبر اولدوقده شاهک جان باشنه عجرا یوب تیز بر پروانه تحریر ایدوب و بر شاطرک اله ووروب شروانده اولان عسکره کوندروب بر نجه کوندنصرکه نامه و شاطر شروانده اولان عسکره واروب شاهک نامسن ووروب و نامه اجوب کورسلر بو یازلمشکه سنکه جکر کو

-
- ۱ کتشلر W، کتشلردر + ملعونلر W، کوروب W، ۲ تالان ~ یغما W، شهرلنک W، اتد کلرین - فی الجمله W، ۳ قوروب W، رزقن W، تالان و غارت یغما W، ۴ ضلالت W، اتوررلیکن P، برو جانبد P، برو جانبدن ~ روم جانبدن W، پاشا W، ۵ باشا حضرتلرینک ~ پاشانک W، کند وکند W، ۸ قوروب W، طوتوب ~ اله کتوروب W، ۹ کذرکن W، ۱۰ عسکر ~ بکلرکیسی W، ۱۱ کلیورور W، اولدوقده W، عجرا یوب W، بر ~ پیر W، ۱۲ شاتروک P، ۱۳ نیچه W، کوند نصرکه ~ ایامدن صک W، شاتر P، ۱۴ نامه اجوب کورسلر ~ نامده W، یازلمشدیکه W.

شم میرزه حمزمن و سنکه وزیر میرزه سلمانسن و امیر خان و شاه
 روق خان و پره خان و تورکمن محمد خان و خلیل خان و خلیفه
 انصار و سایر قورچیلرم سزه معلوم اوله که روم عسکرندن وان بکتر
 بکیسی اولان خسرو باشا جمله وان عسکر یله سرحد لریمزی یقوب یا
 قوب حراب ایدوب و جوق فازیلریمز قروب و بر قج قلعه لریمز الوب
 شدیکی حال تبریز اوزینه کلمک قصد ایدر ایش امدی شاطر نا
 مبارک یله پروانه^۲ پر ملال سزه واصل اولدوقده تعجیل علی التعجب
 یل کلهسز اکر اهمال و مساهله ایدوب کج کلورسکز اولاد انصابکز
 دن امید ی قطع ایدسز دیو جواب کلهکن ملاحظه^۳ ملعونلرک جا
 ۱۰ نلری باشلرینه صجرا یوب هر برینه باشلو باشی قیوسی اولوب همان
 جکلوب کتمک اردنجه اولدیلر و بونلرک شرواندن جکلوب کتد و کتدن
 عثمان پاشا حضرتلری خیردار اولیجق شهر شمعیدن قلعه^۴ دمر
 قیویه کتد و کده ضاریضائلر فی الجملة قالمش ایدی همان باشا حضر
 تلی فرصت ال و یروب شروان خالی قالمش ایکن کولکلولر اغاسی
 ۱۵ دیوانه قیقیسی سرعسکر ایدوب و بر مقدار آدم یله قوشوب شمعیده

۱ میرزه = حمزمن W ۲ پره + محمد W ، تورکمان W ۳ قورچیلرم W ، سیزه W ،
 اولا W ، بکترکیسی - اولان W ، ۴ پاشا W ، یاقوب - حراب ایدوب W ۵ چوق W ،
 فازیلرم W ، ۶ شاطر p ۷ سیزلره W ، اولدوقده W ۸ کیج W ۹ ملاحظه p ، ملعو
 نلرک - لعینلرک W ، ۱ صجرا یوب W ، برینه - بری W ، اولوب - همان W ۱۱ چک
 لوب W ، بونلرک W ۱۲ پاشا - حضرتلری W ، شمعیدن - قلعه W ، ۱۳ ضاریض
 نلر W کتد و کده - کید لکده W ، فی الجملة - جمیعاً W ، همان - باشا حضر
 تلی W ۱۵ قیقیسی - سرعسکر ایدوب W ، قیقیوه W ، آدم - یله W قوشوب W .

قلن ضاروژانلری کتورمه کوندردیلر قیقو افا داخی همان بر مقدار
 عسکر یله الغار ایدوب و شهر شعمیه کلوب و شهری خالی بولوب و
 ضاروژانلری الوب و کیسملریله باروت قالمش ایدی انلری داخی الوب
 بر قج کوندنصره ینه قلعه، دمور چویه کلدیلر قلعه، مذکوری یراق یله
 ۵ پر معور اولدی و طایفه نك باروتلری دوکنمشیدی حق سبحانه و تعا
 لی کمال لطفندن احسان ایدوب پادشاه اسلام دولتنده یراقلر ضایح
 اولدی و بو منوال اوزره بر مقدار ایام مرور اتدی بر کون عثمان با
 شا حضرتلرینه خیر کلدیکه قزلباش بد معاش خانلرندن تکه لی محمد خان
 دیمکی یله مشهور بر خان بر قج بیک قزلباش عسکر یله شهر شعمیه کلوب
 ۱۰ اتورمش شویله ولایت شروانک نصفه انلر ضبط ایدرلردی و نصفه عث
 مان باشا ضبط ایدردی حتی یای آسیرلنده ملاحظه، ملعون محمد
 خان کوتاح بیلاغی دیرلر بر بیلاق واردر شیران نام قصبنک اوزرند مدر
 اول بیلاغه کلوب قوندی شویله که بیلاغی مذکور مسکوره و شیرانه قریدر

۱ قلان W، ضاروژانلری W، دخی W، همان - بر مقدار عسکر یله W، ۲ کلوب -
 واروب W، بلوب P، ۳ ضاروژانلری W، الوب - و کیسه لریله W، باروتلر W، قالمش
 یدی W، انلر دخی W، ۴ کوندن صکره - ینه W، کلدیلر - کتوردیلر W، مذکور P،
 ۵ دوکنمش ایدی W، حق - سبحانه W، ۶ کمال لطفندن احسان - احسانندن
 لطف W، ۷ بو منوال اوزره - بونک اوزرینه W، اتدی - بر کون عثمان باشا
 حضرتلرینه خیر کلدیکه W، ۸ بد معاش - لعین W، تکه یی P، ۹ دیمکی یله -
 نام W، دیمکی یله - مشهور W، خان - ملعون W، قزلباش - عسکر یله W، قزلباش
 ایله W، کلوب - اتورمش شویله W، ۱۰ اتورمش P، ۱۱ پاشا W، ملعون - لعین W،
 ۱۲ یایلاغی P، واردر - شیران نام قصبنک اوزرند مدر W، ۱۳ اول - ذکر او
 لنان W، یایلاغی P، قوندی - ساکن اولدی W، قوندی - شویله W، بیلاغ W،
 شیرانه - شیرانه W.

که انلره عثمان پاشا حضرتلری ضیط ایدردی اول یاز اول ملعونلر
 یله تا کوز آیاملرینه دکن هر کون دوکشوب جنک ایدردک گاه روم
 عسکری انلره غالب اولوب نیجه آدمترین قروب و نیجمن دری اله
 کتوروب و گاه انلر روم عسکرینه غلبه ایدوب نیجه کخسنلریمز شهید
 اولوردی نیجهمز داخی محبوس ایدرلردی الحاصل نه قصه دراز ای
 دهلوم تا کوز صوقلری واقع اولوب اول ملعون بیلاقدن اینوب شهر
 شمقیه کدنجه هر کون جنک ایدی بو قصه بونده طورسون ازین جا
 نب بز کلدوک بو جانیده سردار اعظم مصطفا پاشا قصمنه ولایت
 شروانده عثمان پاشای قیوب کندولر رومه توجه ایدکلرند ه قصه آر
 شدن قالقوب اکینجی کون شکی نام قصه اوزندن و زکم نام شهر
 که لوند شاهک ولایتلریدر اول ارادن چکلوب بر نجه منزله تغلیه
 سه کلدیلر و اطرافنه جمله عسکر خلقی قنوب بر اکی کون انده

۱ پاشا W، ایدرلردی W ۲ ایدردک ~ اولنوردی W، روم ~ اسلام W ۳ نیچه W،
 آدمترین قیروب W، نیجه - سن W ۴ کتورلردی W، روم ~ اسلام W، نیجه کسد
 نلریمز ~ بزدن نیچه کسنلر W ۵ اولوردی - نیجهمز داخی محبوس ایدر
 لردی W، دیراز P ایدلم W ۶ صوقلری - واقع W، ملعون ~ لعین W، یایلا
 قدن انوب P، اینوب - شهر W ۷ کیدنجه W، بونده ~ بوراده W ۸ کلدک W،
 مصطفی پاشا W، قصمنه ~ احوالنه W ۹ شرواندن W، شروانده - عثمان پا
 شای قیوب کندولر W، شروانندن + دنوب W، ایدکلرند W ۱۰ قالقوب -
 اکینجی کون W، شهر - که لوند شاهک ولایتلریدر W ۱۱ اول ارادن ~ قر
 بندن W چکلوب W، نیچه W، منزله + قعه W ۱۲ کلدیلر - و اطرافنه جه
 له عسکر خلقی قنوب W، کلدیلر + تغلیسده W ۱۳ یکی W، کون - انده W.

اتراق ایدوب و قلعه مذکوره بر مقدار ازوق و زخیره قیوب و کفایت مقدار جنگجی تعیین ایدوب کند ولر دیار ارضرومه توجه اولندی اما عسکر اسلام یوللرده و اول صرب کورچی ولایتلرینک طاغلرندہ صوقلر و قارلر و طوفانلر واقع اولوب جوق الطر و زحمتلر جکدیلر

- ۵ باخصوص اول ولایتک کفارلری عسکروک
 ارده قلانلرین قتل ایدوب و کمی دا
 خی مجروح اولوب و اتلرن و اسبابلر
 ین سریقہ ایدوب ولایت مذکور غایت
 صرب ولایت اولوق ایله جوق الطر جک
 ۱۰ لشدر

هله هر نه حالیه سردار اعظم حضرتلری سنه ۹۸۶ رمضان المبار
 کده قلعه ارضرومه داخل اولوب و عسکر اسلامک کمی قلعه مذکور
 ده قشلایب و کفه اجازت اولنوب یرلو یرلرینه قرار اتدیلر یونلر قشلا
 مقده ازین جانب بز کلدوک شروانده و تغلیسده قلان عسکر اسلام
 ۱۵ قصصنه شرواندن عثمان باشا حضرتلری قلعه دمور قیومه کتد وکد نصرکه

۱ ایدوب اولوب W، ازیق W، قیوب - و کفایت مقدار جنگجی تعیین اید
 وب کند ولر W، ۲ ارضرومه - رومه W، اولندی - اتدیلر W ۳ صارب PW، ولایتلر
 ینک طاغلرندہ - ولایتلرندہ و طغلرندہ W ۴ توفانلر P، جکدیلر - چکلشمدر W
 ۹ صارب ۱۱P حالسه W، اعظم - مصطفی پاشا W ۱۲ قلعه مذکورده -
 ارضرومده W، مذکورده - قشلایب W، ارضرومده + و کمی دیاریکرده W ۱۳
 کفه + دخی W، یرلرندہ W، قرار اتدیلر - ساکن اولدیلر W، اتدیلر - بو
 نلر قشلامقده ازین جانب W ۱۴ کلدک W، تغلیسده + محافظه ایچون W،
 قلن W، عسکر - اسلام W ۱۵ باشا - حضرتلری W، کتدکدن صکره W.

قزلباش لعین خانلرندن کنجه خانى امام قولى سلطان و خليفه ان
 صار و قزاقلر بکى دؤز بک و سيمون ديدکلرى لعين بر قج بيک
 عسکر ضلالت يله تغليس اوزرينه واروب و قلعه مذکورى جوروب احاطه
 ايدوب و محکم جنک اتمشلردر اما روم عسکرى داخى بر خوردار او
 لسونلر ايجردن محکم جنک ايدوب توب و تۆک يله ملعونلرى قطعاً
 قلعهنک ياننه کتورميوپ جوق ملعون هلاک ائديلر آخرالامر لعينلر
 کورديلر که کوندزين قلعهنک ياننه واره ميوپ کنارلرده اغاچلردن نرد
 بانلر دزوب و کيجه يله اتفاق ايدوب و هر کوشدن غلو عام و يور
 يشر ايدوب و بيدا ائد وکلرى نرد بانلرى قلعه طيايوپ چقق صد
 نده ايکن ايجردن عسکر اسلام ملعونلرک اوزرينه طاشلر براغوب و
 توب تۆک سر يوب و نرد بانلرين بر اقدوب قلعهنک يانندن ملعونلرى
 الارغه ايدوب تارمار ائديلر ملاحده ملعونلر کورديلر که بر تدبير

۱ قزلباش - لعين W، خانلرندن - کنجه خانى W، حلتان PW، ۲ بکى - خا
 نى W، ددکلرى P، ۳ عسکر - ضلالت W، قلعه - مذکورى W، ۴ اتمشلردر -
 ائديلر W، عسکرى - داخى W، ۵ ايجردن W، طوب و تۆک ايله W، ملعون
 نلرى - قطعاً W، ۶ قلعهنک P، ياننه - يورمسه P، چوق W، ائديلر - ايدوب W
 آخرالامر - لعينلر W، کورديلر - که W، کوندزن W، واره ميوپ - کلمز وار
 وب W، قلعهنک PW، اغاچلردن W، ۸ دزوب W، اينفاق P، کوشدن P، عام
 - يوريش W، ۹ بيدا ائد وکلرى - دوزدکلرى W، چقق W، ۱۰ عسکر اسلام -
 روم عسکرى W، ملعونلرک W، اوزلرينه W، ۱۱ طوب و تۆک W، نرد بانلرن W
 برقدوب P، قلعهنک P، ۱۲ ايدوب - ائديلر W، ايدوب - تارمار ائديلر W،
 ملاحده - ملعونلر - بى دینلر W.

ایله التلق ممکن دکل اخرا لامر قلعه' احاطه ایدوب راست دورت
 آی بکلدیلر که اجلدن زبون اولوب قلعه' بو طریق ایله الهلر فی
 الواقع قلعه ایچنده قحط واقع اولوب بیجک و ایچبجک قطعاً قالدی
 شویله اولدیکه آدم آدمی یکه حمله ایدردی قلعه ایچنده جانلو طا
 یغمندن امدن غیرسین فی الجملمسن بغازلیوب یدیلر اول داخلی
 د وکندی سکره ناچار اولوب اولتر و کمک اونلری یکه باشلدیلر الحا
 صل جوق کمنه اجلدن هلاک اولدی جقوب قزلباشه متابعت اتعد
 یلر بو احوال پر ملال ایزره ایکن روعدن مرعاش بکلرکیسی مصطفی
 باشا بر مقدار عسکر اسلام یله قلعه' مذکوره فریاد رس ایرشوب و
 هم بی نهاییه ازوق و زخیره کتوردیلر عسکر اسلامک کلد وکندن قزل
 باش لعین خبردار اولیجق یوزلری قره اولوب فی الجمله یرلو یرلر
 ینه قرار اتدیلر بو قسه بونده طورسون ازین جانب بز کلدک بو
 جانیده سردار اعظم مصطفی باشا قسهسنه اول یل سفر نصرت اشار

۱ دکلدر W، قلعه' + اراقدن W، احاطه P، راس P، ۲۴ اجلدن W، او
 لوب نه ایدوب W، الالر W، ۳۴ ایچنده W، اجهجک P، قالدی نه بولنندی W،
 ۴ حمل P، ایچنده W، طایغمندن - آمدن W، غیرسین W، غیرسین -
 فی الجملمسن W، دخی W، ۶ الحاصل + نه قسه دراز ایده لم W، ۷ چوق W،
 اجلدن W، چقوب W، ۸ پر ملال نه پریشان W، ۹ پاشا W، عسکر - اسلام یله W،
 عسکر ایله W، ۱۰ ازیق W، قزلباش - لعین W، ۱۱ فی نه با W، ۱۲ بونده نه بو
 راده W، ۱۳ جانیده + ولایت ارض رویده W، سردار - اعظم W، پاشا W، ییل P.

دن دنوب رومه جقان عسرك هر بیری بر محله قشایوب و زمان
 شتانك موسمی كجوب و آیام بهاروك رنگیله دشت بیابانلر و وادی^۱
 بی پامانلر انواع رنگ شكوفه یله مرتب و مزین اولمشیدی و ظلمات
 شتانك شدتدن اشجارات كوزلردن باش اقدوب قدم نوباره اس
 تقبال ایچون کلاه شكوفعلرین باشلرینه الوب و چمن سبزه پوشلر
 روی زمیندن سر فرو ایدوب و نوباره لالزاروك قدومدن گیاهات و
 نباتات و درختان اشجارات سوند وکلرندن هر بیری پر شوق اولوب
 باشلرین قالدروب زاهدانه و عابدانه مولا^۲ لامكانه حد ایدوب با
 شلرین صلازلر کما که جنت باغ چنانده سروی^۳ بالادر که باد شما
 لدن صالنور

شعر

قدم نوباریله کولدی روی جهان
 و صلته واصل اولدی سنکه عاشق کمان
 اولمشیکن زبون زحمت شتایله چمن
 سمعه ایرشیمجک صدا^۴ نوباره اولد پشادان
 دوندی روی زمین فردوس املایه
 خاکدن باش، قالدروب ایدر هر گیاهات ذکر سبحان

۱ دنوب W، چقن W^۲، کجوب W، بهارک W، رونقیله PW، دشد P،
 وادی P^۳، اولمشیدی W، ظلمات P، شدتدن P^۴، ایچون W، کولاه P،
 ۱ زمیندن - سر فرو ایدوب و نوباره لالزاروك قدومدن W^۷ سوند
 کلرندن W، بیری - پر شوق اولوب W^۸ قالدرب W، زاهدانا P^۹، صلازلر W،
 سرو P.

قمو اشجار لباس سبزمزاریله مزین اولدی
 کل حد ایچون ناله ایدر بلبل نالان
 سندخی پر شوق اولوب رقصه کوسک یریدر مخفی
 زیرا اچلدی لطف خدایله هر کل خندان

الحاصل تمام بهار ایرشوب وینه سفر نصرت اثار ایچون هر جانبه
 و هر ولایت چاوشلر و اولاتلر پراکنده اولوب و تنبیه تأکید ایدوب
 سفر نصرت اثاره حاضر و محیا اولمسیز و محل مأموره تعجیل علی
 التعمیل جمع اولمسیز دیو فرمان همایون اولنماغن هر ولایتده قشلا
 ین و سفر همایونه مأمور اولان عسکر اسلام ولایت ارض رومه هر گوشه
 دن الای الای و کروه کروه و موج موج و فوج فوج کلوب جمع او
 لدیلر وینه قلعه ارض رومک اومسی عسکر اسلام یله و اول انواع
 رنگ جادرلر ایله شویله مزین اولمش ایدیکه تعبیره و تحریره قابل
 دکلدن باخصوص اول سنه شام بکلرکیمسی حسن باتتایه داخلی امر
 اولنمشدی سفر نصرت اثاره انلر داخلی حاضر اولوب و محل مأموره

۵ ایروب W، ایرشوب - و W، ایچون W ۶ ولایت - اطرافه W، پراکنده
 اولوب - سکر دوب P، تنبیه + W، ایدوب - اولندیکه W نصرت اثاره
 - همایونه W، تعجیل + کلوب W تعجیل - علی التعمیل W ۹
 سکر - اسلام W، کوشلردن P ۱۱ ینه - قلعه W، اومسی P اووه
 سی - عسکر اسلام یله W ۱۲ جاطرلریله P ایدیکه - تعبیره W
 ۱۲ سنه - یل W، یل + سفر نصرت اثاره W پاشا - یه W دخی W
 ۱۴ اولنمشدی - سفر نصرت اثاره انلر داخلی حاضر اولوب و
 محل مأموره W.

کلهلر و حسن باشا داخی حاضر و محیا اولوب و دیار عریک دلاور
 لری و جندلری بلسنجه شام شریفدن قالقوب دیار ارض رومه کدیلر
 و ارض رومه کلد وکلرنده سردار اعظم حضرتلرینه عسکر و شهرت کومستر
 مک ایچون کند ولرن جنک التیله تیزین ایدوب و جمعی قوللرین و
 اتلرین اول اعلا مرصع و مجوهر اسبابلریله و کیملریله تیزین ایدوب و
 قرق بیگ یرار و کوزیده جندیلر که هر بی جنک التیله تیزین اولمش
 و اللرنده بندزی مزاراقلریله یرار معلّم عرب بدولرینه و کوشی آتله
 سوار اولوب هر بی میدان ایچنده مرد مردانه و شیر شیرانه جندک
 و سلاحشورلق ایدوب بر الای و بر شهرت کومسترشد که قلم برله
 تحریر و لسان یله تقریر اولنور دکلد ر و اناطولی بکریکیسی جعفر پاشا
 داخی کذک و سایر بکریکیلر و سنجاق بکری و بلوک اغالی و زعیه
 لر و فی الجمله سفر نصرت اثاره مأمور اولان عسکر حاللو حالنجه الای
 لرین و شهرتترین کومستروب الای الای و صاف صاف حاضر و محیا طو
 رمش و سردار مصطفی باشا داخی سنه ۹۸۷ جمادی الاولنده قلعه
 ارض رویدن قالقوب عزم حرابه قارص دیو روانه اولندی سردار حضرتلر
 ینک مراد شریفلری بو ایدیکه بو سنه مبارکده قارص نام حرابه معمر

۱ - کلهلر و حسن باشا داخی حاضر و محیا اولوب و W ۲ جندیلری P
 ۲ کلد کلرنده W، کلد وکلرنده - سردار اعظم حضرتلرینه W ۴ ایچون W ۵ مو
 جوهر P، اسبابلریله - و کیملریله W ۱ اولمش ~ اولوب W ۷ پندزی W ۸
 ایچنده W ۹ قلم برله تحریر و لسان یله تقریر اولنور دکلد ر ~ تحریره و
 تقریره قابل دکلد ر W ۱۰ پاشا دخی W ۱۱ کذک W، بلوک اغالی ~ الای
 بکری W، اغالی - و زعیملر W ۱۲ فی با W ۱۳ کومستروب - الای الای و
 صاف صاف حاضر و محیا طورمش W ۱۴ سردار + اعظم W، الاولنده ~ الای
 ولهنک و اوخرنده W.

ایدوب و فرصت ال ویرورسه شروانه واروب عثمان پاشایله ملاقی اوله
 و قلعه^۱ ارض روعدن قالقوب التجی کون قارص نام حرابنک اوزینه
 واریلوب و عسکر اسلام حرابه^۲ مذکورک اطرافنه بلوک بلوک قونلوب هر
 بکلریکلر و سنجاق بکلری و بلوک اغالری و یکجریلر یوللو یولتجه قن
 وب و سردار اعظم مصطفی پاشا حضرتلری حرابه^۳ مذکورک قورینده او
 ۵ تاقلرین و پارگاهلرین قوروب و بش بیک یکجیری سرداری احاطه اید
 وب و اورته یرلرینه الوب و دورت یوز عدد خاریوخان و شاه توب عر
 بلمرین جمله عسکرک اطرافنه قوشادوب و بر عرعدن بر عریه زنجیر
 لرله محکم بند ایدوب عریلر بریردن ایزلمغه امکان اولعایوب حصار
 ۱۰ مثال شوپله کم جمیع عسکری احاطه اتمشدی حتی دشمن شبیخون دا
 خی اتسه ایجرو عسکره کلک هکن دکل ایدی بو ترتیب تمام برله عد
 کر اسلام قنوب و یرلشوب و هر کون هر کجه دورت اطرافنه یرار بکلر
 بکلر قراوللر قنوب همان حرابه^۴ قارصک عمارته اقدام و اهتمام ایدوب

۲ قارص نام حرابنک حرابه^۱ مذکورک W، ۳ اسلام - حرابه^۲ مذکورک W،
 قونوب W، ۴ بکلری - و بلوک اغالری و یکجریلر W، یوللرنجه W، قنوب -
 ایتاقلرین و پارگاهلرین قوروب W، ۵ سردار - اعظم مصطفی پاشا W، مذ
 کورک W، قورینده - قبله جانینده W، ۶ پارگاهلرین P، یکجری P، ۷ یوز - عدد W،
 خاریوخان W، غاریوخان - و شاه توب W، ۸ جمله جمیع W، عسکرک W، زنجیر
 ایل W، ۱۰ شوپله کم - اولوب W، احاطه P، دشمن W، شبیخون P، دخی W،
 ۱۱ ایچرو W، ۱۲ یرلاشوب P، کون - هر کجه W، ۱۳ قراول قونلوب W.

و جمله باشالر و سنجاق بکلی و بلوک اغالری و یکجریلر کتخداسی و عسکوک اختیار و امور دیده لری و بعضی اوستادلر و معمارلر و مالفلر

۵ اوزرینه واریلوب همان یر یر تعمیره چرت اولندی اما هرکسه بر قول تعبین اولندیکه هرکسک امکی و یولدا شلقلری معلوم اولوب اغالردن و بکلر ندن سوال اولوب صکره هرکسه حاللو

۱۰ حالنجه رعایت اولنه حتی یکجریلر طایفه سنه حرابه مذکورک قبله جانبکه جاری اولان عویک قوریدر اهل سمت انلره تعیین اولنوب و کون طوغیسی

۱۵ ارض روم عسکرینه و بهرام پاشایه تعبین اولنوب و نارین قلعه سمتی اناطولی بکلرکیسی جعفر پاشایه تعیین اولوب الحاصل هرکسه بر معین یر تعبین اولنوب یر یر یاپوب تعمیر اتمک مشغول اولدیلر قلعه مذکوره بنا اور

۲۰ لدوغی سنه ۹۸۷ جمادی الاخرینک اوا یلی ایدی بر مبارک قودلو دمه دملو براغلوب اندن هر کوشدن ال اوشریلوب و بکلرکیلر و سنجاق بکلی و اغالر نقرلرینک اوزلرینه طوروب کچه کوندز اقدام

و اهتمام ایدوب یا بدیلر(؟) شویله کم
 هر اطرافی تمام معمور و مرتب اولدی و
 قولعلری و برج بارولری داخی تمام او
 لوب بر اعلا و مشرف قلعه اولدیکه نظری
 یوقدر و قلعه' مذکوروك اوکنده جاری او
 لان صویک بر مقدارین زیر زمیندن بر
 ظرافت ایله قلعهك ایچنه الوب و ینه
 اردخان قیوسی جانیندن جقوب ینه اول
 صوبه قرشور طاشردن صویک قلعه اند
 ۱۰ وخی قطعاً بلنمز شویله که دشمان داخی
 کله صوبه احتیاجی یوقدر و قلعه' مذ
 کور طقسان کون دیچک تمام معمور اولدی
 حق سبحانه و تعالی مبارک ایده و قلعه
 تمام اولدوقدنصکره ایچنه دیزدار و حصار
 ۱۵ ارتلری و کولکلو یازوب و برج بارولرینه
 تولر و ضاریضانلرقهوب یراق یساق یله مکمل
 و مرتب ایلدیله و ایچنه نوتجی یکیچری و
 سایر ارباب تاردن الحاصل قلعه' مذکور
 تمام یراق و جنکجی یله دولدروب و قلعه'
 ۲۰ مذکوره محافظ ایچون تعیین اولنان بکلر و
 اغالر و سایر طایفه قلعه ایچنده کندولر
 ایچون اولرواخورلر بنا اتمک باشلیوب تعی
 ین زمانده قلعهك ایچین اولر یله شویله معمور

۱۱ یساق P، اجنه P، ۱۷ یکجری P، ۱۲۳ جین P.

۵ اتدیلرکه تعبیره قابل دکلدر
 و قلعه قارصک بناسی تعمیر
 نده عسکر خلقی اقدام و اه
 تمام ایدر لرینکن توقمق خان دید
 کلری لعینک عسکرندن بعض بی
 ۱۰ دینلر جمع اولوب و روم عسکر
 ینک اطرافنه اوته و صمانه و
 زخیرهیه کدن آت اوغلانلرن و
 خدمتکارلری گاه گاه رنجیده اید
 وب تعدیدن خالی اولدوقلر
 ینه بنا سردار اعظم حضرتلری
 اناطولی بکلریکیسی جعفر پاشای
 و ارض روم بکلریکیسی محمد با
 شای سرعسکر ایدوب بر مقدار
 ۱۵ عسکر قشوب و قارصدن الغار
 اولنوب و قصبه روان اوزینه
 جعفر باشا یوریوب و ساعت
 جقورینه محمد باشا یوریوب و
 ملاحده ملعوتلرک ایللرین و
 ۲۰ ولایتلرین یغما و تالان ایدوب
 و اللرینه کرن سرخ سرلری فی
 الجمله قلیچدن کجروب و عورت
 اوغلانلرن اسیر ایدوب اولرن

تعمیرینه مباشرت اتدیلر و قلعه
 مذکور اوج آیده تمام معمور او
 لوب بر پرک و محکم حصار اولد
 یکه بیان اولنمز و عساکر اسلام
 اول یل قلعه قارصی بنا اید
 وب ینه کوز صوقلری واقع اولوب
 یوکسک ولایت اولمغیله بر قج
 دفعه قار دخی یاغوب شروانه
 کدلکدن فراغت اولنوب اما عد
 کر اسلامه اجازت ویریلوب روان
 نام قصبه و ساعت چقورین یغ
 ما ایدوب روم عسکری ولایت مذ
 کوری تالان و غارت ایدوب قز
 لباش لعینک ولایتلرین و روانی
 آتسه احراق ایدوب و اللرینه
 کیرن سرخ سرلری قلیچدن کچر
 وب و بی نبایه قیونلرن و صخر
 لرن و آت و دولرین غازیلر گروه

۴ د دکلری P، ۷ اطرافه P، ۸ زخیره P

کروه الوب کتورد یلر شویله عسکر
 اسلام غنی اولوب و قلعه قارصه
 کفایت مقداری چنکچی تعیین او
 لوب و برج بارولرینه طولر و غار
 بوزنلر قونوب شویله که یراق و یس
 اق ایله مکمل و مرتب اولوب آندن
 سردار اعظم مصطفی پاشا حضرتلری
 قلعه مذکور دن قالدوب

و اکتلرن آتسه احراق ایدوب
 باخصوص قصبه روانده توقمق
 خانک اول اعلا سرایلرن و
 کوشکلرن اتسه احراق ایدوب
 و مال ماللرین و بی نهاییه
 صغیرلرن و قیونلرن هر گوشه
 دن غازیلر الای الای و بلوک
 بلوک سوروب کتورد یلر شویله که
 اوردی خلقی غنی اولوب اته و
 ۱۰ اکمه و سایر نعمته غنی اولدی یلر
 حتی اون بشر اقبیه بر صغیر
 ویرورلردی و بش اقبیه اعلا قیو
 نلر ویرورلردی و سایر ازوق و
 زخیره بوکه کوره بو طویمقلق و
 ۱۵ غنایمپله عسکر اسلام قلعه قار
 سک اوکنده ساکن اولوب اوتور
 دیلر اما کوز ایاملری کلوب یو
 کسک ولایت اولمغیله قیش واقع
 اولوب و بر قچ دفعه قار دا
 ۲۰ خی یاغوب محکم سوقلر اولماغیله
 عسکروک اتلرینه و کندولره مضایقه
 واقع اولماغن شروانه کدلعدکن فر
 اغت اولنوب سنه ۹۸۷ رمضان ال
 مبارکک ابتداسنده قلعه قارصدن
 ۲۵ قالدوب

عزم ارض روم دیو روانه اولندی بر قج منزله قلعه ارض رومه کلنوب
 و عساكر اسلامك كمى ولايت مذكوره قشلايوب و كمنه دخى اجازت
 اولنوب هر كس يرلو يرلرينه قرار اتديلر بو قسه بونده طورسون ازين
 جانب بز كلدوك بو جانبد P دمر قپده عثمان باشا قمصنه ياننده
 موجود اولان روم عسكريله قلعه دمر قپده ساكن اولوب و اوج دو
 رت دشمانك اورته يرلرينده قالبوب كاه کوتاح نام بيلاقه ساكن اولان
 قزلباشر خانلرندن محمد خان نام لعين ايله جنك ايدوب و كاه قيه
 تاق عسكريله جنك ايدوب كاه كوه البيز اتكنده واقع اولان كوره نام
 طايفه ايله جنك ايدوب الحاصل بر كون جنكدن خالى اولمايوب و
 ديار رودن عسكر اسلام كلور ديو هر كون كوزلريمز يوللر كوزدوب
 بو انتظارلغيله صوم صلوة و زهد طاعته مشغول اولوب اول ذوال
 جلال لامكانك و حدانيت و كمال لطفنه شكرلر ايليوب و دريند بلا
 ده بند اولوب بو پر ملال و بريشان احوال يله كجنوب اما كوز ايا

۱ بر قج ~ بر نيچه W، كلنوب ~ داخل اولوب W، ۲ عسكر W، كمنه ~ دخى W
 ۲ اولنوب ~ هر كس W، بونده طورسون ~ بو اراده قرار اتسون W، ۴ كلدوك W،
 كلدوك ~ بو جانبد P، دمر قپده عثمان باشا قمصنه ~ عثمان پاشا و
 تاتار خان محمد كراى سلطان قمصنه W، ياننده موجود اولان روم عس
 كريله قلعه دمر قپده ~ عثمان پاشا قلعه دمر قپده W، ۶ دشمنك W،
 دشمانك P، يايلاقه P، بيلاقه ~ ساكن W، ۷ قزلباشر + ايله W، قزلباشر ~ خا
 نلرندن محمد خان نام لعين ايله W، قيتاق + ايله W، قيتاق ~ عسكريله W،
 ۸ كاه ~ كوه W، البورض P، كويل W، ۹ كون ~ آن W، ۱۰ عسكر ~ اسلام W
 ديو + اميد طوتوب W، ۱۱ انتظارلغله + اشرف واتاقه W، زهد + W، ۱۲
 حدانيتنه W، ايليوب ~ و W، بلاده ~ بند اولوب W، ۱۳ كجنوب W.

- ملری داخلی قریب اولوب عوقلر واقع اولوب و روعدن عسکر کلمه‌سندن هرکسر امیذلرین قطع ایدوب بو مشوشر خاطرله کچنورکن مکر پادشاه اسلام و شهنشاه اعظم حضرتلری تاتار خان محمد کرای سلطانه بی حد و بی حساب انعام و احسان ایدوب و فرمان همایونلری بویله جاری و صادر اولمشکه سنکه قزنداشیم محمد کرای سلطانسن لطف احسان ایدوب عسکر جمع ایدوب و ولایت جرکسدن و دشت قیجا قدن و شمخال و قیتاق اوزرلرندن کجوب و دموور قیچده عثمان پاشا په ملاقی اولوب اندن داخلی قالقوب شروان اوزرینه واروب و شیروان ایله قزلباش ولایتلرینک مابیننده جاری اولان آب کوروک اوزرنده وزیرم و سردارم مصطفی پاشایه ملاقی اولوب اول ارالقده تدبیر و تدارک ایدوب مملکت فتح اولماسی باینده رای شریفکز هر نجه ممکن اولور سه اکه کوره عمل و تدارک ایدمسز دیو فرمان همایون اولنماغن مد کرای خان داخلی امر پادشاهییه مخالفت اتمیوب و ولایت لرینک هر جانبنه جاوشلر و آدملر براكنده ایدوب و عسکرین باشنه جمع ایدوب و دیار کعدن قالقوب عزم دموور قیو دیو روانه اولندی و بو

۱ ایاملری - داخلی W ، قریب اولوب نه کلوب W ، روعدن نه روم جانیندن W کلمسندن ۲W کچنورکن ۵W اولمشیدیکه W لطف + و ۶W عسکروک P ، ولایت - جرکسدن و دشت قیجاقدن و شمخال و قیتاق اوزرلرندن کجوب W ۸، داخلی W ، واروب نه یوریوب ۹W کورک ۱۰W اولوب + و W ، ارالقده نه اراده ۱۱W رای شریفکزه رایکوز W ، ری P ، نیچه W ، اولور ایسه ۱۲W اکه کوره نه آگوز ، عمل - و تدارک W ، فرمان - همایون ۱۳W داخلی W ، امر پادشاهییه مخالفت اتمیوب و ولایتلرینک هر جانبنه جاوشلر و آدملر براكنده ایدوب و عسکرین باشنه جمع ایدوب و نه مراد پادشاهی اوزره قرق بیگ تاتار عسکرله ۱۵W اولندی - و بو W .

ذکر اولنان ولایتلرکه دشت قیچا قدر
 و ولایت جرکسدر و اندن ولایت ققوق
 و حقوق و تومن و قبرته و ولایت شه
 خالدر بو ذکر اولان ولایتلری محمد
 کرای سلطان حضرتلری سکسن بیک یر

۵ ار و کوزیده تاتاران خونریزان یله کجوب یر نیچه منزله

و ولایت قیتاغه داخل اولدوقده ازق بکی محمد بکی و بش یوز یکجیری
 و بش یوز مقداری تاتار عسکرله دمور قیچده اولان قوللره پادشاه عالم
 پناه جانبدن ارسال اولان خزینه مقدم کوندروب انلرداجی دمور قهو

۱۰ یه بر اکی کونلک یر قالمشیکن بر قج یرار تاتار یکتلرین عثمان باشایه
 مشتجی کوندروب بر کون قلعه دمور قیچده اتورورکن ناکاه بر قج دانه
 تاتار دلاورلری حضرت حضر مثال جقه کلدیلر و عثمان باشا حضرتلرینه

۱۵ واروب رومدن کلد وکلری جمیعی عسکرک معلوملری اولیجق هر بری سو
 نشوب کویا که مرده ایدیلر احیا اولوب و جقمش جانلری ینه بدنلرینه
 کلوب عثمان پاشانک باشنه جمع اولوب و باشا حضرتلری دیوان ایدوب

۱۷ اولدوقده W، اولدوقده + مقدم W، ازاق W، یکجیری P، ۸ قوله W، پادشاه
 - عالم پناه W، ۹ دخی W، ۱۰ یکی W، کونلک یر منزله W، بر قج + دانه W،
 یکتلرین ~ میرزه لری W، پاشایه W، ۱۱ دمور قیچده ~ مذکورده W، اتورورکن P،
 ۱۲ چقه W، کلدیلر ~ کلوب W، پاشا W، ۱۳ واروب ~ واردوقده W، کلد وکی W،
 جمیعی ~ جمله W، ۱۴ چقمش W، جانلری - ینه W، ۱۵ پاشانک ~ پاشا حضر
 ترینک W، پاشا - حضرتلری W.

جمله قول دیوانه جمع اولوب و پادشاه عالم پناه جانبدن کلان امر
 همایونی چقاروب و انده ریس کتاب اولان دال محمد چلبی الیه
 الوب و اجوب یوزینه و کوزینه سوروب و جمعی قول سماع دتوب و
 امر همایونک مفهوم لطیفنده بویله بیورلمشکه وزیرم عثمان باشا سنسن
 ۵ که بر خوردار اولسن و یوزوک آغ اولسون و بنم اکمک سکه حلال او
 لسون اودوغدن زیاده اشلر اشلمشمن دست بازوکه قوت و انده او
 لان قوللرم اکر قیوم قوللرندندر و اکر یکیجریلرمدر و اکر اریاب تعار
 در و سایر قوللرمدر هر بری بر خوردار اولسونلر و یوزلری آغ اول
 سون و هر برینه بنم اکمک حلال اولسون اودوغدن زیاده اشلر ات
 ۱۰ مشرسز امدی کوریم سزی غیرت کمرن درمیان ایدوب دین اسلام غیر
 تنه و بنم اوغوریمه جالیشهسز انشا الله الرحمان امکنز ضایح اولمایوب
 مقابلهنده نیجه انعاملر اولنه دیو امر همایون اوقتوب مفهوم لطیفی
 هرکسک معلومی اولوب و خزینهنک و محمد کرای خانک سکسن بیک

-
- ۱ جمله ~ جمیع W ، جمع ~ حاضر W ، کلن W ، چقاروب W ، چلبی W ۳۱
 وب - و اجوب یوزینه و کوزینه سوروب W ، جمیع W ، قول ~ عسکر W ، طو
 توب W ۴ همایون + اوقتوب W ، پاشا W ۵ ، یوزک W ، اکمکوم W ، سکا W ،
 هلال P ۶ ، ایشلر W ، اشلمشمن ~ اشلمشمن W ، دسد P ، انده - اولان W
 ۷ اکر قیوم قوللرندندر ~ که بلوک خلقیدر W ، و - اکر W ، تعار + و کولکلو W ،
 ۸ قوللرمدر ~ طایفندر W ۹ ، ایشلر W ۱۰ ، کورایم P ، سیزی W ، کمرین W ۱۱ ، اغو
 ره P ، الله - الرحمان W ، امکلریکز W ۱۲ ، انعاملر ~ عوضلر W ، مفهومی W
 ۱۳ هرکسک + تمام W ، معلوملری W ، سکسن ~ قرق W

تاتار عسکرله کلهجکی مقرر اولیجق اول بلا^۱ محنتله خاطرلری محزون و آتشر افتراق ایله کوزلری چیحون اولان طایفه^۲ک هر برینه رقت^۳ و قع اولوب سوند وکلرندن اغلاشوب و کمی نعره^۴لر اوروب و برچ باریدن شادلق ایچون تولر و توغکلر اتلوب اهل کون دمور قییده بر شادلق و بر تعاشا اولمشدرکه تحریره و تقریره قابل دکلدر هرکس سوند وکلر نندن بربرینه الفت و محبت ایدوب مرده دللری احیا و شکست خا طرلری اجلا اولوب کویا که

- شدت شتانک زحمتدن زمین سیاه
 اوزره کیهات و نیاتات محو اولوب
 ۱۰ وجودلری عدمه مبدل اولمشیکن قدوم
 نوم نوبهاروک رایحمنن پاد شمال
 دماغ لرینه لمظ (؟) اتمک یله هربری
 زیر زمیندن سر فرو ایدوب و چمن
 سبزه زارلر قدوم نوبهاروک امدندن
 ۱۵ پیر شوق اولوب رقص ایدرلردی و
 درختان اشجارات داخی پر دیده
 اولوب قدوم نوبهاره استقبال ایچ
 ون کولاه شکوفه لرین باشلرینه. الوب
 سوند وکلرندن رقص ایدوب صالنورلر
 ۲۰ کویا که صحرا^۱ ملاحظده دلبر بالا
 صالنور

۱ خاترلری P۲، طایفه^۲ P۲، سوند کلرندن W۴، ایچون طولر W، توغکلر^۳ -
 ضاریمونلر W، قییده^۴ - قیو ایچنده W۵، تحریره - و تقریره W، قابل دکلدر
 - اولنمز W، سوند کلرندن W۶، خاترلری P۷، اولوب^۵ - اولدی W، کویا که +
 مرده اولمشلردی حیات بولدیلر W۹، مهو P۰.

عسکر اسلام یو معقوله شادلقده ایکن سنه ۹۸۷ شعبان المعظمک
 اواخرنده محمد کرای خان سکسن بیک تاتار عسکرله کلوب قلعه^۱
 دمور قیویه داخل اولدیلر اول کون عثمان پاشا حضرتلری دمور قیو
 ده ساکن اولان روم عسکرله خان حضرتلرینه استقباله جقوب بر قو
 نق یر قارشو وارلدی و عثمان باشا خان حضرتلرینه انواع دورلو نه
 ملتر حاضر اندرمشیدی زیافت ایچون و خان حضرتلری سعادتله کل
 وب دمور قیو قورینده بحر قلزم کنارینده قنوب

و اول حاضر اولان نعمتلی و
 نقایسلر ینوب و اجلوب خان
 ۱۰ حضرتلری عثمان پاشایله ملاقات
 اولوب و نجه صاحبت ایدوب
 همان شروان اوزرینه کتمک تد
 بیرنده اولدیلر و ماباقی تاتار
 ایچون پاشا حضرتلری بی نها
 ۱۵ یه قیون حاضر اندرمشدی همان
 تاتارلره قیونی یغما امر ایدوب
 اول اجلقدن جغش تاتار عسکری

اول کون عثمان پاشا خانی ضیافت
 ایدوب و باقی تاتارلر ایچون اوج
 بیک مقداری قیون حاضر اندرمشدی
 همان تاتاره یغما اندروب اول آچ
 لقدن چقمش تاتار عسکری

۱ مقوله W، المعظمک W، سکسن ~ قرق الّی W، بیک + مقداری W، عسکر
 یله - کلوب قلعه W، ۳ اولدیلر ~ اولوب W، پاشا - حضرتلری W، ۴ جقوب W،
 جقوب - بر قونق یر قارشو وارلدی و عثمان باشا خان حضرتلرینه W، جق
 وب + و ضیافت ایچون W، ۵ درلو W، ۶ اندرمشیدی - زیافت ایچون W، حضر
 تلی - سعادتله W، کلوب - دمور قیو قورینده W، ۷ بهر P، کنارنده P.

اوج بيك مقدار قیونی یغما اید
 وب شویله که بر قیونه یدی سکز
 تاتار یابشوب قورد کیی هر بری
 بر جانبه چکوب و بوغازلندن در
 یسی ایله هر بری یر یر کسوب
 بو مقدار قیونی بر ساعتده تارمار
 اندیلر آندن عثمان پاشا خان ای
 له دانشق ایدوب همان ایرتسی
 دمور قاپودن قالقوب عزم شروان
 دیو روانه اولندی زیرا شروانده
 محمد خان دیدکلی لعین ایله
 بر مقدار قزلباش واریدی غافل ای
 کن آنی باصوب دشمان خببردار
 اولمدین اوزلرینه وارمق نیتنه رای
 تدبیر ایدوب دوردنجی کون شبر
 ان نام قصبیه وارلدقه شهر شه
 قیه مقدم بر مقدار

اوج بيك مقدار قیونی یغما
 ایدوب بر تماشا اندیلر که تد
 پیره قابل دکلدر شویله که بر
 قیونه یدی سکز تاتار یابشوب
 قورد کیی هر بری بر کوشیه
 جکر و کمی بوغازلندن یر یر
 درسی یله کسوب شولقدر قیونی
 بر ساعتده یغما ایدوب تارمار
 اندیلر آندن عثمان پاشا خان
 ۱۰ حضرتلریله دانشق ایدوب و ده
 ور قپوده بر کون داخی قرار
 اتمیوب عزم شروان دندلی زیرا
 شروانده محمد خان دیدکلی
 لعین ایله بر مقدار قزلباش وار
 ۱۵ یدی تحفل انی باصوب و دش
 مان خببردار اولمدین اوزلرینه
 وارمق ایدی بویله رای تدبیر
 ایدوب همان قلعه دمور قپو
 دن قالقوب عزم شروان دنلوب
 ۲۰ روانه اولندی دوردنجی کون
 شیران نام قصبیه فونلدوقده
 شمقیده ساکن اولان محمد خان
 نام لعینک اوزرینه روم عسکرندن

۸ طانشق W ۱۲ ددکلی P ، دشمن W ۱۷ رای P

تاتار ایله دیوانه قیقوی سرعسکر
ایدوب کوندردی همان الغار او
لنوب و محمد خان نام لعین شه
قیده فارغ البال حماده ایکن روم
عسکری و تاتار عسکری غافل ملعو
نلری باصوب و محکم جنک ایدوب
اول محلهده محمد خانک باشن کس
وب و یاننده اولان قزلباشلری با
لجمله قلمچدن کچروب و کمی دخی
فرار ایدوب جان باش قورتردیلمر و
روم عسکری و تاتار عسکری ولایت
شروانه داخل اولوب بر قج منزله
شهر شعیبه کلوب قوندیلر شهر مذ
کوره بر قج کون اوتراق اولنوب
آندن دخی قالقوب عزم ارش دیو
روانه اولندی سنه ۹۸۷ رمضان ال
بارکده ارش نام قصبیه کلندی

کولکولر اغاسی دیوانه قیقوی
سرعسکر ایدوب و یاننه بر مذ
دار تاتار عسکری قشوب الغار
اندیلر بر اکی کونده واروب
۵ اول ملعونی باصوب و محکم
جنک اولنوب کندوسنک باشن
کسوب و یاننده اولان قزلباش
لرؤک اکثری قلمچدن کچروب
و بر مقداری قاجوب جان باش
۱۰ قورتروق اردنجه اولدیلمر و روم
عسکری و تاتار عسکری ولایت
شروانه داخل اولوب بر قج
منزله شعی نام شهره کلت
دی اما شهر مذکورک سنه
۱۵ لرین قزلباش قرمشر و بر مقدار
رافضی مذهب اولانلری تاتار
قورخوسندن فرار اتمشلمر آدمیه
سی اولماق یله شهرؤک رونقی
کتمش حله جمله عسکر شهر مذ
۲۰ کورؤک قورینه قونلوب و اوج کون
انده اوتراق اولنوب دوردنجی
کون آندن دخی قالقوب عزم
ارش دیو توجه اولندی بر قج
منزله ارش نام قصبیه کلندی

اما قصبه مذکوری قزلباش لعین
 خراب ایدوب یقمش و یاقمش قط
 عا بر معمور او قالما یوب و آدم
 ادمزاددن بر فرد قالمش اول
 کوزلجه ارشی خراب اتشلر و مق
 دم مصطفی باشا حضرتلرینک قو
 ندوغی کوک میدان نام موضعه
 قونلوب و بر کون انده
 اما قزلباش لعین شهر مذکوری
 خراب ایدوب یقمش آتسه احراق
 اتمش قطعا بر معمور او قالما
 یوب و آدم آدم زاددن بر فرد
 قالماش اول کوزلجه ارشی خراب
 اتشلر و شهر مذکورک قرینده
 کوک میدان نام موضعه قونلوب و
 بر کون انده

۱۰. اوتراق اولنوب و خان حضرتلی عثمان باشای دعوت ایدوب و دانشق
 ایدوب مصطفا پاشانک محل ماموره کلد وکلرینه غایتله بی حضور اولوب
 و اول محله غازیلر بر قزلباش طوتوب کتورمشلر ایدی خان حضرتلی
 اول قزلباشدن مصطفی پاشانک احوالن سوال ایدوکنده اول داخی جو
 اب ویروب دیدیکه دولتلو خان مصطفی باشا قاری نام حراجه معمور
 ایدوب و رمضان شریفک ابتداسنده دنوب رومه توجه ایدیلر الان ارض
 ۱۵. رومهدردیو صحیح خبر ویردوکنده خان حضرتلی گللی بی حضور او
 لوب و مصطفا پاشانک ملاقاتندن امیدو قلع ایدوب و بعض اختیار میر
 زهلرن و اتعلق نام صاحبین و عثمان باشای دعوت ایدوب و تدبیر
 تدارکلی شوکه مقرر اولدیکه ارش اوکنده جاری اولان کور صوین قیون

۹ پاشایی W، طانشق PW ۱۰، مصطفی W، کلد وکلرینه W، غایت یله نه گللی W
 ۱۱ غازیلر نه تاتارلر W، کتوردیلر W، ایدی + دل W ۱۲ احوالندن W، پا
 شانک W، دخی W ۱۳، ددیکه W، پاشا W ۱۴ ابتداسندن دنوب W، ارض
 رومهدردیو W ۱۵ صح P ویردوکنده W ۱۶ مصطفی W ۱۷ صاحبین W،
 پاشای نه پاشا حضرتلرین W ۱۸ تداروکلری P، صوین - قیون W

كجدى نام كجددن كچوب كنجھ و قره باغ و حلو و اراضيز و دزاق
و رنده نام ولايتلرينه اقين ويروب

سرخ سر روسياھك ايللرين و ولا
يتلرين يقوب ياقوب و مال منالتر
ين تالان و غارت ايدوب و اهل
عياللرين اسير ايدوب ينه دنوب
ديار كھيه روانه اوله لر

بو تدبير تدارك اوزره قصبه ارشدن قالقوب و كور صوين ذكر اولنان
كجددن كچوب انجى كون برده نام قصبك اوزرينه واريلوب و اطرافنه
۱۰ جملھ عسك قنوب و قصبه مذكوره اللرينه كرن اسباب ارزاقى تالان و
غارت ايدوب و اولرن اتشه احراق اتديلر و اول محلده بر قج كون
اوتراق اولنوب و اطرافه بلوك بلوك تاتار عسكى كوند ريلوب و قزلباش
بد معاشك ايللرينه تاتاران خونريزانلر مور ملخ كبي براكنده اولوب بر
قج كون ايچنده تاتاروك بر جانبى تا كورجستان ولايتلرنده زك نام
۱۵ شھرى تالان و غارت ايدوب و بر جانبى قزلباش ايچنده دزاق و رنده

۱ - كجدى نام كجددن كچوب W، باغ - و حلو و اراضيز و دزاق و
رنده نام W ۲ اقن W، ويروب ~ ويروه لر W ۳ تدبير - تدارك W، تداروك P،
ذكر اولنان كجددن ~ قيون كچدى نام كجددن W ۹ كچوب W، ۱۰ جملھ ~
جميع W، كيرن W، اسباب ارزاقى ~ رزق و اسبابى W ۱۱ اتديلر ~ ايدوب W،
اول محلده ~ قصبه مذكورك اوكنده W، بر قج ~ اوج W ۱۲ قزلباش بد معا
شك ~ قزلباشك W ۱۳ اللرينه W، خونريزان W، پراكنده W، بر قج ~ اوج W،
۱۴ ايچنده تاتارك W، ولايتلرنده ~ ايچنده W، ۱۵ ايچنده W.

و اراضير و حلو مملكتلرين كه تا اردبيله قريدر بو قدر ولايتلى
تاتار عسكرى و روم عسكرى تالان و غارت ايدوب و اللرينه كرن بى
دينلى قليجدن كجروب و اولرين و اكلنرين فى الجملة آتسه احر
اق ايدوب و اهل عياللرين و ات دوه و صغير قيونلرين هر كوشه
۵ دن الاى الاى و كروه كروه الوب كتورديلر عسكر ايچنده شويله غنا
يم واقع اولديكه حتى اللى فلورى قيمتلو اول اعلا اتلى و مايه
دولهلى برر اكيشر فلورييه و يرورلردى و صغيره قيونه خود كسنه بق
مزدى قزلباشه قالمسون ديو بوغازليوب براغوب كيدرلردى و اول قز
لباشك و كنجه نام شهروك رعنا عجم محبوه لرن و بى بدل دلبرلرن تا
۱۰ تار عسكرى قيون صغير سورر كى اوكلرينه براغوب اورديده بلكو بد
وك صاتمغه كتورلردى اما كسنه المزدى زيرا هر كسر غنى اولمشلر
دى اعلا باكره قيزى و امرد اغلانى اوچر دوردر فلورييه و يرورلردى
كسنه المزدى خان حضرتلى قزلباش لعينه بو معقوله بر اعلا طبنجه
اوروب و قزنداشى عادل كراى خانك انتقامن الوب و اندن چكلوب
۱۵ عزم كه ديو روانه اولندى و اول محاربه لرده كنجه نام قصبك اوزر

۱ ارزير W ۲ عسكرى - و روم عسكرى W ، تالان - و غارت W ، كيرن W ۳
كجروب W ، اولرين W ، اكلنرين + و باغ و باغچهلرن قيروب W ، اكلنرين -
فى الجملة W ۴ ا + و W قيونلرن W ، كوشدن P ۵ ايچنده W ، ۷ ايكيشر W
فلورييه ~ التونه W و يرورلردى W ، بقمز P ۸ قالمسون P ، غازليوب P ، بغاز
ليوب W ، كيدرلردى P ، اول + اعلا W ۹ شهرك W ۱۰ صغر W ۱۱ المزدى
~ بقمزدى W ۱۲ اغلانى P ، اوچر دوردر فلورييه ~ برر اكيشر التونه W ،
ويرورلردى + الحاصل تاتار عسكرى و روم عسكرى شويله غنى اولديلر كه
تعبيره و تحريره قابل دكلدز W و يرورلردى - كسنه المزدى W ۱۳
مقوله W ، طبنجه W ۱۴ چكلوب W .

بینه اقبون ویرلد وکده مالف الحقییر قزلباش بد معاشک ید ناپاکنه دو
شوب و جمعی ماملکم انده ضایع اولوب مجروح مکسوریدی

و بو بنده شاه محمد خدابند
دهیه دل الوب کتدی لر باشمزه
چوق فلاکت لر کلمشد ر اکر کند و
باشمه کلن قسه لری دخی تفص
یلا شرح اید رسم بر بو
مقدار کتاب دخی اولور الحا

۵

سکز آی دیار عجمده و ولایت
قزلباشده محبوس اولوب ۱۰

لوب

سکره حق سبحانه و تعالی فرصت و نصرة ووروب اوج نفر یولداش یله
تبدیل صورت و تغییر جامه ایدوب طریق سیاهات یله دیاری رومه کد
وب یحمد الله و المنه دین اسلام ولایتنه ملاقی اولوب دوام دولت
پادشاه عالمپناهه اشتغال اوزره یوز و محمد کرای حضرتلری تاتار عد
کرله ولایت شرواندن چکلوب و دمور قپویه کلوب و بر مقدار تاتار عد
کری عثمان باشایله بله قیوب کند ولر سعادتله دیار کتیه روانه اولندی

۱۵

۱ ویرلد کده W ۲ جمیع W، مجروح - مکسور W، یدی - اولوب W ۱۲ فرصت -
و نصرة W ۱۳ طریق - سیاهات یله W، دیار W ۱۴ المنه - دین اسلام
ولایتنه ملاقی اولوب W ۱۵ پاشاه p، عالمپناهه - عالمپناهه حضرتلرینه W،
حزرتلری - خان W، تاتار عسکر یله - تاتار ایله W ۱۶ چکلوب W، دمور قپو
یه کلوب - دمور قپودن کچوب W، کلوب - و بر مقدار تاتار عسکری عثمان
باشایله بله قیوب کند ولر سعادتله W ۱۷ اولندی اولند قدن سکره W.

و خان حضرتلری کند وکد نصکره عثمان باشا ینه قلعه^۱ د مور قهویه کلوب ساکن اولوب و لایت مذکورک حفظی و حراشتی باینده اقدام و اهتمام ایدوب دوام دولت پادشاه عالمپناه حضرتلرینه اشتغال اوزره اولوب قلعه^۲ مذکورده غیرت کمرن در میان ایدوب اوتورمده بو قسه پیونده طو رسون ازین جانب بز کلدوک ارض رویده سردار مصطفی پاشا قصهسنه و بو سنه^۳ مبارکده قرص نام حرابه^۴ معمور ایدوب سینه ۹۸۷ رمضان المبار رکه^۵ قلعه^۶ ارض رومه واروب عساکر اسلامک کمی قلعه^۷ مذکورده قشلابوب و کمنه اجازت ویریلوب یرلو یرلرینه قرار ایدوب و سردار اعظم مصطفی پاشا حضرتلری کند ولر بالذات قلعه^۸ ارض رویده قشلامق اوزره ساکن او لوب اوتورورکن پادشاه عالمپناه جانبدن امر اولوب

و استانه^۹ سعادت کلمه لرن مراد ایدوب سردار حضرتلری داخی فرمان همایون اوزره اسلامپوله کتمک مقرر او لوب و سرحدی حفظ اتمک ایچون و آندن معذول اولان حسرو باشای ار ض رویده سرعسکر یرینه قیوب و قپو خل قدن ایشا^{۱۰} سباهیان قالب و یکچیرلر

۱ - و خان حضرتلری کند وکد نصکره^۱ ، پاشا^۲ ، کلوب^۳ - کیروب^۴ ، کلوب - ساکن اولوب^۵ ، ۲ مذکورک^۶ ، حفظ^۷ ، حراشتی^۸ - هراشتی^۹ ، اهتمام^{۱۰} + او زره^{۱۱} ، ۳ پادشاه عالمپناه حضرتلرینه^{۱۲} - پادشاهی^{۱۳} ، ۴ مذکورده^{۱۴} - د مور قپو^{۱۵} د^{۱۶} ، کمرن در^{۱۷} ، اوتورمده^{۱۸} ، پیونده^{۱۹} - بو اراده^{۲۰} ، کلدک^{۲۱} ، ارض رویده^{۲۲} - بو جانبد^{۲۳} ، مصطفی^{۲۴} ، قصهسنه^{۲۵} - و^{۲۶} ، ۷ عساکر اسلامک^{۲۷} - عسکرک^{۲۸} ، مذ کور^{۲۹} ، ۸ ویریلوب^{۳۰} - اولوب^{۳۱} ، ایدوب^{۳۲} - سردار اعظم^{۳۳} ، مصطفی^{۳۴} ، ۹ بالذات - قلعه^{۳۵} ، قشلامق^{۳۶} ، ۱۰ اوتورورکن^{۳۷} - اوتوردیلر^{۳۸} ، اوتوردیلر^{۳۹} + اندن^{۴۰} ، او لوب^{۴۱} ، ۱۰ معذول^{۴۲} ، ۱۷ یکچیرلر^{۴۳} .

كئخذاسى قالب و محافظه ايجون
 بر مقدار عسكر قيوپ كندولر سعاد
 تيله سنه ۹۸۷ محرمنده قلعه ارض
 روذن قالقوب عزم اسلامبول ديو بد
 انه اولندي بر نيجه آياطردنسكره
 سردار حضرتلى اسلامبوله داخل او
 لوب قرار اتديلر اول وقت وزير اعظم
 محمد پاشا فوت اولوب احمد پاشا
 وزير اعظم اولمشدى انلره داخى حق
 تعالى حضرتلرينك تقديرنده اجل مق
 در وارد اولوب فوت اولوب مصطفى
 پاشا وزير اعظم اولوب صدر اعظمده
 بر قرار اولديلر

مصطفى پاشا قلعه ارض روذن
 قالقوب عزم اسلامبول ديو توجه
 اولندي بر نيجه آيامدن سكره
 محيه استيبوله داخل اولديلر
 اهل وقت محمد پاشا فوت او
 لوب احمد پاشا وزير اعظم ايه
 دى اولدخى فوت اولوب مصط
 فا پاشا وزير اعظم اولوب صدر
 اعظمده بر قرار اولديلر

چونك اوزينه بر مقدار ايام مرور اتدى و ايام شتا رفع اولوب هنگام بي
 ار واقع اولدوقده ينه ديار شرقه پادشاه عالمپناه حضرتلى سفر همايون
 امر ايدوب و وزير ثانى اولان سنان پاشا بىر الله مايشا (؟) حضرتلر
 بين اختيار ايدوب و شرق سفرينه قُامور اولان عسكره سردار ايدوب كون
 درملرن مقرر ايديجك سنان پاشا حضرتلى داخى پادشاه هفت كشو
 رك امر همايونلى اوزره سفر نصرت اثار ايجون جميعى لوازمين تدارك

۱۴ اتدى ~ ايدوب W ، حنكام P ۱۵ اولدوقده ~ اولوب W ۱۶ پاشا ~ بىس
 الله مايشا W ، حضرتلر W ۱۷ ايدوب ~ اولوب P ، كوند رملرين P ۱۸ پاشا
 ~ حضرتلى W ، داخى W ، هفت كشورك ~ حضرتلرينك W ۱۹ امر ~ فرمان W
 جميع W ، لوازمين W ، تدارك P .

ایدوب سنه ۹۸۸ ریح الاولنده اوسکدره کچوب و مامور اولان عسکر
فی الجمله باشنه جمع اولوب اندن سعادتیه اوسکدرن داخی قا
لقوب عزم ارضروم و دیار عجم دیو روانه اولندی

و اوسکدرن قالدوشی کون جمله عسکر
۵ سردار سنان پاشا حضرتلرین کوندری
جقوب عسکر اسلام بلوک بلوک و الای
الای سردار حضرتلرینک کمی اوکنجه و
کمی اردنجه الایلر و عافلر بخلایوب
آهسته آهسته توجه اولندی بر نیجه
۱۰ آیاده سواس نام شهره داخل اولنوب
و سردار اعظم سنان پاشا حضرتلرینک
قرنداشی محمود پاشا اول وقت سواس
بکلیکیسی یدی سردار اعظم حضرتلرینه
استقباله کلوب و عسکر اسلامک اوکنه دش
۱۵ وب سواس قورینده واقع اولان جایره قتل
وب دورت کون انده اوتراق اولنوب و
شهر سواسدن قالقوب عزم ارضروم دیو
روانه اولندی

بر قج آیادنصکره سنه ۹۸۸ جمادی الاولنده قلعه ارضرومه داخل
۲۰ اولوب و ارضروم اوکنده واقع اولان جایره قونلوب اوتوردیلر اندن سفر

۲ فی ~ با W، باشنه ~ یاننه W، اندن - سعادتیه اوسکدرن داخی W
۳ ارضروم - و دیار عجم W، ۱۹ بر قج ~ بر نیچه W، سنه ۹۸۸ جمادی
الاولنده ~ سردار حضرتلری W، ۲۰ اولوب و - ارضروم W، چایره + جمله
عسکر W، قونلوب - اوتوردیلر W، اوتوردیلر P.

نصرت اثاره مأمور اولان عسکر هر کوشیدن و هر ولایتلردن گروه
 گروه و الای الای کلوب جمع اولمغه باشلدیلر و قلعه' ارضرومک
 اومسی یینه عسکر اسلامیله تزیین اولوب و اول انواع رنگ اوتاکلر
 دن و دورلو منقش سایبانلردن صحرا' ارضروم طبطلو اولوب

- ۵ هر کون اول مرد مردان دلاور
 لر میدان یوزینه چقوب انواع دو
 رلو لعبیله جندک و سلاحشور شویله که مأمور اولان عسکر با
 لق ایدرلردی بونک اوزینه سردار لجهله جمع اولمشدی و قلعه'
 اکرم حضرتلری قلعه' ارضرومه ارضرومه سردار سنان پاشا
 ۱۰ یکرمی کون مقداری اوتوروب و جمعی عسکر داخی تمام کلوب محل
 مأموره جمع اولدیلر اندن سنه ۹۸۸ جمادی الاخرنده قلعه' ارض
 رویدن قالقوب توجه اولنوب حسن قلعهسنه کلندی بشر کون قلعه'
 مذکورده اوتراق اولنوب اندن داخی قالقوب جویان کبرسی قوریندن
 توجه اولنوب قارص نام قلعهیه داخل اولوب جمعی عسکر قلعه' مذکور
 ۱۵ وک اطرافنه قنوب و بر قج کون انده اوتراق اولنوب و فی الجمله
 عسکر انده جمع اولوب شولقد ر عسکر جمع اولمشدیکه تحریره قابل دکل

۱۳ ایله W ، اولوب - و اول W ۴ درلو W ، طبطلو W ۱۰ اتوروب P ، اوتوروب
 - جمعی عسکر داخی تمام کلوب محل مأموره جمع اولدیلر W ۱۱ اندن
 - سنه ۹۸۸ جمادی الاخرنده قلعه' ارضرویدن قالقوب W ۱۲ اولنوب -
 ایدوب W ، قلعهسنه P کلندی - قونلوب W ۱۳ دخی W ، قالقوب - جویان کبر
 سی قوریندن W ۱۴ اولنوب + بر قج منزله W ، قارص نام قلعهیه - قلعه'
 قارصه W ، اولنوب W ، اولوب - جمعی عسکر قلعه' مذکورک اطرافنه قنوب W
 ۱۵ اطرافنه P ، انده + دخی W ، اولنوب - و فی الجمله عسکر انده جمع
 اولوب شولقد ر عسکر جمع اولمشدیکه تحریره قابل دکلدر W .

در و سردار اعظم حضرتلرینک مراد شریفلری بو ایدیکه بو سنهٔ مبا
 رکهده قلعهٔ تغلیسه ازوق و زخیره ایلدوب اندن قزلباش لعین مراد
 اولنان ولایتلری و داخی شیروانی حسن اختیارلریله ویزوب بارشقلق
 اوزره الجیلری کلورسه خوش بارشیله و الامراد اولنان ولایتلری ویزم
 لریسه تغلیسه ازوق و زخیره ایلند و کد نصرکه روان اوزرندن یوروب تا
 تیریزه واریلوب و قزلباشک ایللرین و ولایتلرین یاقوب یاقوب حراب اید
 لر بو نیت اوزره قلعهٔ قارصدن قالقوب عزم تغلیس دیو روانه اولندی
 بر قج منزله کورچی بوغازینه داخل اولوب اما اهل کونلرده قدرتی
 الهی محکم یغمورلر اولوب و اهل صرب کورچی ولایتلرنده محکم بالچق
 ۱۰ واقع اولوب شویله که آدم بالچقندن چقه میوب

کلی مضایقه واقع اولوب عسکروک	چوق آت دوه قریلوب اول محلده
اردی اوزایوب و برانکده اولوب	یغموردن و بالچقندن عسکر خلقی
چوق الملهر چکلدی و اول بوغاز	کلی مضایقه چکلدیله اول اراده
زده سردار حضرتلری طقوز کون	پاشا حضرتلری بر قج کون اوتراق

۱ اعظم ~ سنان پاشا W ، ایدیکه P ، ۲ ازیق W ، ایلدوب ~ الدوب P ، ۳ داخی ~
 ولایت W ، اختیارلری ایله W ، ۴ الجیلری W ، ولایتلری ~ بیرلری W ، ۵ ازیق W ،
 اوزرندن ~ یوروب W ، ۶ واریلوب ~ وارنجه W ، اللرین W ، یاقوب ~ یاقوب W ،
 ایدله لر ~ اتمک ایدی W ، ۷ اولندی ~ اولوب W ، اولندی ~ بر قج منزله W ،
 اولندی + سنه ۹۸۸ جمادی الاخرینک اوایلنده W ، ۸ اما ~ اول W ، کونلر
 ده ~ قدرتی الهی W ، ۹ یغمور W ، صارب PW ، کورچی ولایتلرنده ~ طلاغرده W ،
 ۱۰ جقمیوب P ، ۱۱ مزایقه P .

ایدوب اندن داخی قالقوب بر
 قج منزله قلعه' تغلیسه داخل
 اولوب و جمله عسکر قلعه' مذکورک
 اطرافنه قنوب ساکن اولوب رویدن
 کتوردکلری زخیره' قلعه' تغلیسه
 تسلیم ایدوب و بر قج کون انده
 اوتراق اولنوب و قلعه' مذکوره بر
 مقدار دنج آدم دخی محافظه
 ایچون تعیین اولنوب آندن قال
 قوب دیار ارضومه توجه اولنوب

اوتراق ایدوب و جمله عسکر تمام
 جمع اولوب اندن داخی قالقوب
 روانه اولندی بر نیجه منزله ق
 عه' تغلیسه داخل اولوب و جمله
 عسکر قلعه' مذکورک اطرافنه سا
 کن اولوب و دیار رویدن کلن از
 وخی و زخیره' قلعه' تغلیسه تسل
 یم ایدوب شویله که قلعه' مذکور
 ازوق و زخیره' یله پر اولوب و سر
 دار حضرتلری تغلیسه اون کون
 ۱۰ مقدار اوتورپ و قلعه' تک جمی
 عی لوازمین مکمل و مرتب ایدوب
 کندولر سعادتیه قلعه' قارصه رو
 انه اولدیلمر

۱۵ اندن سنه ۹۸۸ شعبان المعظمک اوایلنده قلعه' قارصه داخل اولوب
 و عسکر اسلام قلعه' مذکورک اطرافنه قنوب اوتوردیلر بونک اوزرینه بر
 قج کون مرور ایدوب و سردار اعظم حضرتلری جمله قوله تنبیه و ندا
 ادروب هرکس حاضر اولسون و قرق کونلک ازوق و زخیره تدارک اتسو
 نلر همان روان اوزردن کجوب و تبریز نام شهره کدلک مقررر دیو

۵ اطرافنه P' ۱۱ اتورپ P' ۱۵ المعظمک W، اولنوب W، ۱۶ مذکورک W، اتور
 دیلمر ۱۷ P ایدوب - اتدی W، اعظم حضرتلری - سنان پاشا W، تنبیه - و
 ندا W ۱۸ ادروب - اتدی که W، ادروب - هرکس حاضر اولسون و W، از
 یق W، تداروک P اتسونلر - ایدک W، اتسونلر - همان روان اوزردن
 کجوب و تبریز نام شهره کدلک مقررر دیو W، اتسونلر + قزلباش آدینم
 واردر دیکک W.

هرکسر قادر اولدقلری مقدار ازو
قلرین و زخیرهلرن تدارک ایدوب

هرکسک معلوملری اولیجق روم عس
کری داخی هر بری قادر اولد و
قلری مقدار ازوقلر و زخیرهلرن تد
ارک ایدوب و اتلرینه و کندولره و
یراقلرینه جلا ویروب هرکسر حاضر
اولوب کتک صد دنده ایکن قزلباش
لعین روم عسکرینک بویه تدبیر و
تدارک ایدوب و تیریز اوزرینه یور
نمسی مقرر اولدوغین معلوملری او
الیجق جانلری باشلرینه صجرا یوب
و جمعی امور دیده خانلری بر
یره جمع اولوب و تدبیر بدرایلری
شوکه مقرر اولمشکه شیعدیکی حال
روم عسکرینه مراد اتد وکلری ولایت
الری ویرمیوب عناد و مخالقت ایدر
سک بو قدر انبوه عسکر اوزریمزه
کلور مقابلیه اقتداریمز یوقدر ایللر
یمزی و ولایتلریمزی یقوب یاقوب حر
اب ایدر لر باخصوص شمدیکی حال
۲۰ سردارلری سنان باشادر بر عاقیل
و دانا مدبر کمنعدر که یمن و
خلق الواد کبی معظم قلعهلری و
جزیرهلری فتح ایدوب بو قدر ایش

۸ تداروک P

کوروش اهل تدبیر کسنهدر احتمالدر
 اوزریمزه کلوب ایلملریمزی و ولایتلریمزی
 خراب ایدوب و اهل عیاللریمزی اس
 یر ایدملر کلوك امدی بونلره بارشق
 ۵ نامه الجی کوندهرملوم و مراد اتدو
 کلری ولایتلری اقرار ایدملوم بو طر
 یق یله بو قدر عظیم عسکری اوزریمز
 دن رد ایدملوم صکره هر نیجه ممکن
 ایسه اکه کوره عمل ایدملوم دیو ملعو
 ۱۰ نلر تدبیر و تدارک ایدوب سردار
 اعظم سنان باشا حضرتلری قلعه قار
 صده ساکن اولوب و تبریز اوزریمه کت
 مک صد دنده ایکن بر مقدار قزلباش
 الجی نامه کلوب و سردار اعظم
 ۱۵ حضرتلرینه واروب بولشد و قده

کتمک اوزریمه ایکن قزلباش لعد
 یندن الجی نامه بر قج نغر
 ملعونلر کلوب و سردار حضرت
 لرینه واروب

الجیلکه کلد و کلرین معلوم ایدوب و داخی بر نیجه بللو خانلریمز شاهک
 رضاسیله و بعضی هدایایله خاکپایکزه کلمک اوزرهدر پادشاه عالمپناه حض
 رتلرینه بزم احوالمر عرض ایلمک مراد شریفلری هر نیجه ایسه ایله اول
 ۲۰ سن دیو خبر ویرد و کلرندده سردار اعظم حضرتلری داخی ملعونلرک

۱ احتمالدر P' ۱۰ تداروک P' ۱۷ اچیلکه کلد ظرین W، دخی W، بللو + و
 باشلو W' ۲۰ ویرد کلرندده W، ویرد و کلرندده + و هم مقدا آستانه سعادت
 کیدن مقصود خان نام قزلباشه توقف اولنوب W، سردار - اعظم W، حضر
 تلی - داخی W، ملعونلرک W.

متابعته و مراجعتنه اعتقاد و اعتماد ایدوب و تیریز اوزینه کد
لمکدن فراغت ادیلر و قزلباشر بد معاشک الجی نامنه کلان که
سنلری انده ایکن ملاحظه^۲ ملحونلره سردار اعظم حضرتلری شه
رت و شجاعت کوسترمک ایچون اول کون جمیعی عسکره تنبیه او
لنوب و فی الجمله ۵

بکریکیلر و سنجاق بکری و بلوک
اغالری و فی الجمله عسکر اسلام
قادر اولدوقلری مقدار اترینه و
کندولر مرصع و مزین لباسلر و
۱۰ کیملر کیوب و فی الجمله آت ار
قاسنه کلوب الای الای و صاف
صاف و موج موج و فوج فوج شو
یله طورمشلر یکه کورنلرک عقلی
زایل اولوردی و بر جانیده یکم
۱۵ جریلر داخی کندولرن تزیین اید
وب هر بری باشلرینه اول اعلا
مجوهر و مرصع یوککلرین الوب و
سورغوجلرین و قارتال یلکری صو
قوب و توغکلرین اموزلرینه الوب و
۲۰ فتلرین یاقوب و دورت یوز عدد
طوب عریسیله ضاریوضانلری حاضر

عسکر آت ارقاسنه کلوب الایلر
و صافلر یغلاویپ جنک التله
شویله مزین و مرتب اولمشلردر
که کورنلرک عقلی زایل اولوردی
و بر جانیدن دورت پش: بیگ
مقداری یکیکچریلر کندولرن تزیین
ایدوب و توغکلرین محکم صقلیوب
و دورت یوز عدد ضاریوضانلری
حاضرلیوب و محکم صقلیوب و
سردار حضرتلری عسکرک اولکر
ینه دوشوب جنک اسلوی اوزره
عسکر صاف بر صاف قات بر

۱ اعتقاد - و اعتماد W ۲ فراغت - ادیلر W بد معاشک ~ لعینک W ،
کلن W ۳ ملحونلره ~ لعینلر W ، سردار - اعظم W ۴ جمیعی ~ جبله W ،
تنبیه P ۵ فی ~ با W ۱۱ صغیر یغلیوب W

لیوب و محکم صقلاہوب و سردار
 اعظم سنان پاشا حضرتلی عہ
 کر اسلامک اوکنجہ جنک اسلوسی
 اوزرہ عسکر صاف اندر صاف قات
 اندر قات دزیلوب و یر یر دورت
 یوز عدد ضاریضانہ اود ایدوب
 و دورت یش بیک مقداری یکچجر
 یلر تخفکرین بوشالدوب بر کوتاکوت
 تاشا و حنگامہ اولمشدر کہ تحر
 یر و تقریر اولنور دکلدرد

۱۰ بو قدر زینت و شہرہ و جنک اسلوسی کوسترمکدن مراد سرخ سر رد
 سیاہ مشاہدہ ایدوب و عسکر اسلامک قوتین و شجاعتین تمام معلوم
 و اذعان ایدوب داخی واروب ماباقی ملاحظہ^۳ ملعونلرہ خبر ویرد و
 کلرنده هر برینه خوف و خسارت

۱۵ واقع اولمق ایچون ایدی و سر
 دار اعظم حضرتلی قلعه^۴ قار
 صدہ تمام بر ای اوتراق ایدوب
 و اندن دخی قالقوب
 واقع اولہ و بو احوال بر طرف
 اولد دن صکرہ قیش دخی قریب
 اولوب و قلعه^۵ قارصدن قالقوب

۳ بوشالدب W ۱۱' بو قدر ہ بویلہ W، زینت - و شہرہ W ۱۲' سیاہ ہ سیا
 ہک آدمی W، معلوم - و ازعان W ۱۳' ازعان P، ایدوب - داخی W، وارب W
 ملاحظہ P، ملعونلرہ ہ لعینلرہ W، ویرد کہ W.

عزم قلعه' ارض روم دیو روانه اولندی بر قج منزله حسن قلعمنه داخل اولوب یکریمی کون مقداری قلعه' مذکورده اوتوروب مبارک عید شریفی انده ایدوب سنه ۹۸۸ شوالینک ابتدا سنده قلعه' ارض رومه داخل اولدی لر و عسکر اسلامک کمی قلعه' مذکورده قشلا یوب و کمنه اجازت اولنوب یرلو یئرلرنده قرار ایدیلر و سردار حضرتلری ولایت ارض رومک حفظی و حراستی باینده تمام اقدام و اهتمام اوزره ایکن آستانه' سعادتده وزیر اعظم مصطفی' پاشا حضرتلری فوت اولمق یله

پادشاه حضرتلرندن امر همایین وارد اولوب آستانه' سعادت کلمسن مراد ایدوب اندن پا شا حضرتلری قلعه' ارض رومدن قالقوب عزم اسلامیل دیو روانه اولنوب بر نیجه آیادن صکره محمه' اسلامپوله

پادشاه عالم و شهنشاه اعظم حضرتلری سردار سنان پاشا احضرتلرینک آستانه' سعادت کلمسن مراد ایدوب امر پاد شاهی سنان پاشا حضرتلرینک معلوم شریفلی اولیجق قلعه' ارض رومدن قالقوب عزم اسلام ایل دیو روانه اولندی بر نیجه آیادن صکره سردار اکرم حضرتلری محمه' اسلامپوله

۱ عزم - قلعه W ۲ داخل اولوب - کلنوب W ، کون - مقداری W ، او توروب - اوتراق اولوب W ، اوتوروب P ۳ شوالنک W ۴ داخل او لد یلر - کلوب W ، کمنه + دخی W ۵ یرلرینه P ، حضرتلری - سنان پاشا W ۶ ارض رومک - ارض رومده W ، ارض رومده + اوتورلرکن W ، ارض رومک - حفظی و حراستی باینده تمام اقدام و اهتمام اوزره ایکن W ۷ پاشا - حضرتلری W .

داخل اولوب وزير اعظم اولوب
صدراعظمده مقیم اولدی لر

داخل اولوب و وزیر اعظم او
لوب صدراعظمده مقیم اولدی لر
حق سبحانه و تعالی مبارک
ایدوب علم نافع و عمل صالح
میسر ایده امین یا معین

بیت

بو محله کینجه واقع حال اولدی بیان
قصورتک حدی یوق ایدوکی کوندن عیان
جمع اولدوقده بریره یاران صفا
قرت اولنوب امیددر که حظ ایده اخوان
اتمانه داخی ارشد ره پاری خدا
اومرز کرمتدن لطف ایده یز دآن
عد و اوزره غالب اولسه پادشاهمز عجیدر
که شاننده موجوددورر انک علم عرفان
که اول ظلّ اله دورر و هم نظام عالم
انکیجون سخا باینده الودرر بحر عمان
دست قدرته فتح اتسه ظلم ضلالتی طکیدر
که حکمه حاکیم ادبدرر انی فرد سبحان
حکم قرآنه جاری درر هر افعالی

ضعف ضعفايه اهدرنجه لطفله احسان
 زمان سلطنتنده هر اطراف مزین اولدی
 عدله عمارت اولدی نیجه خرابستان
 سلوکی بو قول اوزریدر که قرانده کلور
 ان الله یأمر بالعدل و الاحسان
 محتس دنلد وکیچون مخفی بو رساله
 نقصانک حدی نهایتی یوقدر الان

بو محله کلنجه واقع اولان احو
 اللری معلومیز اولدوغی مقدار
 علی قدر الطاقه بیان ایلدک
 امیددر که حق سبحانه و تعا
 لی پادشاهمزک قوتین و نصرتین
 زیاده ایدوب نیجه ظلم ضلالت
 و کهر ملالت ایله مضطرب الحال
 و مشوش الاحوال اولان ولایتلی
 فتح ایدوب اشرف اسلام ایله مز
 ین و مرتب اتک میسر ایده ام
 یه یا میسر المرادات

بو زمانه کلنجه واقع اولان احو
 اللری معلومیز اولدوغی مقدار
 علی قدر الطاقه بیان ایلدوک
 امیددر که حق سبحانه و تعا
 لی سعادتلو پادشاهمزه قوت
 و نصرت میسر ایدوب نیجه ظلم
 ضلالت و کهر ملالت ایله مضطرب
 الحال و مشوش الاحوال اولان
 ولایتلی فتح ایدوب اشرف اس
 لام ایله مزین و مرتب ایده امین
 یا میسر المرادات

تمت الكتاب يعون الله الملك
الوهاب تم

تمت الكتاب يعون الله الملك
الوهاب مؤلف الحقيقير ابوبكر
بن عبد الله عن جماعت طو
فجيان يسار في شهر قسطن
طنيه الواقع في اواسط صفر
المضفر في وقت الفحى من
شهر سنة تسعين و تسعمائه

შინაარსი

შესავალი	7
ქართული თარგმანი	25
შენიშვნები.....	93
რეზიუმე (თურქულ ენაზე) Gazavatname (Özet)	113
რეზიუმე (ინგლისურ ენაზე) The Book of Victories (Summary)	117
საძიებლები	122
თურქული ტექსტი.....	131

ARTANUJI SOURCES
[Historical Sources about Georgia]

6

ABUBEKR BIN ABDULLAH
THE BOOK OF VICTORIES

ARTANUJI Publishers
Tbilisi 2006

საგამომცემლო ჯგუფი

ვიოლა ტულუში
შორენა ნიქარიშვილი
ილია ხელაია

გამომცემლობა არტანუჯი

თბილისი, ილია ქაუჭავაძის გამზ. 17ბ. 25-05-22, 91-22-83, 8(93) 25-05-22.

www.artanuji.ge

artanuji@telenet.ge, artanuji@artanuji.ge